DAT RIJCKE DER GHELIEVEN

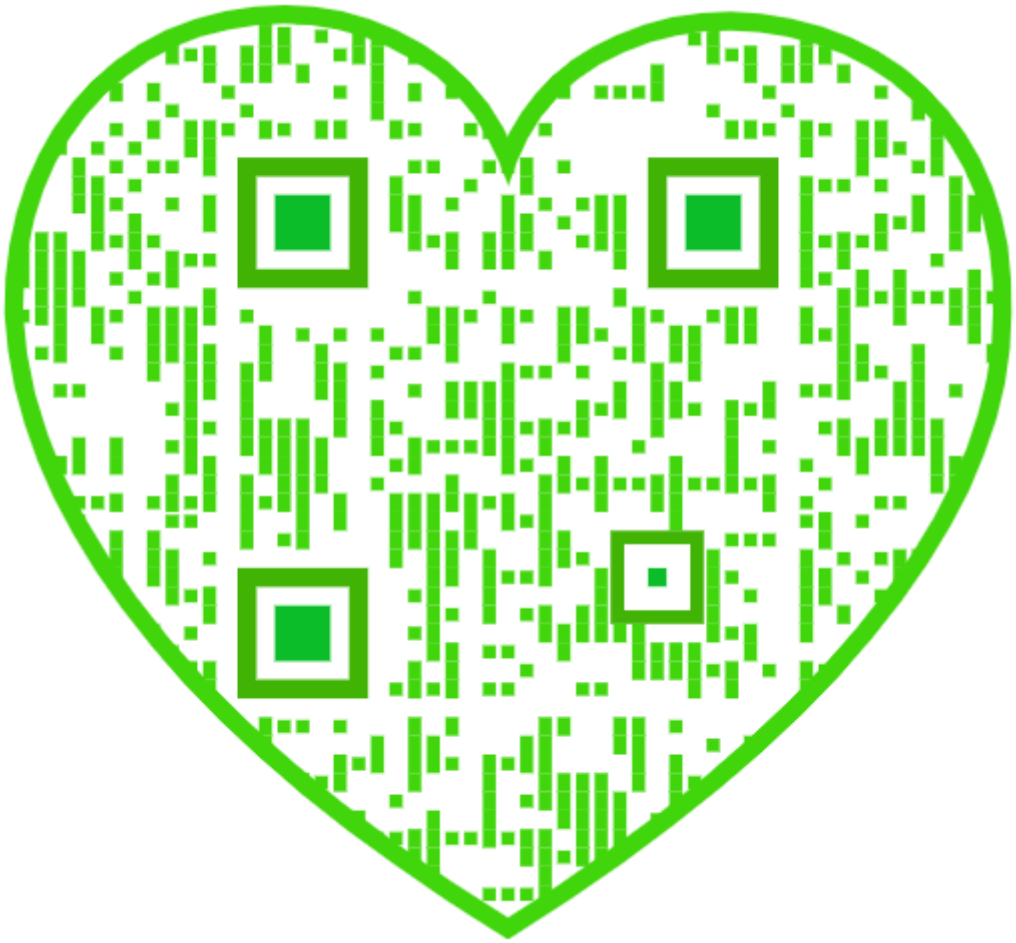

DAT RIJCKE DER GHELIEVEN

In de Reeks 'Ruusbroec hertaald' zijn reeds verschenen :

nr. 1. *Vanden Blinckenden Steen* of Het mystieke Zoonschap (Tweede druk)

nr. 2. *Vanden VII Sloten* of Een dag contemplatief leven en werken (Tweede druk)

nr. 3. *Van VII Trappen* of Ruusbroec's mystieke Minnezang

nr. 4. *Een Spieghel der eeuwiger Salicheit* (Vanden heilighen Sacramente) of Eucharistie en geestelijk leven

nr. 5. *Die gheestelike Brulocht* of De innige ontmoeting met Christus

nr. 6. *Dat Rijcke der Ghelieven* of Het geestelijk leven in de kracht van de Heilige Geest en zijn zeven gaven

JAN VAN RUUSBROEC

HET RIJK DER GOD-MINNENDEN

OF

HET GEESTELIJK LEVEN
IN DE KRACHT VAN DE HEILIGE GEEST
EN ZIJN ZEVEN GAVEN

Oorspronkelijke tekst met juxta-hertaling
in modern Nederlands

door

DR. LOD. MOEREELS S.J.

LANNOO | TIELT | AMSTERDAM

Ruusbroec hertaald, nr. 6.

De oorspronkelijke titel luidt : Dat rijcke der ghelieven.
De Latijnse vertaling van Laurentius Surius (zie : Opera omnia, eerste uitgave, Keulen 1552, ff. 389-430) heeft als titel : 'Regnum Deum amantium'.
De Middelnederlandse tekst geven wij volgens de uitgave van Prof. Dr. J.B. Poukens, S.J., lid van het Ruusbroec-Genootschap; Jan van Ruusbroec, Werken I, tweede uitgave, Lannoo, 1944, blzz. 1-100, zonder het kritisch apparaat. De inleiding staat op blzz. xxii-xxxiii.

Gezet, gedrukt en gebonden bij
Drukkerij-Uitgeverij Lannoo pvba, Tielt - 1978

© Uitgeverij Lannoo, Tielt en Amsterdam
Printed in Belgium

Imprimi potest :
Brussel 15 juni 1978
Luk De Hovre, s.j., Provinciaal P.B.S.

Imprimatur :
Brugis, 14-7-1978
M. De Keyzer
Ep. aux. Brug.

D/1978/45/53
ISBN 90 209 0751 4

INHOUD

Inleiding 11

Middelnederlandse tekst en hertaling van

HET RIJK DER GOD-MINNENDEN

Voorrede 39

EERSTE DEEL : 'DE HEER' 41

Schepper van hemel en aarde, van de engelen en van de menselijke natuur

TWEEDE DEEL : 'HEEFT TERUGGELEID' 45

DERDE DEEL : 'DE GERECHTE' 51

Punten waaraan men herkent wie gerecht is
1. in het werkende leven
2. in het schouwende leven

VIERDE DEEL : 'LANGS RECHTE WEGEN' 53

I. *Zintuiglijke, uitwendige weg* 55
   A. De vier elementen
   B. De drie hemelen

II. *De natuurlijke weg* 59
   A. De vier lagere krachten der ziel en hun uitrusting
   B. De vier hogere krachten der ziel

III. *De bovennatuurlijke weg* 67
   A. Korte beschrijving : inwerking van de Heilige Geest en zijn gaven 67

B. Oorzaken van ongeschiktheid voor het ontvangen van Gods genade en de zeven gaven van de Heilige Geest 69
Openbare zondaars - ongelovigen en ketters - Geveinsden - Verkeerde wijzen - Slaafse dienaars - Hovaardigen van geest

C. Begin van de bovennatuurlijke weg door de instorting van de drie goddelijke deugden van geloof, hoop en liefde 87

D. Uitvoerige beschrijving van de bovennatuurlijke weg 89

HET GEESTELIJK LEVEN IN DE KRACHT VAN DE HEILIGE GEEST EN ZIJN ZEVEN GAVEN

1. *Over de Vreze Gods* 89

Beschrijving - 'Zalig de armen van geest...' - Gelijkenis met de Engelen, met Christus in zijn Godheid en zijn mensheid - Vergeestelijking van het element aarde en de toornige kracht - Samenvattende en aanvullende gedichten

2 *Over de gave van Goedertierenheid* 101

Beschrijving - 'Zalig de zachtmoedigen...' - Gelijkenis met de Aartsengelen - Met Christus, God en mens - Sieraad van het element water of de begeerlijke kracht - Gedichten

3. *Over de gave van Kennis* 113

Beschrijving - 'Zalig de bedroefden...' - Gelijkenis met het engelenkoor der Deugden of Krachten - Met Christus in zijn goddelijke en menselijke natuur - Sieraad van het element lucht of de redelijke kracht - Gedichten

4. *Over de gave van Sterkte* 125

a) Lagere graad 125

Beschrijving - 'Zalig die geestelijk hongeren naar gerechtigheid...' - Gelijkenis met de engelen, die Machten heten - Met Christus, God en mens - Sieraad van het element vuur of de vrije wil - Gedichten

b) Hogere graad 137

Beschrijving - Zelfde zaligspreking - Gelijkenis met de engelen die Prinsen of Vorsten heten - Met Christus, God en mens - Sieraad van het element vuur of de vrije wil - Gedichten

5. *Over de gave van Raad* 155

a) Lagere graad 155

Beschrijving - De vonke der ziel - Verlichte Rede en Snelheid - 'Zalig de barmhartigen...' - Gelijkenis met het zesde engelenkoor, die Heerschappijen heten - Gelijkenis met de vruchtbare natuur van God en met Christus' mensheid 1) natuurlijk - 2) bovennatuurlijk - 3) in de heerlijkheid - 4) Mystieke gelijkenis met de sterrenhemel, de planeten en de werkdagen - Gedichten

b) Hogere graad 187

Beschrijving - Hier begint een God-genietend leven : het mede-beleven van de 'rust' in de Heilige Drievuldigheid - Zelfde zaligspreking - Gelijkenis met het engelenkoor der Tronen en met de benedenste hemel - Gedichten

6. *Over de gave van Verstand* 201

Beschrijving - In God gestorven - Een overwezenlijk leven - Gelijkenis met de Cherubijnen, met God en met Christus, de hoogste Schouwer - 'Zalig de zuiveren van hart...' - Gelijkenis met de middelste hemel - Gedichten

7. Over de gave van Smakende Wijsheid 213

Beschrijving - Litanie van Gods volkomenheden - Hymne aan God de Heilige Geest - Gelijkenis met de Serafijnen - Met God en Christus - 'Zalig de vreedzamen...' - Gelijkenis met de hoogste hemel - Besluit - Samenvattende gedichten

VIJFDE DEEL : 'HIJ TOONDE HEM HET RIJK GODS'

I. Het zintuiglijk of uitwendig rijk Gods 233

A. Over het laatste oordeel en de vernieuwing der natuur 233

B. Over de vier gaven van het verheerlijkte lichaam : Klaarheid - onlijdelijkheid - subtielheid - snelheid 239

II. Het natuurlijk rijk Gods 243

III. Het rijk Gods in de heilige Schrift 245

IV. Het rijk in het licht der genade en der glorie 247
De zes vruchten van de deugd in het werkende en het innige leven

V. Het Rijk dat God zelf is 253
Het ritme van het goddelijk leven als voorbeeld van de 'gemene' (d.i. tegelijk schouwende en werkende) mens

Afkortingen en voetnoten 259

INLEIDING

Laurentius Surius, die al de werken van Ruusbroec in het Latijn vertaalde, noemt het *Rijk der God-minnenden*[1] van de 'goddelijke Doctor en uitstekende Schouwer' Jan van Ruusbroec een 'liber insignis', een voortreffelijk, merkwaardig boek.

Het is Ruusbroec's eersteling. Het werd geschreven een flinke tijd vóór hij in 1343 naar Groenendaal trok, dus nog te Brussel, wellicht tussen de jaren 1335-1340. Zoals men de *Brulocht*, naar een uitspraak van Böhringer als „het kunstrijkste geschrift van de Germaanse mystiek in de Middeleeuwen, een waarlijk architectonisch gebouw" is gaan zien, zo moeten wij in het *Rike* met J.B. Poukens S.J., die de tekst in de uitgave van het Ruusbroec-Genootschap verzorgde, leren beschouwen en verstaan naar zijn „regelmatige, ja, kunstrijke bouw". Bovendien bevat het in zekere mate reeds de volle leer van Ruusbroec over de mystieke opgang als in een eerste worp. Toch had hij het blijkbaar niet voor publicatie bestemd; want aan de priester, „die her Jans notarius gheweest hadde", had hij verbod gegeven het onder de mensen te brengen. Desondanks had deze het aan Broeder Gheraert, kartuizer te Herne, in 't geheim uitgeleend om het te laten overschrijven. Toen Ruusbroec bij Gheraert op bezoek was en deze hem voorstelde, hem de kopie terug te geven, zodat hij er naar eigen wil over beschikken kon, ging hij toch op dit voorstel niet in, zodat dit als een

1 Alhoewel het woord 'gelieven' nog in het modern Nederlands bestaat, en ook Moller zijn vertaling als titel meegeeft : 'Het Rijk der Gelieven', verkiezen wij de door Surius' Latijnse vertaling geïnspireerde term 'God-minnenden' (Regnum *Deum* Amantium). Het gaat hier inderdaad niet zozeer over gedragingen van geliefden, maar over het Rijk van God, dat op veelvuldige wijze getoond of geopenbaard wordt, aan wie God liefhebben in de kracht van de Heilige Geest. Dit 'Rijk' is in de top 'God zelf' (zie Werken, I, 3; vert. 39), nl. in de eeuwige zaligheid en op nog onvolmaakte wijze in de hoogste beschouwing op aarde. Zie ook blz. 225, en heel het V^e deel.

zwijgende toelating tot verder copiëren mocht geïnterpreteerd worden. Van zijn kant beloofde Ruusbroec hem dat hij schriftelijk een verklaring aangaande de ware zin der door hem gebruikte en door de kartuizers onbegrepen terminologie zou zenden. Hieruit ontstond inderdaad het *Boecxken der Verclaringhe*, dat begint met de woorden *Den propheet Samuël.*

Maar waarom had Ruusbroec zijn 'schrijver' gelast het boek niet te vermenigvuldigen ? Dat zullen wij wel nooit klaar en zeker te weten komen. Sommigen denken, dat de reden hierin ligt, dat hij de verschillende 'delen' (hoofdpunten) niet evenwichtig genoeg behandeld had : sommige zijn inderdaad kort alsof het nog maar schema's ter uitwerking waren. Anderen gissen, dat in het *Rike* de zeven gaven van de Heilige Geest veruit het uitvoerigst behandeld worden, zodat andere aspecten van het geestelijk leven niet voldoende aandacht kregen. Nog anderen menen, dat Ruusbroec niet geheel tevreden was over de behandeling van de gave van raad, die hij in de *Brulocht* wel anders uitwerkt. In één woord : gissingen helpen niet, omdat Ruusbroec's gedachte ons niet meegedeeld werd. Nu is het wel zo, dat het *Rike* sommige van Ruusbroec's heerlijkste bladzijden bevat over de Heilige Drievuldigheid en ons medeleven met Gods leven door Christus, zodat wij ons gelukkig mogen achten, dat Ruusbroec zich niet langer aan de handelwijze van zijn 'notarius' gestoord heeft, en dat hij niet is ingegaan op het voorstel van Gheraert de kartuizer.

Over de *aanleiding* tot het schrijven van Ruusbroec, bij dit eerste en ook bij volgende werken, licht Broeder Gheraert ons in. Deze schreef in een proloog op zijn handschrift, waarin hij vijf van Ruusbroec's werken samenbracht en waaronder het *Rike* de eerste plaats innam, dat Ruusbroec zich aan het schrijven zette in de moedertaal omdat hij besefte hoe „doentertyd was (aan) heyligher leringhe in dietscher tonghen, groet noot, om enighe ypo-

crisien ende contrarien, die doe op gheresen waren". Bedoeld zijn waarschijnlijk de Broeders van de Vrije Geest, die in 1312 door het concilie van Vienne veroordeeld werden, en wier dwaling in 't kort hierop neerkomt, dat zij beweerden met natuurlijke middelen, dus langs louter natuurlijke mystiek, de vereniging met God te kunnen verwezenlijken tot en met de hoogste God-schouwing toe, met verder vele verderfelijke gevolgen voor de zedelijke en kerkelijke gedragingen. In al zijn werken legt Ruusbroec de nadruk op de noodzakelijkheid van de bovennatuurlijke genade Gods en in 't bijzonder van de zeven gaven van de Heilige Geest. Deze laatste worden in dit eerste werk, bijna als hoofdthema uitgelegd, waardoor andere aspecten min of meer op de achtergrond dreigen te komen liggen in de behandeling, hoewel niet in de bedoeling (vgl. de inleiding van Poukens, blz. xxiii).

Overzicht van de inhoud

Ruusbroec deelt zijn tractaat in vijf 'punten' (ook 'voornaamste punten' genoemd) in. Deze zijn genomen uit de Schriftuur-tekst : „Die Heere // hevet wederleydet // den gherechten // die gherechte weghen // ende heeft hem ghetoent dat rijcke Gods", volgens een antifoon uit het romeins officie voor een bisschop-belijder, en die zelf een aanpassing is van Wijsheid 10, 10.
Eerste deel : 'De Heer' wordt kort omschreven als de Schepper, almachtig, wijs en rechtvaardig.
Tweede deel : '(de Heer) heeft teruggeleid' uit de zonde, door zijn heilig leven en verlossende dood, waaraan wij deelachtig worden door de zeven sacramenten, die naar het wezenlijke bondig verklaard worden.
Derde deel : 'de gherechte' beschrijft hoe men gerecht is in het werkende en in het schouwende leven. Hierbij stijgt Ruusbroec pijlsnel tot de hoogten van het God-schouwende leven, in termen, die pas later, vooral bij de

drie hoogste gaven van de Heilige Geest doorzichtig zullen worden.
Het vierde deel beschrijft 'de gherechte wegen', waarlangs de Heer de rechtvaardige terugleidt.
Het vijfde deel handelt over het rijk Gods, dat den gerechte getoond wordt.
Wij zullen hier alleen de beide laatste delen resumeren, daar zij ook dieper en uitvoeriger door Ruusbroec worden behandeld.

VIERDE DEEL : DE RECHTE WEGEN

Dit vierde deel is eigenlijk de kern en hoofdbrok van gans het tractaat, zowel naar de inhoud, zoals verder zal blijken, als naar de omvang, die 64 bladzijden van de 98 in de Middelnederlandse uitgave beslaat. De belangrijkheid ervan zal blijken uit het overzicht, dat wij hier laten volgen.
Ruusbroec onderscheidt drie wegen, waarlangs de gerechte het rijk van God kan benaderen en in meerdere of mindere mate bereiken, pas volledig echter in de derde weg, voor zover het in dit leven mogelijk is.
De *eerste weg* gaat langs de beschouwing der stoffelijke schepping, die een zekere gelijkenis met God vertoont; de redeloze schepselen zijn, naar de theologen zeggen, 'voetsporen' waaruit men God enigszins kan raden. Ruusbroec doorloopt vlug de 'vier elementen', waaruit volgens de Middeleeuwse kosmologie deze stoffelijke schepping is samengesteld : aarde, water, lucht en vuur, die ook in het menselijk lichaam aanwezig zijn. Daarna beschrijft hij het uiterlijk verschijnen van de 'drie hemelen', de benedenste of het firmament, de middelste of de al het stoffelijke bewegende hemel, 'de eerste beweger', die echter de vrijheid van de menselijke wil niet kan dwingen, en de derde, opperste hemel, waaraan alle

beweging ontspringt, en die een pure klaarheid is, een zinnelijk rijk van God en al zijn heiligen. Zowel de elementen als de hemelconstructie hebben een belangrijke symboolwaarde bij de latere beschrijving van het geestelijk leven.

De *tweede weg* is die van 'het natuurlijk licht', waarlangs nl. de mens met behulp van zijn natuurlijke vermogens, hoewel niet zonder Gods steeds aanwezige scheppingsmacht, maar buiten het bovennatuurlijk licht van de genade, het 'natuurlijk rijk' van God kan bewandelen. Hij heeft daartoe ter beschikking, vooreerst de vier 'lagere krachten' van de ziel met de daaraan beantwoordende zedelijke of kardinale deugden : de toornige of weerstrevende kracht, die in bedwang wordt gehouden door de deugd van voorzichtigheid; de begerende kracht, geholpen door de deugd van matigheid; de redelijke kracht gesierd door de gerechtigheid; de vrije wil, die uitgerust moet zijn met de deugd van zedelijke sterkte. Vervolgens zijn daar de drie hogere vermogens, die, als zij afgekeerd zijn van uitwendige bezigheden, zich kunnen toekeren tot de eenheid of grond van hun wezen : 1. de verheven gedachte of memorie, waarvan het hoofdkenmerk is, dat het zich door een natuurlijke geneigdheid kan inkeren in haar eigen rustplaats, het blote wezen der gedachte; 2. het verstand, dat, wanneer het in zijn eigen wezen ingekeerd is, zijn grond kan beschouwen, en ontdekt dat er een Oorzaak is, waarin alle schepselen hangen; 3. de vrije wil, die beide vorige 'omvat' en ze tot de genoeglijkste rust kan brengen[1].

Deze passus is uiterst belangrijk, omdat hij de fundamentele betekenis aangeeft van de terminologie, die Ruusbroec aanwendt bij de menselijke psychologie in wezen,

1 De geïnteresseerde lezer verwijzen wij naar de degelijke studie, die Prof. Dr. L. Reypens, S.J. hierover publiceerde in Ons Geestelijk Erf, dl. 12, 1938, blzz. 392-412, onder de titel : *Ruusbroec-Studiën* II, *Natuurlijke en bovennatuurlijke schouwing*, waar o.a. deze bladzijden van het *Rike* verklaard worden.

activiteit en ontwikkeling, — hier wel op het natuurlijk vlak, maar daarna overgebracht op het bovennatuurlijke niveau, waarop het geestelijk leven zich afspeelt.
De *derde weg* is de bovennatuurlijke of goddelijke : hier wordt men voortbewogen door de Heilige Geest, d.i. door de goddelijke liefde, die de mens zevenvoudig beweegt door zijn zeven gaven, die „als zeven hoofddeugden zijn, begin en wortel van alle deugden".
De verklaring van deze derde weg bevat de kern van Ruusbroec's betoog, dat breed wordt opgezet en tot in de diepte de opgaande lijn van het geestelijk leven, vanaf de lagere trappen tot de hoogste top, vervolgt. In een bredere inleiding, waarbij wij drie paragrafen kunnen onderscheiden, schetst Ruusbroec de plaats, die de gaven van de Heilige Geest als de drijvende kracht langs deze bovennatuurlijke weg innemen :
Vooreerst beschrijft hij de verhouding van de Heilige Geest en zijn zeven gaven, in een reeks beelden, die plastisch de spanning van de éne grond en de zeven krachten, die de mens moeten omvormen, verduidelijken.
Vervolgens beklemtoont hij de noodzakelijkheid van de bovennatuurlijke drijfkrachten door de karakterisering van zes groepen mensen, die zich door hun verkeerde gedragingen niet voorbereiden op het ontvangen van de goddelijke genade en gaven.
Ten slotte wordt, in een passus, die men uitvoeriger zou gewenst hebben, aangetoond, hoe de mens tot de bovennatuurlijke weg komt dank zij de instorting van de drie goddelijke deugden van geloof, hoop en liefde. Deze zijn zelf vergezeld van de instorting van de Heilige Geest, die in de ziel woont en werkt als een levende fontein met zeven rivieren, dat zijn de zeven gaven van de Heilige Geest. Van hieruit kan Ruusbroec over het geestelijk leven, dat onder de werking van de Heilige Geest openbloeit, een breed uitlopende uiteenzetting opbouwen, die volgens het schema der zeven gaven wordt ingedeeld :

HET GEESTELIJK LEVEN IN DE KRACHT DER ZEVEN GAVEN VAN DE HEILIGE GEEST

Voorbemerking

Ruusbroec volgt voor elk der afzonderlijke gaven een doorgaans identiek ontwikkelingsschema : 1. verklaring van wat de gave is en bewerkt; 2. gewoonlijk brengt hij een der acht zaligheden erbij te pas; 3. daarna vergelijkt hij de begunstigde door die gave met een der engelenkoren (omdat er negen koren zijn en maar zeven gaven, splitst hij de gaven van sterkte en van raad beide in een lagere en een hogere graad); 4. volgt dan een aanwijzing, hoe die mens door die bepaalde gave een grotere gelijkenis verwerft met Christus als God en als mens; 5. voor de eerste vier gaven wordt ook telkens aangeduid welke der elementen, en welke der zielekrachten erdoor gesierd en geheiligd worden; voor de drie hogere gaven geeft hij een mystieke gelijkenis aan met de benedenste, de middelste en de opperste hemel (zie hiervoor de beschrijving van de eerste of zintuiglijke weg bij de aanvang van dit vierde deel)[1]. Telkens ook wordt aan het slot van elke gave (en soms ook tussendoor) een gedicht (of zeggen wij rijmpjes) geplaatst, waarin Ruusbroec zijn leer samenvat of aanvult of (gewoonlijk in vier punten) de hinderpalen tegen deze gave aangeeft of ook hoe men ze verliezen of verdrijven kan.

Eerste gave : de Vreze Gods

De eerste gave noemt Ruusbroec een 'minlijke vrees', omdat zij meer beducht is God te vergrammen dan het

1 Zie ook het schematisch overzicht van Ruusbroec's verhandeling over de Gaven van de Heilige Geest op blz. 35.

beloofde loon te verdienen. Positief wil dat zeggen, dat zij ons aanspoort liefde, hulde en eerbied aan God te betonen. Ruusbroec gebruikt hier een prachtige uitdrukking : hij zegt dat deze gave in de mens bewerkt, „dat hij eerbied en verering heeft voor God en voor zijn edele mensheid", zozeer was hij als Middeleeuwer gewoon Onze Lieve Heer steeds samen als God en als mens te beschouwen. Uit de vrees laat Ruusbroec de hoofddeugden ontspringen : ootmoed, gehoorzaamheid en verloochening van eigen wil.
Wie aldus deze gave ontvangen en er zich met verzaking van eigen wil op toegelegd heeft, verdient zalig geprezen te worden met de eerste zaligspreking : 'Zalig de armen van geest'; en hij wordt vergeleken bij de Engelen[1] uit het laagste koor. Bovendien, zegt Ruusbroec, gelijkt hij op God, „zowel in zijn goddelijke als in zijn menselijke natuur". Volgt een lofrede op Christus' nederigheid en onderwerping aan de wil des Vaders. Ten slotte heeft wie deze gave ontving en benuttigde, het element 'aarde', d.i. de toornige kracht met goddelijke deugden gesierd.
Het slotgedicht somt achtereenvolgens de voorwaarden op, om die gave en de deugden die er aan ontspringen, te kunnen verwerven; de gesteltenissen, die zij vergen; daarna de hindernissen ervan; en eindelijk wat haar zo kan schaden, dat zij zelfs verdreven of verloren wordt[2].

Tweede gave : Goedertierenheid

Vergemakkelijkt de gave van vrees onze grondhouding tot God en zijn dienst, de tweede gave doet ons vol goedheid en mededogen het lijden van Christus beschouwen,

1 Betreffende Ruusbroec's leer over de engelen, hun koren en hiërarchieën leze men in onze hertaling van de *VII Trappen*, de uitgebreide noot (g), blz. 141-144.
2 Een dergelijk gedicht, met hetzelfde schema en indeling, geeft Ruusbroec na de uiteenzetting van iedere gave. Zij zijn alleen te begrijpen en te waarderen in hun verband met de voorafgaande uiteenzettingen.

en de noden van onze evennaaste, Christus' broeders en zusters, verzachten door werken van barmhartigheid. Uit deze goedertierenheid komt ook geduld voort, en wie beiden vlijtig beoefenen, verdienen de zaligspreking over de zachtmoedigen. Zij gelijken ook op de Aartsengelen, die bijzonder diegenen bijstaan en door hun boodschappen helpen en vereren, die hen gelijken door werken van liefde. Eveneens gelijken zij op God, die hemel en aarde ter beschikking van de mens heeft gesteld, en op Christus in zijn mensheid, die de mensen op allerlei wijzen geestelijk en lichamelijk bijstond. Wie deze tweede gave bezit, heeft het tweede element in de mens, het 'water', symbool van de begerende kracht, gesierd, en hij wordt als de bron in 't midden van het aards paradijs, waaruit vier rivieren stroomden, nl. een viervoudig medelijden, met Christus' lijden, met de zielen in het vagevuur, met de algemene noden van de christenheid en in 't bijzonder met de behoeftigen onder de naaste.

Derde gave : Kennis

Deze gave, die bij beide vorige aansluit, is een „bovennatuurlijk licht, dat in de redelijke kracht der ziel wordt ingestort", om 's mensen leven tot volmaaktheid te brengen. Zij brengt nl. geestelijke onderscheiding, zonder welke geen deugd kan stand houden : zo is zij de moeder aller deugden. Zij brengt ons kennis van Gods plan over ons, en de nodige zelfkennis : zij leert ons waar wij vandaan komen en waar wij heengaan en de weg ernaar, opdat wij ons niet ten onrechte verhovaardigen, maar ons nederig als onnutte knechten blijven beschouwen.
Op hen past — enigszins onverwacht — de zaligspreking over „de bedroefden, want zij bedroeven zich over hun tekortkomingen", en zo zullen zij getroost worden in het rijk des hemels. Zij gelijken op de Deugden uit het derde engelenkoor, dat hoger staat dan de twee vorige wat ken-

nis en onderscheid betreft, en die ook Krachten worden genoemd, omdat zij aan de lagere koren gebieden. Zij dragen een gelijkenis met God, die alles in wijsheid schikt en met Christus, wiens ganse leven vervuld was met kennis en onderscheid. Deze gave siert het derde element de 'lucht' of de redelijke kracht, die erdoor verklaard wordt en die tevens voor de lagere krachten, de toornige ('aarde') en de begerende ('water') een licht en sieraad is. En zoals de lucht door allerlei vogels gesierd wordt, zo moet de mens in kracht van deze gave allerlei hoedanigheden aankweken en deugden beoefenen, om uiteindelijk „alle werken en deugden met groot verlangen op te dragen tot Gods eer". Hier erkent men de 'eenvuldige mening', top van het werkende leven.
De eerste drie gaven vervolmaken inderdaad de mens in het werkende leven, waardoor hij meteen tot het God-begerende voorbereid wordt, dat in de kracht der volgende gaven wordt beoefend.

Vierde gave : Geestelijke Sterkte

a) Lagere graad
Met de gave van geestelijke sterkte heft de Heilige Geest de mens boven het werkende in het innige leven. Geestelijke sterkte 'verheft het gemoed'; zij verlicht de rede over de eigenheid der drie goddelijke Personen; „zij ontvonkt de begeerte met gevoelige liefde" zozeer dat de ziel zich, ongehinderd door welk schepsel ook, aan God kan opdragen zo dikwijls als zij het wil. Zij brengt onbevangenheid tegenover elk schepsel mee, en daardoor een inwendige vrijheid. Hieruit komen dan devotie, soms zelfs hartkwetsuren of een onweerstaanbare nood om te jubileren, of ook wel geestelijke dronkenschap en tranen.
Op hen past het woord van Christus : „Zalig zijn zij, die hongeren en dorsten naar gerechtigheid". Want zij zijn

nooit zonder vreugde, die altijd leven in de liefde ! Dezen gelijken ook op de engelen van het vierde koor, die Machten heten, en zij kunnen God voortdurend uit alle macht loven. Zij bieden ook een gelijkenis met de goddelijke Drievuldigheid, waarin voortdurend de Vader de Zoon baart en uit beider onderling aanschouwen, de Heilige Geest, de grondeloze Minne, vloeit. En ook Christus als mens verkeerde voortdurend in grote begeerte tot lof van zijn Vader, om onzentwille.
Men merke op, hoe van hieraf Ruusbroec steeds sterker en breder over God in zijn Eenheid en Drievuldigheid gaat spreken, waardoor de mens voller als het beeld en de gelijkenis van God gekarakteriseerd wordt, en waarin de grondslag en de ontwikkeling van de opgang van de geest naar God verklaard worden. Deze verklaringen over God zijn van kapitaal belang voor het begrip van Ruusbroec's uiteenzettingen van de hogere graden van het geestelijk leven.

b) Hogere graad

Uit diezelfde gave van sterkte komen nog hogere deugden en geestelijke werken voort; en wel een bij Ruusbroec herhaaldelijk vermeld gevoel van harteleed of wee, omdat men bemerkt, dat God niet naar waarde geloofd en geprezen wordt, en dat hierdoor tevens zoveel schade aan de mensen ten deel valt. Daardoor ontstaat groot medelijden met die mensen en vurig gebed te hunnen gunste. Zo beschouwt de met die hogere sterkte begunstigde mens God met de heiligen in zijn Rijk, als een wijde zee, die met onbegrijpelijke weelde in allen uitvloeit en die tegelijk terugebt in zijn Eenheid. „Zij zijn inderdaad opgericht tot God én tevens neergebogen over de schepselen én wederom met de schepselen opgeheven tot God". Dit zijn nog steeds degenen, die „Zalig worden geprezen, omdat zij dorsten naar de gerechtigheid". En zij zullen verzadigd worden „door het sterven van hun wil in Gods

wil", hier op aarde, en ook in het eeuwig Rijk, waarin alles naar gerechtigheid zal volbracht zijn.
Zij gelijken op de Prinsen of Vorsten, die niet alleen, zoals het koor der Machten, opgericht staan in lofprijzing tot God, maar bovendien wederkeren om de mens te helpen, te verlichten en te beschermen. Zij gelijken bovendien op „God in zijn goddelijke en ook in zijn menselijke natuur"; en hier licht Ruusbroec meteen dieper de ware draagwijdte van deze hogere graad toe. God ziet hoe vele mensen zich van Hem vervreemden en zich verlustigen in minderwaardige dingen, en zo voelt Hij medelijden met hen, „omdat Hij hun Zichzelf en zijn gaven niet geven kan", omdat zij die misprijzen; en dan beproeft Hij hen op menigerlei wijze door onrust, ziekte of schande, maar „dit alles uit trouw en minne". Voor de goeden is Hij gul; zelfs beproeving is voor hen een genade : als ze goed gedragen wordt, vergroot zij de vereniging met God. Maar ook aan de goeden kan de troost niet gestadig bijblijven : de prijs daarvoor ligt hoger dan zij in deze toestand kunnen opbrengen, daarom blijft hun nog honger en verlangen bij : de verzadiging komt pas later in de vereniging.
Ook op Christus gelijken zij : want Hij was steeds omhoogstrevend om de eer van zijn Vader, en tevens neergebogen tot de noden van alle mensen, zoals Hij in het bijzonder heeft betoond door de heilige Eucharistie : daar geldt voor ieder, die het verlangt : 'eten en gegeten worden'. Verder ontwikkelt Ruusbroec de uitwerking van deze gave op de vrije wil, deze wederom vergelijkend met de inwerking van het vuur en de zon op de groei en vruchtbaarheid van de aarde.

Vijfde gave : Raad

a) Lagere graad
Met enkele woorden resumeert Ruusbroec eerst het ge-

zegde over de gave van sterkte in haar hogere graad, en vooral de 'ongedurigheid', die voortspruit uit het voortdurende binnenvloeien van God in de ziel 'met Zichzelf en zijn gaven'. Daardoor wordt de mens aangespoord om zelf met alle krachten terug te vloeien in de onbegrijpelijke goedheid van de Allerheiligste Drievuldigheid en in de 'zalige Eenheid', voor zover hij het vermag. Hier „ontspringt de gave van goddelijke raad, die een 'gherinen'[1] of aanroeren" is in de geest van de mens, dat voortkomt van het eeuwig baren van de Vader, waardoor Hij zijn Zoon doet geboren worden in de hoge gedachte of geest, d.i. 'boven rede in het wezen der ziel'. Voorzeker dit maakt de ziel edel, maar in dit stadium kan zij nog niet verstaan wat het eigenlijk is wat zij gevoelt. Geen navorsing baat hier. De hoge eenheid van de ziel waarin dit geschiedt, is de eenheid van de gedachte, maar niet de Eenheid der goddelijke natuur, waarin dit eeuwig baren en geboren worden plaats vindt in de vruchtbare natuur van God. Thans gevoelt zij deze Eenheid nog niet naar goddelijke wijze — dan ware zij in een God-schouwend leven, terwijl Ruusbroec hiervan zegt, dat dit een „verheven God-begerend leven is in ware trouw" —. En wat de ziel door dieper in haar wezen tot in de 'vonke' door te dringen, ervan begrijpen kan, is schepsellijk, maar zover zij het niet begrijpen kan, is het God. En daarvandaan komt deze 'ongedurigheid'.
Omdat de ziel hier nog niet God-schouwend is, blijft zij 'in storm van minne', en dat is niet te misprijzen : want het is „een adel en gelijkenis met de hoge Triniteit". Nu zendt de ziel twee boden in haar zielerijk, nl. Verlichte Rede en Snelheid of ijver; maar Rede merkt alras haar eigen ontoereikendheid op, en roept helpers bij, vooral mildheid en barmhartigheid.

1 Men leze het artikel van Prof. Dr. L. Reypens, S.J. over : *Ruusbroec-Studiën, I Het mystieke 'gherinen'* in O.G.E. 12, 1938, blz. 158-186.

Op hen, die hierin verkeren, past de zaligspreking : 'Zalig de barmhartigen', en zij gelijken op het engelenkoor der Heerschappijen. Dit wordt slechts even aangeduid; maar verder gaat Ruusbroec in op de diepe gelijkenis met de hoge vruchtbare natuur van God, speciaal omdat zij voortdurend dynamisch werkzaam is binnen de Triniteit, en het 'gerinen', waardoor zonder ophouden de Zoon geboren wordt uit de Vader en beiden de Heilige Geest geesten. Hier volgt een bladzijde over het inwendig leven van de Allerheiligste Drievuldigheid, die niet te resumeren valt, zonder gevaar de diepe verhoudingen op een of andere manier te kort te doen.

Bij het behandelen van de gelijkenis der ziel in deze graad met de vruchtbare natuur van God en met de mensheid van Christus, bouwt Ruusbroec 'n klein tractaatje in over die gelijkenis : 1) in de natuurlijke orde, die onvolkomen maar toch aanwezig is; 2) in de bovennatuurlijke orde der genade en 3) in de orde der glorie, waar zij volkomen is en waar de verheerlijkten bovendien, naar het voorbeeld van de verheerlijkte Christus, ieder naar zijn verdiensten, een volkomen gelijkenis met Hem bezitten; want ook de mensheid van Christus blijft in de heerlijkheid volledig intact en oerbeeld van de gelukzaligen. En ook de heiligen in de glorie blijven hun gelijkenis met de Drievuldigheid bewaren „en zonder deze gelijkenis kan niemand één worden met God, in tijd of in eeuwigheid". Hierna laat Ruusbroec, die als Middeleeuwer de schone harmonie tussen natuur en bovennatuur innig aanvoelde, een vergelijking volgen tussen de in zijn 'verheven gedachte' door de gave van raad bewogen en geleide mens, en de mysterieuze beweegkracht die heel het firmament wel niet 'bezielt', maar toch in onderlinge orde in stand houdt, drijfkracht die gedacht werd door engelen te worden waargenomen. Speciaal de zeven planeten, die aan de zeven dagen van de week hun naam gaven, en waaronder Ruusbroec als schoonste de zon rekent hebben op

het geestelijk vlak iets gelijkends op wat in de ziel dank zij de gave van raad in de lagere graad geschiedt en kunnen er enig begrip van geven.

b) Hogere graad

Tot nog toe beschreef Ruusbroec de gave van raad, voor zover zij de eigen, schepsellijke werkzaamheid van de verheven gedachte of geest betreft. Thans begint een hogere inwerking van diezelfde gave. De gedachte, d.i. de verheven memorie, kan inkeren in haar wezen en „daar houdt zij zich wezenlijk en niet werkend". Zo zijn ook de goddelijke Personen (het 'werk' in God) voortdurend invloeiend in hun (goddelijk) *Wezen*. De gave van raad, reeds beschreven als de ingeboorte van de Zoon in de ziel, is een 'onbegrijpelijk licht', dat de ingekeerde gedachte verlicht; want, zegt Ruusbroec, „dit Licht is de eeuwige Wijsheid, die in de ziel geboren is". Alleen in dit Licht kan men het onbegrijpelijke Wezen genietenderwijs aanschouwen : want dit Licht is Christus. En hier affirmeert Ruusbroec krachtdadig en duidelijk : „(Christus) is, zowel naar zijn menselijke natuur als naar de goddelijke, de deur, waarlangs men door moet gaan; want niemand komt in het paleis van het eeuwig genieten, tenzij hij gelijkend is op Christus' mensheid, en schouwt en weder invloeit door Christus' ongemeten klaarheid" (d.i. door zijn Godheid). En in dit opperste 'genieten' blijft God niet eenzaam, maar zijn Licht doorschijnt meteen al degenen, die Hij met Zich in dit licht verenigd heeft : en „het wordt samen één genietende eenheid; want alle geesten zijn hier boven zichzelf in de genietende eenheid invloeiend naar goddelijke wijze". Naar goddelijke wijze : dit doet het grondig verschil kennen tussen de hogere graad en de lagere, waarin de inwerking nog op 'schepsellijke wijze' geschiedde.

Deze genietende eenheid van God en de ziel is helemaal geen identiteit ! Ook in God 'verwielen' de Personen, d.i.

verzinken zij als in de kolk ('wiel') van eigen Wezen, en blijven de Personen toch onderscheiden, hoewel zij een éne, identieke Wezenheid bezitten en zijn : hoeveel te meer blijven de eindige schepselen in hun eigen, onderling tot in het eindeloze verschillende, persoonlijkheden volharden in hun eigenheid, willen zij niet uit deze genieting verworpen worden ? Ook Christus, naar zijn mensheid, d.i. door zijn geschapen ziel, wordt overstroomd door de genieting, en haar „is meer gegeven dan zij begeren kan", maar zij wordt nimmer God zelf.
Omdat de ook in de eenheid met God verheven menselijke ziel haar eigen identiteit bewaart, moet zij door deugdbeoefening als het ware barmhartigheid beoefenen tegenover zichzelf, en daarom verdient zij ook hier de zaligspreking over de barmhartigen.
Zij, die deze graad van de gave van raad bereikt hebben, gelijken op het koor der Tronen, want zij zijn volmaakt in het genieten én in het werken. Zij zijn als Gods eigen 'troon en rust'. En hierop volgt de uitdrukking, die de kartuizers van Herne onbegrijpelijk voorkwam : „want zij bevinden zich in het eenvuldig genieten van het Wezen *één zonder differentie*" (III, 73; vert. 195)[1].

1 Het is voorzeker geen gemakkelijk begrip, maar als men het wel begrijpt, komt het ten slotte hierop neer, wat de Langeac in zijn *In God verborgen* (vert. Dr. M. Arts OCarm.) schrijft : „De ziel en God zijn nog slechts één, niet naar wezen, maar in kennis en liefde. Twee naturen in eenzelfde geest en eenzelfde liefde" (blz. 81). Ruusbroec zegt : „In éénzelfde genieting". Voor wie er dieper op wil ingaan kan volgende bemerking behulpzaam zijn : Wanneer er sprake is van de gaven binnen het God-schouwende leven, moeten wij aandacht hebben voor Ruusbroec's fundamenteel onderscheid tussen alles wat 1° de eenheid met God zonder middel aangaat, en alles wat 2° de eenheid met God in geschapen middel betreft. De eenheid met God zonder middel geschiedt nl. rechtstreeks door de overvorming van de geest door God zelf (door zijn Wezen of door de Personen); maar de geest kan deze overvorming slechts ontvangen, doordat hijzelf in geschapen middel *(ghelyc)* daartoe verheven wordt. In zover de gaven onderscheiden zijn van de Gever, d.i. de Heilige Geest zelf, zijn zij geschapen en verheffen de geest in *ghelyc* (middel) zodat hij tot de ongeschapen mededeling Gods zou kunnen verheven worden. Ruusbroec blijkt van dit blijvend onderscheid bewust te zijn, maar hij komt er

De hoogste graad van de gave van raad deed de ziel zich als het ware verliezen in de genot-volle Eenheid van de schoot des Vaders, een genadig medebeleven van Gods zaligheid, die Ruusbroec beschrijft als „een God grijpen en door God gegrepen worden in de genietende Eenheid der Personen", en „door die Eenheid verzonken zijn in het Overwezen Gods". Maar God is niet alleen „*genietend* inhangende in zijn Wezen"; Hij is ook „*schouwend* datzelfde Wezen dat Hij geniet". Ook de ziel is in deze graad met God „een troon en tabernakel van God", en zij is „gestorven tot eeuwige rust"; dat is het genieten, dat Ruusbroec in een lang aangehouden herhaling uitdiepend in trinitarisch perspectief verklaart. Welnu „uit dit sterven komt een overwezenlijk leven", d.i. een God-*schouwend* leven, en hier begint de gave van verstand. Deze verheft de geest om aan God zo gelijkvormig te worden, dat hij, door deze verheffing die 'in middel', d.i. door de gave van verstand geschiedt, 'zonder middel' geënigd wordt met de ongemeten Klaarheid, die uit Gods Wezen straalt als het Beeld of de *Zoon*. Deze klaarheid doorschijnt in vele schakeringen de geesten in de orde der genade en der glorie; maar de hoogste in de genade is nog minder verlicht dan de laagste in de glorie. Die hoge Klaarheid schijnt altijd in de begunstigde geesten, want het is de inwonende Wijsheid van God, maar hier op aarde zijn de geesten vaak 'verbeeld', zodat zij niet zonder ophouden dat Licht kunnen schouwen.

niet altijd toe dit besef telkens in dubbele bewoording tot uiting te brengen. Zijn formele verklaringen moeten ons evenwel dwingen om ons door zijn bedoelingen te laten leiden, bij de verklaring van zijn inhoudgeladen uiteenzettingen. Voor wie er dieper op wil ingaan, verwijzen wij naar de studie van Dr. A. Ampe, S.J. *De mystieke leer van Ruusbroec* (derde deel van zijn *Kernproblemen uit de leer van Ruusbroec*), blz. 467 (over het *Rike*); en 471-503. Zie ook voetnoten 34 en 47 bij deel IV van dit tractaat, blz. 261v.

Zij, die aldus „door de Wijsheid doorvloeid en wezenlijk verlicht" zijn, heten Cherubijnen, en zij gelijken op God, die zonder ophouden werkende en schouwende is, en op Christus, de allerhoogste Schouwer, die tegelijk voor allen beschikbaar bleef. Deze zijn het, waarvan Christus zegt : „Zalig de zuiveren van hart; want zij zullen God zien"; en zij zijn ook te vergelijken met de middelste kristallijnen hemel. Dit is een overwezenlijk, schouwend leven.

Zevende gave : smakende Wijsheid

In de hoogste graad van de gave van raad, beschreef Ruusbroec het eerste element van het overwezenlijk of God-schouwende leven, meer bijzonder het verzinken in de genot-volle Eenheid van de *Vader;* door de gave van verstand werd, naast het genieten, het element schouwen en staren in God gegeven door het ongemeten inlichten van de *Zoon,* die in de ziel geboren wordt. Het derde aspect zal door de gave van wijsheid bewerkt worden : het is een mededeling van de *Heilige Geest,* de opperste, ongemeten smaak, in de gave van wijsheid, die als geschapen gave de gelijkenis maakt, waardoor een gemeten smaak op allerlei niveaus geschonken wordt. „Boven de gedachte in de wijde diepte van de ziel" is die smaak „ongemeten, want het is de Heilige Geest zelf, de onbegrijpelijke Minne Gods"; maar „beneden de gedachte is die smaak gemeten en begrensd".
De driedubbele verhouding van deze drie gaven tot de goddelijke Personen der allerheiligste Drievuldigheid, verwoordt Ruusbroec in een schoon evenwichtig uitgebalanceerde volzin : „Omdat enerzijds de eeuwige Vader de ingekeerde gedachte heeft geadeld door het genieten van het één-zijn, en haar het vermogen heeft gegeven om te be-grijpen en om-grepen te worden in zelfverlorenheid, en een troon en rustplaats voor Hem te zijn; en omdat anderzijds de Zoon, Gods Wijsheid, het ingekeerde ver-

stand omhuld heeft met zijn eigen klaarheid, om het aanschijn van Hem, dien het geniet, te aanschouwen, — daarom wil nu ook de Heilige Geest de ingekeerde wil en de eenheid, waarin de krachten inhangen, sieren, opdat de ziel zou smaken, kennen en proeven hoe goed God is" (III, 82; vert. 215).

De grondeloze smaak, die door de instorting van de Heilige Geest in de minne-kracht gegeven wordt, doordringt de ganse ziel, en doet de verlichte rede door bespiegelingen deze smaak in geschapen licht ervaren, „hoewel zij weet, dat deze onbegrijpelijke weelde (de Heilige Geest) haar kennis te boven gaat; want zij werkt met geschapen licht, terwijl die vreugde ongemeten is; daarom faalt rede in dit bespiegelen". Toch wil zij nauwkeuriger dit onuitsprekelijke genot in beelden verwoorden en barst zij als het ware uit in een lange lof-litanie (III, 83v; vert. 215vv) op Gods volkomenheden, die als een onweerstaanbare stroom uit Ruusbroec's volle gemoed is gevloeid. Maar hij voegt er nog eens aan toe : „In zoverre de rede deze beelden begrijpt, zijn zij geschapen en afgetrokken gelijkenissen van de goddelijke natuur; maar in zoverre zij alle, naar 's mensen redelijk inzicht, beginnen en eindigen in een grondeloos Wezen, schiet rede met haar bespiegeling te kort; want daar zijn zij de eenvuldige natuur van God".

Op dit eindeloos perspectief ingaande blijft Ruusbroec zelf verwijlen bij de ongemeten Heilige Geest, het vuur dat brandt in de oven van de goddelijke Eenheid en dat ook in hevigheid het ganse zielerijk ontsteekt, de grondeloze kolk, de klare zon, de levende bron en minnebrand, de vinger Gods, de wilde, wijde zee, „waar alle goed uitgevloten en zonder maat ingebleven is", een vuur, waardoor elke geest de overvorming van de minne Gods ondergaat, enz.

Wie deze opperste gave ontvingen, zijn gelijk aan de Serafijnen; want zij branden en versmelten vóór het

aanschijn van het genieten der goddelijke Eenheid. Ook hier is er onderscheid in de intensiteit; maar de geringste in de glorie is groter dan de verhevenste in de genade. Ook deze engelen en de op hen gelijkende begenadigden blijven tevens uitvloeien in deugden. Zij bezitten ook een gelijkenis met Christus, die naar zijn geschapen ziel „de hoogste in het schouwen, in het minnen en in het genieten was en is", en die „naar zijn goddelijke natuur degene is, die men geniet". Toch was ook Hij tegelijkertijd 'ghemeyn', d.i. gemeenschappelijk en uitvloeiend voor allen, die Hem nodig hadden, en Hij offert Zichzelf en al zijn lijden aan de Vader voor allen". Christus spreekt over hen : „Zalig, die vrede stichten...", d.i. die met God en met zichzelf en met alle schepselen in vrede leven. Bovendien gelijken zij op de opperste hemel, die een pure, simpele klaarheid is, „begin van alle stoffelijke dingen en een geschapen rijk van God en van zijn heiligen".
Na dit wijde panorama sluit Ruusbroec het vierde deel van zijn uiteenzetting af met een enkele, korte volzin, die in een woordspeling de paradox van het geestelijk leven blootlegt : „Dit zijn de rechte wegen, waarlangs de Heer de gerechte heeft geleid, boven alle wegen, in een eeuwige Stilheid". Over de wegen heen, die de gerechte mens tot Godsgelijkenis in geschapen genade en gaven voeren, leidt de Heer der gaven hem uiteindelijk, boven al deze (geschapen) wegen uit, in Gods eeuwige Stilheid, waar hij in zelfverlorenheid met God zelf ver-enigd is.

VIJFDE DEEL : HET RIJK GODS

In het laatste deel behandelt Ruusbroec het 'vijfde der principale punten' uit zijn grondthema, nl. de tekst : 'En Hij toonde hem het Rijk Gods'.
Ruusbroec onderscheidt hierbij vijf verschillende 'rijken Gods', die hij achtereenvolgens beschrijft; maar wij moe-

ten wel in acht nemen, dat Ruusbroec hier niet een verdere voltooiing van het volmaaktheidsleven wil aantonen, die de mensen, na de reeds bereikte graden nog zouden moeten verwerven. Onder het beeld van het 'Rijk Gods' schetst hij alleen maar de rijkdom van wat reeds bereikt werd, met een voortdurend beklemtonen van wat het geestelijk leven in de gelijkenis (het *ghelyc)* der genade zal worden, wanneer dit zal overgaan in het 'ghelyc' der glorie, na de dood en de verrijzenis, in een toekomstbeschouwing.
Men lette er bovendien op, hoe deze vijf 'rijken' wel gedachtelijk kunnen onderscheiden worden, maar feitelijk ineen verstrengeld zijn in de concrete existentie, waarin God de mens plaatste, en die uitmondt in de velerlei vlakken omvattende vereniging van de mens met God.

I. Het zintuiglijk of uitwendig Rijk Gods

Voor de beschrijving van het stoffelijk rijk, de uitwendige schepping, zoals God deze tot stand bracht, verwijst Ruusbroec naar zijn uiteenzetting in deel IV, § I. De zintuiglijke weg (z. blz. 55v). Hoe God de schepping later nog zal versieren verklaart hij *eerst* door de beschrijving van de ondergang van de vergankelijke wereld bij het laatste oordeel, en de vernieuwing der stoffelijke elementen. Geen vernieling of vernietiging, maar een loutering van de elementen in zoverre zij de zonde gediend hebben, en een verheerlijking ervan „opdat de wereld een gelijkenis zou hebben met de verheerlijkte lichamen, en de verheerlijkte mens de zintuiglijke schoonheid van hemel en aarde zou kunnen aanschouwen". De mens blijft ook hier de bestaansreden van het uiterlijk rijk Gods : „om wille van de mens" (Credo).
Daarna beschrijft Ruusbroec de vier gaven van het verheerlijkte lichaam : de klaarheid, de onlijdelijkheid, de subtielheid en de snelheid. Een 'bijzondere blijdschap'

voor de verheerlijkte mensen zal zijn, dat zij „met hun lichamelijke ogen het verheerlijkte lichaam van Christus en van Maria, zijn eerwaarde Moeder, alle edele lichamen der heiligen vol glorie en weelde, alsook de edelheid en grote klaarheid van de hemel en van alle elementen" zullen aanschouwen. En evenzo zullen de andere zintuigen verzadigd worden door de verheerlijkte lichamelijkheid.

II. Het natuurlijk Rijk Gods

Dit is de schepping, zoals zij door het natuurlijk licht van het verstand kan gekend worden : het bovennatuurlijk licht verdrijft dit immers niet, maar adelt het. Dit natuurlijk rijk kan hen, die door Gods liefde hier bezield zijn, slechts laten opgaan in een verheerlijking van God en hiervoor worden zij eenmaal beloond.

III. Het Rijk Gods in de Schriftuur

God toont aan de gerechte bij al de andere wegen naar het rijk Gods, ook de weg der heilige Schriftuur : niet de oplossing van alle problemen, die zij stelt — „dat is ook niet nodig" — maar God laat de gerechte daarin verstaan „wat tot God leidt en van God afleidt"; en „zo kent hij alle waarheid". Hij erkent de stem van „vreemden, die herders schijnen maar rovers en moordenaars zijn". Dit rijk „is gevloeid uit de Heilige Geest door Christus en de heiligen". Een scherpzinnig vakgeleerde kan, ook 'zonder goddelijke liefde' de Schrift verklaren; maar „de zoetheid en de vrucht ervan kan hij niet smaken". Daarom wordt „de Schriftuur aan de minnenden getoond". Het gaat hier om de 'zin' van de heilige Schrift. In de hemel wordt deze 'zin' ten volle gesmaakt.

IV. Het Rijk der genade en der glorie

Dit rijk, dat aan de minnenden getoond of geopenbaard wordt, kan zelfs de Schrift op zichzelf niet geven : het gaat niet alleen het natuurlijk licht te boven, maar ligt dieper dan de Schrift verborgen, hoewel het er niet in tegenspraak mee kan zijn, omdat het hier gaat om de gelijkenis door de genade hier op aarde, en door de glorie in de hemel. Het bevat de vrucht van alle deugden in een werkend leven : zij, die goede werken doen zonder goddelijke liefde, smaken de vrucht van de deugd niet. Maar hij, aan wie dit rijk getoond of geopenbaard zal worden, en die er de volle zin van smaakt, „moet door God in het midden van het rijk zijner ziel geplaatst worden, d.i. in de top van zijn geest of gedachte, en wel tussen een overwezenlijk inhangend schouwend leven en een uitvloeiend werkzaam leven", m.a.w. in een 'gemeen', d.i. algenoegzaam leven, waarin werken en schouwen samengaan.

Hier resumeert Ruusbroec de diepe vrucht, die de verwezenlijking van Gods rijk in de ziel voortbrengt, zowel in een werkend leven, door nederigheid, gehoorzaamheid, mildheid en geduldige zachtmoedigheid, als in het innige of God-begerende leven door gevoelige liefde, rusteloze minne, die voortdurend naar vereniging met God en het volbrengen van alle deugden streeft, en ten slotte door een klaar inzicht in al die verschillende aspecten van het rijk van God, waardoor hij voortdurend verlangt naar vereniging met God. Hier ziet men hoe knap Ruusbroec een synthetische kijk op zijn wereldvisie kan geven.

De ontplooiing van het werkende en het innige leven binnen dit rijk is uiteraard de passende onderbouw van het God-schouwende leven, dat Ruusbroec in het laatste hoofdstuk, als het Rijk dat God zelf is, verklaart. In feite vormen die drie levens een eenheid, die beleefd wordt in geschapen én in ongeschapen licht.

V. Het rijk, dat God zelf is

„Ten vijfden male wordt de minnende het Rijk Gods getoond en geopenbaard boven alle geschapen licht in een ongemeten goddelijk licht, en dit moet geschieden boven rede, in de gedachte, die zich inkeert in het overwezen Gods. Daar ontvangt hij drieërhande vrucht : een ongemeten verlichting, een onbegrijpelijke liefde en een goddelijk genieten" (blz. 99; vert. 253).

Dit speelt in op het driedubbel aspect, of de drie componenten van het God-schouwend leven, zoals dit in de drie hoogste graden in verband werd gebracht met 1. het mede-beleven van het innigste genieten in de schoot van de Vader (gave van Raad, hogere graad); 2. het inschijnen van de ongeschapen Klaarheid, de Zoon (gave van Verstand) en 3. de mededeling van de onbegrijpelijke liefde van de Heilige Geest (gave van smakende Wijsheid). Daarmede zijn meteen de vruchten van dit God-schouwend leven aangeduid : een ongemeten klaarheid, een onbegrijpelijke liefde, die tot wezenlijke minne wordt, en een genieten, dat zo groot is, „dat God en alle heiligen en deze verheven mensen hierin verzwolgen zijn in een onwijze, dat is, in een niet-weten en in een eeuwige verlorenheid, waarin de hoogste behaaglijkheid ligt".

In deze drie vruchten is de geest volkomen in eenheid in het leven der hoge Drievuldigheid ingekeerd; maar uiteraard moet hij met diezelfde Drievuldigheid in gelijkenis uitkeren ter vervulling van het innige en werkende leven. Zo blijft de mens in volledig medebeleven van het tweevoudig aspect der Drieëenheid : inkerend en uitkerend, als een 'ghemeyn mensche' tussen 'ghebruken (genieten) ende werken', waarin Ruusbroec de laatste kern van de volmaakte mens vastlegt.

Pinksteren 1978 L.M.

SCHEMATISCH OVERZICHT OVER DE ZEVEN GAVEN VAN DE HEILIGE GEEST

Beschrijving van de gaven	*Zaligspreking*	*Engelenkoor*	*Sieraad van de elementen en de zielekrachten*	*Gelijkenis met Christus, God en mens*	*Gelijkenis met de Hemelen*
De Vreze Gods	'de armen van geest'	Engelen	'aarde' of de toornige kracht	in het *werkende* leven	
Goedertierenheid	'de zachtmoedigen'	Aartsengelen	'water' of de begeerlijke kracht	idem	
Kennis	'de bedroefden'	Deugden of Krachten	'lucht' of de redelijke kracht	idem	
Sterkte a) lagere graad	'die hongeren en dorsten naar de gerechtigheid'	Machten	'vuur' of de vrije wil	in het *innige* of God-begerende leven	
Sterkte b) hogere graad	idem	Prinsen of Vorsten	idem	idem	
Raad a) lagere graad	'de barmhartigen'	Heerschappijen	de verheven gedachte	Gelijkenis met de vruchtbare natuur in God	Sterrenhemel en weekdagen
Raad b) hogere graad	idem	Tronen	de eenheid der verheven gedachte	in een God-*genietend* leven in de Vader	benedenste hemel
Verstand	'de zuiveren van hart'	Cherubijnen	het ingekeerd verstand	in een overwezenlijk, God-*schouwend* leven in de Zoon	middelste hemel
Smakende Wijsheid	'de vreedzamen'	Serafijnen	„in het opperste der ingekeerde gedachte, doordringend verstand en wil en al de vermogens"	in een '*ghemeyn*' leven in de Heilige Geest	hoogste hemel

DAT RIJCKE DER GHELIEVEN

DAT RIJCKE DER GHELIEVEN

* VOORREDE *

„Die Heere hevet wederleydet den gherechten die gherechte weghe, ende heeft hem ghetoent dat rijcke Gods". In desen woorde leert ons die Wijseman vijf dinghen. Dat eerste in dien dat hy spreect : *'Die Heere'*, daer bewiset hy ons sine moghentheyt, want Hy es een heere alre creatueren. Inden anderen daer hy spreect *„Hy hevet wederleydet"*, daer toent hy ons den val ende dat verdolen des menschen, ende Gods compassie ende sine ontfermherticheyt in dien dat Hy den mensche hevet wederleydet vanden valle der erfzonden, vander dolinghen ten rechten weghe, vander doot ten levene. Inden derden daer hy spreect *'den gherechten'*, daer toent hy ons Gods minne ende sine ghenadicheyt; want om ons gherecht te makenne leet Hy den doot in groter minnen ende begheerlijcheyden. Ten vierden male daer hy spreect *'die gherechte weghe'*, daer gheeft hy ons te verstane Gods grondelose wijsheyt ende mildicheyt die Hy hevet ghetoent in sinen menichvoldighen gaven, die driven den mensche ten duechden, dat sijn die gherechte weghe. Ten vijfsten male daer hy spreect *„ende Hy toende hem dat rijcke gods"*, daer verstae wy den orbore ende die waeromme alle des wercs Gods, dat es dat die mensche scoude dat rijcke Gods, dat es God selve, ende sijns ghebruyken inder eewicheyt.

HET RIJK DER GOD-MINNENDEN

VOORREDE

„De Heer heeft de gerechte teruggeleid langs rechte wegen en hem het Rijk Gods getoond" (vgl. Wijsheid, 10,10).

Met deze woorden leert de Wijzeman ons vijf dingen. Ten *eerste*, doordat hij zegt : 'De Heer', wijst hij ons op zijn almacht; want Hij is een heer over alle schepselen. Ten *tweede*, door de woorden : 'heeft teruggeleid', duidt hij ons op de val en het verdolen van de mens, en op Gods mededogen en ontferming, doordat Hij de mens heeft teruggeleid vanuit de val der erfzonde, uit de verdwaaldheid naar de rechte weg, uit de dood tot het leven. Door het *derde* woord : 'de gerechte', toont hij ons Gods liefde en genadigheid; want om ons te rechtvaardigen onderging Hij de dood met grote liefde en verlangen. Ten *vierde* spreekt hij over de 'rechte wegen', en daarmee geeft Hij ons te verstaan Gods grondeloze wijsheid en de mildheid, die Hij ons heeft betoond door zijn menigvuldige gaven; en die drijven de mens tot de beoefening der deugden, waarmee de rechte wegen bedoeld zijn. En als hij ten *vijfde* spreekt : 'en Hij toonde hem het rijk Gods', verstaan wij daaronder het doel en de reden van al het werken van God, nl. dat de mens het rijk Gods, d.i. God zelf, moge aanschouwen en Hem in eeuwigheid genieten.

* EERSTE DEEL: 'DE HEER' *

⟨DAT EERSTE PRINCIPAEL PUNT SPREECT VAN GODS HEERHEIT ENDE VANDEN SCEPPENE DER ENGELE ENDE DER MENSCHEN⟩

Nu dan vanden eersten : *'Die Heere'*, want Hy es beghin ende oerspronc ende leven ende onthout alre creatueren. Vier dinghen behoren eenen here, dat es : moghentheyt ende wijsheyt ende meldicheyt oft ghenadicheyt ende gherechticheyt. God es die moghentheyt, haer wiken alle dinghen. God es die grondelose wijsheyt, haer sijn claer ende openbaer alle dinghen. God es die mildicheyt ende goedertierenheyt, die ghevet alle dinghen. God es die gherechticheyt, die loent ende wreect alle dinghen.

Omme-dat Hy sijn macht ende sine wijsheyt toonen woude ende sine goede, zoe hevet Hy ghescapen hemelrijcke ende eertrijcke, ende den hemel gheciert met inghelen ende met Hem selven, ende dat eertrijcke met menschen ende met menichvoudicheyt der creatueren. Inden sceppen es bewiset sine macht, inden ordinancien sine wijsheyt, inden uutvloeyen sine menichvoldeghe gaven sine goede ende sine meldicheyt.

Inghelsche natuere die hoghe verstendeghe gheesten die hevet Hy ghescapen, ende gaf hem moghelijcheyt ende gracie tot Hem te keerne met oetmoede met reverencien met love met minnen met weerdicheden, op-dat se toekeerden, ende die moghelicheyt besate dat afgrondeghe rijcke eewigher onwandelbaerheyt, ende dat verstennesse overformt worde ende doerclaert met onghemetender wijsheyt, ende die vrie toekeerende wille doervloeyt worde ende doergaen met afgrondigher minnen, ende die eenicheyt alder crachte inghedruct worde in die eewighe grondelose ghebruyckelijcheyt. Die toekeerden die sijn

EERSTE DEEL: 'DE HEER'

⟨HET EERSTE HOOFDPUNT SPREEKT OVER GODS HEERSCHAPPIJ EN OVER DE SCHEPPING VAN DE ENGELEN EN DE MENSEN⟩

Nu dan over het eerste woord : 'De Heer'. Hij is inderdaad begin en oorsprong, leven en instandhouding van alle schepselen.
Vier dingen komen een heer toe, nl. macht en wijsheid, mildheid of genadigheid, en gerechtigheid. God is de almacht : voor haar buigen alle dingen. God is de grondeloze wijsheid : voor haar zijn alle dingen klaar en doorzichtig. God is de mildheid en de goedertierenheid, die alles uitdeelt. God is de gerechtigheid, die alle dingen beloont of straft.
Omdat Hij zijn macht en zijn wijsheid en zijn goedheid wilde tonen, heeft Hij hemel en aarde geschapen, de hemel gesierd met engelen en met Zichzelf, en het aardrijk met mensen en met een menigte schepselen. In het scheppen bewijst Hij zijn macht; in het ordenen van de wereld zijn wijsheid; in het uitstorten van zijn menigvuldige gaven zijn goedheid en mildheid.
De engelen, die verheven schouwende geesten, heeft Hij in hun natuur geschapen en gaf hun de ontvankelijkheid en de genade om zich in ootmoed en eerbied, met lof en liefde en verdeemoediging tot Hem te keren, opdat zij, dank zij hun wezensontvankelijkheid het grondeloze rijk der eeuwige onveranderlijkheid zouden verwerven, opdat hun verstand overvormd en doorlicht zou worden met ongemeten wijsheid, en hun zich vrij toekerende wil doorvloeid en doordrongen met grondeloze liefde, en opdat de eenheid[1] van hun krachten ingedompeld moge worden in een eeuwig, grondeloos genieten. De engelen, die zich

salich; want yeghewelcke cracht heeft haer toekeeren in lichte der glorien, ende haer ghebruycken in eenicheyden der godheyt, ende lijdet die weselijcke claerheyt. Die afkeerden tot hem selven in behaghene hare natuerlijcker edelheyt die sijn onsalich; want moghelijcheyt es soe onmachtich ende vermiddelt ende beroeft van gracien dat sy nummermeer toekeeren en moghen, ende dat verstaen es verbeelt met donckerheyden der zonden ende vermiddelt van goddelijcker claerheyt, ende de wille es vervult met bitterheyden ende met pinen eewigher verdoemenisse, ende sy sijn ghevallen vander hoochster stad in de nederste, ende sy sijn die vianden Gods ende der inghelen ende der heylighen ende der menschen.
Nu hevet God ghescapen menschelijcke natuere ende gheciert met gracien, op-dat sy die stad besitten ende verdienen met oetmoede met ghehoorsaemheyden met dienste met love met minnen met weerdicheden, die die inghelen verloren hebben met contrarien.
Aldus es verclaert dat eerste punt dat hy spreect 'die Heere' : sine macht, want Hy ghescapen hevet alle dinc van nieute; sine wijsheyt, want Hy gheordineert hevet alle dinc in hemelrijcke ende in ertrijcke; sine goede ende sine miltheyt, want Hy hemele ende eerde inghelen ende menschen gheciert hevet met menichvoudeghen gaven; sine gherechticheyt, in dien dat Hy die goede gheloent hevet met Hem selven in eewigher vruegden, ende dat Hy de quade verworpen hevet in ewigher pinen. Dit es dat eerste punt vanden viven principalen dat hy spreect : 'die Heere'.

tot God toekeerden, zijn zalig; want alle krachten hebben hun toekeer in het licht der glorie en hun genieten in de eenheid der Godheid, waarin zij de wezenlijke klaarheid ondergaan. Maar zij, die zich van God afkeerden tot zichzelf door behagen te scheppen in hun natuurlijke adel, zijn onzalig; want hun ganse ontvankelijkheid is ontkracht en verstoord geworden en beroofd van de genade, zodat zij zich nimmermeer tot God kunnen keren; en hun verstand is verbeeld[2] met de duisterheid van de zonde en afgeschermd van de klaarheid Gods; en hun wil is vervuld met bitterheid en de pijnen der eeuwige verdoemenis. Zij zijn gevallen uit de hoogste plaats in de laagste, en werden de vijanden van God en van de goede engelen, de heiligen en de mensen.
Ook heeft God de menselijke natuur geschapen en gesierd met genade, opdat zij de plaats, die de engelen door hun verkeerde handelwijze verloren, zou innemen en dit verdienen door ootmoed en gehoorzaamheid, dienstbaarheid en lofprijzing, met liefde en verdeemoediging.
Hiermede is het eerste punt verklaard, waarin de Wijzeman zegt : 'De Heer'; nl. zijn macht : want Hij heeft alle dingen geschapen uit het niet; zijn wijsheid : want Hij heeft alles in hemelrijk en op aarde geordend; zijn goedheid en mildheid : want Hij heeft hemel en aarde, engelen en mensen met menigvuldige gaven gesierd; zijn gerechtigheid : want Hij heeft de goede engelen beloond met Zichzelf in eeuwige vreugde, en de kwade verworpen in de eeuwige pijn.
Dat is het eerste der vijf hoofdpunten, nl. het woord : 'De Heer'.

* TWEEDE DEEL : „HIJ HEEFT TERUGGELEID" *

(DANDER POENT PRINCIPAEL : VAN CRISTUS' INCARNACIEN, ENDE DAT HI DEN MENSCHE HERMAECT HEEFT MIDS DEN SEVEN SACRAMENTEN)

Dat ander punt es dat hy spreect : *„Hij hevet wederleydet"*. Niemant en behovet wederleydens noch en werdt wederleydet dan die verdoelde. Want dmenschelijcke natuere es ghevallen overmids de sonde des eersten mensche, ende die natuere die vri was es worden een kerkere ende een ghevanckenisse ende eene alinde ende een awech ende een verdolen hen alle diere in gheboren werden, want sy sijn kinder der onghehoorsaemheyden. Nu hevet God onse natuere aenghenomen ende hevet den mensche wederleydet, want Hy hevet daer-in gheweest oetmoedich ghehoorsaem ende dienstachtich sinen Vader, ende den mensche ghetrouwe, in leerne in exemple in goedertierenheyden, ende hevet gheaerbeydt in karitaten, ende ghedoecht in saechtmoedicheden ende in verduldicheden, ende es ghestorven in minnen, ende hevet die scout betaelt in gherechticheden, ende heeft de natuere opghevoert in vriheiden. Aldus es die natuere los, ende alle die persone die in Cristo herboren werden die sijn vri.

Wie dat in Cristo herboren werden wilt ende vri sijn, hy moet ghelovich sijn; ende hy moet dat *eerste sacrament* des dopsels hebben, dat es een teeken gheestelijcker reyninghen ende een hercleeden in kerstelijcker eeninghen eens nuwens levens; ende hy moet vertien des viants ende sijns dienste, ende Cristo trouwe gheloven. Ende hem werdt ghegheven dat cleet der onnoselheyt, dat es sine ziele wordt ghecleet met der doot ende met der verdienten Cristi : dat moet hy gheloven onbevlect van sonden te bringhenne ten oordeele Gods. Ende hy ont-

TWEEDE DEEL : 'HIJ HEEFT TERUGGELEID'

⟨HET TWEEDE HOOFDPUNT : OVER CHRISTUS' MENSWORDING, EN DAT HIJ DE MENS HERSCHAPEN HEEFT DOOR DE ZEVEN SACRAMENTEN⟩

Het tweede punt is het woord, dat Hij spreekt : 'Hij heeft teruggeleid'. Niemand behoeft teruggeleid te worden of wordt teruggeleid dan de verdwaalde. Welnu de menselijke natuur is gevallen door de zonde van de eerste mens; en de natuur, die vrij was, is een kerker geworden, een gevangenis, een ballingschap en een dwaalweg en een verdolen, voor allen die er in geboren worden, want zij zijn kinderen van de ongehoorzaamheid. Nu heeft God onze natuur aangenomen en de mens teruggeleid, doordat Hij daarin voor zijn Vader ootmoedig, gehoorzaam en dienstbaar is geweest, en de mensen trouw diende door zijn leer, zijn voorbeeld en zijn goedertierenheid; Hij heeft gezwoegd in karitate en geleden met zachtmoedigheid en geduld, en door zijn sterven in minne heeft Hij de schuld betaald in gerechtigheid, en de menselijke natuur opgevoerd tot vrijheid. Aldus is de natuur verlost en zijn alle mensen, die in Christus herboren worden, vrij.

Wie in Christus wil herboren worden en vrij zijn, moet gelovig zijn en hij moet het eerste sacrament, dat van het doopsel ontvangen, dat een teken is van geestelijke zuivering, en een herkleding in de christelijke gemeenschap dank zij een nieuw leven; hij moet de duivel en zijn dienst verzaken en Christus trouw beloven. Hem wordt gegeven het kleed der onschuld, dat wil zeggen : zijn ziel wordt bekleed met de dood en de verdiensten van Christus; dat kleed moet hij beloven onbevlekt van zonden te brengen voor Gods oordeel.[1] En hij ontvangt vier dingen : het eerste is een kwijtschelding van de

feet vier dinghen : dat eerste es een verlossen van eewigher pinen, dat ander es weerdich te sine eewigher vruegden, dat derde es goddelijcke gracie alle uren voert te gane in nuwen duechden, dat vierde es deelachticheyt alle dies goeds dat ye ghedaen waert ende emmermeer ghedaen sal werden.

Omme sine ghelofte te badt te quitenne ende die gracie Gods te mederen, soe sal die mensche dat *ander sacrament* ontfaen dat heet vormen oft stercken, ende sal begheren dat cruyce Cristi te draghen ieghen den viant yeghen die werelt ende ieghen sijns selfs vleesch; soe worden hem ghegheven drie dinghen : dat eerste es, die gracie Gods wert vermeedert; dat ander es, die viant wert ghecranct ende ontsiet hem te meer; dat derde es, die mensche wort ghesterct in allen duechden. Aldus wert die mensche herboren ende gheciert inden doopen ende ghesterct inden vormen.

Nu want overmids hoverdicheyt des ghemoede ende begherleecheyt der zielen ende gheloste des lijfs soe valt die mensche dicke in eyghene propere sonden ende brect sijn ghelof, ende besmedt sijn ziele, ende verliest die gracie Gods, ende versmaedt die doot ende dat verlossen Cristi. Maer want die mensche wandelbaer es, die Here diene hevet ghemaect ende hermaect overmids sine doot die en wiltene niet verliesen, maer Hy hevet ghelaten in der heyligher kercken dat *derde sacrament* der penitencien dat es rouwe van sonden. Daer-toe behoren van des menschen weghen vier dinghen die moeten gheschien overmids een beroeren Gods : dat eerste es een ghewarich leetsijn datmen ye mesdede, dat ander es eenen gheheelen wille nummermeer zonde te doene, dat derde es eenen volcomen wille der heyligher kercken ghenoech te doene in biechten ende in penitencien na priesters rade, dat vierde es eene heete begheerlijcheyt Gode emmermeer te dienen in oetmoedigher ghehoorsaemheyt, ende hem ghetrouwen eewigher zaligheyt, ende belyen sijn sonden in

eeuwige pijn; het tweede, dat hij waardig bevonden wordt voor de eeuwige vreugde; het derde is de goddelijke genade om alle uren vooruitgang te maken in nieuwe deugden; en het vierde is de deelachtigheid aan al het goede dat ooit gedaan werd en immermeer gedaan zal worden.[2]

Om zijn belofte beter te kunnen houden en vermeerdering van genade te verkrijgen, moet de mens het tweede sacrament ontvangen, dat heet vormsel of sterking, en zal hij begeren het kruis van Christus te dragen tegen de vijand en tegen zijn eigen vlees in. Daardoor worden hem drie dingen gegeven : ten eerste, de genade Gods wordt vermeerderd; ten tweede, de duivel wordt verzwakt en ontziet de mens meer; ten derde, de mens wordt gesterkt in alle deugden. Aldus wordt de mens in het doopsel herboren en verheven, en gesterkt in het vormsel.

Omdat de mens evenwel door de hovaardigheid van zijn gemoed, door de begeerlijkheid van zijn ziel en de zinnelijkheid van het lichaam vaak in eigen, persoonlijke zonden valt, zijn belofte breekt en zijn ziel besmet, Gods genade verliest, en de dood en verlossing van Christus versmaadt, — hij is immers onstandvastig, — daarom wil de Heer, die hem geschapen en door zijn dood herschapen heeft, hem niet verloren laten gaan, maar heeft Hij integendeel aan zijn Kerk het derde sacrament, dat der biecht, dat is berouw over zijn zonden, toevertrouwd. Daarbij zijn van 's mensen wege vier dingen vereist, die moeten geschieden door een inwerking van God. Het eerste is een waarachtig leedwezen over al wat men ooit misdeed; het tweede een onverdeelde wil om nooit weer zonde te bedrijven; het derde, een volkomen wil om voldoening te schenken aan wat de heilige Kerk inzake belijdenis en boete oplegt, naar het oordeel van de priester; het vierde is een vurige begeerte God voor altijd te dienen in nederige gehoorzaamheid, van Hem te ver-

groter bitterheyt. Dese vier punten moet die mensche hebben van gherechter noodt, soe werden hem sijn sonden vergheven ende meder gracie ghegheven dan hy te voren hadde ende hy wort deelachtich alder weldaden der heyligher kercken.

Want hy van alinden comt te lande, ende van vremden ten vrienden ende van armoede ten rijcdomme ende van doode ten levenne ende van rouwe te bliscappen, daer-omme hevet Cristus dat *vierde sacrament* gheoordineert tot eender sonderlingher werscap, dat es sijn lijf ende sijn bloet in spijsen ende in drancke, op-dat wij met Hem vereenighen ende nummermeer en sceeden. Dat sal de mensche ontfaen met oetmoedigher reverencien ende met weerdicheden, want hy ontfaet den-gheenen die hem ende alle dinc ghescapen heeft. Hy salne oeck ontfaen met innigher begheerlijcker toevoecheleecheyt, want Hy es die-gheene die om hem ghestorven es in ghetrouwer minsaemheyt, ende Hy wilt hem gheven Hem selven inder eewicheyt.

Dat *vijfste sacrament* es ordene; die scheedt den mensche van eertscher ghenoechten ende onledicheden, ende voeghet den mensche te Gode in groter vreedeleecheyt ende weerdicheyt, op-dat hyse ontfeet in behoerlijcker gherechticheyt; ende hem wort ghegheven in duechden onderscheyt, ende hy wordt gheciert ende ghesedt in sonderlingher edelheyt, ende de teekenne bliven inder eewicheyt.

Dat *seste sacrament* es huweleec, op-dat die mensche die inder werelt blivet wettelijc leve, ende trouwe ghelove yeghelijc den anderen, ende houdse hem tot inder doot toe.

Dat *sevende sacrament* es olisel; dat sal de mensche met begherten ontfaen als hy niet langher leven en waent, op-dat hem sine daghelijcse sonden ende verghetenne sonden worden vergheven overmids dat sacrament ende dat ghebet der priestere ende der heyligher kercken.

hopen de eeuwige zaligheid, en zijn zonden te belijden in grote droefenis. Deze vier punten moet de mens rechtens en noodzakelijk bezitten : dan worden hem zijn zonden vergeven en meer genade geschonken dan hij te voren bezat, en wordt hij deelachtig aan de verdiensten van de heilige Kerk.
Omdat hij uit de ballingschap naar zijn vaderland komt, van den vreemde naar zijn vrienden, van armoede tot rijkdom, van de dood tot het leven, en van droefheid tot blijdschap, daarom heeft Christus het vierde sacrament ingesteld als een voortreffelijk gastmaal,[3] dat is zijn lichaam en bloed tot spijs en drank, opdat wij ons met Hem verenigen zouden en nooit meer van Hem scheiden. Dit sacrament moet de mens ontvangen met ootmoedige hoogachting en vol eerbied : want hij ontvangt degene, die hem en alle dingen geschapen heeft. Hij moet Hem ook ontvangen met innige, verlangende overgave : want Hij is degene, die voor hem gestorven is uit trouwe minzaamheid, en die hem zichzelf wil geven tot in de eeuwigheid.
Het vijfde sacrament is dat van het priesterschap : het scheidt de mens van aardse genoegens en bezigheden, en wijdt hem in grote vrede en waardigheid aan God toe, indien hij het naar behoren en recht ontvangt. Hem wordt onderscheiding gegeven in alles wat de beoefening der deugden betreft en hij wordt vereerd met en verheven tot een bijzondere adel, en het merkteken ervan blijft in eeuwigheid.
Het zesde sacrament is het huwelijk, opdat de mens, die in de wereld blijft, naar wet en recht zou leven, de een aan de ander trouw belove en die trouw beware tot in de dood.
Het zevende sacrament is het heilig oliesel : dit moet de mens verlangend ontvangen, als hij meent niet lang meer te zullen leven, opdat hem zijn dagelijkse en vergeten zonden worden vergeven krachtens dat sacrament en het

Dit sijn die seven sacramente, die wederleyden den mensche vander eewigher doot der erfsonden ende der eyghender sonden ende der daghelijcser zonden, ende wapenen yeghen den viandt, ende ordenerenne te Gode, ende gheven hem een wettich leven inder tijt.
Dit es dat ander punt van den viven principalen : hoe die Here hevet wederleydet den mensche tot Hem selven overmids sine doot ende overmids die seven sacramenten.

* DERDE DEEL : 'DEN GERECHTE' *

⟨DAT DERDE PRINCIPALE BESCRIJFT ENEN GHERECHTE MENSCHE MET VIII POENTEN⟩

Dat derde punt es *'den gherechten'*; want niement en werdt wederleydet dan die gherecht ghemaect wert, want gherecht maken dat es wederleyden. Ane *vier punten* soe mach die mensche merken ofte hy gherecht es ende wederleydet van Cristo in crachte des heylichs Gheest met den sacramenten. Dat eerste es datmen Gode ghetrouwe alles dies men behoevet in tijt ende in eewicheyt, ende datmen Gode ghetrouwe sy met allen datmen es ende datmen hevet ende datmen vermach. Dat ander es datmen minne draghe met wille ende met werken te alre menschen noodt lijfleecke ende gheesteleecke. Dat derde punt es datmen verduldich ende saechtmoedich blive in al dat op ons vallen mach van Gode ofte van creatueren. Dat vierde es een verheven ghemoede, vri ende los ende onghevaen van allen creatueren in eenre ghestadigher liefden, in eenen bliden ontbeydene met sekeren toeverlate des eewighen rikes. Dese vier punte maken den mensche gherecht in eenen *werkenden levene*.

gebed van de priesters en van de heilige Kerk.
Dit zijn de zeven sacramenten, die de mens van de eeuwige dood van de erfzonde en van de eigen zonden, alsook van de dagelijkse zonden terugleiden, die hem wapenen tegen de duivel en in de dienst van God bekwamen of hem een wettig leven bezorgen in deze tijd. Dit was dan het tweede van de vijf hoofdpunten : hoe de Heer de mens tot Hemzelf heeft teruggeleid krachtens zijn dood en de zeven sacramenten.

DERDE DEEL: 'DE GERECHTE'

⟨HET DERDE HOOFDPUNT HANDELT OVER DE GERECHTE MENS VOLGENS ACHT PUNTEN⟩

Het derde punt beschrijft 'de gerechte'; want niemand wordt teruggeleid dan wie gerecht gemaakt werd : gerecht maken is immers terugleiden. Aan vier punten kan de mens merken of hij gerecht is en door Christus teruggeleid in de kracht van de Heilige Geest door de sacramenten.

1. *In een werkend leven*

Het eerste is, dat men van God verhoopt wat men in tijd en eeuwigheid nodig heeft en dat men God getrouw is met al wat men is, heeft en vermag. Het tweede, dat men met de wil en metterdaad alle mensen liefde toedraagt in al hun lichamelijke of geestelijke nood. Het derde is, dat men geduldig en zachtmoedig blijft in alles wat ons overkomen kan vanwege God of de schepselen. Het vierde is een verheven gemoed, vrij en los en onbevangen tegenover alle schepselen, met een standvastige liefde, in een blij verwachten en een zeker vertrouwen op het eeuwige rijk. Deze vier punten maken de mens gerecht in een werkend leven.

Noch sijn *vier ander punte* die den mensche gherecht maken in eenen *scouwenden leven.* Dat eerste es een vri ghemoede in-hanghende met minnen ende opgherecht met begheerten in eenicheyt. Dat ander es een claer verstennesse in gracien merkende met wonder de rijcdom der Drieheyt, ende starende sonder wonder overformet die onghemetene claerheyt, ende verheevene in lichte der eenvoldicheyt. Dat derde es een ghebruyckelijc neyghen ende een vervlietende inhanghen alle der crachte, omvaen ende doergaan ende overvloeyt met meer rijcheyden ende vrouden dan si begheren moghen. Dat vierde es ene ontvlotene verlorenheyt in dies vorworps afgrondicheyt. Niement en mach wandelen in demsterheyt, daeromme blijft men verloren in eewicheyt, dit es die hoochste salicheyt.
Dese vier punte met den vier eersten maken den mensche gherecht in scouwene ende in werkenne. Aldus heeft die Here wederleydet den gherechten. Dit es dat derde punt.

* VIERDE DEEL: 'DE GERECHTE WEGEN' *

(DAT VIERDE PRINCIPAELE BESCRIVET DRI WEGHE TE HEMELRIKE-WERT: SINLEEC WECH, NATUERLIC WECH ENDE OVERNATUERLIJC WECH)

Dat vierde punt es *'die gherechte weghe'*. Nu merct hoe die Heere hevet wederleydet den gherechten die gherechte weghe. Die weeghe ten rijcke Gods sijn drierhande: een lijflijc sinlijc wech, ende een blooet natuerleec wech, ende een overnatuerlijc godleec wech.

2. *In een schouwend leven*

Daarenboven zijn er vier andere punten, die een mens gerecht maken in een schouwend leven. Het eerste is een vrij gemoed, met liefde in God hangend en met begeerte opstrevend naar eenheid met God. Het tweede is een door de genade verlicht verstand, dat de rijkdom der Drievuldigheid met verwonderen overweegt, of deze zonder verwonderen aanstaart, wanneer het overvormd is door de ongemeten Klaarheid en verheven in het licht der eenvuldigheid. Het derde is een genietend inneigen en een vervlietend inhangen van alle vermogens, als zij omvademd, doordrongen en overvloeid zijn met meer rijkdom en vreugde dan zij begeren kunnen. Het vierde is een ontvloten verlorenheid in de afgrondigheid van het geschouwde voorwerp. Niemand vermag te wandelen in duisterheid; daarom blijft men verloren in eeuwigheid, en dat is de hoogste zaligheid.

Deze vier punten, samen met de vier eerste, maken de mens gerecht in schouwen en in werken. Aldus heeft de Heer de gerechte teruggeleid. En dat was het derde hoofdpunt.

VIERDE DEEL: 'LANGS RECHTE WEGEN'

⟨HET VIERDE HOOFDPUNT BESCHRIJFT DRIE WEGEN NAAR HET HEMELRIJK: EEN ZINNELIJKE WEG, EEN NATUURLIJKE WEG, EEN BOVENNATUURLIJKE WEG⟩

Het vierde punt gaat over 'rechte wegen'. Merk nu hoe God de gerechte teruggeleid heeft langs rechte wegen. De wegen naar het rijk Gods zijn drievoudig: een lichamelijk zinnelijke weg, een bloot natuurlijke weg, en een bovennatuurlijke, goddelijke weg.

⟨Vanden vier elementen ende van hare cierheit ende van drien hemelen⟩

Die eerste dat es een uutwendich senleec wech, dat sijn de vier elementen ende de drie hemele die God gheciert hevet yeghelijc na sijn betamen; ende dit es een uutwendich senlijc rijcke Gods ende een voetspore Gods ende een grof ghelijckenisse Gods. Dit es ghescapen ende gheciert tsmenschen behoef, op-dat die mensche dit aensie ende merke, ende Gode sy ghetrouwe ende diene ende love van allen ende met allen.

Hy hevet ghescapen dat *nederste element die eerde,* ende gheciert met menigherande bomen ende cruden die vrucht draghen menighertiere tsmenschen noodt, ende met menigher conne beesten den mensche te dienen. Van allen desen es de mensche een heer. Hij hevet ghescapen dat *ander element de watere,* die ommegaen ende doergaen dat eertrijcke in menigher wijs ende sijn een cierheyt des eertrijcks; ende Hy heefse gheciert met menighe conne vischen ende met ghedierte in spijsen ende in suveringhe tsmenschen behoef. Dat *derde element* es de *locht,* ende es een cierheyt der watere ende der eerden, want si es verclaert met lichte des hemels; ende es doerscinich, want sonder lijfleecke claerheyt en wert en gheene varwe oft ghedeente met ondersceyde uutwendich senleeke bekint; ende sy es gheciert met den vogelen in menigher wijs. Dat *vierde element* es dat *vier,* ende es eene cierheyt ende eene vrochtbaricheyt der eerden der watere ende der locht, want sonder dat vier en mach gheen dinc wassen noch levende bliven noch levende werden inder eerden noch inden watere noch inder locht. Dit sijn de vier elemente daer alle aartsche dinghen af ghemaect sijn.

⟨Over de vier elementen en hun ordening en over de drie hemelen⟩

De eerste is een uitwendige, zinnelijke weg, nl. de vier elementen en de drie hemelen, die God beschikt heeft, elk naar wat het toekomt; en dit is een uitwendig, zinnelijk rijk Gods, als een voetspoor en een grove gelijkenis van God. Het is geschapen en bestemd ten behoeve van de mensen, opdat de mens dit aanzien en beschouwen moge, en opdat hij God getrouw zou zijn en Hem dienen en loven om alles en met alles.

A. *De vier elementen*

God heeft het laagste element geschapen, nl. de aarde, en deze gesierd met velerhande bomen en kruiden, die vrucht dragen van allerlei soort tot 's mensen behoefte, en met velerlei soorten van dieren om de mens te dienen. Over dit alles is de mens heer en meester. God heeft geschapen het tweede element, de wateren, die het aardrijk op velerlei wijze omringen en doorvloeien en die een sieraad zijn van het aardrijk. En Hij heeft ze voorzien van velerlei soorten vissen en met andere dieren : dit element kan de mens aanwenden om zich te voeden en te reinigen. Het derde element is de lucht, die een sieraad is van het water en van de aarde; want zij is verlicht door de klaarheid des hemels, en zij is doorschijnend, want zonder stoffelijk licht wordt geen kleur of vorm uitwendig door de zinnen met onderscheid opgemerkt. De lucht zelf is versierd met vogelen op velerlei wijze. Het vierde element is het vuur[1], en het is een sieraad en brengt vruchtbaarheid aan aarde, water en lucht; want zonder het vuur kan geen ding groeien noch in leven blijven, noch levend worden op de aarde noch in het water noch in de lucht. — Dit zijn de vier elementen, waaruit alle

Hy hevet oec ghescapen den *nedersten hemel* dat firmament. Die es eene cierheyt alle der elemente, want overmids sijn beweghen soe beweghen ende leven ende wassen alle creatueren. Die hevet Hy gheciert ende verclaert met menichvoldegher claerheyt ende edelheyt der planeten ende der sterren die regeren de natuere. Ende dat overste des firmaments wert besceenen ende wederblickende van claerheden des oversten hemels.
Ende Hy hevet ghescapen den *middelsten hemel*, die heedt de doerscinighe hemel ofte waterachtich ofte cristallen, niet dat hy cristallen sy, maer overmids sine claerheyt. Die hemel es een cierheyt des firmaments; want hy doerscinich es, soe verclaert dat overste des firmaments met den lichte des oversten hemels; ende hy es gheciert met claerheden. Ende dat overste des hemels dat hetet die eerste beroeringhe ende es orspronc ende beghin alles bewegens der hemele ende der elemente, ende deser beroeringhe sijn onderdaen de planeten ende den loop des hemels ende alle die elemente, ende alle lijfleecke natuere werct na den invlote des eerste beroerens. Maer boven die redelijcke creatuere en hevet gheene ghescapene creatuere macht, noch ooec dat eerste beweghen; want sy mach dwinghen in hare loop des hemels ende alre natueren ende leven boven al beweghen der natuere, also verre alst contrarie es der duecht.
Ende hi hevet ghescapen den *oversten hemel*, die es eene puere simple claerheyt, ombewegheleec beghin ende oerspronc ende fundament alre lijfleecker dinc; ende Hy hevet in hem begrepen alle die hemele ende die elemente alse in eenre rontheyt, ende hy es widere ende diepere ende hoghere ende meedere dan al dat God ye lijfleeke ghesciep; ende heeftene gheciert met Hem selven ende met inghelen ende met heylighen. Want die lijfleeke ghescapene claerheyt hanct in eene gheestelijcke onghe-

dingen dezer aarde gemaakt zijn.

B. *De drie hemelen*

God heeft ook geschapen de *benedenste* hemel, die wij het firmament noemen. Dit is een sieraad van alle elementen, want door de beweging hiervan bewegen en leven en groeien alle lagere schepselen. God heeft dit firmament gesierd en verlicht met de veelvuldige klaarheid en schoonheid van planeten en sterren, die de gang van de natuur beheersen. En het hoogste van het firmament wordt beschenen door de klaarheid van de opperste hemel en weerkaatst deze.

God heeft ook geschapen de *middelste* hemel, die men de doorschijnende, of waterachtige of kristallijnen hemel heet, niet alsof hij van kristal zou zijn, maar om zijn klaarheid. Omdat deze hemel doorschijnend is, is hij het sieraad van het firmament, en zo wordt het opperste van het firmament verlicht door het licht van de bovenste en wordt het met klaarheid gesierd. En het opperste van de tweede hemel heet 'de eerste beweger' of beweegkracht, en is oorsprong en begin van alle bewegen van de hemelen en alle elementen; en aan dit bewegen zijn de planeten en de loop van alle elementen onderworpen, en heel de stoffelijke natuur werkt naargelang de invloed van de eerste beweger. Maar over het redelijk schepsel heeft geen lichamelijk schepsel noch zelfs de eerste beweegkracht enige macht; want het redelijk schepsel kan in zichzelf de loop der natuur bedwingen, en leven buiten de beweging der natuur om[2], wanneer deze tegen de deugd zou ingaan.

God heeft ook de *opperste* hemel geschapen, die een pure, eenvoudige klaarheid is, een onbeweeglijk begin, dat zelf oorsprong en grondslag is van alle stoffelijke dingen. En daarin heeft Hij alle hemelen en elementen omvat als in een ring, zodat hij wijder, dieper, hoger en groter is dan al het stoffelijke, dat God ooit heeft ge-

scapene claerheyt : dat es die hoghe natuere Gods. Siet, dese hemel met al dien dat hy omvaen heeft (dat sijn alle lijfleec dinghe) dit es dat uutwendeghe senlijc rijcke Gods.
Dit rijcke dese ordinancie ende dese cierheyt sal die mensche aensien ende merken, ende Gode loven ende dienen van allen. Beneden den firmamente machment sien ende vernemen met den sinnen van buyten; boven den firmamente machment ymagineren ende speculeeren met sinnen van binnen ende met redelijcken merkene. Daer die lijfleeke hemele inden, daer indet alle ymaginacie ende sen uutwendich ende inwindich; want daer lijfleecheit indet daer inden alle sinne, want Gode noch inghele noch zielen en mach gheen sen begripen, want dat es sonder ghedeente. Dit es de uutwendege senlijc wech ende es die eerste.

* II. DE NATUURLIJKE WEG *

Die ander wech dat es een wech des natuerlijcs lichts; dien gaen alle die-gheene die natuerlijcke duechden werken met vremder meyninghen sonder een driven des heylichs Gheest. Dese wech es te gane dore den mensche doer die nederste crachte, gheciert met natuerlijcken sedelijcken doochden, ende dore die overste crachten opverhaven in ledicheden inden eenvoldeghen gront des wesens der zielen, die dreghet die beelde Gods, ende es een natuerlijc rijcke Gods.

schapen. En deze heeft Hij gesierd met Zichzelf en met engelen en met heiligen, want de stoffelijk geschapen klaarheid hangt in een geestelijke, ongeschapen klaarheid, dat is in de verheven natuur van God. Zie, deze hemel, met al wat hij omsloten houdt, en dat zijn alle stoffelijke dingen, is het uitwendig rijk van God.
Dit rijk, deze ordening en deze versiering moet de mens aanzien en beschouwen en God om dit alles loven en dienen. In zoverre het beneden het firmament is, kan men het zien en waarnemen met de uitwendige zintuigen; in zoverre het boven het firmament is, kan men het zich inbeelden en er bespiegelingen over houden met de inwendige zintuigen en met redelijke beschouwingen. Waar echter de stoffelijke hemelen ophouden, daar houden ook alle verbeelding en zintuiglijke waarneming, zowel inwendig als uitwendig, op; want waar de stoffelijkheid eindigt, eindigen ook alle zinnen, want God of engel of zielen kan geen zintuig waarnemen, want die zijn zonder zintuiglijke verschijningsvorm.

Dit is de eerste weg, nl. de uitwendige, zinnelijke weg.

II. DE NATUURLIJKE WEG

De tweede weg is die van het natuurlijk licht : die weg gaan al diegenen, die natuurlijke deugden beoefenen met (aan God) vreemde bedoelingen zonder een aandrijven van de Heilige Geest. Deze weg moet de mens gaan met zijn lagere krachten, gesierd met natuurlijke zedelijke deugden, en met zijn hogere krachten, totdat deze opgeheven worden in ledigheid in de eenvuldige grond van het wezen der ziel, daar waar zij het beeld van God draagt. Deze weg is goed en een natuurlijk rijk van God.

⟨Vanden vier nedersten crachten der sielen ende van hare schierheit⟩

De mensche es ghescapen naden lichame vanden viere elementen, ende na der zielen van nieute toe den beelde Gods.

De *eerste natuerleecke cracht* des menschen die hetet die tornighe cracht; die sal bedwinghen alle onzeden ende die beesteleecheyt ende die gheneychtheyt der natueren, ende sal sijn een heere; ende sy sal sijn gheciert met der eerster sedelijcker doecht, die heet vroetheyt. Die sal merken wanen hy comt, ende waer hy es, ende waer hy sal; cortheyt sijns levens, onghestadicheyt der tijt, elendicheyt der werelt, lancheyt ende ghedueric heyt des toecomende levens; ende sal merken ende proeven edelheyt ende tamelijcheyt ende behoerlijcheyt der dueghden, die den mensche cieren van buyten ende van binnen. Ende hy sal met der tornigher cracht gheciert met vroetheden verdriven alle onseden van buyten ende van binnen.

Die *ander natuerleeke cracht* dat es de begherleke cracht; die sal gheciert sijn met der ander zeedelijcker doghet die hetet ghematicheyt, op-dat sy die begheerte dwinghe ende hoede van overtullicheden van etenne ende van drinckene, van cleederen ende van eertschen goede : dat sy nummermeer en beghere die dinghe diere niet noot en es, ende die dinghen diere noot es niet te ghierichlijc en beghere.

De *derde natuerleecke cracht* die es redeleecheyt. Die twee andere crachten ongheciert met duechden sijn beesteleec, maer die redeleeke cracht ondersceedet den mensche vanden dieren; die sal cieren die gherechticheyt, op-dat die mensche gheve ende neme, doe ende late, regere ende ordinere alle dinc na gherechte besceedenheyt.

Die *vierde natuerlijcke cracht* dat es vriheyt des willen; die sal gheciert sijn met eenre natuerleecker doghet dat

A. Over de vier lagere krachten der ziel en hun uitrusting

Naar zijn lichaam is de mens geschapen uit de vier elementen, en naar de ziel uit het niet gemaakt tot het beeld van God. De eerste natuurlijke kracht van de mens heet toornige kracht. Zij moet al het onzedelijke en al het dierlijke en de geneigdheid van de natuur in bedwang houden : zij moet een heer en heerser zijn en zelf gesierd zijn met de eerste zedelijke deugd, die voorzichtigheid heet. Deze moet beschouwen vanwaar de mens komt, waar hij staat en waar hij naartoe gaat, de kortheid van zijn leven, de veranderlijkheid van al het tijdelijke, de ellende van de wereld, de lange duur van het toekomstig leven. Zij zal ook beschouwen en waarderen de adel, de voornaamheid en gepastheid van de deugden, die de mens in- en uitwendig sieren. En met de toornige kracht, uitgerust met voorzichtigheid, moet hij al wat met de zeden in- of uitwendig in strijd is verdrijven.
De tweede natuurlijke kracht is de begerende kracht, die uitgerust moet zijn met de tweede zedelijke deugd, met name de matigheid, opdat deze de begeerte in bedwang houde en behoede tegen alle overtolligheid in eten en drinken, in kleding en aardse goederen, opdat zij nooit de dingen, die niet nodig zijn, begere, en de dingen, die wel nodig zijn, niet al te hebzuchtig begere.
De derde natuurlijke kracht is de redelijkheid. Wanneer de twee vorige krachten niet met deugden versierd zijn, zijn ze dierlijk; maar de redelijke kracht onderscheidt de mens van de dieren. Haar moet sieren de gerechtigheid, opdat de mens in alles zou geven en nemen, doen en laten, besturen en ordenen naar gerechte onderscheiding.
De vierde natuurlijke kracht is de vrije wil : die moet uitgerust worden met een natuurlijke deugd, nl. zedelijke sterkte, opdat de mens alle dierlijke krachten der ziel in bedwang kunne houden en beheersen, zodat hij door

es zeedelijcke stercheyt, op-dat die mensche dwinghen ende ghebieden moghe alle den veeleeken crachten der zielen : dat hy overmids stercheyt des ghemoets liden moghe scade ende scande, ghenedert te sine oft ghehoocht te sine, ghewen ende verlies, lief ende leedt, ende al dat opvallen mach van allen creatueren, dat hy dat lide in ghesaedtheyden des ghemoets, ende hy stercke werken der duechden werken moghe ende in ne gheenen dinghen en ontblive.
Dit sijn de vier natuerleke crachte, gheoordineert ende gheregeert met den vier sedelijcken doechden die cieren den mensche van buyten in eenen sedelijcken levene. Dit es dat nederste deel des weechs in natuerlijcken lichte.

⟨Vanden drien oversten crachten der sielen⟩

Dat overste deel des natuerlijcs weechs dat sijn die drie overste crachte der sielen, afghekeert van onleden ende van menichfuldicheyden, ende toeghekeert te leedicheden in eenicheyden.
De verhavene *ghedachten* inghekeert in bloetheyt haers wesens werdet werkeloes in dat eenvuldeghe wesen, ende die ghedachte heeft een natuerlijc neyghen ende eene ghelost inden eenvuldeghen gronde der ghedachten. Ende de ghedachte es hare nederkeerende tot uutwendeghen werken met der redelijcker cracht dies verstennessen ende met vriheyden des willen ende regeeren ende ordineren alle de senne ende lijfleecke crachte. Ende sy es haere inkerende van onleden ende van menichfuldicheyden in dat blote wesen der zielen met natuerlijcker gheneychtheit alse in hare beghin ende in hare natuerlijcke ruste. Daer es die ghedachte yeghen dat blote wesen der ghedachte, ende dat wesen es der ghedachten eene natuerleeke cierheyt.
Die *ander cracht* dat es verstennesse inghekeert in sijn wesen ende aensiende ledicheyt des grondes; soe werdet

sterkte van gemoed schade en schande kan dragen, vernedering of verheffing, gewin of verlies, lief en leed, en al wat hem vanwege de schepselen mag overkomen, zodat hij dit alles in volle gemoedsrust drage en hij in staat zij krachtige deugdwerken te beoefenen en in niets te kort te schieten.
Dit zijn de vier natuurlijke krachten, geordend en bestuurd door de vier zedelijke deugden, die een mens uitwendig sieren in een zedelijk leven. Dat is het laagste deel van de weg in natuurlijk licht.

B. Over de drie hogere krachten der ziel

Het opperste deel van de natuurlijke weg bestaat uit de drie hogere krachten der ziel, afgekeerd van werkzaamheid en van verstrooiende veelheid, en toegekeerd tot ledigheid in de eenheid van het wezen.
De verheven gedachte of memorie[3] wordt, zodra zij inkeert in de blootheid van haar wezen, werkeloos in het eenvuldige wezen. De gedachte bezit een natuurlijk streven en een natuurlijke hang naar de eenvuldige grond van de gedachte. Enerzijds keert de gedachte zich neder tot uitwendig werken, dank zij de redelijke kracht van het verstand en de vrijheid van de wil, en samen regeren en ordenen zij de zintuigen en de lichamelijke krachten. Anderzijds keert zij zich in, van de bezigheden en menigvuldigheid af, in het blote wezen der ziel, met een natuurlijke geneigdheid, als in haar oorsprong en natuurlijke rustplaats. Daar staat zij tegenover het blote wezen der gedachte, en dat wezen is voor de gedachte een natuurlijk sieraad[4].
Het tweede vermogen, nl. het verstand, is, als het ingekeerd is naar zijn wezen en de ledigheid van zijn grond

dat verstennesse werkeloes van natueren, ende rast in niet werkene, ende wert omvaen met der eenvuldicheyt sijns wesens; ende de mensche prueft ende vindet wel overmids hem selven ende alle creatueren dat een sake es daer alle creatueren inhanghen ende ute ghevloten sijn, ende daer-in begheert hy te rastene inder eewicheyt; ende hy prueft overmids de ghescapene creatueren moghentheyt wijsheyt goede ende rijcheyt der eerster saken, die alle dinc in moghentheyden ghescapen heeft, ende in wijsheit gheordent heeft, ende in goede ende in meldicheyden rijkelijcke ende menichfuldeleke gheciert ende ghegaeft heeft. Ende al dat Hy ghedeylt hevet den creatueren in menichfuldicheyden, dat es in Hem bleven onghemeten in afgrondigher rijcheyt sijnder hogher natueren.

Die *derde cracht* dat es de wille die hevet omvaen die ghedachte ende dat verstennesse, ende sijn natuerleke in-gheneycht in haer beghin. Want alse de overste crachte sijn ombecommert van tijdeleeke dinghen ende van lijfleecker ghenoechten ende opgherecht in eenicheyden : daer-af comt eene ghenoechleke raste doergaende lijf ende ziele, dan werden de crachten doergaen ende overbeelt in die eenicheyt der ghedachten ende die eenicheyt in hem.

Dat overste des natuerlijcs weechs es dat wesen der zielen dat hanct in Gode, ende es ombeweechleec ende es hogher dan den oversten hemel ende diepere dan den gront des meers ende widere dan alle die werelt met alle den elementen, want gheestelijcke natuere gaet boven alle lijfleeke natuere; ende het es een natuerlijc rijcke Gods, ende het es een inde alle des wercs der zielen. Want gheene creatuere en mach werken in haer wesen, maer God alleene; want Hy es wesen der wesenne ende leven der levenne ende beghin ende onthout alder creatueren.

Dit es den wech des natuerleecs lichtes, diemen gaen

beschouwt, werkeloos van nature en rust in het niet-werken, en wordt omvangen door de eenvuldigheid van zijn wezen; en de mens voelt en ontdekt wel door zijn eigen bestaan en dat van de schepselen, dat er een wezen bestaat, waarin alle schepselen hangen en waaruit zij gevloten zijn, en daarin verlangt hij te rusten voor de eeuwigheid. Hij besluit uit de schepselen tot de macht en de wijsheid, de goedheid en rijkdom van de eerste Oorzaak, die door haar kracht alle dingen geschapen heeft, in wijsheid geordend en in haar goedheid en mildheid rijkelijk en op menigvuldige wijze versierd en begaafd heeft. En al wat de Schepper aan de schepselen in verscheiden veelheid heeft meegedeeld, is in Hem ongemeten gebleven naar de afgrondelijke rijkdom van zijn verheven natuur.

Het derde vermogen is de wil; die houdt de memorie en het verstand omvat en samen neigen zij van nature in hun oorsprong. Want wanneer de hogere vermogens vrij zijn van alle kommer over tijdelijke dingen en van lichamelijke geneugten, en opgericht in eenheid, waardoor een genoeglijke rust ontstaat die lijf en ziel doordringt, dan worden de vermogens doordrongen en overgebeeld in de eenheid der gedachte, en die eenheid wederkerig in hen.

Het opperste van de natuurlijke weg is het *wezen* der ziel dat in God hangt, onbeweeglijk is en verhevener dan de hoogste hemel en dieper dan de bodem der zee en wijder dan heel de wereld met alle elementen : want de geestelijke natuur gaat alle stoffelijke natuur te boven. Het is een natuurlijk rijk van God en het is de uiterste grens tot waar enige werking der ziel kan doorstoten. Want geen schepsel kan inwerken op haar wezen, doch God alleen; want Hij is het wezen van alle wezens en het leven van alle leven en begin en instandhouding van alle schepselen.

Dit alles is de weg van het natuurlijk licht, die men

mach met natuerlijcken doochden ende met ledicheden des gheests; ende daer-omme heet hy natuerleec, want menne gaen mach sonder een driven des heilichs Gheests ende sonder overnatuerlijcke godleke gaven; maer selden wert hy aldus eedelijc volbracht sonder die gracie Gods.

* III. DE BOVENNATUURLIJKE WEG *

* A. KORTE BESCHRIJVING. *

Die derde wech dat es een overnatuerleec godleec wech; ende wert die siele beweecht overmids den heylighen Gheest, dat es godlijcke minne die den mensche beweecht in seven manieren, dat sijn seven wisen, ende heeten die seven gaven daer Ysayas af bescrijft, ende sijn alse seven principale duechden, beghinne ende wortele alre doechden.

Ende es de Gheest Gods ghelijc eenre levender fonteynen met seven springhenden aderen die maken seven rivieren levende ende wallende inden selven gronde, doervlietende dat conincrike der zielen, vroechtbaer makende in menigher manieren. Die Gheest Gods es die onghemetene meldicheyt ende claerheyt ende brant, die ontfunket ende doet berren ende lichten dese seven gaven in die puere ghedachte der zielen ghelijc den seven lampten vore den troen der hogher maiesteyt. Die heylighe Gheest, die godleeke minne, die eewighe claer sonne, die ghevet ute seven claer scinende rayen die verlichten ende verclaeren ende vroechtbaer maken dat rijcke der zielen. Dese seven gaven sijn ghelijc den seven planeten gheset in de puere ghedachte ghelijc inden firmamenten; die regeren ende ordineren in goddelijcker minnen dat rijcke der zielen. Sy sijn oeck ghelijc den seven haren die cieren dat hooft des stercken Samsoens der minnender zielen, dat es den vrien wille vol godde-

gaan kan hetzij met natuurlijke deugden, hetzij met ledigheid van de geest; en hierom heet hij natuurlijk, omdat men hem gaan kan zonder aandrijven van de Heilige Geest en zonder bovennatuurlijke goddelijke gaven; maar zelden wordt hij op de aldus beschreven gave wijze, buiten de genade Gods om, verwezenlijkt.

III. DE BOVENNATUURLIJKE WEG

A. KORTE BESCHRIJVING

De derde weg is een bovennatuurlijke, goddelijke weg, waarin de ziel bewogen wordt door de Heilige Geest, d.i. door de goddelijke liefde, die de mens zevenvoudig beweegt, d.i. op zeven wijzen, die wij de zeven gaven noemen, waarover Isaïas schrijft (vgl. Is. 11, 2-3) : deze zijn als het ware zeven hoofddeugden, begin en wortel van alle deugden.
De Geest Gods is gelijk aan een levende bron met zeven wellende aderen, waaraan zeven rivieren ontspringen, die in dezelfde grond leven en bruisen, en het koninkrijk der ziel doorstromen en het vruchtbaar maken op velerlei manieren. De Heilige Geest is de ongemeten mildheid en klaarheid en de brand, die, in de pure gedachte der ziel, ontvonkt en doet branden en lichten deze zeven gaven, gelijk de zeven lampen voor de troon van de hoge Majesteit. De Heilige Geest, de goddelijke Minne, de eeuwig klare Zon, zendt haar zeven klaar schijnende stralen, die het rijk der ziel verhitten[5] en verlichten en vruchtbaar maken. Deze zeven gaven zijn in de pure gedachte geplaatst als de zeven planeten aan het firmament : zij beheersen het rijk der ziel en ordenen het in de goddelijke liefde. Zij zijn ook gelijk de zeven haarvlechten, die het hoofd van de sterke Samson (d.i. de vrije wil van de minnende ziel) sieren, zodat zij met goddelijke genade vervuld wordt en sterk en wijs wordt ten over-

lijcker gracien, starc ende wijs ieghen alle ondoechden dien de viant begheert af te snidene. Dese seven gaven dat sijn seven manieren van werkene des heylichs Gheests inder sielen, daer Hise mede ciert ende ordineert ende ghelijct Hem selven, ende volvoert in een eewich ghebruyken sijns selfs.

* B. OORZAKEN VAN ONGESCHIKTHEID VOOR DEZE WEG *

⟨Van ses manieren van lieden die de gaven des heiligen Geeste niet en ontfaen⟩

Ses manieren van menschen sijn die hen niet en voeghen na hare vermoghen in natuerleker behoerlijcheyt dese overnatuerleke goddelijcke gracie te ontfane.

Die eerste partie dat sijn die menschen die in openbaren dootsonden leven ende hem hebben ghekeert van Gode in ghenoechten haers lijfs, in hoverdien des ghemoets, in begheerten eertscher rijcheyt, ieghen die ghebode ende ieghen die eere Gods.
Drierhande menschen leven in openbaren dootzonden. Die eerste dat sijn die, die eere ende hoocheyt ende voerdeel soeken in eertrijcke, ende andere menschen beniden ende begheeren te verdruckene. Die ander dat sijn die ghierighe vrecke : dat God ghemeyne ghescapen heeft allen menschen, dat willen sy hem selven eyghenen ende alleene besitten, mochtense; sy doen Gode onrecht, want sy en dienen Hem niet met sinen goede; ende hem selven doen sy onrecht, want al haer leven maken sy onraste hem selven; ende sy doen haren evenkersten onrecht, want sy en deylen hem niet dat te harer beyder behoef ghescapen es. Die derde dat sijn die traghe ende gulsighe ende die oncuysche menschen, die volghen hare ghelost

staan van alle ondeugden, en die de duivel verlangt af te snijden (vgl. Rechters 16, 13-19). Deze gaven zijn zeven manieren, waarop de Heilige Geest in de ziel werkt, om haar daarmee te tooien en te ordenen, om haar aan Zich gelijk te maken en om haar uiteindelijk in een eeuwig genieten van Zichzelf te brengen.

B. DE OORZAKEN VAN ONGESCHIKTHEID VOOR DEZE GAVEN

⟨ Over zes soorten mensen, die de gaven van de Heilige Geest niet ontvangen ⟩

Er zijn zes soorten mensen, die zich niet zoals naar hun natuurlijk vermogen past, geschikt maken om deze bovennatuurlijke goddelijke genade te ontvangen.

1. *Openbare zondaars*

De eerste groep bestaat uit mensen, die openlijk in doodzonde leven en zich van God afgekeerd hebben naar de geneugten van hun lichaam, in hovaardij van gemoed, met begeerte naar aardse rijkdom, tegen de geboden en tegen de eer van God in. Drieërhande mensen leven openlijk in doodzonde. De eersten zijn zij, die eer en aanzien en voordeel najagen op aarde, en andere mensen benijden en trachten te verdrukken. De tweeden zijn de gierige vrekken : wat God gemeenlijk voor alle mensen geschapen heeft, willen zij zichzelf toeëigenen en alleen bezitten als zij maar konden. Zij doen God onrecht, want zij dienen Hem niet met zijn goederen; zichzelf doen zij onrecht, want zij maken gans hun leven tot een onrust voor zichzelf; en zij doen hun evennaaste onrecht, want zij delen met hen niet wat voor hun aller behoefte geschapen is. De derden zijn de trage, gulzige, onkuise mensen, die hun lusten involgen gelijk de beesten : zij zijn plomp en grof, en worden door het goddelijk licht

ghelijc den beesten, ende sijn plomp ende grof ende onverclaert van goddelijcken lichte. Dese drie punte toenen openbare allen sienden menschen dat alle die-gheene die hem volghen verre sijn ende vremde ende onghelijc der minnen Gods.
De heydene, die der natuerleker ende redelijcker wet niet en volghen maer haren veeleken crachten ende na ghelost der natueren : sy selen meer pinen hebben ende sy sijn vremder ende onghelijcker Gode dan de ander heydene die leven in natuerlijcker redelijcheyt.
Ende de Ioden, die de ghebode Gods ende de prophecien ende menich ander wonder ende gaven ontfaen hebben, ende de exemple harer vorderen ghesien ende ghehoort hebben, ende dat al versmaden ende leven beestelijc ende ieghen haer wet : die sijn noch quader dan die heydene oft die ander Ioden die hare wet volghen. Maer de kerstene, daer Cristus om ghestorven es ende met sijnder doot verlost hevet, ende hem sine sacramente ghelaten hevet ende sine menichfuldeghe gaven, ende Hem selven tot eenen eewighen ghebruykenne ghelooft hevet, ende sy Hem trouwe ende onnoselheyt ende eewighen dienst inden doopen ghelooft hebben, ende hem afkeren ende der werelt ende den viandt ende haere veeleker ghelost dienen : die sijn quader dan heydene oft die Ioden, want sy meer ontfaen hebben ende meer gheloeft hebben ende dat versmaden. Maer willen sy keeren, sy comen lichte te soenen, want sy sijn kinder ende die ander sijn vremde.
Dat sijn die eerste ende die onghelijcste ende die veerste van Gode.

Die ander partie dat sijn ongheloveghe menschen die eenich punt van onghelove houden ieghen die XII artikulen des gheloefs, ochte ieghen de seven sacramente, ochte die contrarie sijn der heyligher kercken in eenighen punte (weder het si heymlijc oft openbaer) ende daer-in

niet verlicht. Deze drie punten tonen duidelijk aan alle mensen, die zien willen, dat al degenen, die deze levenswijze volgen, ver verwijderd en vervreemd zijn van de liefde Gods, ja in volle tegenspraak met haar.
De heidenen, die de wet van de natuur of van hun rede niet involgen, maar eerder hun dierlijk instinct en de lust der natuur, zullen meer gestraft worden en zijn meer vervreemd van en meer in tegenspraak met God, dan de andere heidenen, die volgens de natuur en de rede leven.
De Joden, die de geboden Gods en de profeten en vele andere wonderen en gaven ontvangen hebben, en die het voorbeeld van hun voorvaderen gezien en vernomen hebben, maar dit alles versmaden en dierlijk tegen hun eigen wet in leven, zijn nog slechter dan de heidenen en dan de andere Joden, die hun wet wel volgen. Maar de christenen, voor wie Christus gestorven is en die Hij door zijn dood verlost heeft, aan wie Hij zijn sacramenten en zijn menigvuldige gaven nagelaten heeft, en wie Hij Zichzelf tot eeuwige genieting beloofd heeft, en die Hem in het doopsel trouw en onschuld en eeuwige dienst beloofd hebben, maar die zich van Hem afkeren en de wereld en de duivel en hun dierlijke lusten volgen : die zijn slechter dan heidenen of Joden, want zij hebben meer van Hem ontvangen, hebben Hem meer beloofd, en versmaden dit alles. Willen zij zich echter bekeren, dan komen zij gemakkelijker tot verzoening, want zij zijn kinderen, terwijl die anderen toch maar vreemdelingen zijn.
Dit is dan de eerste, de meest tegenstrijdige en de verst van God verwijderde groep.

2. *Ongelovigen en ketters*

De tweede groep zijn de ongelovigen, die enig punt van ongeloof aanhangen tegen de twaalf artikelen des geloofs in, of tegen de zeven sacramenten, of die op enig punt in strijd zijn met de heilige Kerk, hetzij dan heimelijk of openlijk, en die daarin willen volharden. Al hadden zij al-

bliven willen. Al haddense alle de sedelijcke doechde ende alle die werken van compassien ende alle die claerheyt van verstaen die alle menschen ye hadden : bliven sy daer-in, sy sijn verdoemt.

Viere dinghen bringhen den mensche in onghelove. Dat eerste es eenwille ende een crigelheyt, dat een mensche niements raet noch wijsheyt volghen en wilt. Dat ander poent es een welbehaghen in natuerlijcker const ende in subtijlheden, ochte in welbehaghene in aenghenomenheyden sonderlingher wisen van buyten boven ander goede menschen. Dat derde punt es een welgheloeven yeghewelcken in-valle oft in-sprekenne sonder nauwe merken oft het si met der heyligher kercken oft haere contrarie. Dat vierde poent es eene gheestelijcke hoverdie, dat de mensche sinen dunckene bat gheloeft dan der heyligher kerstenheyt. Aldus valt de mensche in onghelove ende es onweerdich der gracien Gods.

Maer die keeren willen, sy moeten eyghens wille vertijen ende haer const ende haer verstaen onder de const ende onder de leeringhe der heyligher kercken drucken, ende al haer leven inwindich ende uutwendich sonder verheffen ter eeren Gods volvoeren, ende dies gheloven van binnen sonder veynsen dies die heylighe kercke gheloeft, ende dies pleghen van buyten in alder wisen yeghelijc na sinen staet ende nader heyligher kercken ghebode dies die heylighe kercke pleecht : soe mach hy gracie vercrighen ende daer-na zalich bliven. Die heydenen, al leven sy nu in natuerlijcker gherechticheyt, sy sijn verdoemt; want in allen inden der werelt es de name Ihesu Cristi ende sine werken ende prophecien ende de verlossenesse der menschelijcker natueren ghepredict ende oppenbaer ghemaect. Al leefden oec nu de Ioden na de gheboden Gods ende na die ghewoente ende na die leeringhe der ouder vaderen, sy sijn verdoemt swaerlijcker dan die heydene; want sy versmaden die prophecien haers selfs wet die spreken vander toecomst ende

le zedelijke deugden en al de werken van barmhartigheid en al de klaarheid van verstand, die alle mensen ooit hadden : volharden zij in hun ongeloof, zij zijn verdoemd.

Er zijn vier dingen die een mens tot ongeloof brengen. Het eerste is eigenzinnigheid en hardnekkigheid, waardoor men niemands raad noch wijsheid volgen wil. Het tweede is een welbehagen in natuurlijke kennis en scherpzinnigheid, of een welbehagen in nu eenmaal aangenomen eigen gedragslijn boven die van andere goede mensen. Het derde punt is goedgelovigheid aan elke inval of inspiratie, zonder er nauw op te letten of het met de leer van de heilige Kerk overeenstemt dan wel er strijdig mee is. Het vierde punt is een geestelijke hoogmoed, waardoor men eigen inzicht liever gelooft dan de heilige christenheid. Zo valt de mens in ongeloof en is hij Gods genade onwaardig.

Wie zich hiervan bekeren wil, moet zijn eigen wil verloochenen, en zijn kennis en verstand aan de kennis en de leer van de heilige Kerk onderwerpen, en heel zijn leven, zo inwendig als uitwendig, zonder zelfverheffing ter ere Gods volvoeren, en in zijn hart van binnen zonder veinzen datgene geloven, wat de heilige Kerk gelooft, en in zijn uitwendig gedrag zo handelen, naar zijn eigen staat en naar de geboden van de heilige Kerk, zoals deze het pleegt te doen : dán kan hij genade verkrijgen en hiernamaals zalig blijven. De heidenen, al leven zij nu in natuurlijke gerechtigheid, zijn verdoemd[6]; want in alle uiteinden der wereld is de naam van Jezus Christus met zijn werken, profetieën en de verlossing van het mensdom gepredikt en bekend gemaakt. Al leefden de Joden ook nu volgens de geboden van God en naar de overlevering en de leer der voorvaderen, zij zijn toch veroordeeld, en wel zwaarder dan de heidenen, want zij versmaden de profetieën van hun eigen wet, die spreken over de komst en het lijden van Christus. En zij versma-

vanden doghenne Cristi, ende sy versmaden de visitacie ende die leeringhe ende de werken Cristi van gherechter bekinlijcker quaetheyt. Dese sijn quader dan die heydene, want sy meer gaven ontfaen hebben ende niet bekinnen en willen.

De derde partie dat sijn gheveynsde menschen, die goede werke werken om tijtelijc loen. Die gheveynsde menschen sijn ghedeylt in *vier* paertien.
De eerste dat sijn die, die hen veynsen ende smeeken die die boven hen sijn, ende toenen goede werke ende gherechticheyt ende ghesedheyt in allen duechden, op-dat sy verhaven werden boven ander menschen in eeren ende in voerdeele ende in rijcdoeme : datmen begheert paus oft biscop te sine ochte enighe ander digniteyt te hebbene in ordenen, prelaet te sine, abt, prioer, abdesse, in wat ordene dat es boven de andere te sine, ochte weerlijc heerscap — ende hem die mensche veinset ende smeeket ende toent oetmoedich gherecht ende gheordent in allen doechden. Dit doet al hoverde ofte ghiericheyt, dit es gheveynstheyt. Ende, want dese menschen gheveynst sijn, alle de wercke die sy doen in deser meyninghen die sijn verloren.
Die ander die veynsen hem ende lijden groten arbeyt om heylich gheheeten te sine, ofte om eertsche ghewin. In dese secte sijn vele menschen; alle die haer goede werken openbaer werken ende meynen gheloeft te sine vanden volcke, dat es gheveynstheyt ende gheens loens werdich : die priester die sijn messe sprect ende sijn overste meyninghe es tijdeleec ghewin ofte om goet scinen, dat es gheveynstheyt ende eeweghe pine; die monec, die nonne ende die gheordende man, die bogaerdt, die sweyster, die beghine ofte wie hy es die goede werken van buyten werct in vastene, in wakene, in bedene, in pelgrimagen, in bervoet te gane, in predekenne, in versmaden abite, in vele swighene, in de woestine te ligghene, in

den de komst, de leer en de werken van Christus met echte, blijkbare kwaadwilligheid. Dezen zijn slechter dan de heidenen : want zij hebben meer gaven ontvangen en willen ze niet erkennen.

3. *Geveinsden*

De derde groep zijn de huichelachtige mensen, die goede werken verrichten om tijdelijk loon. Deze huichelachtige mensen worden ingedeeld in vier kategorieën.

De eerste zijn zij, die zich huichelachtig voordoen en hen, die boven hen staan, vleien, en goede werken, gerechtigheid en oefening van allerlei deugden ten toon spreiden om boven anderen verheven te worden in eer en gunst en rijkdom : b.v. dat men begeert paus of bisschop te worden of enige andere waardigheid te bekleden, in een orde, prelaat, abt, prior, abdis of in welke rang ook boven de anderen te staan; of ook een wereldlijk ere-ambt; en men doet zich geveinsd voor en vleit en toont zich ootmoedig en gerecht en getooid met alle deugden. Dit alles doet hovaardij of gierigheid, en dit is geveinsdheid. En omdat deze mensen huichelachtig zijn, zijn alle werken, die zij met zulke bedoeling doen, verloren.

Een tweede soort bedrijven veinzerij, doordat zij grote inspanningen op zich nemen om heilig geheten te worden of om aards gewin. In deze groep zijn vele mensen : zoals allen, die hun goede werken naar buiten verrichten in de hoop door het volk geprezen te zullen worden, wat geveinsdheid is en geen loon waard; of de priester, die zijn mis leest en wiens hoofdbedoeling tijdelijk gewin is of heilig te schijnen, wat huichelarij is en de eeuwige straf verdient; of de monnik, de non, de religieus, de beggaard[7], de schwester, de begijn of wie ook, die uitwendige goede werken doen in vasten, in waken, in bidden, in bedevaarten, in barrevoets te lopen, in predikatiën, in versmaad habijt, in langdurig zwijgen, door in de woestijn te verblijven, door allerlei vreemde le-

menighe vremde wise aen te nemene om heylich geheten te sine ofte om tijdelijc ghewen : dit es al gheveynstheyt.
Die derde partie der gheveynsder menschen dat sijn die goede werken bewisen op-dat men haers wel pleghe in etene ende in drinckene, ende op-dat sy een ghemaclijc ende een ghenoechlijc leven leyden moghen. Ende dese sijn by wilen behendich ende subtijl : sy en achten der weerleker eeren niet, sy en achten gheens goets niet; maer sy sijn lecker ende gulsich, ende sy sijn smeekende alle die-gheene daer hen yet af werden mach.
Die vierde dat sijn die, die met heymelijcken quaden ommegaen ende veinsen hen ende cieren in sommeghen uutwindeghen duechden, opdat sy hare quaetheyt bedecken ende te badt pleghen moghen.
Dese sijn alle gheveinst ende onweerdich der gracien Gods. Maer willen si keeren ende weerdich werden der gracien Gods, soe moeten sy die goede werken die sy werken om eere om rijcdom ofte om verhaven te sine boven andere, ochte om heylich te scinen ofte om eenich uutwindich gheniet van eertschen dinghen, ofte om yemenne te behagen, ofte om haer quaetheyt te bedecken — alle die goede werken die sy werken die selen sy behouden, maer de valsche meyninghe die selen sy verwandelen, ende selen meynen in al hare werken die eere ende den lof Gods ende hare eewighe salicheyt, ende selen versmaden alle tijdelijcke dinghen : soe moghen si vercrighen goddeleeke minne ende dat ewighe leven.

Die vierde paertie van menschen, dat sijn de verkeerde scalcke vroede die eertrijc willen besitten ende hemelrijc verdienen.
Dese menschen hinderen *vier* dinghen ter gracien Gods te comene.
Dat eerste es tweevoudicheyt inder meyninghen, want sy willen Gode ende der werelt dienen ende hen beyden ghenoech sijn. Sy vasten, sy vieren, sy gaen ter kercken,

venswijzen aan te nemen om heilig geheten te worden of om enig tijdelijk gewin : dit alles is geveinsdheid.
De derde groep van huichelaars zijn zij, die openlijk goede werken doen, opdat men hen goed verzorge in eten en drinken, en om een gemakkelijk en genoeglijk leventje te kunnen leiden. En die zijn soms behendig en vernuftig : zij zijn niet bedacht op wereldse eer of op aards bezit, maar zij zijn gulzig en kieskeurig en vleien hen, van wie zij zo iets kunnen verwachten.
Een vierde soort zijn zij, die in het geheim een slecht leven leiden, maar zich huichelachtig voordoen en pralen met enigerlei schijndeugden, om hun slechtheid te bedekken en die des te beter te kunnen bedrijven.
Het zijn allen veinzaards en de genade Gods onwaardig. Maar willen zij zich bekeren en de genade Gods waardig worden, dan moeten zij al de goede werken, die zij nu verrichten om eer en rijkdom, of om boven anderen verheven te worden, of om heilig te schijnen of om enig uitwendig genot van aardse bezittingen, of om iemand te behagen of om hun slechtheid te bedekken, — dan moeten zij die werken wel behouden, maar de valse bedoeling veranderen, en in al hun werken de eer en de lof van God en hun eeuwige zaligheid op 't oog hebben, en alle tijdelijke dingen versmaden : op die manier kunnen zij de goddelijke liefde en het eeuwig leven verwerven.

4. *Verkeerde wijzen*

De vierde groep is die van de bedorven en sluwe wijzen, die tegelijk het aardrijk willen bezitten en het hemelrijk verdienen.
Vier dingen hinderen deze mensen om tot Gods genade te komen.
Het eerste is de dubbelzinnigheid van hun bedoelingen : zij willen immers God én de wereld dienen en aan beiden voldoen. Zij vasten, onderhouden de feestdagen, gaan

sy horen dat woordt Gods, sy scinen houdende de ghebode Gods in vele manieren, ende na haren dunckene sijn sy Gode ghenoech, want sy sijn tweevoudich ende ongherecht : sy aerbeiden van binnen in sorghen in menichvoldeghen ghepeyse met behendicheden, in uutwendeghen arbeite in menigher wise om eertsche goet te vercrighen; aldus willen sijt beyde besitten : hemelrijcke ende eertrijcke, tijt ende eewicheyt. In dese secte es alderande volc, gheestelijc ende weerlijc : die monec ende die nonne willen gheestelijc sijn ende proper goet hebben alsoe veel als sy moghen; die canoenc, die pape wil twee oft drie provenden hebben, ochte hy es een coopman, ochte hy coopt lijftocht alsoe vele als hy mach; die weerlijc man, die ambachts-man, die beghine, in wat state dat sy sijn : die Gode soeken ende eertsche dinghen soeken boven noodt, die sijn alle tweevuldich ende onghelijc ende onweerdich der gracien Gods.

Dat ander poent dat hem hindert dat es vrecheyt. Want in velen dinghen dienen sy Gode, maer in compassien ende in werken van karitaten ende van meldicheyt en dienen sy Hem niet : altoes ghebreect hem, ende sy en moghen niet losen. Van allen ondoechden hebben sy conziencie sonder van ghiericheyt ende van vrecheyt, want haer conziencie es na haren eyghenen wille ende niet na gherechticheden, want sy en sijn niet gherenen van goddelijcker minnen.

Dat derde poent dat hem hindert dat es natuerlijcke const ende behindicheyt. Sy voersien van verre haer ghewin ende haer verlies; ende wie dat met hem te doene heeft, es hy arm, es hy rijcke, altoes soeken sy dat hare heymelijc oft openbare. Niemen en heeftse lief om haer grote vrecheyt. Ende want sy vroet sijn natuerlijc, soe gheven sy gheerne als sy sterven wanen, op-dat sy coopen mochten dat eewighe leven; maer mochten sy eewelijc leven, sy en gaven nummermeer niet.

Dat vierde poent dat hem hindert dat es eene versteende

ter kerke, luisteren naar het woord Gods, zij schijnen op velerlei manieren de geboden Gods te onderhouden, en naar hun dunken doen zij genoeg voor God, maar zij zijn dubbelhartig en ongerechtig : zij zitten van binnen vol zorgen door uiteenlopende gepeinzen en sluwe uitvluchten, en naar buiten verstrikt in allerhande bemoeienissen om aards goed te verwerven. Zo willen zij beide bezitten, het hemelrijk én het aardrijk, tijd én eeuwigheid. Bij deze groep behoort allerlei volk, geestelijken en wereldlijken; de monnik en de non willen wel geestelijk zijn en toch eigen bezit hebben zoveel als ze maar kunnen verwerven; de kanunniken en de pastoors willen twee of drie prebenden hebben, of gedragen zich als een koopman en verschaffen zich inkomsten zoveel als zij kunnen; de leken, de ambachtslieden, de begijnen, of anderen in welke staat zij ook leven : als zij God zoeken, maar daarbij meer aardse bezittingen najagen dan zij nodig hebben : ze zijn allen dubbelhartig, tegenstrijdig aan God, en zijn genade onwaardig.
Het tweede punt dat hen hindert is de vrekkigheid. In vele dingen dienen zij God, maar in medelijden en werken van liefde en milddadigheid dienen zij Hem niet; altijd hebben zij te kort en zij kunnen niets loslaten. Hun geweten is gevoelig voor alle gebreken behalve voor gierigheid en vrekkigheid : want hun geweten hebben zij naar hun eigen wil gezet en niet naar de gerechtigheid, want zij zijn niet geraakt door de goddelijke liefde.
Het derde punt, dat hen hindert, is natuurlijke aanleg en schranderheid. Zij voorzien lang van te voren hun winst en verlies, en wie ook met hen te doen heeft, arm of rijk, steeds zoeken zij heimelijk of openlijk er hun eigen belang uit te halen. Niemand heeft ze lief omwille van hun grote schraapzucht. En daar zij van nature vooruitziende zijn, geven zij gaarne, wanneer zij de dood nabij wanen, met de gedachte het eeuwig leven te kunnen kopen; maar konden zij hier eeuwig leven, zij gaven nooit iets.

verhertheyt. Wat sy sermoenen horen ende watmen hem goets seecht, wat sy goeder exemple sien, hoese God castijdt met siecheden oft met verliese van eertschen goeden : altoes bliven sy in hare oude ghewoente.
Dit sijn die scalcke vroede die luttel smaken van goddelijcken goede. Maer selen sy weerdich werden der minnen Gods, soe moetense met gheheelder herten Gode meynen, ende alle eertsche dinghen boven haren nootdorst om Gode versmaden, ende dat sy hebben metten armen Gods verteeren, ende met vliete ende met neerste dat rijcke Gods soeken, ende met gherechter karitaten ende met besceedenheden al huer leven ordineeren : soe moghen sy hier ontfaen gracie ende daer-na dat eewich leven.

De vijfte partie van menschen dat syn eyghene dienstknechte. *Vier* punte maken den mensche dienstknechte ende onvri ende onedel ende onweerdich der minnen Gods. Dat eerste es : sy meynen hem selven ende haer eyghen ghewen ende scouwen haer eyghen verlies, dat es, sy souden gherne ontvlien die eewighe pine ende vercrighen die eewighe vroude; ende daer-om doense ende laten alle dinc. Sy vermoghen groten aerbeydt, want sy meynen hem selven in allen dinghen. Dat ander poent es : sy sijn altoes in vreesen om haer verlies ofte in hopen om haer ghewin. Selcke vermogen wel alle eertsche dinghen te versmaden om eewighe dinghen te vercrighen. Dat derde poent es datse haer werken ende haer dienst groot achten, ende dat sy hem meer verlaten op haer werke dan in vriheyden der kinderen Gods die Cristus met sinen bloede ghecocht heeft. Dat vierde poent es dat sy hem selven ghehuerde knechte maken, want en waenden sy niet dat hem God loonen soude, sy en dienden Hem niet. Sy ontsien meer den slach der verdoe-

Het vierde punt dat hen hindert is hun versteendheid van hart. Wat voor sermoenen zij horen of wat men hen voor stichtelijks zegt, wat voor goede voorbeelden zij zien, hoe God ze ook kastijdt met ziekte of verlies van aardse goederen : steeds blijven zij vastzitten in hun oude gewoonte.
Dit zijn de slimme wijzen, die luttel smaak vinden in goddelijke rijkdom. Maar willen zij de liefde Gods waardig worden, dan moeten zij met geheel hun hart hun mening op God zetten en de overtollige aardse bezittingen, boven het noodzakelijke, om God verzaken, en wat zij bezitten delen met de armen Gods en met vlijt en ernst het rijk Gods zoeken en gans hun leven in gerechte liefde en met discretie ordenen : zo kunnen zij hier genade ontvangen en later het eeuwig leven.

5. *Slaafse dienaars*

De vijfde groep mensen zijn slaafse dienstknechten. Vier punten maken de mens tot dienstknecht onvrij, onedel en de liefde Gods onwaardig. Het eerste is : zij zoeken zichzelf en hun eigen gewin en schuwen eigen verlies, dat wil zeggen : zij zouden gaarne de eeuwige pijn ontgaan en de eeuwige vreugde bekomen, en daarop is al hun doen en laten gericht. Zij zijn tot grote inspanning in staat, want zij hebben in alle dingen zichzelf voor ogen. Het tweede punt is : zij verkeren altijd in vrees voor eigen verlies of in hoop op eigen gewin. Sommigen kunnen zelfs alle aardse dingen versmaden om de eeuwige te verkrijgen. Het derde punt is, dat zij met hun werken en dienst hoog oplopen, en dat zij zich meer verlaten op hun werk dan op de vrijheid van de kinderen Gods (vgl. Rom. 8, 4), die Christus met zijn bloed gekocht heeft. Het vierde punt is, dat zij zichzelf tot huurlingen verlagen, want, rekenden zij er niet op, dat God hen zal lonen, zij zouden Hem niet dienen. Zij ontzien meer de ramp van hun verdoemenis dan God te vergrammen, en zij be-

menissen dan Gode te verbelghene, ende sy begheren meer dat rijcke Gods ende dat welvaren inden rijcke dan Gode eewelijc te lovene ende sine vrie dienstknechte te blivene inder eewicheyt.
Dese sijn onvri ende ongherenen van karitaten, want sy meynen hem selven in allen dinghen, ende karitate soect altoes die eere Gods, ende doet den mensche sijns selfs vergheeten ende vertien, ende doeten hopen ende ghetrouwen in Gode, ende doeten begheren in gherechter liefden Gode emmermeer te dienen in tijt ende inder eewicheyt, ende doet hem Gode ghetrouwen sijns rijcs ende dat Hy Hem selven gheven sal tot eenen eeweghen ghebruykene. Aldus selen die dienstknechte keeren haer meyninghe in vriheyden te Gode; soe moghense de gracie Gods ontfaen ende behouden haer werke ende vercrighen dat eewighe leven.

Die seste paertie van menschen dat sijn de natuerlijcke hoverdeghe, behendich in natuerlijcker const, dicwil wel ghesedt in uutwendighen levene, leedich ende verhaven in natuerlijcken scouwenne, altoes eyghens willens. Overmids de hoverde hebbense een verhaven ghemoede, ende willen ende wanen altoes de meeste sijn in zonderlincheyden van levene. Van allen menschen willen sy eere ende weerdicheyt ontfaen overmids haer gheestelijcheyt, ende sy vinden luttel menschen die hem ghenoeghen; maer die hem ghenoeghen selen, die moeten vele van hem houden. Alder menschen leven uutwindich ofte inwendich datmen hem ontdect, dat maken sy cleyne, ende haer selfs leven achten sy groot. Alle menschen willen sy leeren, ende alle wijsheyt wanen sy hebben, ende van niemende en willen sy gheleert ende berespt sijn, want sy sijn hoverdich ende eyghens willens. Ende overmids die natuerlijcke verstendicheyt ende const soe beweren si alle dinghen ende alle redene ende al dat hem ieghen is, ende die natuerleecke const es eene sake ende eene hulpe

geren meer het rijk Gods en hun welvaren in dat rijk, dan God eeuwig te loven en zijn vrije dienaren te blijven in de eeuwigheid.
Dezen zijn allen onvrij en niet door liefde gedreven, want zij zoeken zichzelf in alle dingen. Karitate daarentegen zoekt immer de eer van God en doet de mens zichzelf vergeten en verzaken, zij doet hem hopen en vertrouwen op God en begeren God voor immer in gerechte liefde te dienen in tijd en eeuwigheid; zij verzekert hem, dat God hem zijn rijk zal geven en Zichzelf tot een eeuwig genieten. Daarom moeten deze dienstknechten hun bedoeling omkeren tot vrijheid in God : dan mogen zij de genade Gods ontvangen, hun werken behouden en het eeuwig leven verkrijgen.

6. *Hovaardigen van geest*

De zesde groep mensen zijn de van nature hovaardigen, behendig op natuurlijk vlak, dikwijls goed geoefend in het uitwendig leven, zelfs in ledigheid tot een natuurlijk schouwen verheven, maar steeds eigenwillig. Wegens hun hovaardij hebben zij een trots gemoed en willen en zoeken altijd de meest vooraanstaanden te zijn door een ongewone levenswijze. Door alle mensen willen zij geëerd en gewaardeerd worden omwille van hun geestelijke instelling; zij vinden weliswaar weinig mensen, die hen daarin ter wille zijn, maar die dit wel zijn, moeten hen op hun handen dragen. Als men hun over het uitwendig of inwendig leven van andere mensen iets lofwaardigs mededeelt, dan kleineren zij dat, maar hun eigen leven achten zij groot. Zij willen alle mensen leren en zij wanen zelf alle wijsheid in pacht te hebben, en door niemand willen zij geleerd of vermaand worden, want zij zijn hovaardig en eigenwillig. En door hun aangeboren schranderheid en kennis weren zij alle feiten en gezegden of wat dan ook, dat voor hen ongunstig is, van zich af : zo is

der hoverdicheyt. Ende alle die niet verclaert en sijn met godlijcken lichte ende ghefondeert in ghewarigher oetmoedicheyt, die houden vele van hem overmids hare subtijlheyt ende hare manierlijcke seden van buyten. Ende overmids ledicheyt des natuerlijcs scouwens ende omme-dat die gracie Gods niet en drijft, soe ghebreken sy dicke haren evenkersten in sijnder noot; want karitate en ghebrac nie, maer natuere die es ongherecht, want sy meynt haer selven inden scouwen, ende si achten dat scouwen meer dan eenich werc van karitaten; ende dat en es niet waer, want werke van karitaten die sijn ons gheboden, ende scouwen, al waert oec overnatuerleec, sonder werke van karitaten : het ghinghe te nieute. Ende al datse hebben ende vercrighen dat dunct hem al haer nootdorst, want si houden hem selven teeder van buyten ende van binnen. Dese menschen sijn van hoghen natuerlijcken verstane, ende si hebben oec vele ghenoechten in haren levene van harer const ende van hare gheestelijcheyt, ende derre es lettel in eertrijcke die dese seste wise voeren.

Dit es de seste partie. Dese liede sijn onwerdich der gracien Gods; maer selen sire weerdich werden, soe moeten si in al hare werken ende in al haren levene met oetmoedegher herten Gods lof ende sine eere meynen, ende hem selven bekinnen ende onverhaven bliven, ende andere menschen die alzo wel gheciert ende gheordent sijn in duechden alse si, die selen si vore alzo goet houden als hem selven ofte beter. Sy selen die claerheyt haers verstants behouden ende besitten in oetmoedicheden; soe werden si meer verclaert met goddelijcken lichte, ende vercrighen overmids ledicheyt ende ontcommertheyt eertscher dinghen een scouwende leven. Sy selen die sedelijcheyt der natuerlijcker duechden te Gode ende te haren evenkersten ende te hem selven behouden in gherechter karitaten ende in meldicheyden ende in goedertierenheyden : daer-af comt een werkende leven.

hun natuurlijke begaafdheid grond en voedsel voor hun hovaardigheid. En allen, die niet door een goddelijk licht verlicht zijn noch gegrondvest in een ware ootmoedigheid, lopen hoog met hen op omwille van hun verstandigheid en hun uiterlijk welgemanierd optreden. Om hun ledigheid in een natuurlijk schouwen, en omdat de genade Gods hen niet aandrijft, blijven zij vaak in gebreke tegenover de nood van de naaste; want ware liefde laat de naaste nooit in de steek; maar de natuur is ongerecht en zij zoekt zichzelf in het schouwen, en het schouwen achten zij meer dan enig liefdewerk. Maar dat is verkeerd, want liefdewerken zijn ons geboden; het schouwen echter, zelfs al was het bovennatuurlijk maar zonder werken van liefde, moet te gronde gaan. Al wat zij hebben of verkrijgen, dunkt hun noodzakelijk te zijn voor hun eigen behoeften, want zij achten zich in- en uitwendig teer en zwak. Deze mensen zijn van nature begaafd met een hoog verstand, en zij beleven ook veel genoegen aan hun geleerdheid en hun begaafdheid. Trouwens, er zijn er maar weinigen op aarde, die volgens deze zesde wijze leven.

Dit is dan de zesde groep. Deze lieden zijn Gods genade onwaardig. Maar willen zij die genade waardig worden, dan moeten zij in al hun werken en in heel hun leven met een ootmoedig hart Gods lof en eer zoeken, zichzelf leren kennen en hun trots afleggen. En andere mensen, die even goed gesierd en geordend zijn in deugdzaamheid moeten zij voor even goed of beter dan zichzelf houden. Zij moeten de klaarheid van hun verstand in ootmoet behouden, zo worden zij meer verklaard door een goddelijk licht en verkrijgen zij door ledigheid en onbekommerdheid met aardse dingen een schouwend leven. En zij moeten de zedelijkheid van hun natuurlijke deugden tegenover God, tegenover de naaste en tegenover zichzelf in gerechte liefde en mildheid en goedertierenheid behouden : daardoor verkrijgen zij een werkend

Alle dese menschen die in dese ses manieren leven, die leven al buyten der gracien Gods ende in dootsonden; ende si en moghen niet behouden werden, si en keeren yeghelijcke secte, alzo hier bewijst es.

* C. BEGIN VAN DE BOVENNATUURLIJKE WEG *

* De goddelijke deugden *

Dat begin alre gracien ende alre gaven ende alre goddelijcker duechden, dat es godlijc ghelove; ende dat es een overnatuerlijc licht ende een fondament alles goets. Wie dat si sijn die dat vercrighen willen ende kinderen sijn des eewichs rijcs, si moeten die natuere voeren op dat hoochste dat natuere verleysten mach : dat es dat si proeven ende merken hoe God hemelrijc ende eertrijc ghescapen heeft van minnen om des menschen wille, ende dat Hy den menschen hevet ghegheven menigherande gaven gheestelijcke ende lijflijcke, ende dat Hy om des menschen wille ghestorven es, ende dat Hy hem alle sine zonden vergheven wilt op-dat hi penitencie doen wilt, ende dat Hy hem goddelijcke minne ende alle doegden mildelijc gheven wilt, ende dat Hy Hem selven hem gheven wilt ende al dat Hy es ende dat Hy heeft te eenen ghebruykene in eewigher glorien, op-dat hys hem ghetrouwen dar ende hy Hem dienen wilt met vrien wille in gherechter ghehoorsamheyt. Want God alle dinc ghedaen heeft van vrier goedden ende meldicheden, ende sine natuere es dat Hy altoes uutvliete met sinen gaven in tijt ende in eewicheyt, ende dat Hy alle die Hy gheghaeft heeft op-heffe tot Hem selven ende invoere in een eewich ghebruyken : daer-omme sal de mensche alle sine werken met vriheyden doen ter eeren Gods in ghewaregher oetmoedicheyt ende in gherechter ghehoersaemheyt, ende niet daeromme eyschen noch willen dan God gheven en

leven.
Al deze mensen, die in een van deze zes manieren leven, blijven buiten de genade Gods en in doodzonde; en zij kunnen niet behouden worden, tenzij zij zich, ieder volgens zijn groep, bekeren, zoals hier is aangegeven.

C. BEGIN VAN DE BOVENNATUURLIJKE WEG

De goddelijke deugden

Het begin van alle genade en gaven en van alle goddelijke deugden is het goddelijk geloof, dat een bovennatuurlijk licht en een grondslag van alle goed is. Wie ook dit willen verkrijgen en kinderen van het eeuwig rijk worden, moeten de natuur opvoeren tot op het hoogste, dat zij tot stand kan brengen, en dat is, dat zij beschouwen en overwegen, hoe God hemel en aarde geschapen heeft uit liefde en om wille van de mens, en dat Hij de mens vele gaven, geestelijke en lichamelijke heeft geschonken, en dat Hij om wille van de mens gestorven is, dat Hij hem al zijn zonden vergeven wil als hij boete wil doen, en dat Hij hem mildelijk de goddelijke liefde en alle deugden geven wil, en Zichzelf en al wat Hij is tot genieting in de eeuwige heerlijkheid, indien hij op Hem vertrouwen durft en Hem met vrije wil in gerechte gehoorzaamheid dienen. Omdat God alle dingen geschapen heeft uit vrije goedheid en mildheid, en het zijn natuur is altoos uit te vloeien in tijd en eeuwigheid, en omdat Hij allen, die Hij heeft begiftigd, tot Zichzelf verheft en in de eeuwige genieting binnenleidt : daarom zal de mens al zijn werken ter ere Gods in ware ootmoedigheid en gerechte gehoorzaamheid vrij verrichten, en niets daarvoor in ruil vragen noch verwachten dan wat God geven wil; omdat Hij vrijgevig en mild is, kan niemands dienst

wilt, want Hy es liberael ende melde : niemens dienst en mach aen Hem verloren bliven noch vergheten.
Aldus hevet die mensche die natuere op dat hoochste ghevoert dat natuere gheleysten mach. Daer die natuere ghebreect ende niet vordre en mach, daer comt God met overnatuerlijcken lichte ende verclaert dat verstannesse, soe-dat die mensche meer gheloeft ende ghetrouwet danmen bescriven mach; ende hy merct ende aensiet dat eewege goet dies hy wachtende es, ende hoept sonder allen twifel dat te vercrighen dat hy gheloeft ende dat hy aensiende es. Hier-uut ontsprinct eene ghevoelleke liefde, diene in vriheyden met Gode vereneghende es.
Dit sijn drie goddelijcke duechden : ghelove, hope ende minne. Hier-met comt die heylighe Gheest in des menschen ziele alse eene levende fonteyne uutvlietende met seven rivieren : dat sijn de seven goddelijcke gaven die de ziele cieren ende ordineren ende volvoeren in dat eewighe leven.

* D. UITVOERIGE BESCHRIJVING VAN DE BOVENNATUURLIJKE WEG *

⟨Vanden seven gaven des heilichs Gheest⟩

⟨Eerst vander vresen Gods⟩

Die eerste goddelijcke gave van den seven, dat es minlijcke vreese ons Heeren, die meer ontsiet Gode te verbelghenne dan loon te verliesen. Sy maect inden mensche dat hy heeft reverencie ende werdicheyt te Gode ende te sijnder edelder menscheyt, ende dat hy al sijn leven ende alle sine werke begheert ter eeren ende ter ghelijcheyt Christi te voeghene, ende dat hy heeft reverencie ende grote weerdicheyt ten heylighen sacramenten der heyligher kercken, ende tot der leeringhen Cristi ende alle

aan Hem verloren blijven noch vergeten worden.
Zo heeft de mens de natuur op het hoogste gevoerd van wat zij volbrengen kan. Waar de natuur in gebreke blijft en niet verder meer kan, daar komt God met een bovennatuurlijk licht en verlicht 's mensen verstand, zodat hij meer *gelooft* en vertrouwt dan men beschrijven kan en hij het eeuwige goed, dat hij verwacht, merkt en beschouwt, en zonder enige twijfel *verhoopt* te verkrijgen wat hij gelooft en aanschouwt. Hieruit ontspringt een gevoelige *liefde*, die hem in vrijheid met God verenigt.
Dit zijn de drie goddelijke deugden : geloof, hoop en liefde. Tegelijk hiermede komt de *Heilige Geest* in de ziel van de mens als een levende bron, die met zeven rivieren uitvloeit, dat zijn de zeven goddelijke gaven, die de ziel sieren en ordenen en tot het eeuwig leven opvoeren.

D. UITVOERIGE BESCHRIJVING VAN DE BOVENNATUURLIJKE WEG

OVER HET GEESTELIJK LEVEN IN DE KRACHT VAN DE HEILIGE GEEST EN ZIJN ZEVEN GAVEN

1. Eerst over de Vreze Gods

De eerste van de zeven goddelijke gaven is de minnelijke vrees van onze Heer, die meer beducht is God te vergrammen dan het loon te verliezen. Zij bewerkt in de mens, dat hij eerbied en verering voor God heeft en voor zijn edele mensheid[8], en dat hij heel zijn leven en al zijn werken verlangt te ordenen tot de eer van Christus en tot gelijkvormigheid met Hem, en dat hij ook eerbied en grote verering heeft voor de heilige sacramenten der heilige Kerk en voor de leer van Christus en van al zijn

sijnre heylighen, ende tot den dienste Gods, ende dat hy reverencie doen mach met onste sijnder prelaten weder si sijn gheestelijc ofte weerleec, ende dat hy reverencie hevet tot allen goeden menschen daer hy duechde ende godleeke ghelijcheyt in bekint.

Ute deser minlijcker vreesen spruyt gherechte oetmoedicheyt ende ongheveinsde nederheyt, dat es dat de mensche sal merken ende aensien Gods grootheyt ende sijn selfs cleynicheyt, Gods wijsheyt ende sijn selfs onbekinlijcheyt, Gods rijcheyt ende miltheyt ende sijns selfs aermheyt ende noetdorfticheyt. Die oetmoedicheyt maectene altoes neder ende cleyne vore die ooghen Gods; ende si maectene neder onder die-ghene die boven hem sijn ende die ghelijc hem sijn ende die beneden hem sijn, also dat hy neder ende oetmoedich es in dienste na besceedenheyt hem allen die sijns behoeven; ende dat hy es ghenoechsam in spijsen ende in drancke, na dat die natuere vermach; ende dat hy is oetmoedich in abite na staet ende temelijcheyt, dadt niemen met rechte berespen en mach; ende dat hy es oetmoedich in wandelinghen van buyten ende van binnen vore Gode ende vore allen menschen.

Ute deser oetmoedicheyt comt ghehoersamheyt : dat de mensche es ghehoersam ende onderdanich Gode ende sinen gheboden, ende sinen oversten ende der heyligher kercken, ende alle goede menschen in allen goeden dinghen, ende dat sine senne ende sine veeleeke crachte sijn ghehoersam in arbeite lijfeleecker penitencien also verre alst de natuere vermach na besceedenheyden.

Ute deser ghehoorsamheyt comt vertijnghe eyghens willen, also dat de mensche sijns selfs verloechent in doene ende in latene, ende dat hy Gods wille doet ende laedt in alle dinghen, ende sijns prelaets wille, ende alle der gheenre wille daer hy by es, in behoerlijcken ende in oerborlijcken dinghen na besceedenheyden.

heiligen en voor de dienst van God; eveneens dat hij eerbied vol overgave kan bewijzen aan zijn oversten, hetzij geestelijke hetzij wereldlijke; en dat hij eerbied toont voor alle goede mensen, in wie hij deugden en goddelijke gelijkenis erkent.

Uit deze minlijke vrees ontspringt gerechte ootmoedigheid[9] en ongeveinsde nederigheid, wat wil zeggen, dat de mens Gods grootheid en zijn eigen geringheid, Gods wijsheid en zijn eigen onwetendheid, Gods rijkdom en mildheid en zijn eigen armoede en hulpbehoevendheid aanziet en beschouwt. De ootmoedigheid maakt de mens altijd nederig en klein voor Gods ogen, en zij maakt hem nederig tegenover hen, die boven hem, gelijk met hem of beneden hem zijn, zodat hij nederig en ootmoedig met discretie in de dienst staat van allen die hem nodig hebben; en hij is tevreden met spijs en drank naargelang zijn natuur het verdragen kan; en hij is eenvoudig gekleed zoals zijn stand en de betamelijkheid het vergen, zodat niemand hem daarin met recht iets verwijten kan; en hij is uitwendig en inwendig ootmoedig in zijn omgang met God en alle mensen.

Uit deze ootmoedigheid komt gehoorzaamheid voort, d.i. dat de mens gehoorzaam en onderdanig is aan God en Gods geboden, aan zijn oversten en de heilige Kerk en aan alle goede mensen in al wat goed is; alsook dat zijn zinnen en dierlijke krachten hem gehoorzamen in het volbrengen van lijflijke boete, in zover de natuur het naar redelijk inzicht kan verdragen.

Uit gehoorzaamheid komt verzaking van eigen wil, in zoverre de mens zichzelf verloochent in doen en laten, en naar Gods wil in alles doet en laat, en ook de wil van zijn oversten volbrengt en van allen met wie hij omgaat, naar redelijk inzicht in behoorlijke en nuttige dingen.

Die dese vreese ons Heeren aldus volbracht heeft ende eyghens wille ende eyghens gheniets verteeghen heeft, dat es de-gheene daer Cristus af spreect : „Salich sijn die arme van gheeste, want dat rijcke der hemelen es hare". Niement en es armere noch en hevet meer ghelaten dan die al sijn leven Gode dient, ende en wilt noch en eyscht noch en begheert niet dan dat God gheven wilt. Dit es de ionghere ende navolghere Cristi, want hy niet en besidt ende Gode badt ghetrouwt dan ochte hy kose hadde in allen sinen gaven in tijt ende in eewicheyt.

Dese mensche es wel ghelijc den inghelen inden nedersten choor, ende es haer gheselle ende behoert te haren chore; want de inghele hebben reverencie ende weerdicheyt te Gode ende te allen inghelen ende te allen menschen, ende si sijn oetmoedich ende in dienste ghereet Gode ende yeghelijcken mensche. Sy sijn oec boden ende ghehoersam Gode ende den mensche ende allen den choren der inghelen. Sy hebben haren wille met Gods wille vereenicht ende daer omme sijn sy ghelatens wille ende eewelijc zalich.

Dese mensche es oec ghelijc Gode na goddelijcker natueren ende oec na menschelijcker natueren. Want God, na goddelijcker natueren, heeft ghehadt reverencie ende weerdicheyt te menschelijcker natueren, ende heeftse verheven boven alle hemele ende boven alle chooren der inghelen. Ende Hy heeft sine oetmoedicheyt bewijst, want Hy heeft onse natuere aen-ghenomen ende met Hem vereenicht; Hij hevet oec ghehorsam gheweest den begheerten ende den roepenne der patriarchen ende propheten, ende hevet sinen wille ghelaten na den woorden der schriftueren in menigher wise ende sijnder vrienden wille ghedaen. Cristus, na menschelijcker natueren, Hy

⟨ Zalig de armen van geest ⟩

Wie deze vreze des Heren aldus volbracht en eigen wil en genot verzaakt heeft, behoort tot hen, over wie Christus gesproken heeft : „Zalig zijn de armen van geest, want het rijk der hemelen behoort hun toe" (Mt. 5,3). Niemand is armer of heeft meer verlaten dan wie gedurende heel zijn leven God dient, en niets wil noch eist noch begeert dan wat God geven wil. Hij is een leerling en navolger van Christus : want hij bezit niets, en vertrouwt vaster op God dan wanneer hij te kiezen had tussen diens gaven in tijd en eeuwigheid.

⟨ Gelijkenis met de engelen ⟩

Deze mens gelijkt wel op de Engelen uit het laagste koor, en hij is hun gezel en behoort tot hun koor; want de Engelen hebben eerbied en ontzag voor God en voor alle engelen en voor alle mensen, en zij zijn ootmoedig en staan altijd gereed in de dienst van God en van iedere mens. Zij zijn ook boodschappers en gehoorzamen aan God en de mensen en aan alle andere koren der engelen. Zij hebben hun wil met Gods wil verenigd en daarom zijn zij gelaten van wil en eeuwig zalig.

⟨ Gelijkenis met Christus, God en mens ⟩

Deze mens gelijkt ook op God zowel in zijn goddelijke als in zijn menselijke natuur. Want naar zijn goddelijke natuur heeft God eerbied en hoogachting gehad voor de menselijke natuur en heeft ze verheven boven alle hemelen en boven alle engelenkoren. En Hij heeft zijn ootmoedigheid bewezen, doordat Hij onze natuur heeft aangenomen en met Zich verenigd. Hij is ook gehoorzaam geweest aan het verlangen en de roep van de patriarchen en de profeten, en Hij heeft zijn eigen wil verzaakt op menige wijze naar de woorden van de Schriftuur en de wil van zijn vrienden ingevolgd. Naar zijn menselijke natuur koesterde Christus grote eerbied en hoogachting

hadde grote weerdicheyt ende reverencie tot sinen Vader, want Hy sochte sijn eere ende sinen lof ende sine glorie in alle sinen werken; ende Hy was neder ende oetmoedich inden dienste sijns Vaders; ende Hy was oetmoedich yeghen alle menschen ende ieghen sinen iongheren, want Hy diende hem in allen dinghen dies sy behoefden; ende van groter oetmoede dwoech Hy huere voeten ende Hy spreect selve : „Ic en ben niet comen datmen my diene, maer dat ic dienen soude"; ende was ghehorsam ende ghelatens willen sinen Vadere in allen sinen levene ende tot der doot, ende oec der ioedscher wet ende den gheboden, ende oec by wilen der ghewoenten der patriarchen ende der propheten in allen dinghen daert orborlijc was.

Die dese vreese ons Heren aldus volbracht heeft, die heeft gheciert ende overformt met godlijcken dueghden dat eerste element, dat es de eerde ende oec de toernighe cracht. Die eerde es gheciert met opgaende bomen met menigherande vruchten : dat es toeghevoechde meyninghe te Gode in reverencien ende in weerdicheden. Ende sy es oec gheciert met menigherande cruyden precioes van gore ende van vruchten : dat es besceeden dienst in ongheveynsder oetmoedicheyt. Ende sy es wel gheciert met beesten ende met wilden dieren daer-af te sine een here : dat es de senne ende de veeleeke cracht te bedwinghen in gherechter ghehoorsamheyt. Ende een reedelijc mensche ciert noch bat, dat es die sijns selfs verloochent ende Gode onderdanich es sonder crijchende eenwilligheyt. Aldus es de eerde gheciert ende de cracht der tornicheyt.
Dit es dat eertsche paradijs daer dese mensche in es gheset, op-dat hy werke ende hoede dat paradijs. Sijn werken, dat sijn doechden; sijn hoeden, dat hy niet sonde en doet, want so verlore hy de vroecht ende oec dat paradijs. In midden dat paradijs es gheplandt dat hout

voor zijn Vader; want Hij zocht diens eer en glorie en lof in al zijn werken. Hij was nederig en ootmoedig tegenover alle mensen en tegenover zijn leerlingen, want Hij diende hen in alles wat zij nodig hadden, en uit grote ootmoedigheid waste Hij hun voeten en sprak zelf : „Ik ben niet gekomen om gediend te worden maar om te dienen" (Mt. 20,28).
Hij was gehoorzaam en overgelaten aan de wil zijns Vaders tijdens heel zijn leven tot in de dood toe, en zelfs aan de joodse wet en geboden en ook soms aan de door patriarchen en profeten overgeleverde gebruiken in alle zaken, waar dit nuttig was.

⟨ Het element aarde en de toornige kracht ⟩

Wie deze vreze des Heren aldus volbracht heeft, heeft het eerste van de elementen, nl. de aarde, alsook de toornige kracht met goddelijke deugden gesierd en overvormd. De aarde is versierd door opgaande bomen met allerlei vruchten : dat is de met eerbied en hoogachting tot God opstrevende mening. En zij is ook gesierd met velerlei kruiden, kostbaar van geur en vrucht : dat is bescheiden dienstbaarheid in ongeveinsde ootmoedigheid. En zij is ook gesierd met beesten en wilde dieren, die God schiep opdat de mens ze zou beheersen, waarmee bedoeld is, dat hij de zinnen en de dierlijke krachten zou dwingen tot rechtmatige gehoorzaamheid, terwijl de aarde nog voller gesierd wordt door de redelijke mens, d.i. iemand, die zichzelf verloochent en God onderdanig is zonder weerspannige eigenwilligheid. Aldus wordt de aarde gesierd en ook de toornige kracht.
Dit is het aards paradijs, waarin de mens geplaatst werd om er te werken en het te hoeden. Zijn werken dat zijn zijn deugden; zijn hoeden is, dat hij geen zonde zou bedrijven : want zo zou hij de vrucht verliezen en het paradijs meteen. In het midden van het paradijs staat de

des levens, dat hout der const goets ende quaets. Dat hout dat es de natuerleecke ghelost; in haer openbaert en wast menigherande vrocht die scoene ende soete ende ghenoechlijc es der natueren, die de viant ende de werelt tonen ende bieden den sinnen, dat es den wive. Ende dat wijf, dat sijn de sinne, biedense voert den man, dat es der overster redenen, diere God bevolen heeft dat paradijs te hoedene. Van allen vruchten der duechden mach hy eten troost ende vroude, ende altoes wassen in gracien; maer die vrucht der ghelost es hem verboden, dat es leven nader natueren in ghenoechlijcheyt. In wat uren dat de overste redene eedt diere vrucht ende gheeft huer consent met den wive, dat es den sinnen ende den viant, yeghen dat verbodt ende den wille Gods, soe wort de mensche uten paradise ghestoten, ende naect ende bloet van allen duechden, ende verbannen ende ghesceden vanden eeweghen rijcke Gods.
Op-dat de mensche dese goddelijcke vreese met alden duechden diere uut spruyten besitten moghe inder hoochster volcomenheyt, so moet hy hebben

de meyninghe verheven
ende te Gode ghegheven
in groter eernsticheyt,
inder vreesen ons Heeren
Hem te dienen sonder keeren
in love ende in weerdicheyt.

Men sal oec bekinnen
merken ende versinnen
in gherechter wetentheyt,
hoemen God sal pleghen
en alre menschen mede
in dienste der oetmoedicheyt.

Men sal in duechden waken
altoes sonder slapen

boom des levens geplant, de boom van kennis van goed en kwaad. Die boom is de natuurlijke begeerlijkheid; daar vertoont zich en groeit velerhande vrucht, schoon en zoet en genoeglijk voor de natuur, die de duivel en de wereld tonen en aanbieden aan de zinnen, dat is aan de vrouw; en de vrouw, d.i. de zintuigen, bieden ze op hun beurt aan de man, dat is aan de opperste rede, aan wie God het bewaken van het paradijs heeft toevertrouwd. Van alle vruchten der deugden mag hij troost en vreugde eten en zo steeds groeien in genade; maar de vrucht van de begeerlijkheid, d.i. leven in geneugten naar de natuur, dat is hem verboden. Op het uur, dat de opperste rede van die vrucht eet en haar instemming geeft met de vrouw, dat is met de zinnen, tegen het gebod en de wil van God in, wordt de mens uit het paradijs gestoten, en naakt en bloot van alle deugden, verbannen en uitgesloten uit het eeuwige rijk Gods.
Opdat de mens deze goddelijke vreze met al de deugden, die eruit voortkomen, in de hoogste volmaaktheid moge bezitten, moet hij hebben :

een mening verheven
en aan God gegeven
om met grote naarstigheid
in de vreze onzes Heren
Hem te dienen zonder keren
in lof en in eerbiedigheid.

Men zal ook onderzoeken
beschouwen, overwegen
met oprechte wetendheid,
hoe men God zal dienen
en alle mensen mede
in dienst vol ootmoedigheid.

Men zal in deugden waakzaam blijven
immeraan de slaap verdrijven

met gherechter vlieticheyt,
ende met vrouden draghen
altoes sonder vertraghen
de werken der ghehoorsamheyt,

eyghens willen verteghen
ende Gode al op ghegheven
in gherechter verloechentheyt.
Die levet sonder kiesen,
hy en mach niet verliesen
in tijt noch in eewicheyt.

Wildire u toe keeren :
Dit es de vreese ons Heeren
nader hoochster volcomenheyt.

Vier dinghen henderen den mensche in godlijcker vreesen dat hyse niet besit nader hoochster volcomenheyt :

Die roekeloselijc leven,
die hebben luttel vreesen
om Gode te dienen in weerdicheyt.
Die onverstandeghe grove,
sy comen qualijc te hove
dienen in oetmoedicheyt.

Sy moeten dicwil claghen
die met verdriete draghen
dat ioc der ghehoersamheyt.
Die haren wille node vertijen,
sy moghen qualijc ghediën,
want si leven in crighelheyt.

Dese vier dinghen letten
den mensche ende ontsetten
inder vreesen volcomenheyt.

met oprechte ijver,
en met vreugde dragen
zonder te vertragen
de werken der gehoorzaamheid :

zijn eigen wil prijsgeven,
't al houden tot God geheven
in echte zelfverloochening.
Wie leeft zonder verkiezen
zal nimmer wat verliezen
in tijd noch eeuwigheid.

Wilt gij u daartoe keren :
dat is de vrees des Heren
in haar hoogste volmaaktheid.

Vier dingen hinderen de mens om de vreze des Heren in de hoogste volmaaktheid te bezitten :

Die in onbezonnenheid leven,
die hebben luttel vreze
om God te dienen in eerbiedigheid.
Die onverstandig zijn en grof,
zij komen moeilijk aan het hof
den Here dienen in ootmoedigheid.

Zij moeten wel vaak klagen,
die met verdriet verdragen
het juk van de gehoorzaamheid.
Wie hun wil niet graag verzaken
zij zullen moeilijk ver geraken :
want zij leven in zelfgenoegzaamheid.

Deze vier dingen verhinderen
de mens zich te bevinden
in der vreze volkomenheid.

Nu willic u bescriven
viere dinghen die verdriven
dese vreese ende alle doechdelijcheyt :
Die hem te creatueren keeren
ende laten onsen Heere,
die doen Hem onweerdicheyt.

Die niet en can, die ombekinde,
hy es verre ende vremde
in levene der oetmoedicheyt.
Die der doghet niet en pleghet,
dat es dicwil gheseghet,
hy levet sonder ghehoersamheyt.

Ende eyghen wille
maect die helle,
dat es leven in crighelheyt.
Dese dinghen sceeden van Gode,
ende bringhen in node
der eewigher verdoemtheyt.

⟨Vander gaven der goedertierenheit⟩

Die ander goddelijcke gave die de ziele ciert met duegden, dat es ghenadicheyt oft goedertierenheyt : dat es dat de mensche goedertieren ende ghebruycsaem ende ghereet si Gode ende allen menschen, ende merkende ende aensiende hem allen die in node sijn ende in commere ende in ghebreeke. Ute desen aensiene ende uut goedertierenheyden comt compassie ende een mede-doghen, dat hij doghet met Cristo in sine passie ende in sijn lijden, ende dat hy doghet met allen menscen. Ute compassien ende uut melidene comen alle werken van karitaten, want der karitaten heeft God bevolen de seven werken der ontfermherticheyt. Die karitate dat es die ghetrouwe knecht dien God heeft gesedt over sine familie, ende heeft hem ghegheven sinen scadt ende al sijn rijcke in handen, op-dat hy spise, ende drincke, ende herberghe, ende

Nu wil ik u beschrijven
vier dingen die verdrijven
deze vrees en alle deugdzaamheid.
Die zich ter schepselen keren
en laten onzen Here,
die brengen Hem versmaadheid.

Die blind is en zichzelf niet kent
die is ver en vreemd
van 't leven in ootmoedigheid.
Wie geen deugd beoefent, —
wij hebben dit reeds vaak gezegd :
leeft buiten de gehoorzaamheid.

En de eigen wil
schept de hel
want dat is leven in eigenzinnigheid.
Deze dingen scheiden ons van Gode
en brengen ons in node
en eeuwige verdoemdheid.

2. Over de gave van Goedertierenheid

De tweede gave, die de ziel met deugden versiert, is genadigheid of goedertierenheid : dat betekent, dat de mens goedertieren, beschikbaar en bereidvaardig is voor God en alle mensen, en allen die in nood zijn, en kommer of gebrek lijden, met attentie aanziet. Uit dit aanzien en uit deze goedertierenheid komt compassie en medelijden voort, d.w.z. dat hij mede-lijdt met Christus in zijn passie en smarten, en dat hij lijdt met alle mensen. Uit compassie en medelijden spruiten alle werken van liefde of caritas voort, want aan de caritas heeft God de zeven werken van barmhartigheid aanbevolen. Karitate is de getrouwe knecht, die de Heer over zijn gezin heeft aangesteld (vgl. Mt. 24, 45), en Hij heeft hem zijn schat en gans zijn rijk toevertrouwd, opdat hij de naaste zou spijzigen, laven, herbergen, en kleden, en de schamelen,

cleede, ende de alindeghe siecke ende crancke visentere na haer behoeften, ende die ghevaen ende in node sijn met rechte oft met onrechte oft om den name Gods dat hy die trooste na besceedenheyt, ende die arme dode hulpe graven : die rijcke, met Gods goede ende met sinen scatte ende met gherechter karitaten; die arme, met den goeden wille ende met mildicheyden van herten, dat sijt gherne daden oft sijt hadden. Dat es Gode alleleens; want ontfermhertichеyt ende miltheyt dat es de duecht, niet de werken van buyten : die des goets niet en heeft, hy sal oec sijn milde ende goedertieren sinen evenkersten, ende ghesprake ende ghetrouwe in rade ende in dade ende in allen dinghen die hy vermach.
Ute goedertierenheyden comt verduldicheyt, want niement en es verduldich dan die sachtmoedeghe goedertierne menschen. Dit es die verduldicheyt die den mensche ciert ende behoet in lijdenne : dat hij verduldich bliven mach in verliese, in vernoye, in scanden, in siecheyden; ende in allen dinghen die opden menschen vallen moghen van Gode ende van allen creatueren : dat hy altoes in vreeden blijft ende in ghesaedheyt.

Dit sijn die-gheene daer Cristus af spreect : „Salich sijn de saechtmoedeghe, want sy sullen die eerde besitten". Die goedertierne mensche die Gode dient in compassien ende inden werken van ontfermhertichеyt, al eertrijke es sine : want hy begheert met al dien dat hy es ende dat hy heeft ende met al dien dat in eertrijcke es, waer hijs gheweldich, Gode te dienen ende sinen even-kersten dies behoefden inde eere Gods; ende hy besidt oec sine natuere in verduldicheyden ende in saechtmoedicheyden. Daer-omme es hy salich, want hy besidt hem selven ende al dat God ghescapen heeft, na den wille ende na die ordinancie Gods. Dit es dat Christus meinde die eerde in zalicheyden te besitten.

zieken en kranken bezoeken en helpen naar ieders nood, en opdat hij hen, die terecht of ten onrechte of om de naam van God gevangen zitten of in nood verkeren, naar redelijkheid zou troosten, en de arme doden helpen begraven : als hij rijk is, met Gods goederen en met zijn schatten en met oprechte liefde; en als hij arm is, met goede wil en met mildheid van harte, zodat hij 't gaarne doen zou als hij de middelen ertoe had. Dat is voor God eender, want barmhartigheid en mildheid bestaat in de deugd of de bereidheid, niet in de uitwendige werken. Hij die niet over goederen beschikt, moet toch mild en goedertieren zijn voor zijn naaste en vriendelijk en getrouw in raad en daad naar alle middelen in zijn macht.
Uit goedertierenheid komt geduld voort, want niemand is geduldig dan de zachtmoedige, goedertieren mens. De verduldigheid, die de mens siert en recht houdt in het lijden, bestaat erin, dat hij geduldig blijven kan bij verlies, in verdriet, in schande, in ziekte en in alle dingen, die de mens kunnen overkomen van Godswege of van enig schepsel, en hij daarin altijd in vrede en gelatenheid blijft.

⟨ Zalig de zachtmoedigen ⟩

Dit zijn degenen waarvan Christus zegt : „Zalig zijn de zachtmoedigen, want zij zullen de aarde bezitten" (Mt. 5,7). Aan de goedertieren mens, die God dient in meevoelen en in de werken van barmhartigheid, behoort geheel de aarde, want hij verlangt, met al wat hij is en met al wat hij heeft en met al wat op aarde is, ware hij er meester over, God en zijn evennaaste, die het behoeft, te dienen om de eer van God, en hij bewaart ook zijn eigen natuur met geduld en zachtmoedigheid. Daarom is hij zalig, want hij bezit zichzelf en al wat God geschapen heeft, naar de wil en het bestel van God. Dit is wat Christus bedoelde met „de aarde in zaligheid te bezitten".

Dese mensche es oec wel ghelijc den inghelen ute den anderen chore, die heeten eertsche-inghelen om-datse ander inghele onder hem hebben; ende hy es hare gheselle ende behoert te haren chore, want sy sijn ghevoecht in goedertierenheiden tot allen menschen ende sunderlinghe tot dien die hem ghelijc sijn : dat sijn die die vlietich ende melde sijn inden werken van karitaten. Want karitate ende ontfermhertichеyt hebben si te beweghene in alle de menschen diere hem in oefenen. Ende sy sijn meere dan de nederste inghele, want si sijn de overste boden die God sendt ten menschen in menscheliker ghedeenten. De eertsche-inghel Gabriel die brachte de boetscap Marien der moeder Gods : dat was eene boetscap van ghenadicheiden ende van goedertierenheiden, van compassien ende van meldicheiden, dat God mensche werden soude. Aldus dienen de eertsche-inghele altoes der caritaten ende hen allen diere met groeten vlite ende met groeten ernste in wandelen.

Dese mensche die vol caritaten es ende goedertierenheiden, hi es ghelijc Gode na godliker natueren ende oec na sijnre menscheit. Want na sijnre godliker natueren es Hi so ghenadich ende so goedertieren : wie dattene roert ochte gherijnt, hi vloeyt over in allen gaven; ende Hi es vol compassien ende mildicheiden, want Hi heeft ghescapen ende ghegheven hemelrike ende eertrike met al den creatueren diere binnen sijn den mensche te dienene, op-dat hi Hem ghetrouwe si; ende Hi heeft Hem selven gheloeft in onbegripeliker vrouden, op-datter hem de mensche toe keeren wilt. Hi es langbeidende ende verduldich na keer des menschen, ende lidet ende ghedoeghet menichvuldighe quaetheit ende ongherechticheit der menschen in groeter saechtmoedicheit.
Cristus na menscheliker natueren, Hi was ende es seere goedertieren ende saechtmoedich in al sijnre wande-

⟨ *Gelijkenis met de Aartsengelen* ⟩

Deze mens gelijkt bovendien op de engelen uit het tweede koor, die Aartsengelen heten, omdat zij andere engelen onder zich hebben. En hij is hun gezel en behoort tot hun koor, want samen zijn zij verbonden in goedertierenheid voor alle mensen en in 't bijzonder voor hen, die hen gelijken : dat zijn zij, die vlijtig en mild zijn in werken van naastenliefde. Want liefde en barmhartigheid hebben zij op te wekken in alle mensen die zich daarin oefenen. En zij staan hoger dan het laagste koor der engelen, want zij zijn de opperste boden, die God in menselijke gedaante naar de mensen zendt. De aartsengel Gabriël bracht de boodschap aan Maria de Moeder van God : dat was een boodschap van genadigheid en goedertierenheid, van medelijden en mildheid, nl. dat God mens zou worden. Aldus staan de Aartsengelen steeds in dienst van de caritas en van allen, die er zich met grote vlijt en inspanning op toeleggen.

⟨ *Gelijkenis met Christus, God en mens* ⟩

Deze mens, die vervuld is van caritas en goedertierenheid, is gelijkvormig aan God in zijn goddelijke natuur en ook in zijn mensheid. God is immers in zijn goddelijke natuur zo genadig en goedertieren dat allen die Hem genaken en raken, overstelpt worden met allerlei gaven. Hij is vol medelijden en mildheid, want Hij heeft voor de mens hemel en aarde geschapen en hem ter beschikking gesteld met al de schepselen die er in zijn, om hem te dienen, op voorwaarde dat hij Hem getrouw zij; en Hij heeft Zichzelf beloofd tot zijn onbegrijpelijke vreugde, op voorwaarde dat de mens zich tot Hem keren wil. Hij verbeidt met lankmoedigheid en geduld de bekering van de zondaar, en verdraagt en gedoogt menigvuldige boosheid met grote zachtmoedigheid.

Naar zijn menselijke natuur was en is Christus zeer goedertieren en zachtmoedig in heel zijn omgang met de

linghen ieghen alle menschen; ende Hi was vol compassien, want Hi weende op de stat ende op den menschen van Iherusalem omme haer verderfenisse, die nochtan sine viande waren; ende Hi versuchte met compassien met Marien Magdalenen ende met Marten ten grave haers broeder; ende Hi hadde compassie ende mede-liden met der weduwen ende met den volke buten der poerten van der stat, daer Hi den ionghelinc verwecte van der doot; ende Hi was ende es vol caritaten ende ontfarmherticheiden tot allen menschen dies begheren. Overmids sine caritate spijsde Hi de scare vijfdusentich menschen met .v. gharsten broede ende met .ii. vischen; ende overmids caritate ende ontfermicheit en ghebrac Hi nie menschen noch nemmermeer en doet, in gheenre noet, dies hem ghetrouwen dar. Ende Hi was oec harde verduldich in al sinen doeghene, ende in al sinre ghelatenheit van sinen Vader ende van al sinen vrienden, ende Hi leet al de elende in vertijghen sijnre lijflijker natueren tot in de doot.

Die dese godlike gave der goedertierenheit aldus volbracht heeft, die heeft gheciert met sunderlingher cierheit edelre doechde dat ander element in den mensche dat es dat water, ende oec de begherlike cracht der sielen. Goedertierenheit es wel ghelijc der fonteinen inden eertschen paradijse, want si doet de begherte vloeien met .iiii. *rivieren* ghelijc der fonteynen inden paradyse. De ierste riviere die vliedt in den hemel : dat es compassie met Cristus' doeghene, ende met al sinen heilighen die omme sinen wille ghedocht hebben. Dese riviere der begherten es blide ende vol van love, want sijt leden hebben ende in vrouden sijn. De ander riviere vliedt in den vagheviere : dat es compassie met al dien sielen, die in pinen sijn omme gnoech te doene van haren sonden. Dese riviere der begherten es vol van inneghen ghebede

mensen. En Hij was vol medelijden, want Hij weende over de stad en de mensen van Jerusalem om hun ondergang (vgl. Lc. 19,41), hoewel zij zijn vijanden waren; en Hij verzuchtte vol medelijden met Maria Magdalena en met Martha bij het graf van hun broer (vgl. Jo. 11,35); en Hij had compassie en medelijden met de weduwe en het volk buiten de poort van de stad, toen Hij de jongeling uit de dood opwekte (vgl. Lc. 7,15); en Hij was en is vol karitate en barmhartigheid jegens alle mensen, die ernaar verlangen. Omwille van zijn karitate spijzigde Hij de schaar van vijfduizend mensen met vijf gerstenbroden en twee vissen (vgl. Jo. 6-15); en omwille van zijn karitate en barmhartigheid bleef Hij nooit, en zal Hij ook nooit in gebreke blijven in welke nood ook tegenover enig mens, die op Hem betrouwen durft. En Hij was ook zeer verduldig in al zijn lijden en in verlatenheid door zijn Vader (vgl. Mt. 27,46) en door al zijn vrienden, en Hij leed al de ellende met verloochening van zijn lichamelijke natuur tot in de dood.

⟨ Sieraad van het element water en de begeerlijke kracht ⟩

Wie deze gave van goedertierenheid aldus tot volkomenheid gebracht heeft, heeft met een uitzonderlijk sieraad van edele deugden het tweede element in de mens versierd, nl. het water, en meteen de begeerlijke kracht der ziel. Goedertierenheid gelijkt wel op de bron in het aards paradijs, want zij doet de begeerte uitvloeien gelijk de bron in het paradijs met vier rivieren (vgl. Gen. 2,10). De eerste rivier vloeit in de hemel: het is medelijden met Christus' lijden en met al de heiligen, die om zijnentwil geleden hebben. Deze rivier van de begeerte is blij en vol van lofprijzing, omdat hun lijden voorbij is en zij nu in vreugde genieten. De tweede rivier vloeit in het vagevuur : het is medelijden met al de zielen die lijden om voor hun zonden te voldoen. Deze rivier van de begeerte is vol van innige gebeden tot God, omdat onze vrienden

te Gode, want onse vriende in noede sijn. De derde riviere des levenden paradijs die vliedt al eertrike dore : dat es compassie ende ontfermicheit tot alre noet ende orbore der heiligher kerstenheit. Dese riviere der begherten gheeft ende werct meer met begherliker innicheit dan alle menschen gheleisten mochten met uutwendighen werken der ontfarmherticheit. De vierde riviere vliedt met uutwendeghen werken : dat es caritate ende meldicheit in alle de-ghene die haers behoeven in rade, in dade, met live ende met goede, in alre noetdorfticheit. Dese riviere der begherten lidet dicke groeten arbeit.
Dit sijn vier rivieren, die cieren in menegher manieren de doecht der goedertierenheit.
Op-dat de mensche dese gave der goedertierenheit besitte in der hoechster volcomenheit met al den doechden diere uut spruten, soe moet hi hebben

een ghesaedt ghemoede
onachtsam vremder spoede,
altoes blivende in eenvuldicheit.
Goedertieren te sine,
dat en gheeft gheene pine
hem die leeft in saechtmoedicheit.

Een ghemeine ontfarmen
op hen allen die carmen
haerre gherechter noetdorsticheit,
dat salmen nauwe marken
met doechdeliken warken
ende met gherechter bescheedenheit.

Melde in caritaten
dat en sal niemen laten,
ende in den werken der ontfarmicheit
niet na onst, noch den maghen,

zich in nood bevinden. De derde rivier van het levende paradijs doorvloeit gans het aardrijk : het is medelijden en barmhartigheid tegenover alle nood en voor de belangen van de heilige Christenheid. Deze rivier van de begeerte geeft en werkt met begeerlijke innigheid meer dan alle mensen zouden kunnen volbrengen met uitwendige werken van barmhartigheid. De vierde rivier vloeit uit met uitwendige werken : het is karitate en mildheid voor allen, die er behoefte aan hebben, met raad en daad, met lijf en bezit in alle noodsituaties. Deze rivier der begeerte moet zich vaak grote inspanning en last getroosten.

Dit zijn dan de vier rivieren
die in velerlei manieren
de deugd van goedertierenheid sieren.

Opdat de mens deze gave der goedertierenheid in de hoogste volmaaktheid zou bezitten, met al de deugden, die er uit voortspruiten, moet hij hebben

een rustig en bedaard gemoed
onverschillig voor uitwendige voorspoed
steeds blijvend in eenvuldigheid.
Goedertieren te zijn
dat geeft geen pijn
voor hem, die leeft in zachtmoedigheid.

Een algemeen ontfermen
over allen, die kermen
om hun echte noodwendigheid;
daar zal men nauw op letten
met deugdelijke werken
en met gepaste bescheidenheid.

Mildheid en karitate
dat zal men nimmer laten,
en in de werken van barmhartigheid
niet uit voorkeur of alleen voor magen,

maer ghemeine minne draghen
tote elken na bescheedenheit;

in doeghene ende in liden
altoes wesen blide,
ende Gode loven met dancbaerheit;
ende dat ghemoede vrien,
ende de natuere vertien
in gherechter verduldicheit.

Saechtmoedich te sine,
dats leven sonder pine
ende in hoegher werdicheit.

Viere dinc henderen den mensche, dat hi de doecht der goedertierenheit niet besitten en mach in der hoechster volcomenheit :

Lichte gherenen, woeste van sinnen,
verstormt buten ende binnen :
dat hindert de saechtmoedicheit.
Compassie draghen
ten vrienden ende ten maghen
meer dan ter ghemeinheit.

Die eest die in doechden snevet,
die caritaten met onsten pleghet,
niet na bekenliker noetdorsticheit.
Die doeghen met verdriete liden,
die en moghen niet verbliden
in hoegher dancbarheit.

Dit es ontbliven
ende niet vercrighen
de doecht der goedertierenheit.

Noch willic u toenen
viere dinc die hoenen
den mensche, ende rooven salicheit.

maar in 't algemeen minne dragen
tot elkeen met bescheidenheid.

In leedschap en in lijden
altoos te wezen blijde
en God loven met dankbaarheid :
en het gemoed vrij te houden,
de natuur er onder houden
met oprechte verduldigheid,

zachtmoedig te zijn
dàt is leven zonder pijn
en in hoge waardigheid.

Vier dingen hinderen de mens om de deugd van goedertierenheid te bezitten in de hoogste volmaaktheid :

Licht geraakt zijn, wild van zinnen,
onstuimig zo van buiten als van binnen :
dat hindert de zachtmoedigheid.
Medelijden dragen
tegenover vrienden en magen
meer dan tot de hele mensheid.

Hij is 't, die aan deugden sneeft,
die karitate wegens voorkeur pleegt,
en niet naar erkende noodwendigheid.
Die pijnen met verdriet lijden
kunnen zich niet verblijden
in grote dankbaarheid.

Dat ware in gebreke blijven
en helemaal niet verkrijgen
de deugd van goedertierenheid.

Hiervoor wil ik uw aandacht vragen :
vier dingen, die de mens verlagen
en beroven van zijn zaligheid.

Een wreet ghemoede
leeft in woede
ende sonder goedertierneheit.

Te niemene compasse draghen,
dat mach wel mishaghen :
dats leven in tierannicheyt.
Altoes vrec ende ghierich,
dat moet qualic cieren :
dats leven sonder meltheyt.

Onverduldich te sine,
dat maect grote pine;
dat es wreet in lijden,
want het beroeft saechtmoedicheyt
ende brinct den mensche in eewich leyt.

⟨Vander gaven der const⟩

Die derde goddelijcke gave die de ziele ciert, dat es goddelijcke const ende wetenheyt. Sy ciert de twee vorste gaven, dat es vreese ende goedertierenheyt, ende es een overnatuerlijc licht ghestort inde redelijcke cracht der zielen, op-dat de mensche een seedelijc leven volvoere na der hoochster volcomenheyt. Ute deser const comt gherechte besceedenheyt, want de mensche overmids ghelove ende minlijcke vreese des viants ioc, dat es de sonde, af-gheworpen heeft, ende overmids oetmoedicheyt ende ghehoersamheyt sijns eyghens willen verteghen hevet. Gode onderdanich te sine ende sijn ioc te draghen in allen doechden : dit ciert inden wille de tornighe cracht; ende overmids goedertierenheyt ende compassien ende mildicheyt den evenkersten bi te stane in alder noot, inden werken der ontfermhertichеyt : dit ciert echter den wille nader begherlijcker cracht. Maer besceedenheyt in allen dienste, welcken tijt, waer-omme ende wien, ende hoe veel oft hoe luttel, ende in welcker wise men yeghe-

Wie hard is van gemoede,
die leeft in woede
en zonder goedertierenheid.

Voor niemand mededogen dragen
dat mag wel mishagen :
't is leven in hardvochtigheid.
Altoos gierig zijn en vrek
dat is wel lelijk een gebrek
't is leven zonder mildheid.

Onverduldig zijn,
geeft grote pijn
en vergroot het lijden :
want het rooft zachtmoedigheid
en brengt de mensen leed voor d'eeuwigheid.

3. Over de gave van Kennis

De derde goddelijke gave, die de ziel siert, is de goddelijke gave van kennis of kunde. Zij siert de twee vorige gaven, nl. vrees en goedertierenheid, en zij is een bovennatuurlijk licht, dat in de redelijke kracht der ziel wordt gestort, opdat de mens een zedelijk leven zou kunnen opvoeren tot de hoogste volmaaktheid.
Uit deze kennis komt ware onderscheiding in het geestelijke voort, want door geloof en minnelijke vrees heeft de mens 's vijands juk, d.i. de zonde, afgeworpen, en dank zij ootmoed en gehoorzaamheid zijn eigen wil verzaakt, om God onderdanig te zijn en zijn juk te dragen in alle deugden : dit siert in de wil de toornige of tegenstrevende kracht. En dank zij goedertierenheid en medelijden en mildheid is hij bereid de naaste in allen nood bij te staan door werken van barmhartigheid : dat siert op zijn beurt de wil in zijn begerende kracht. Maar geestelijke onderscheiding in elke dienst, wat betreft de tijd, de reden, de persoon aan wie, en hoeveel of hoe weinig

lijcs pleghen sal, dat es besceeden te sine in allen dinghen : dat ciert dat verstaen nader redelijker cracht.
Dese besceedenheyt es eene cierheyt ende eene volmaecheyt alle der sedelijcker doechden, ende sonder haer en mach gheene doecht ghedueriche bliven, want si es moeder der doechden. Sy doet den mensche merken welc si de eere Gods, ende welc si de noodt ende dat profijt sijns evenkerstens, ende hoe hi elcken ghenoech sal sijn. Hier-ute comt bekinnisse sijns selfs, dat es dat hi proeft ende merct dat hi Gode dicke ghebreect in eeren, in reverencien, in love, in weerdicheden, ende in ghewarighen dienste van oetmoedicheden; ende dat hi sinen naesten dicwil ghebreect overmids lauheyt der minnen ende roekeloesheyt. Hier-ute comt meshaghen sijns selfs ende alle sijnder werke ende een bedroeven, want hi bekint dat hi Gode noch niemende recht en doet : dit doet dat de mensche luttel van hem selven houdt ende van al sinen werken. Bekinnisse ons selfs doet ons proeven ende merken wanen wij comen sijn, ende waer wij sijn, ende waer wij henen selen. Wij comen van Gode ende sijn in een alinde. Want minlijcke begherte wilt altoes te Gode, daer-om es sij altoes in alinden. Wij sijn naden lichame van buyten in menichvuldeghe pine van honghere, van dorste, van couden, van hitten, van siecheden, van menigherande ghebreken. Wij sijn van den viant ende oec vanden menschen dicwil swaerlijcke gheproeft ende becoert. Alle dese dinghe leert goddelijcke const te bekinnen, dat hem de mensche niet en verwane noch en verblide in verganckelijcke dinghen noch in allen sinen werken; maer dat hij hem bedroeve, want hij een onnutte knecht Gods es ende een ghebreclijc creatuer in allen duechden. Dit es dat hoochste inder gaven goddelijcker const.

Dit sijn die-gheene daer Cristus af spreect : „Salich sijn

en op welke manier men het aanpakken zal : dat versiert het verstand naar de redelijke kracht.
Deze onderscheidingsgeest is een sieraad en volmaaktheid van alle zedelijke deugden, en zonder haar kan geen deugd lang stand houden; want zij is de moeder van de deugden. Zij maakt de mens opmerkzaam op wat de eer van God vraagt en welke de nood en het voordeel van de naaste is en hoe men aan elk voldoening kan schenken. Hieruit komt de kennis van zichzelf, d.w.z. dat hij ondervindt en overweegt hoe hij God dikwijls te kort doet wat eer en hoogachting en lof en eerbied en ware dienst in ootmoedigheid betreft; en hoe hij zijn naaste dikwijls te kort doet uit lauwheid van liefde en onachtzaamheid. Hieruit komt een mishagen voort voor zichzelf en zijn werken, en een droefheid, omdat hij erkent, dat hij noch God noch iemand anders recht doet wedervaren : dit geeft de mens een gering gedacht van zichzelf en van al zijn werken. Zelfkennis doet ons ondervinden en overwegen, vanwaar wij gekomen zijn, en waar wij staan en waar wij heen moeten. Wij komen van God en leven nu in een ballingschap. Want minlijke begeerte wil altoos naar God; daarom is zij altijd in een ballingschap. Wij verkeren naar het lichaam uitwendig in menigvuldige pijnen van honger en dorst, van koude en hitte, van ziekten en allerhande tekorten. Wij worden door de duivel en ook door mensen dikwijls zwaar beproefd en bekoord. Al deze dingen leert de goddelijke gave van kennis ons te onderscheiden, opdat de mens niet verwaand zou worden en zich niet zou verblijden met vergankelijke dingen noch in al zijn eigen werken; maar dat hij zich bedroeve omdat hij maar een onnutte knecht van God is (vgl. Lc. 17, 10) en een in deugden zwak schepsel. Dit is de hoogste graad in de gave der kennis.

⟨ Zalig de bedroefden ⟩

Dit zijn degenen, waarover Christus spreekt : „Zalig de

de bedroefde, want sij sullen ghetroost werden". Die hem bedroeven om haer ontbliven inden dienst Gods ende inde eere Gods, nochtan dat sij al doen dat sij gheleysten moghen : dat comt van minnen ende van trouwen die sij te Gode hebben ende ter duecht. Al wrachten sij alle de doechde die ye ghewracht worden, het dochte hem te luttel; want dien sij minnen onnen sij meer eeren ende dienst dan alle menschen gheleysten moghen. Dit sijn de zalighe bedroefde, want sij selen ghetroost werden inden eewighen rijcke ons Heren.

Dese menschen sijn wel ghelijc den inghelen inden derden chore, ende sijn haer ghesellen ende behoren te haren chore. Die inghele heeten doechde ofte crachte : beyde moghen sij wel heeten. Sy heten doochde, want sij claerder sijn na besceedenheyt dan de twee nederste chore; daer-omme hebben sise te wisene ende te verclaerne in alle haren werken, want sij hebben die const der besceedenheyt claerder dan die andere. Sy moghen den menschen verclaren met haren lichte ende met insprekene in beelden ende in ghelijcken, ende sij hebben wel gheestelijcke wandelinghe met den menschen die hem ghelijc sijn in goddelijcker const ende in claerder besceedenheyt. Sy heten oec crachte, want sij ghebieden die twee nederste chore waer sij willen, daert orborlijc es; ende sij sijn de overste inder nederster iherarchien, ende eene volmaecheyt der drie chore; ende sij sijn de overste die sedelijc leven te berechten hebben.

Die mensche die vol es goddelijcker const ende besceedenheyden, die es ghelijc Gode na goddelijcker natueren, ende oec na menschelijcker natueren. Na goddelijker natueren, want Hi es met sijnder eewigher const ende besceedenheyt neder-ghekeert aensiende alle creatueren,

bedroefden, want zij zullen getroost worden" (Mt. 5, 5). Die zich bedroeven om hun tekortkomingen in de dienst en in de eerbied voor God, hoewel zij al doen wat zij volbrengen kunnen : dit gevoel komt van de liefde en de trouw, die zij voor God en de deugd koesteren. Al verrichten zij ook alle deugden die ooit beoefend werden, het leek hun nog te weinig; want Hem, die zij minnen, gunnen zij meer eer en dienst, dan alle mensen opbrengen kunnen. Zij zijn de zalige bedroefden, want zij zullen getroost worden in het eeuwig rijk van onze Heer.

⟨ Gelijkenis met de Deugden of Krachten ⟩

Deze mensen gelijken wel op de engelen van het derde koor, en zijn hun gezellen en behoren bij hun koor. Deze engelen heten Deugden of Krachten[10] : beide namen dragen zij terecht ! Zij heten Deugden, omdat zij meer verlicht zijn in kennis dan de twee lagere koren; daarom hoort het hun toe dezen te onderrichten en voor te lichten bij al hun werken; want zij hebben de kennis van de geestesonderscheiding in hogere mate dan die andere. Zij kunnen de mensen voorlichten met hun licht en door inspraken met beelden en gelijkenissen, en zij hebben een geestelijke omgang met de mensen, die hen gelijken in goddelijke kennis en in klaar geestesonderscheid. Zij heten ook Krachten, want zij gebieden aan de twee lagere koren waar zij willen zoals het nuttig is, en zij zijn de hoogste in de laagste hiërarchie, en volmaken de drie koren; en zij zijn ook de voornaamsten, die het zedelijk leven te begeleiden hebben.

⟨ Gelijkenis met Christus, God en mens ⟩

De mens, die vervuld is van goddelijke kennis en onderscheid, gelijkt op God in zijn goddelijke natuur en ook in zijn menselijke natuur. Naar de goddelijke natuur : want God is met zijn eeuwige kennis en onderscheid neergebogen, alle schepselen aanschouwend, en hemel en aarde

ende cierende ende ordinerende hemelrijcke ende eertrijcke ende al dat daer binnen es, na gherechter besceedenheyt ende na yeghelijcke creatueren nootdorsticheyt. Ende Hij es yeghelijcken mensche antwordende in al sinen werken ende in al sinen levenne, na alle der wisen dat hij hem toevoeghende es; ende Hi verclaert den mensche van buyten ende van binnen, na alre wijs dats de mensche ontfanckelijc es. Christus na menschelijcker natueren was vol godlijcker const ende besceedenheden, want Hij heeft in al sinen leven ende in alle sinen werken gherechte besceedenheyt ghehouden.

Die dese gave godlijcker const ende besceedenheyt aldus volbracht heeft, die hevet gheciert ende verclaert dat derde element, de locht, dat es de redelijcke cracht inder zielen, met sunderlingher claerheyt. Die redelijcke cracht die doersceenen es met lichte goddelijcker const, die es eene cierheyt der eerden, dat es der tornigher cracht, omme-dat sij de nederste cracht es die den mensche neder-ghedruct hevet in oetmoedicheyden ende ghehoorsamheden; ende sij es oec ene cierheyt der watere, dat es der begherlijcker cracht, die den mensche vloeyen doet inden werken van ontfermherticheden. Dese locht der redelijcker cracht es gheciert met menigherande voghelen : die voghele, dat sijn bescheeden werken. Selcke voghelen wandelen opder eerden, ende selcke vlieten inden watere, ende sulcke vlieghen inder locht, ende sulcke vlieghen in dat overste der locht tot bij den viere. Die inder eerden wandelen, dat sijn diegheene die met eertschen goede na besceedenheden mildelijc den armen dienen; die sijn alder-orborlijcst den menschen na den lichame. Men sal oec vlieten inden watere in allen inden van eertrijcke, dat es met compassien ende met ontfermicheden in alre menschen noot; die sijn alder-orborlijcs in gheestelijcker hulpen na der zielen. Men sal oec

met al wat daarin is viersierend en ordenend, in passende onderscheidenheid en naar de behoeften van ieder schepsel. En Hij geeft antwoord aan elke mens in zijn werken en in heel zijn leven al naargelang de wijze waarop de mens zich tot Hem richt; en Hij verlicht de mens in- en uitwendig, op alle manieren waarop deze ervoor ontvankelijk is. Naar zijn menselijke natuur was Christus vervuld van goddelijke kennis en onderscheiding; want Hij heeft tijdens gans zijn leven en bij al zijn werken een passende onderscheiding in acht genomen.

⟨ Sieraad van het element lucht en de redelijke kracht ⟩

Wie deze gave van goddelijke kennis en onderscheiding aldus tot volmaaktheid heeft gebracht, heeft het derde element, de lucht, dat is de redelijke kracht van de ziel, gesierd en verlicht met een uitzonderlijke klaarheid. De redelijke kracht, die door het licht van goddelijke kennis doorschenen is,vormt een sieraad van de aarde, d.i. van de toornige kracht, omdat zij de laagste kracht is, die de mens neerdrukt in ootmoed en gehoorzaamheid; zij is ook een sieraad van het water, d.i. van de begeerlijke kracht, die de mens uitvloeien doet in werken van barmhartigheid. Deze lucht der redelijke kracht is gesierd met een menigte vogelen : de vogels zijn de werken met onderscheid verricht. Sommige vogels verblijven op de aarde en andere zwemmen in het water, weer andere vliegen door de lucht en sommige in de hoogste lagen van de lucht tot bij het hemels vuur. Die op aarde wandelen, zijn degenen, die uit hun aardse goederen met onderscheiding de armen mild dienen; dezen zijn voor de mensen allernuttigst naar het lichaam. Men moet ook heenvloeien in het water tot alle uiteinden van de aarde, dat is met medelijden en barmhartigheid uitvloeien tot aller mensen nood : die dat doen, zijn allernuttigst voor de geestelijke hulp aan de zielen. Men moet ook vliegen in

vlieghen inder locht der redelijcker cracht : dat de mensche hem selven aensie ende proeve in al sinen werken ende leve na besceedenheyt; dese es alder-orborlijcst hem selven. Men sal oec vlieghen boven de locht der redelijcker cracht tot in dat vier der minnen, ghelijc den aer, dat es : alle werken ende alle doechde opdraghen met groter begheerten ter eeren Gods; die sijn alrehoochste voer Gode.
Aldus sijn de drie crachte der zielen gheciert met goddelijcken doechden, dat es : de tornige cracht met minlijcker vreesen ende met oetmoedicheden, ende met ghehoorsamheden ende al verteghen eyghenheden; de begherlijcke cracht met saechtmoedicheden ende met goedertierenheden ende met compassien ende met miltheyden; die redelijcke cracht met conste ende met besceedenheden ende met ordinancien alre dinc in wetentheyden. Dese doechde, aldus volbracht, dit es een volcomen werkende leven, ende een ghereetscap tot allen duechden ende tot allen goddelijcken gaven.

Op-dat de mensche dese goddelijcke gave der const besitten moghe met alle der besceedenheyt diere af comt, soe moet hij hebben

een ghesaedt ghemoede
in groten onspoede,
wel gheordent in vreedsamheyt;
ende altoes effene draghen
scelden, vloeken, claghen,
yeghelijcs menschen wonderlijcheyt.

Alle dinc te rechte versinnen,
ende sonder twifel claer bekinnen
wat te doene es na besceedenheyt,
ende gheven ende nemen,
ende alle dinghen wel regeren :
dats leven in ghewaricheyt.

de lucht der redelijke kracht : d.w.z. de mens moet zichzelf aanzien en nagaan in al zijn werken en leven volgens onderscheiding : deze is allernuttigst voor hemzelf. Men moet ook vliegen boven de redelijke kracht tot in het vuur der minne, gelijk de arend, dat is : alle werken en deugden met groot verlangen opdragen ter ere Gods : dezen zijn het allerhoogste voor God.
Op die wijze zijn de drie krachten der ziel gesierd met goddelijke deugden, d.i. de toornige kracht met minnelijke vrees, met ootmoedigheid, met gehoorzaamheid en met gehele verzaking van eigen wil; de begeerlijke kracht met zachtmoedigheid, goedertierenheid, medelijden en mildheid; de redelijke kracht met kennis en onderscheid en met ordening van alles naar inzicht. Deze deugden aldus volbracht maken een volmaakt werkend leven uit, en bewerken een bereidheid tot alle deugden en tot alle goddelijke gaven.

Opdat de mens deze goddelijke gave van kennis bezitten moge met al het onderscheidingsvermogen dat eruit voortkomt, moet hij hebben :

een rustig gemoed
bij grote tegenspoed
wel geordend in vreedzaamheid;
en altoos gelijkmoedig dragen
schelden, vloeken, klagen
en ieders eigenaardigheid.

Altijd zich wel bezinnen
en zonder twijfel klaar bekennen
wat te doen is volgens onderscheid,
geven en nemen,
alle dingen wel beheren :
dat is leven naar waarachtigheid.

Altoes hem selven merken
ende alle sine werken :
dat es leven in bekinlijcheyt
dat hy Gode noch den mensche recht en doet,
ende altoes levet in onspoet;
soe proeft hij sine ghebreclijcheyt.

Daer-omme sal hy hem meshaghen
in gherechter nederheyt,
ende met droever herten claghen
altoes sijn ontblevenheyt :
aldus selen wij de duechden draghen
met gherechter edelheyt.

Viere dinghen hinderen den mensche, dat hij niet en besidt die gave der const inder hoochster volcomenheyt :

In duechden grote begerte
sonder besceeden merken
hindert const ende wetenheyt.
Onlede van herten
in duechdelijcke werken
vergrovet de besceedenheyt.

Dien sine duecht behaghet
ende ontbliven niet en claghet,
hem ghebreect bekinlijcheyt.
Die inder werelt levet
ende cleyn verlanghen hevet
te comenne uter alindicheyt :
dit es ontbliven,
maer niet verdriven
die gave der consticheyt.

Nu willic u leeren
viere dinghen die verkeeren
ende verdriven duechdelijcheyt :

Altoos zichzelf beraden
en ook al zijn daden :
dat is leven in de wetendheid
dat hij God noch mens naar recht voldoet
maar steeds nog in gebreke blijft voor 't goed :
zo voelt hij zijn onvolmaaktheid.

Daarom zal hij zichzelf mishagen
in oprechte nederigheid,
en bedroefd van harte klagen
zijn voortdurende onvolkomenheid :
zo zullen wij de deugden dragen
met gepaste edelheid.

Vier dingen hinderen de mens zo, dat hij de gave van kennis en onderscheiding niet op volmaakte wijze bezit :

deugden fel begeren
zonder onderscheid te leren,
hindert kennis en verstandigheid.
Onrustigheid van herte
in deugdelijke werken
vergrooft het oordeelsonderscheid.

Die zich in eigen deugd behaagt
en zijn tekorten niet beklaagt,
hem schort het aan fijn onderscheid.
Die in de wereld leeft
en klein verlangen heeft
te komen uit deze ballingstijd
die schiet te kort,
maar zonder dat verdreven wordt
de gave van kennis en onderscheid.

Nu wil ik u leren
vier dingen, die doen keren
en verdrijven alle deugdelijkheid :

Een tornich ghemoede
wallende in woede,
dat beroeft de consticheyt.

Vreeselijc gheberen
ende vloeken ende sweerren,
dat es onbescheedenheyt.
Die vele van hem selven houdet
ende niement duecht en ghetrouwet,
dat es onbekinlijcheyt.

Dien de werelt ghenoeghet
ende omme sonde niet en droevet,
dat eest dat inde helle leydet.

⟨Vander gaven der cracht in den nedersten doechden⟩

Die vierde goddelijcke gave die de ziele ciert, dat es gheestelijcke stercheyt. Ghelijcker wijs dat de drie eerste gaven cieren ende ordineeren ende volmaken den mensche van buyten ende van binnen in eenen werkenden levene, alsoe ciert dese gave den mensche van buyten ende van binnen in eenen begheerlijcken leven. Gheestelijcke starcheyt verheft dat ghemoede boven alle tijtlijcke dinghen ende toent der redenen die eyghenscap der Persone : die moghentheyt des Vaders, die wijsheyt des Soens, die goede des heylichs Geest; ende ontfunct de begherte met eender ghevoelijcker liefden, also dat de memorie haer van allen dinghen ledicht ende ontcommert, ende de redene de ewighe waerheyt in al haer werken aensiende es, ende de begherte met ghevoelijcker liefden inde goetheyt Gods haer altoes druckende es; ende dan alle die crachte der zielen inwendich ende uutwendich in

een toornig gemoed,
opwellend in woede,
dat rooft u deze kundigheid.

Medogenloos gaan te kere,
vloeken ook en zweren
vernielt het geestelijk onderscheid.
Die veel van zichzelven houdt
en niemands deugd betrouwt,
toont gemis aan onderscheid.

Wien de wereld genoegt
en die om geen zonde is bedroefd,
diens weg ter helle leidt.

4. Gave van sterkte

a) Lagere graad

⟨ Over de gave van sterkte in de lagere graad der deugden ⟩

De vierde goddelijke gave, die de ziel siert, is geestelijke sterkte. Terwijl de drie eerste gaven de mens in een werkend leven van binnen en van buiten sieren, ordenen en vervolmaken, zo siert deze gave de mens uitwendig en inwendig in een naar God begerend leven. Geestelijke sterkte verheft het gemoed boven alle tijdelijke dingen, en toont aan de rede de eigenheid der (goddelijke) Personen : de almacht van de Vader, de wijsheid van de Zoon, de goedheid van de Heilige Geest. Zij ontvonkt de begeeerte met een gevoelige liefde, zodat de memorie zich van alle dingen ontledigt en ontkommert, de rede de eeuwige waarheid in al haar werken blijft aanzien, de begeerte zich voortdurend met gevoelige liefde in de goedheid Gods onderdompelt, en ten slotte trekt zij al de krachten der ziel inwendig en uitwendig op en verenigt ze in het gemoed, zozeer dat de mens onverschillig wordt

dat ghemoede optrect ende vereenicht, also dat hij onachsam wert alle dies dat inde werelt es, ende dattene gheene creatuere dwinghen noch letten en mach hij en moghe hem der goeden Gods offeren also dicke alse hij wilt. Hieromme es hij vrij ende onghevaen van allen creatueren, ende daer-omme es hij sterc, want hij eertsche dinghen verwonnen heeft, ende alle sine crachte der zielen vereenicht ende opgherecht heeft elcke in hare werken.

Ute deser stercheyt ende uut deser begheerlijcheyt comt loven, eeren, devocie, innich ghebet met monde ende metter herten, met meyninghe, met ongheveinsde werken. Hier-met wert ghemeerrent die ghevoelijcke begherlijcheyt, want die voerworp : die eewighe waerheyt, die grondelose goede ende mildicheyt es soe ghenoechlijc aen te siene, dat alle-weghe meedert die begheerlijcheyt. Ute deser begherten ende uut desen aensien werdt de lijflijcke herte des menschen ghewondet, ende ghevoelt quetsueren ende wee van binnen in elcken toekere; ende soe hij dickere hem selven toekeert, soe die wonde meer verseert. Bi wilen comt soe grote soeticheyt ende troost van binnen, dat hy hem hoe ghelaten en weet; hem dunct dat al de werelt ghevoelt dat hij ghevoelt : hier-af comt jubileren, want hij hem hoe ghelaten en weet. Bij wilen alse hij in heimelijcke steden es (want God en wilt sinen vrient niet scenden), zoe comt dat ongheduer soe groot van buyten ende van binnen, dat de crachte ende alle de lede soe grote welheyt hebben, dat hem dunct dat hem dat herte breken sal;

hier-af comt dronckenheyt ende rasen :
aldus doet God sine vriende dwasen.
Bi wilen werdt de woet soe groot,
dat hem uten speele gheet,
ende dat hij dicke criten moet,
alsmenne daer noept daer hijt versteet

ofte in eenen bloten inkere in eenen wederblicke godde-

voor al wat in de wereld is, en dat geen schepsel hem nog beletten of verhinderen kan, zich zo dikwijls als hij het wil aan de goedheid Gods op te dragen. Zo is hij vrij en onbevangen ten opzichte van welk schepsel ook, en daarom is hij sterk, want hij heeft de aardse dingen overwonnen en al de krachten van zijn ziel samengebundeld en tot God verheven, elk in haar eigen werk.
Uit deze sterkte en uit dit verlangen komt lof voort, eer en *devotie*, innig gebed met mond en hart, met zuivere mening en ongeveinsde werken. Hierdoor neemt de gevoelige begeerte toe, want haar voorwerp, de eeuwige waarheid, de grondeloze goedheid en mildheid Gods is zo genoeglijk en wonderlijk om te beschouwen, dat dit de begeerte allerwege verhevigt. Uit deze begeerte en uit dit beschouwen wordt het lichamelijk hart van de mens gewond, en gevoelt het inwendig *kwetsuren* en wee bij elke inkeer; en hoe vaker de mens zich inkeert des te meer verergert die wonde. Bijwijlen komt er zo grote inwendige zoetheid en troost dat hij niet weet hoe zich te gedragen : het dunkt hem dat heel de wereld voelt wat hij gevoelt, en hiervan komt een *jubelen*, want hij weet niet hoe zich te houden. Bijwijlen, als hij op een afgezonderde plaats is (God immers wil zijn vriend niet beschaamd maken), overkomt hem dat onstuimig verlangen uitwendig en inwendig zo geweldig, dat zijn krachten en al zijn ledematen zo'n grote opgewondenheid ondervinden, dat het hem dunkt, dat zijn hart zal breken :

hiervan komt *dronkenheid* en razen,
zo sterk doet God zijn vrienden verdwazen !
Bijwijlen wordt onstuimigheid zo groot
dat het boven zijn macht uitgaat
en dat hij dikwijls *schreien* moet
als God hem raakt zodat hij 't verstaat[11]
of (boven verstaan) in blote ingekeerdheid
in de weerspiegeling van Gods licht.

Uit al deze uitwerkingen komt vaak een grotere begeerte

lijcs lichs. Ute al desen werken comt eene grote begherte Gode ghenoech te sine in elcker duecht; dit werct de gave goddelijcker stercheyt.

Dit sijn die-gheene daer Cristus af spreect : „Salich sijn die gheestelijcken hongher ende dorst hebben omme die gherechticheyt". Dat es gherechticheyt : verleedicht ende ontcommert te sine van allen creaturen; ende opgherecht te sine met meninghen, met begherten, met ziele, met live, met oghen, met handen, ende met al datmen gheleysten mach, om Gode lof ende ere te ghebieden in tijt ende in eewicheyt; ende gheene ghenoechte daer in soeken, want dat maect tweevuldicheyt ende hindert de gherechticheyt. Maer hij en es nummermeer sonder grote ghenoechelijcheyt die aldus leeft in minsamheyt.

Die aldus dese goddelijcke gave gheestelijcker starcheyt volbracht heeft, die es wel ghelijc den inghelen inden vierden choor, ende es haer gheselle ende behoort te haren chore. Die heeten Potestate, dat sijn moghende ende gheweldeghe vorsten vore den trone der Triniteyt. Sy sijn altoes sonder onderlaet opgherecht met allen hare crachten in groter begheerlijcheyt, ende sij sijn haers selfs gheweldich aene te scouwene die Triniteyt. Alle die-gheene die hem ghelijcken in opgherechter begheerlijcheyt, die moghen sij verclaren in aenghevoechder minlijcheyt. Sy moghen oec ghebieden den drie nederste chore der eerster iherarchien, want sij meer bernen in minnen. Sy sijn oec claerder in bekinnen dan die dat werkende leven te regeerne ende te ordinerene ende te berechtene hebben. Dit sijn die-gheene die altoes sonder onderlaet loven met al haren crachten; dit es hare alderhoochste daet. Sy moghen oec den viant bedwinghen, dat hij den mensce niet en hindert na sine verkeerde begheerten.

om God te behagen en te voldoen in elke deugd. Dit alles bewerkt de gave van goddelijke sterkte.

⟨ *Zalig zij, die hongeren en dorsten...* ⟩

Dit zijn degenen, waarvan Christus spreekt : „Zalig zij die geestelijk honger en dorst hebben naar de gerechtigheid" (vgl. Mt. 5, 6). En dit is gerechtigheid : ontledigd en ontkommerd zijn van alle schepselen, en opgericht zijn met mening en begeerte, met ziel en lijf, met ogen en handen en met al wat men volbrengen kan, om God lof en eer te bieden in tijd en eeuwigheid, zonder genoeglijkheid daarin na te jagen; want dat zou dubbelhartigheid brengen en de gerechtigheid hinderen. Maar hij is nooit zonder grote geneugte, die aldus leeft in minnegeweld.

⟨ *Gelijkenis met de Machten* ⟩

Wie dan deze goddelijke gave van sterkte tot volkomenheid gebracht heeft, die gelijkt wel op de engelen van het vierde koor, en hij is daar hun gezel en behoort tot hun koor. Zij heten Machten en zij zijn machtige en geweldige vorsten vóór de troon van de Drievuldigheid. Zij staan altijd zonder onderbreken opgericht met al hun krachten in groot verlangen, en zij zijn zichzelf meester om de Drievuldigheid te aanschouwen. Al degenen, die op hen gelijken door opstrevende verlangens, die kunnen zij verlichten met toegenegen minnelijkheid. Zij kunnen ook aan de drie lagere koren der eerste hiërarchie gebieden; want zij branden heviger van minne. Zij zijn ook verlichter in kennis dan degene die het werkende leven te regeren, te ordenen en te leiden hebben. Zij zijn het, die altoos zonder ophouden met al hun krachten loven; dat is hun allerhoogste bezigheid. Zij kunnen ook de duivel in bedwang houden, opdat deze de mens niet hindere naar zijn boos opzet.

Die mensche die gheestelijcke stercheyt heeft, hij es Gode ghelijc na godlijcker natueren ende oec na sijnre menscheyt.
Na goddelijcker natueren, want die memorie des Vaders scout sonder onderlaet ane sine grondelose wijsheyt, dat es sijn Sone; ende die eewighe wijsheyt, die Sone, scout sonder onderlaet ane die eenicheyt der vruchtbarigher natueren der Vaderlijcheyt. Ute desen scouwenne der .II. personen met eenre wijsheyt, dat es die Sone, soe vloeyt die grondelose minne, dat es die heylighe Gheest.

Die minne bindet te gadere
die twee personen in eenicheit,
ende altoes es daer honghere
der .II. persone in minlijcheyt.
Die hongher dat es begheerren
altijt vloeyen in eenicheyt,
ende sonder onderlaet ghebeeren
inder hogher Triniteyt.

Cristus, na menschelijcker natueren, was ende es met allen crachten sijnder zielen ende sijns lijfs, ende met alle sinen sinnen, ende met alle sinen leden, opgherecht in begheerlijcheden. In alle sinen werken ende in alle sinen levene meinde Hij ende sochte die eere sijns Vaders, ende loofde ende dancten in weerdicheden.

Hi verteech sijns selfs te male,
dat was grote oetmoedicheyt.
Hy woude onse scout betalen
ende pleghen der gherechticheyt.

Die dese godlijcke gave gheestelijcker stercheyt aldus beseten heeft, die hevet dat vierde element gheciert, dat vier, dat es vriheit des willen, met edelen doechden. Dat element des viers es eene cierheyt alle der elemente, ende

⟨ *Gelijkenis met Christus, God en mens* ⟩

De mens, die geestelijke sterkte bezit, gelijkt bovendien op God naar zijn goddelijke natuur en ook naar zijn mensheid. Naar de goddelijke natuur : want de memorie van de Vader aanschouwt zonder ophouden zijn grondeloze Wijsheid, dat is zijn Zoon; en de eeuwige Wijsheid, de Zoon, aanschouwt zonder ophouden de eenheid van de vruchtbare natuur der Vaderlijkheid. Uit dit onderling aanschouwen der twee Personen in één Wijsheid, dat is de Zoon, vloeit de grondeloze Minne, dat is de Heilige Geest.

De minne bindt te gader
de twee Personen in eenheid,
en altoos is daar honger
der twee Personen in minlijkheid.
De honger is het begeren
om altijd te vloeien in de eenheid
en zonder ophouden te baren
in de hoge Triniteit.

Christus was en is naar zijn menselijke natuur met alle krachten van ziel en lichaam, met al zijn zinnen en met al zijn leden verheven in verlangen. In al zijn werken en in heel zijn leven meende en zocht Hij de eer zijns Vaders, en loofde en dankte Hem vol eerbied.

Hij verloochende zich al te male :
dat was grote ootmoedigheid.
Hij wilde onze schuld betalen
en loven naar gerechtigheid.

⟨ *Sieraad van het element vuur en de vrijheid van de wil* ⟩

Wie deze goddelijke gave van sterkte aldus bezit, heeft het vierde element gesierd, nl. het vuur, dat de vrijheid van de wil met alle edele deugden verzinnebeeldt. Het element van het vuur is een sieraad van alle elementen,

dat vier es dat edelste element; ende het wilt altoes opwert van natueren ende van edelheden, ende het es van subtilen werken in allen creatueren; ende het es wel ghelijc der vrijheit des willen, die gherenen es met der gaven goddelijcker stercheyt, want si wilt alle-weghe opwert berren in groter begherten. Ende dat hevet die ziele vander gaven Gods, dat sij gheen ghenoechlijc ghedueren hebben en mach van allen creatueren die leven inder tijt.

Nu laetse berren metten viere,
opgherecht in begheerlijcheyt;
soe moghen si de duechden cieren
in gherechter weerdicheyt;
soe en machse niement calengieren,
want sij es gheraect in edelheyt.

Op-dat dese mensche dese gave besitten moghe in hogher weerdicheyt, soe sal hij hebben

dat ghemoede verheven
boven alle die leven,
op-gherecht in innicheyt.
Die goede Gods te aensiene,
al onghelijc te vliene,
dat es gheestelijcke starcheyt :

Gode emmermeere
gheven lof ende eere
met gherechter ernsticheyt.
Die comen es te hove,
altoes sal hy loven
met groter begheerlijcheyt.

Begherte maect de wonde
int herte ende onghesonde,
ende brinct onghedueriche yt.
Die hem regeren conde

en het vuur is het edelste element. Het wil van nature en door zijn edelheid altoos hoger opwaarts, en het bezit een subtiele inwerking op alle schepselen; en zo gelijkt het wel op de vrijheid van de wil, als deze aangeraakt is door de gave van goddelijke sterkte : want dan wil zij aldoor opwaarts laaien in een groot verlangen. En dit heeft de ziel dank zij de gave Gods, dat zij geen genoegen kan nemen in welk schepsel ook, dat leeft in de tijd.

Laat ze nu branden zoals het vuur
opstrevend in begeerlijkheid :
zo kunnen haar alle deugden sieren
met passende waardigheid :
zo kan niemand haar verwijten toesturen
want zij is geraakt tot edelheid.

Opdat deze mens deze gave bezitten kunne met hogere waardering, moet hij hebben

het gemoed verheven
boven allen, die (op aarde) leven,
opgericht in edelheid.
De goedheid Gods aan te zien
en al wat minder is te vlien :
dat is geestelijke sterkheid.

Gode immermeer
lof geven en eer
met verlangende aandachtigheid.
Die gekomen is ten hove (Gods)
zal Hem blijvend loven
met grote begeerlijkheid.

Begeerte slaat een wonde in 't hart
dat daarvan kwijnen moet
en stookt tot ongedurigheid.
Wie zich daarin zo gedragen zou

tot dat hem God verbonde,
hy leefde in rechter edelheyt.

Altoes in hongher leven
omme Gode ghenoech volgheven
lof eere ende weerdicheyt,
dat es dat regeren,
ic en caens niet badt gheviseren,
omme in te gane in salicheyt.

Viere dinghen sijn die letten
den mensche, ende ontsetten
in gheestelijcker starcheyt :
In ledeghen ghemoede
te soekenne vremde spoede
hindert gheestelijcke stercheyt.

Soeticheyt ende smake,
dat sijn vremde saken,
te soekenne met begheerlijcheyt.
Ghenoechte soeken ende begheren :
daer-af comt menich deeren,
het hindert de innicheyt.

Die in cleynen hongher leven,
die sijn verre ontbleven;
sy en moghen niet volgheven
volcomene gherechticheyt.

Nu willic u bescriven
viere dinghen die verdriven
ende benemen geestelijcke stercheyt :
Onledicheyt van herten
met verkeerden werken,
dat berovet innicheyt.

Die nie en quam ten hove,
hij en weet van gheenen love,
want hem ghebrect begheerlijcheyt.

tot God zijn wonde helen wou,
die leefde in ware edelheid.

Altoos in honger leven
om God ten volle genoeg te geven
lof, eer en waardigheid :
dat is de ware levenswijze,
ik kan niets beters wijzen,
om in te gaan in de zaligheid.

Vier dingen zijn er, die verhinderen
en in de mens verminderen
de geestelijke sterkheid;
met 'n hart in ledigheid gevangen
naar genieting buiten God verlangen :
dat hindert geestelijke sterkheid.

Zoetheid en gevoeligheid smaken,
die echter God niet raken,
zoeken met begeerlijkheid.
Geneugte zoeken en begeren
kan de mensen dikwijls deren
en hinderen hun innigheid.

Die met kleine honger leven,
die zijn te kort gebleven :
zij kunnen niet ten volle geven
volmaakte gerechtigheid.

Nog wil ik u beschrijven
vier dingen, die verdrijven
en ontnemen geestelijke sterkheid.
Onledigheid van herte
gepaard aan ongepaste werken
dat berooft van innigheid.

Die nooit kwam ten hove,
weet niet wat het is te loven,
want het schort hem aan vurigheid;

Hij es onghewont van minnen
van buyten ende van binnen,
daer-omme leeft hij in nidicheyt.

Die sonder hongher leven,
sy en moghen niet ghenesen,
dat es hongher in begheerlijcheyt.

Die dit wilt overlesen,
hij vindt hier wel bescreven,
hoe dat es verdreven
hongher der gherechticheyt.

⟨Noch van der selver gaven in hoegheren doechden⟩

Noch sijn hoogher doechde ende gheestelijcker werke, die comen uut deser godlijcker gaven gheestelijcker stercheyt. Alse dese hoghe gave dat vrie ghemoede ende alder zielen crachte op-verheven hevet in begherten, in love, in vriheiden, ende in aensiene die hoocheyt ende die wijsheyt ende die goede ende die mildicheyt ende die grondelose rijcheyt, soe merct hij dat Gode vele ghebreect loefs ende eeren ende werdicheiden; soe siet hij ane die creatueren die dolen in alindicheiden; daer-af comt inden mensche eene gheestelijcke compassie, dat hij proeft ende merct die scade der menschen : dat sij soe alindich sijn, ende soe groten rijcheyt ende eere ende weldicheyt besitten mochten, oft sij wouden ende siere hem toe voechden; ende Gode soe eerlijc ende minlijc dienen mochten; ende dit algader verloren blijft. Dat maect alsoe groten wee, dat nieman vremders becoren en mach. Dan siet hij echter ane die grondelose goede Gods, ende sine mildicheyt, ende sine compassie, ende sine ontfermicheyt, ende der alindegher menschen nootdorfticheyt. Ute desen aensiene ende merkene springhet eene soe grote minne

hij voelt de wonde niet van minne
van buiten noch van binnen,
en zo leeft hij in bekrompenheid.

Die zonder honger leven,
die kunnen niet genezen,
'k bedoel wel honger van verlangen.

Wie met aandacht dit wil lezen,
hij vindt hierin wel beschreven,
hoe dat wordt verdreven
de honger naar gerechtigheid.

b) Hogere graad

⟨ Nog over dezelfde gave in de hogere deugden ⟩

Er zijn nog hogere deugden en geestelijker werken, die uit deze goddelijke gave van geestelijke sterkte voortkomen. Wanneer deze gave het vrij gemoed en alle zielekrachten omhoog geheven heeft in begeerte, in lof, in vrijheid en in het beschouwen van de verhevenheid, de wijsheid en de goedheid en de mildheid en de grondeloze rijkdommen, die uit deze hoge Wezenheid vloeien, dan merkt de mens, dat aan God veel te kort wordt gedaan in lof en eer en hoogachting; dan ziet hij de schepselen aan, die dolen in ellende : en daardoor ontstaat in de mens een geestelijk medelijden, omdat hij de schade aanvoelt en overweegt van de mensen, die zo ellendig zijn en die zo grote rijkdom en weelde zouden kunnen bezitten, als zij het wilden en er zich voor inzetten, en die God zo eerlijk en minlijk dienen konden, terwijl dit allemaal nu verloren blijft. Dat berokkent zulk groot wee, dat niemand, wien dit vreemd is, er enig besef van kan hebben. Dan beschouwt de mens opnieuw de grondeloze goedheid van God, en zijn mildheid en zijn medelijden en zijn barmhartigheid en de nood van die ellendige

te Gode, ende tot allen menscen ghemeinlijcke, ende oec, valt hem yemen in sine memorie, ende dan de begherte sonderlinghe wort gherenen tot dien mensche, ende hijs niet ghehindert noch verbeelt en wert in sinen opkeer te Gode : soe steet hij tuschen Gode ende allen menschen alse een middelaer ende een peysmakere.
Hier ute comt innich ghebet; dat es soe sterc dadt onseghelijcke dinghen vermach, want die goede Gods toent haer zo milde ende soe rijcke ende alle menschen soe gheonstich ende soe uutvloeyende; dit maect den-gheenen die bidt soe coene, dat hem dunct dat hij al vercrighen sal dat hij beghert. Nochtan en can hij niet ghebidden noch begheeren met eenwille noch met crighe; maer sijn wille sterft inde grondelose goetheyt Gods, want hij bekint dat die minne die God tot den menschen heeft onghemeten es ende meeder dan alle menschen ye ghegheven waert. Diere grondeloser minnen ende mildicheden beveelt hij alle noot ende alle den orbore der heyligher kerstenheyt. Soe siet hij ane die goede menscen ende die heylighen inden eewighen rijcke, hoe sij sijn doervloeyt met godlijcken gaven der gracien ende der glorien, ende hoe God uutstortende es ende vloeyende ghelijc der wilder zee met ombegripelijcker welden in alle die-gheene die sijns ontfanckelijc sijn, ende wederebbende es ende intreckende inde wilde see sijnre eenicheyt. Sij en moghen niet ghedueren in hem selven omme den voerworp der eenicheyt; dit doet dese vloeyen ende wedervloeyen in gherechter minlijcheyt. Hier-af comt noch meeder honghere omme te volvoerne gherechticheyt.

Dit sijn de hoghe helde
opgaende in edelheyt.
Het en salse niement scelden;
si leven in ghewaricheyt.

mensen. Uit dit beschouwen en aanzien ontspringt een zo grote liefde tot God en tot alle mensen in 't algemeen — of ook tot een persoon in 't bijzonder, wanneer deze hem in 't geheugen komt, of de begeerte naar een bepaalde mens hem roert, evenwel op voorwaarde dat hij daardoor niet gehinderd of verbeeld wordt in zijn toekeer tot God — dat hij aldus tussen God en de mensen moet staan als een middelaar en vredestichter.
Hieruit komt innig gebed, hetwelk zo sterk is, dat het onzegbare dingen vermag; want de goedheid Gods toont zich zo mild en rijk en voor alle mensen zo ingenomen en mededeelzaam, wat de biddende mens zo stout maakt, dat het hem dunkt alles te kunnen bekomen wat hij begeert. Nochtans kan hij niets afsmeken noch verlangen met eigenwilligheid of hardnekkigheid; maar zijn wil sterft in de grondeloze goedheid van God, want hij erkent dat de liefde van God tot de mens ongemeten is en groter dan alle mensen samen ooit konden beminnen. Aan deze grondeloze minne en mildheid beveelt hij alle noden der heilige christenheid aan. Zo beschouwt hij de goede mensen op aarde en de heiligen in het eeuwig rijk, hoe zij doorstroomd zijn met goddelijke gaven van genade en glorie, en hoe God, gelijk de wijde zee zich uitstort en uitvloeiende is met onbegrijpelijke weelde in allen, die voor Hem ontvankelijk zijn, en tegelijk weder-ebbende en alles intrekkende in diezelfde wilde zee zijner Eenheid. En toch kunnen zij geen rust of duur vinden bij het schouwen van deze eenheid, want dit doet hen vloeien en wedervloeien om naar behoren te beminnen. Hierdoor komt een nog groter honger om de gerechtigheid te volvoeren.

Dit zijn de hoge helden
opstrevend naar edelheid.
Hen mag niemand schelden :
zij leven in de waarheid.

Dit sijn die-gheene daer Cristus af spreect : „Salich sijn die die hongert ende dorst na die gherechticheyt, want sy sullen ghesaedt werden", dat es hier in stervene haers willen in Gods wille met soe groter vrouden ende vriheiden, dat si anders niet en kiesen noch begheren en connen, dan Gods wille in tijt ende in eewicheyt. Sy selen oec ghesaedt werden inden eewighen rijcke Gods, want daer sullen alle dinghen volbracht sijn in gherechter ordinancien; ende elcken sal sijn ghegheven na gherechter behoerlijcheyt inden hemel, inder eerden ende inder hellen. Dit sal die heylighen saden, want sij sijn van gherechten wille.

Dese menschen die dese gheestelijcke stercheyt aldus volbracht hebben, sij sijn wel ghelijck den inghelen inden vijfsten choor, ende sij sijn haer ghesellen ende behoren te haren chore. Die inghelen heeten Princen, dat sijn hoghe vorsten. Sij sijn veel hoghere dan die Potestaten inden vierden choor; want die Potestaten die staen opgherecht met begherten te Gode sonder onderlaet in sunderlinghen love, maer dese hoghe Princen sij sijn oec opgherecht in meederen love ende in innicheyden. Ende van minnen die sij te Gode dragen, ende om te meederenne sinen lof ende sijn eere, want sijt niet volbringhen en connen na haerer vierigher begheerten ende na sijnder ombegripelijcker weerdicheyt, soe dunct hem rechte ofte God onghelovet ende ombegheert bleve van hem ende van allen creatueren. Dit doetse neder-keeren ende aensien die redelijcke creatueren, die alsoe wel sijn ghemaect ten love Gods ende te sijnder eeren als sij sijn; soe sien sij die elindeghe menschen soe verblindt ende zoe verdoelt, ende soe onmachtich haers selfs ende al harer crachte, overmids de sonden ende hare verkeertheyt. Daer-af comt inde inghele grote compassie ende ont-

⟨ Zalig zij die hongeren en dorsten... ⟩

Dit zijn degenen, waarover Christus spreekt : „Zalig zijn zij, die hongeren en dorsten naar de gerechtigheid; want zij zullen verzadigd worden" (Mt. 5, 6), en wel, hier op aarde in het sterven van hun wil in Gods wil, met zo grote vreugde en wijsheid, dat zij niets anders verkiezen noch verlangen kunnen dan Gods wil in tijd en eeuwigheid. Zij zullen ook verzadigd worden in het eeuwige Rijk Gods, want daar zullen alle dingen volbracht zijn naar de orde der gerechtigheid; en aan ieder zal naar behoren worden gegeven in de hemel, op de aarde en in de hel. Dit zal de heiligen verzadigen; want zij zijn oprecht van wil.

⟨ Gelijkenis met de Prinsen of Vorsten ⟩

De mensen, die deze sterkte aldus volbracht hebben, gelijken wel op de engelen van het vijfde koor, en zij zijn hun gezellen en behoren tot hun koor. Die engelen heten Prinsen, dat zijn hoge Vorsten. Zij zijn veel hoger dan de Potestaten of Machten uit het vierde koor; want terwijl de Machten zonder ophouden met begeerte en met bijzondere lofprijzing naar God staan opgericht, zijn de hoge Prinsen verheven in hogere lofprijzing en innigheid. En door de minne, die zij God toedragen, en in hun drang om zijn lof en eer te vermeerderen — en omdat zij evenwel dit niet volkomen kunnen doen naar hun vurige begeerte en naar Gods onbegrijpelijke waardigheid —, zo komt het hun voor, dat God nog ongeprezen en onbegeerd blijft door hen en door alle schepselen. Dit doet hen nederkeren en de redelijke schepselen beschouwen, die toch zowel als zij tot lof en eer van God gemaakt zijn : dan zien zij hoe die ellendige mensen erg verblind en verdwaald zijn en machteloos tegenover zichzelf door zonde en kwaadwilligheid. En daaruit ontstaat in die engelen groot medelijden en ontfermen en minnelijk toeneigen en verlangen, dat God zijn goedheid laat uit-

fermen, ende minlijc toevoeghen, ende begheren dat God sine goede doe vloeyen, ende Hijse optrecke van den vremden dinghen, op-dat Hij gheloeft werde van allen creatueren, ende dat sij sijns ghesmaken in een eewich dueren. Dit sijn de stercke Vorste, want sij sijn opgherecht te Gode, ende nedergheboecht ten creatueren, ende weder op-verheven met den creatueren. Sij moghen oec ghebieden den Potestaten inden vierden choor, dat sij die menschen die opgherecht sijn verclaren ende behoeden dat sij bliven staende inden love Gods. Want die Potestate sijn opgherecht, maer van dien nederkeeren en weten sij niet in selcker wijs; het es boven hem. Daer-omme : die menschen die hem ghelijc sijn ende die beneden hem sijn in werkende levenne inde nederste iherarchie der inghele, die moghen sy verclaren ende behoeden ende bringhen te meederen goede.

Die mensche die gheestelijcke stercheyt volbracht heeft, hij es wel ghelijc Gode na godlijcker natueren ende oec na sijnder menscheyt.
Na godlijcker natueren : soe siet God Hem selven ane in alle sijnder rijcheyt, ende in alle sijnder overvloeeyelijcker verweentheyt, ende in alle sijnre goeden ende mildicheyden; soe siet Hij ane die alindeghe vremde, die van Hem ghekeert sijn ten armen vremden dinghen met verkeerden wille in eene onachsamheyt Gods ende alle sijnder gaven; soe heeft God soe grote compassie ende ontfermen op die arme elendeghe, om-dat Hij hem Hem selven ende sine gaven niet gheven en mach, want sijere niet en rueken noch en willen;

soe sticht Hij op hem roef ende brant,
op-dat Hij werde van hem becant;
selcken siecheyt ende selcken ghesonde,
sulcken rijcheyt ende vele ponde,
sulcken blijscap ende sulcken seer,
ende sulcken scande emmermeer,

stromen, en Hij ze optrekt van alle nutteloze zorgen weg, opdat Hij geloofd en geprezen worde door alle schepselen, en dat deze Hem smaken in alle eeuwigheid. Dit zijn de sterke Vorsten, want zij zijn opgericht tot God, en nedergebogen over de schepselen en wederom met hen opgeheven (tot God). Zij mogen ook bevelen aan de Machten van het vierde koor, om de mensen, die reeds opgericht zijn van gemoed, nog beter te verlichten en te beschermen, opdat zij staande blijven in Gods lof. Want de Machten zijn wel omhoogstrevende, maar in het voorschreven nederkeren hebben zij geen inzicht : dat gaat hen te boven. Daarom kunnen zij alleen de mensen, die hen gelijken, of hen die beneden hen zijn in een werkend leven in de laagste hiërarchie der engelen, verlichten en beschermen en tot grotere volmaaktheid brengen.

⟨ Gelijkenis met Christus, God en mens ⟩

De mens, die in geestelijke sterkte volmaakt is, lijkt wel op God naar zijn goddelijke natuur en ook in zijn mensheid. Naar zijn goddelijke natuur ziet God Zichzelf aan in al zijn rijkdom en in al zijn overvloeiende weelde, en in al zijn goedheid en milddadigheid, en daartegenover ziet Hij de arme vervreemden aan, die van Hem afgekeerd zijn tot schamele, van God afleidende dingen, met een kwade wil zonder op God en al zijn gaven acht te slaan; en zo voelt God groot medelijden en ontferming met die arme ellendigen, omdat Hij hun Zichzelf en zijn gaven niet geven kan, daar zij er niet op bedacht zijn en ze niet willen :

> dan sticht Hij op hen roof en brand
> opdat Hij door hen toch worde herkend :
> dezen zendt Hij ziekte, anderen maakt Hij gezond,
> aan dezen rijkdom, aan anderen zwaren last[12],
> aan dezen blijdschap, aan die verdriet en zeer,
> nog anderen schande immermeer,

op-dat sij Hem mochten bekennen
ende haer salicheyt versinnen.
Dit doet Hij al van trouwen ende van minnen.
Die hem dan willen keren
tot haren gherechten Heere,
sy moghen de onduechde verdriven
ende in sijnder minnen bliven.

Dat ic alle dese wisen bescrive ende verclare, dat es omdat ic prise sine grondelose wijsheyt ende sine grote ontfermicheit ende sine grote mildicheyt. Noch heeft Hij Hem ghekeert tot den goeden menschen met sunderlingher minnen tot yeghelijcken, na dat hij weerdich es. Die eewighe wijsheit die aensiet de minnende opgherechte begheerten in hemelrijcke ende in eertrijcke, hoe dat sij toe-vlietende sijn met grooter druyst ende met innigher ernsticheit ende met gheheelen vergaderenden crachten in die hoghe eenicheyt. Ende die grondelose minne ende mildicheit stort huer ute met al den rijcke, dat Hij selve es, ende met sinen scatte sijnder gaven.

Die sceppen can, hij vate
al vol alle sine vate;
maer datmen scept dat es creatuere,
daer-omme en connen si niet ghedueren.
Nochtans sceppen si alle-weghe ende drincken,
maer sij en willens niet ghedincken
dat sijt sullen moeten al betalen,
eer sij moghen heenen varen.
Drincken oft sij moghen,
men salse alte male beroven.
Die hellinc es een goet ghewin
die den penninc brinct in.
Daer omme, al dat sij vercrighen
dat en mach aen hem niet bliven,

want sij staen voer de eenicheyt, die meer eyscht dan sij betalen moghen. Soe vlieten si dan weder in met al datsi

opdat zij Hem zouden erkennen
en zich op hun zaligheid bezinnen.
Dit doet Hij al van trouw en minne.
Die zich dan willen bekeren
tot hun rechtmatigen Here,
zij kunnen de ondeugd verdrijven
en in zijn liefde blijven.

Dat ik Gods zo verschillend ingrijpen beschrijf en verklaar, komt doordat ik zijn grondeloze wijsheid en zijn grote barmhartigheid en zijn rijke mildheid wil prijzen. Maar tot de goede mensen heeft God zich gekeerd met bijzondere voorliefde voor ieder naar hij het waardig is. De eeuwige Wijsheid speurt na, hoe de minnende, opstrevende verlangens in hemel en op aarde, met grote aandrang, met innige ijver en met alle samengebalde krachten, naar de hoge wezenseenheid toeneigen; en de grondeloze minne en mildheid stort zich in hen uit met heel de rijkdom, die Hijzelf is, en met de schat van zijn gaven.

Wie scheppen kan, hij vulle
al zijn vaten ten volle.
Maar wat men schept, blijft creature
daarom vindt men daarin rust noch dure.
Toch scheppen zij immer-aan en drinken,
en zij willen niet gedenken
dat zij alles zullen moeten betalen
eer zij verder kunnen varen.
Hoeveel zij ook drinken mogen :
eens zal men alles hen ontroven[13].
Toch schafte een halveling groot gewin
als hij een hele penning bracht in[14].
Daarom : wat zij ook verkrijgen,
dat kan hun niet voor goed bijblijven,

want zij staan voor de wezenheid, die meer eist dan zij betalen kunnen. Daarom vloeien zij wederom in met al

gheleysten connen, ende ghesmaken eenicheyt. Soe vloeyen weder die rivieren der gracien ende der glorien, ende yeghelijcken na sijnder eedelheyt. Dit vloeyen ende dit weder-vloeyen maect hongher in eewicheyt : in den invlietene met begheerten es de hongher, ende dat ghesmaken es inder eenicheyt. Altoes ghevoelen si eenicheden, daer-omme es daer hongher in groter ghelosticheyt. Cristus, na sijnder menscheyt, hadde de gave der gheestelijcker stercheyt inder hoochster volcomenheit. Want Hij was altoes opgerecht in vriheiden, in eeren, in love sijns Vaders ende in groter begheerlijcheit; ende Hij was ende es altoes neder-ghekeert tot alder noot der menschen ende tot alle sundeghe menschen, met groter compassien ende ontfermicheden, ende met innighen ghebede tot sinen Vader om alder menschen noot. Ende wie hem ghetrouwen dorste, hi ontfinghe al dat hij begheren mochte. Ende Hij was ende es soe minlijc ghekeert tot alle goede menschen, dat Hij ons met Hem selven coopen woude ende betalen. Ende Hij heeft ons ghegheven sijn vleesch te eetenne ende sijn bloet te drinckene, op-dat Hij ons doerga ende doervloeye in lijf ende in siele ende in alle onse crachten, op-dat Hij ons eete, dat es : dat Hij ons altemale in Hem trecken wilt dat wij Hem besitten met begherlijcker liefden; soe mach Hij ons weder besitten met doergaenden smake.

Dit es eeten ende werden gheeten,
ic dar my dies wel vermeten :
die minste gaept, hij werdt verbeten.

Nu es Cristus den wech ende onse middelaer; wie dat werdt van Hem verbeeten, hij vliedt te male in enicheyt, want sijn begheren es onghemeten :

wat wonder eest, als werden wij gheeten
in sine grote begheerlijcheyt ?
Dit eeten ende dit werden gheeten

wat zij doen kunnen, en genieten van de eenheid. Zo vloeien weer de stromen van genade en glorie, in ieder naar zijn edelheid. Dit vloeien en dit wedervloeien geeft honger voor eeuwig : in het invloeien met verlangen ligt de honger, en de verzadiging ligt in de eenheid. Altoos gevoelen zij eenheid, en daarom is er honger tegelijk met grote lust.
Naar zijn mensheid had Christus de gave van geestelijke sterkte in de hoogste volmaaktheid. Want Hij was altijd omhoog strevend in vrijheid, in eerbied en lof voor zijn Vader met grote begeerlijkheid, en tevens was Hij altijd nedergekeerd tot allen nood der mensen en tot alle zondaars met groot medelijden en barmhartigheid, en met innige gebeden tot zijn Vader om aller mensen nood. En wie op Hem zou durven vertrouwen, zou ook ontvangen al wat hij verlangen mocht. En Hij was en is zo minlijk gekeerd tot alle goede mensen, dat Hij hen met Zichzelf kopen en betalen wilde. En Hij heeft ons zijn vlees te eten en zijn bloed te drinken gegeven, om ons te doordringen en te doorvloeien in lijf en ziel en in al onze krachten, ja, om ons te eten, d.i. dat Hij ons algeheel in Zich trekken wil, opdat wij Hem met verlangende liefde bezitten zouden; zo kan Hij ons wederkerig bezitten met een alles doordringende smaak.

Dit is eten en worden gegeten.
Ik durf mij dit wel vermeten :
wie maar even gaapt : hij wordt verslonden !

Nu is Christus onze weg en onze middelaar :
wie door Hem wordt gegeten,
hij vloeit tenenmale in de eenheid,
want zijn begeren is ongemeten.
Wat wonder is 't, zo wij worden gegeten
in zijn grote begeerlijkheid ?
Dit eten en dit worden-gegeten

dat es hongher in gerechticheyt.
Dies willen wij pleghen al onse leven
ende emmermeere in der eewicheyt.

Die dese gave aldus beseten heeft, hij heeft gheciert dat vierde element, dat vier, dat es vrijheyt des willen, die ghelijc es den viere in .iiii. *manieren*.
Dat vier wilt altoes opweert van edelheyden sijnder natueren. Ende overmids de crachtighe natuere des firmaments ende overmids de ordinancie Gods soe werdet nederweert ghedreven. Ende heeft een subtijl onghesichtich gheestelijc werken in allen creatueren, ende daer-af leven ende wassen ende werden onthouden levende alle creatueren in eerde, in watere ende in de lucht. Ende het blivet in sijnder stat boven andere elemente, ende es daer een verclaren ende verhitten ende vruchtbaer makende alle dies dat in eertrijck es. Dese *vier manieren* vindic in vriheyt des willen gheciert met gheestelijcker stercheyt: dese vrie wille, aldus gheciert, heeft af-gheworpen ende ontseghet dienst des viants ende alre creatueren in onduechden ende in ghebreclijcheyden, ende hevet dat ghemoede verheven ende alle de crachte der sielen Gode te lovene emmermeer inder eewicheyt, ende hevet die eenicheyt beseten in eewigher ghedueric heyt; ende hevet hem neder ghekeert ane te siene alre menschen nootdorsticheyt in gherechter ontfermicheyt, ende in alle creatueren vruchtbaerheit te makene (daer hem dat ontblivet, dat es hem leet); ende hij es weder opweert blakende in groter innicheyt ghelijc den viere, dat al verbert ende al verslindt ende voert op in eenicheyt. Dit es dat vier; ic laet u hier : daer es ghenoech toe gheseit.

Die dit aldus al
besitten wille, hi sal
woenen in begheerlijcheit

dat is honger naar gerechtigheid.
Dat willen wij plegen heel ons leven
en immermeer tot in de eeuwigheid.

⟨ *Het element vuur en de vrije wil* ⟩

Wie deze gave aldus verworven heeft, heeft het vierde element gesierd, nl. het vuur[15], dat is de vrijheid van de wil, die op het vuur gelijkt op vier manieren. 1. Het vuur wil altijd opwaarts volgens de adel van zijn natuur. En krachtens de sterke natuur van het firmament en door de ordening van God wordt het nederwaarts gedreven. 2. En het heeft een subtiel onzichtbaar inwerken op alle schepselen. 3. Door het vuur leven en groeien alle schepselen en worden zij in 't leven gehouden, op aarde, in het water en in de lucht. 4. Het blijft ten slotte op zijn plaats boven de andere elementen; het is daar een verlichting en verhitting en een beginsel van vruchtbaarheid in al wat op het aardrijk bestaat. Deze vier manieren vind ik in de vrije wil, die gesierd is door de gave van geestelijke sterkte, terug. 1. Deze vrije wil, aldus gesierd, heeft de dienst van de duivel verworpen en afgezworen, alsook die van alle schepselen, die tot ondeugden en gebreken leidt; 2. Hij heeft het gemoed en al de krachten der ziel verheven om God immer tot in de eeuwigheid te prijzen; en heeft de eenheid[16] bezeten in eeuwige standvastigheid. 3. Die wil heeft zich ook nederwaarts gekeerd om aller mensen nood met oprechte ontferming aan te zien, en om in alle schepselen vruchtbaarheid te bewerken (en waar die te kort schiet, doet het hem leed). 4. Hij is ten slotte wederom opwaarts vlammend in groter innigheid, net als het vuur, dat alles verteert en verslindt en opvoert in de eenheid. Dit is het vuur dat ik bedoel; daar laat ik het nu bij.

Die aldus dit al
bezitten wil, hij zal
wonen in begeerlijkheid

onledicheit te vliene,
die goede Gods te aensiene
ende sine rijcke mildicheit;

te aensiene die creatueren
die hem ter werelt voeghen
in groter alindicheit.
Dat si Gode niet en loven
met al dat si vermoghen,
dats grote ontfermicheit,

dat hem die welde ontblivet;
si drincket ende si spijset
ende maect verweende dronckenheit.
Men sal Gode aenbeden
dat Hi hem doe gheneede,
ende late vloeyen mildicheit,

op-dat si hem bekeeren
met love ende met eeren,
ende weder-vloeyen in eenicheit.
Die in honghere leven,
die sijn wel ghenesen,
ia, in honghere om gherechticheit.

Die hem vindet in desen
dat es hier ghelesen,
hy mach seker wesen
dat hi es verreesen
in dat hoochste gheestelijcker starcheit.

Noch willic u leeren
vier dinghen die hem henderen seere
te besitten die gave der starcheyt :
Die goede Gods niet te merken
noch der menschen verkeerde werken,
dat es ombekinlijcheit.

en verstrooiende drukte vliën,
om Gods goedheid aan te zien
en zijn rijke mildheid;

en aan te zien de schepselen,
die zich naar de wereld voegen
in grote ellendigheid.
Dat zij God niet loven
met al wat zij vermogen,
het is wel grote treurigheid,

dat zij de weelde ontberen
die laaft en spijst
en wekt een zalige dronkenheid.
Men zal God vurig bidden
dat Hij hun geeft genade
en late vloeien zijn milddadigheid,

opdat zij zich bekeren
door te loven en te eren
en weder in te vloeien in de eenheid.
Die in honger leven
die zullen wel behouden wezen,
k bedoel in de honger naar gerechtigheid.

Die zich herkent in hetgene
wat hier is beschreven,
hij mag zeker wezen
dat hij is verrezen
tot de hoogste geestelijke sterkheid.

Nog wil ik u leren
vier dingen, die hen hinderen zere
bij 't verwerven van de gave der sterkheid :
de goedheid Gods niet merken
noch der mensen verkeerde werken,
dat is onverstandigheid.

Dat si zoe verdolen
ende hem God blivet verholen :
die dies niet en ghevoelen
hebben cleene ontfarmicheit.
Dat si hem bekeeren
Gode te loven ende te eeren :
die dat van herten niet en begheeren
si sijn te slap in minlijcheit.

Die met cleindere begheerten leven,
die en sijn niet hoghe verreesen,
dat merkic wel in desen;
si hebben luttel honghericheit.

Nu willic u vertrecken
vier dinghen die belletten
ende beroven alle duechdelijcheit :
Gods noch der menschen achten,
dat es scande ende lachter
ende verblende demsterheit.

Dat si hem te Gode niet en voughen
daer die vloeden vloeyen :
die daer-omme niet en bedroeven
die sijn zonder ontfermicheit.
Die hem niet en bekeeren
te lovenne haren Heere,
ende dat van niemen en begheeren :
dat es haet ende nidicheit.

Die sonder hongher leven
omme ghenoech volgheven
al dat eyscht gherechticheit :
si en sijn noch niet verreesen
(dat proeve ic wel in desen)
in gheestelijcke starcheit.

Dat zij zo ver verdolen,
dat God hun blijft verholen;
die dit niet eens gevoelen
hebben geringe barmhartigheid.
Dat zij zich bekeren
om God te loven en te eren :
wie dit van harte niet begeren
die zijn te slap in minnelijkheid.

Die met klein verlangen leven,
die zijn niet hoog gestegen
dat merk ik wel hieraan :
zij hebben weinig hongerigheid.

Nu wil ik u uitleg verstrekken
over vier dingen die beletten
en ontroven alle deugdelijkheid :
God noch mensen achten,
dat is schande en smaad
en verblinde duisterheid.

Wie zich om God niet bekommeren,
uit Wie stromen van genade vloeien,
en zich daarover niet bedroeven :
die zijn zonder barmhartigheid.
Er zich niet toe bekeren
te loven onzen Here
en 't ook niet van anderen begeren,
dat betekent haat en kleinzieligheid.

Wie zonder honger leven
om God voldoening te geven
naar de eis der gerechtigheid :
zij zijn niet opgerezen
(dat merk ik wel bij dezen)
in geestelijke sterkheid.

(Vander gaven des raets, van dat die mensche es ghelijc der Drievuldicheyt natuerlijc ende overnatuerlijc ende salichleec)

Die vijfste godlijcke gave die die ziele des menschen ciert, dat es den raet Gods. Want die mensche overmids die goddelijcke gave gheestelijcker stercheit opgherecht is te Gode met love ende met innicheden, ende nederghekeert es tot den zondighen mensce met compassien ende met ontfermicheden, ende weder opgherecht is met begheerten ende met ghebede te Gode dat Hi der elindegher ontferme ende hem gracie gheve dat si bekeeren te sinen love : om dit te vercrighene ende om Gode te lovene, so wast een honghere, ende eene minne, ende een begheerte; want God toent hem soe milde ende zoe rijcke, ende soe minlijc, ende zoe vol weelden ende ombegripelijcker vrouden ende soeticheiden. Dit siet hi al inder eyghenscap des heilichs Gheest, want die heilighe Gheest es die onghemetene minne. Alse die minsche dat bekint dat die minne grondeloes is, soe weet hi wel dat hare dese eyghenscape volghen moeten; want grondelose goede es vol grondeloser duechden. Dit merken ende dit aensien ende dat gevoelen dat die mensche heeft van minnen ende oec van al dien godlijcken gaven die God in hem ghestort hevet : soe merct hi wel dat Gode alle uren zonder onder-laet vloeyende is met Hem selven ende met al sinen gaven. Aldus wert die mensche onghedueriche van minnen, ende en mach hem niet onthouden; maer hi moet wedervloeyen met alle sinen crachten in die ombegripelijcke goede, ende in die hoghe Triniteit, ende in die verweende eenicheit, also verre alse hijt gheleisten mach. Soe valt hi weder in een begheeren ende in een vloeyen in de-selve eenicheit.

5. Over de gave van Raad

a) Lagere graad

⟨ Over de gave van raad en over het feit, dat de mens een gelijkenis draagt met de Drievuldigheid, natuurlijk, bovennatuurlijk en in de zaligheid ⟩

De vijfde goddelijke gave, die de ziel van de mens siert, is die van de raad Gods. Wanneer de mens enerzijds zich door de goddelijke gave van sterkte met lofprijzing en innigheid tot God verheven heeft, en anderzijds met medelijden en ontferming neergebogen is tot de zondige mensen, en zich ten slotte met verlangens en gebeden wederom opgeheven heeft tot God, opdat Hij Zich ontferme over die ongelukkigen en hun genade verlene om zich te bekeren tot zijn lofprijzing, — dan wast er in hem een honger en een liefde en een begeerte om zulks te verkrijgen en om God te loven, want God toont Zich voor hem gans mild en rijk en liefdevol en vol weelde en onbegrijpelijke vreugde en zoetheid. Dit alles aanziet hij als de eigen aard van de Heilige Geest : want de Heilige Geest is de ongemeten Minne. Als de mens dan beschouwt, dat die minne grondeloos is, dan weet hij wel dat al haar kenmerken haar evenaren moeten, want grondeloze goedheid is vol grondeloze hoedanigheden. Door dit beschouwen en door dit aanzien en dit gevoelen, dat de mens heeft aangaande Minne, alsook aangaande de goddelijke gaven, die God in hem gestort heeft, en waarin hij beseft dat God alle uren zonder onderbreking uitvloeiende is met Zichzelf en met al zijn gaven, — wordt hij ongedurig van liefde, en kan hij zich niet weerhouden, maar moet hij terugvloeien met al zijn krachten in die onbegrijpelijke goedheid, en in die hoge Triniteit, en in die zalige Eenheid, voor zover hij het volbrengen kan, om telkens weer in een begeren en een invloeien in dezelfde Eenheid te vallen.

Daer ontsprinct die gave godlijcs raets, dat es een gherinen ofte een roeren in die ghedachte des menschen, dat comt vanden eewighen ghebaerne des Vaders : dat Hi sinen Sone ghebaert in die hoghe ghedachte, dat is boven redene, in dat wesen der zielen. Van dien gherijnne wert sie zoe edel ende soe overnatuerlijc, nochtans en canse niet begripen noch verstaen wat dat si dat si ghevoelt; nochtans soude sijt overgherne weeten, maer zoe sirre meer na siet, sooet hare min besciet. Dit es een zonderlinghe weerken des Vaders in de ghedachte der sielen, ende dit hevet si vercreghen daer-met dat si haere soe minlijc ende met soe groten hongher der begheerten hevet ghedruct in die hoghe eenicheit hare ghedachten; niet also dat dat si die eenicheit godlijcker natueren, daer die Vader ute barende is sinen Sone, ende daer Hi Hem in besit in sijnder vroechtbarigher natueren, ende daer die Persone sonder onderlaet in cracht der minnen weder invlietende sijn met onghemetender minnen : die eenicheit en ghevoelt si niet na godlijcker wise in desen grade, want zoe viele si in onwisen ende ghebrukelijcker minnen; maer si ghevoeltse na creatuerlijcker minnen. Ende dat en is niet so hoghe, want het is eene ghelijckenisse godlijcker eenicheit ende maect onghedueric heit.

Ute dien gherijnne der zielen ende uut dat die Sone gheboren wert, die eewighe wijsheyt, so comt een claer licht in dat verstannisse der zielen, ende verclaert ende verlicht die redene met zonderlinger claerheyt. Dat licht dat gheeft die wijsheyt Gods, omme ghelijcken ende omme verclaren ende omme verheffen dat verstannisse der zielen. Dit licht ende dit verclaren ontfeet die redene, also dicke als si haer oprecht ende indruct in die eenicheit met gherechter begheerlijcheit.

Nu soude dese verlichte redene gheerne weten wat haer lettet, dat si in die eenicheit die haer alsoe ghenoechelijc is niet ghedueren en can; ende wanen dat dat gherinen comt, ende wat dat gherinen si. Soe merct si vele nauwer,

Daar zelf ontspringt de gave van goddelijke raad, die een 'gerinen' of aanroeren is in de geest van de mens, dat voortkomt uit het eeuwig baren van de Vader, waardoor Hij zijn Zoon baart in de hoge gedachte of geest, dat is, boven rede in het wezen der ziel. Door dit aanroeren wordt de ziel o zo edel en zo bovennatuurlijk; maar toch kan zij niet begrijpen noch verstaan wat het zijn mag wat zij gevoelt. En toch zou zij het overgaarne weten; maar hoe meer zij erop let, hoe minder het haar gelukt. Het is een bijzondere werking van de Vader in de gedachte der ziel, en dit heeft zij daarmede verkregen, dat zij zich zo minlijk met zo grote honger van begeerte heeft ingedrukt in de hoge eenheid van haar gedachte; niet dat deze de Eenheid der goddelijke natuur zou zijn, waaruit de Vader zijn Zoon barende is, en waarin Hij Hem bezit in zijn vruchtbare natuur, en waarin de Personen voortdurend door de kracht der minne terug invloeiende zijn met ongemeten Minne : déze eenheid gevoelt zij niet naar goddelijke wijze in deze graad, want dan verviel zij in onwijze en in genietende minne; maar zij ervaart die nog in schepsellijke minne. En dat is niet zo verheven, want hier is slechts een gelijkenis met de goddelijke Eenheid, en het verwekt daardoor ongedurigheid.

Uit dit aanroeren in de ziel en doordat de Zoon, de eeuwige Wijsheid, geboren wordt, zo komt er een klaar licht in het verstand der ziel, dat de rede verheldert en verlicht met een bijzondere klaarheid. Dit licht wordt door de goddelijke wijsheid gegeven om het verstand van de ziel gelijkend te maken, te verlichten en te verheffen. Dit licht en dit verhelderen ontvangt de rede zo dikwijls als zij zich verheft en met grote begeerlijkheid in de eenheid indrukt. Nu zou deze verlichte rede graag weten wat haar hindert, om in die eenheid, die haar zo genoeglijk is, voortdurend te verblijven, en waarvandaan dit aanroeren komt en wat het eigenlijk is.

ende vindet inden gronde der ghedachten rechte als eene adere eender levender fonteynen, wallende ute eenen levenden vruchtbarighen gronde. Die gront dat is die eenicheit Gods ende eyghendom der Persone ende oerspronc der zielen, want die gront is vruchtbaer ende beghin ende inde alder creatueren. Die wallende adere, dat gherinen, dat is soe wonderlijc, ende den verstannisse zoe ghenoechlijc, ende den wille soe minlijc ende soe zonderlinghe begheerlijc, dat die ziele valt in onghedueri-cheden ende in woede van minnen ende in groter begheerlijcheit. Soe merct si echter wat hare letten mach, dat si niet ghedueren en kan noch in Gode noch in haer selven. Soe wilt si dat rijcke harer zielen versien van boven tot beneden; soe wert redene sonderlinghe snel.

Soo merct si dat overste, daer si haer in ghedruct heeft in die eenicheit harer ghedachten, daer die drie overste crachten in ontspringhen ende haer beghin nemen ende haren wederkeer doen in eenicheden : daer levet dat gherinen, die wallende adere der godlijcker fonteynen; ende dit is die vonke der zielen, ende is een wal daer alle godlijcke gaven na weerdicheit ende na opclimmen der duechden in ghegheven werden.
Nochtans blivet si ombekint in desen grade, anders dan datmen heeft een onghedueric minlijc ghevoelen in derre ghensteren. Maer die inden werkenden levene sijn, die en ghevoelender niet na dier hogher wijs; nochtans alle haer goetwillicheit ende al haer minne ende al hare duechde werden levende ende behouden leven in deser voncken. Maer dat sire niet en ghevoelen na dier hogher wijse, dat comt daer-af dat si te neder sijn inden rijcke der zielen ende in begheerlijcheyden, want het is een inhanghen Gods in dat overste der zielen. Na dat die ziele begrijpt ende ghevoelt, zoe eest creatuere; maer na dat sijs niet begripen en can, soe eest God, ende dat maect ongheduer.

Nu ziet zij nauwkeuriger toe en ontdekt in de grond der gedachte iets als een ader van een levende bron, die uit een levende vruchtbare grond opbruist. Die grond is de Eenheid Gods, die eigendom of natuurgrond der Personen is, maar ook oorsprong van de ziel, want die grond is vruchtbaar en begin en einde van alle schepselen. Die wellende ader, dat aanroeren is zo wonderlijk en zo genoeglijk voor het verstand, en voor de wil zo beminnenswaardig en bijzonder begeerlijk, dat de ziel in ongedurigheid valt en in storm van minne en in hevige verlangens. Dan beschouwt zij opnieuw wat haar hinderen mag rustig te blijven zowel in God als in zichzelf. Zo wil zij het rijk van haar ziel onderzoeken van boven tot onder, en zo wordt de rede bijzonder snel.

⟨ De vonke der ziel ⟩

Dan ontdekt zij het opperste waar zij zich ingedrukt heeft in de eenheid van haar gedachte, waar de drie hogere vermogens ontspringen en hun oorsprong nemen en waarin zij in de eenheid terugkeren, hoe dat aanroeren en die wellende ader der goddelijke bron daar leeft; en dat is de vonke der ziel; en het is als een bronwel, waarin alle gaven naar de waardigheid en rangorde der deugden gegeven worden.

Nochtans blijft deze bronwel nog onbekend in deze graad, tenzij voor zover dat men een ongedurig gevoel gewaar wordt vanuit deze zielegenster. Maar die in een werkend leven zijn, voelen haar nog niet op die verheven wijze, alhoewel toch al hun goedwilligheid en al hun minne en al hun deugden gaan leven en in stand gehouden worden door deze vonke. Maar dat zij dit niet in die verheven mate ervaren, komt hiervan, dat zij nog te laag staan in het rijk der ziel en in verlangen, terwijl dit een inhangen van God in het opperste der ziel is[17]. In zoverre de ziel het begrijpt en gevoelt, is 't geschapen; maar in zoverre zij het niet begrijpen kan, is het God, en dat brengt

Hier blivet die ziele altoes in eenicheden in hare memorie uutvlietende met den crachten in werkelijcheiden, ende in-blivende na eyghendom der crachten in eenicheiden der ghedachten. Nochtan soude si gherne volghen diere honich-aderen doer die eenicheit, op-dat si vonde die levende fonteyne daer die adere uutvloeyende is; maer so si meer daer-na steet met begheerten, so si onghedueriger wert ende meer woeds van minnen ghevoelt. Want creatuerlijcke begheerte en mach Gode niet verhalen, want si werct in wijsen met ghescapenen lichte ende met creatuerlijcker minnen : daer-omme blivet si altoes in woede van minnen in desen grade; ende dat is een eedelheit ende een hoech ghelijc der Triniteyt.

Alse si siet dat haer niet en bescietet, maer altoes pine verloren, soe wert die hoghe memorie dinckende omme dat rijcke der zielen al dore ende dore, ofte daer yet in ghebrect te ordineerenne ende te regerenne. So sindet si twee boden neder inden rijcke der zielen : deen dat is Verlichte Redenne, die verclaert is van godlijcker wijsheit; die ander bode is Snelheit, die gheiaecht ende ghedreven wort vanden gherijnne des Vaders ende vanden woede der minnen die inder zielen is. Snelheit doet haesten dat rijcke dore, overmids den Heere diene sendt, ende overmids diene driven, dat es godlijc gherinen ende woet van minnen. Verlichte Redene gheeft nauwe merken, want si dient der eewigher wijsheit. Soe loept Snelheit ende Verlichte Redene te gadere inden rijcke, ende regeren ende ordineren alle dinc; soe vinden si grote armoede ende grote breke van duechden, ende dat rijcke al woeste van cierheyden edelre werke. Die Redene sy maecht merken, maer si en hevet niet te ghevenne : soe loepen si weder op in die eenicheit, ende toenent ende claghent der hogher Minnen, die leecht in

ongedurigheid.
Hier blijft de ziel altoos in eenheid in haar memorie; met haar vermogens is zij uitvloeiend in werkzaamheden; en naar de eigendom der vermogens inblijvend in de eenheid der gedachte. Toch zou zij graag de honigader door de eenheid heen volgen, om de levende bron te vinden, waaruit die blijvend stroomt. Maar hoe meer zij daarnaar met begeerte streeft, des te ongeduriger wordt zij en gevoelt zij heviger de storm van minne. Want schepsellijk verlangen kan God niet bereiken; want dit werkt in wijzen met geschapen licht en met schepsellijke minne, en daarom blijft het in deze graad altijd in storm van minne. En toch is dit reeds een edelheid en een hoge gelijkenis met de Triniteit.

⟨ Twee boden : Verlichte Rede en Snelheid ⟩

Als zij ziet, dat het haar niet gelukt, maar het integendeel altijd verloren moeite is, dan onderzoekt de verheven memorie gans het rijk der ziel door en door, om te ontdekken of er iets ontbreekt wat moet geordend en geregeld worden. Aldus zendt zij twee boden neder in het rijk der ziel : de ene is Verlichte Rede, die verlicht is door goddelijke wijsheid, en de andere Snelheid[18], die gejaagd en aangedreven wordt door het aanroeren van de Vader en door de stormachtige minne, die in de ziel woedt. Snelheid doet het rijk met haast doorlopen, omwille van de Heer, die zij dient, en omwille van dit aandrijven, d.i. wegens het goddelijk 'gerinen' en de storm van minne. Verlichte Rede geeft nauwlettend acht, want zij dient de eeuwige Wijsheid. Zo lopen Snelheid en Verlichte Rede te samen door het rijk, om alles te besturen en te ordenen; zo ontdekken zij, dat er grote armoede en groot gebrek aan deugden heerst, en dat het rijk geheel beroofd is van sieraden der edele werken. Rede kan dit wel vaststellen, maar zij heeft niets om dat te verhelpen; zo lopen zij samen terug naar de eenheid om er verslag

woede van ongheduer omme haers Gods te ghesmakenne in volcomenheiden. Maer als die Minne verneemt dese boetscap, dat daer so groten ghebrec es van goede ende van cierheiden der duechden, soe neempt si beide haer dochteren Ontfermicheit ende Meldicheit, ende haer ghesellinne Verlichte Redene, ende hare alder knecht dat is Snelheit, ende lopen te gadere inden rijcke der zielen neder : die Verlichte Redenne regeert ende ordineert alle dinc in gherechticheiden, ende die Minne ghevet alle dinc in mildicheiden ende si ontfermt alre noot in ontfermicheden. Aldus heeft die mensche al dat rijcke der zielen gheregeert ende gheordineert in redelijcheiden, ende alle noot aensien in ontfarmicheiden, ende alle behoevende ghegaeft in meldicheiden, ende met minnen dat rijcke beseeten in eenicheiden. Dit heetet een begheerlijc leven in ghewaricheden, ende het is den rade Gods ghevolcht in edelheden; dit es Gode ghemint van alder zielen.

Dit sijn die-gheene daer Cristus af spreect : „Salich sijn die ontfermhertige, want si zullen der ontfermherticheit na-volghen". Dese sijn recht ontfermhertich, want si werden ghedreven van Gode ende van godlijcker minnen op ende neder in dat rijcke der zielen te ontfarmene alre noot. Ende si sijn der ontfermicheit Gods na-ghevolcht tot in die eenicheyt, daer si niet voerder en connen comen.

Dese menschen sijn wel ghelijc den inghelen inden sesten choer, ende si behoren te dien chore ende sijn haer ghesellen. Die inghelen heten Dominaciones, dat es heerscap, want si hebben heerscapie boven die vijf chore der inghelen; ende si verclaren ende ordineeren ende regeren alle de ordenen der inghelen ende der gheeste die beneden

over uit te brengen en er over te klagen bij de hoge Minne, die van ongeduld kwijnt om haar God volmaakt te smaken. Maar als Minne deze boodschap verneemt, dat er zo'n groot gebrek is aan goede daden en aan sieraad der deugden, zo neemt zij haar beide dochters Barmhartigheid en Mildheid mee, en haar gezellin Verlichte Rede en hun aller knecht Snelheid, en samen lopen zij naar beneden, naar het rijk der ziel. Verlichte Rede regelt en ordent alles naar gerechtigheid, en Minne van haar kant geeft alles met Mildheid en ontfermt zich met Barmhartigheid over allen nood.
Aldus heeft de mens heel het rijk der ziel geregeld en geordend naar redelijkheid, en allen nood aangezien met Barmhartigheid, en alle behoeftigen geholpen met Mildheid, en heel het rijk met Minne in eenheid bezeten. Dit heet een God-begerend leven in ware trouw, en zo wordt de raad Gods opgevolgd in alle edelheid, dit is : God wordt bemind met heel de ziel.

⟨ Zalig de barmhartigen ⟩

Dezen zijn het, waarover Christus spreekt : „Zalig zijn de barmhartigen, want zij zullen barmhartigheid verwerven" (Mt. 5,7). Zij zijn oprecht barmhartig, want zij worden door God en de goddelijke minne op en neer doorheen het rijk der ziel gejaagd, om zich over allen nood te ontfermen. En zij hebben de barmhartigheid Gods gevolgd tot in de eenheid, waar zij niet verder meer kunnen komen.

⟨ Gelijkenis met de Heerschappijen ⟩

Deze mensen gelijken wel op de engelen uit het zesde koor, en zij behoren tot dit koor en zij zijn hun gezellen. Die engelen heten Dominationes of Heerschappijen, want zij voeren heerschappij over al de vijf koren der engelen; en zij verlichten en ordenen en regeren alle ordes der engelen en der geesten, die beneden hen zijn; want zij

hem sijn, want si sijn meer verclaert ende bat verciert met doechden dan die ander sijn; ende si hebben gheestelijcke wandelinghe met dien menschen die hem ghelijc sijn in duechden ende in claerheden van leven; ende si beweghen den hemel tot alre creatueren nootdorft, die in eertrijcke sijn ende inden watere ende inder locht.

Dese menschen sijn oec ghelijc diere hogher vrochtbarigher natueren Gods. Want die eedel natuere, die eene principale sake es alder creaturen, die es vruchtbaer; daeromme en machsi niet ghedueren in die eenicheit der Vaderlijcheit overmids dat gherinen der vroechtbaerheit, si en moet sonder onderlaet baren die eewighe Wijsheit, dat es die Sone des Vaders. Altoes sonder onderlaet es die Soen Goids gheboren, ende wert gheboren, ende blivet ongheboren : nochtans eest al één Sone. Daer die Vader sinen Sone aansiet, die eewighe Wijsheit, ende alle dinc inder selver Wijsheit : daer is Hi gheboren, ende es een ander persoen dan die Vader. Want nu die Vader met dier selver Wijsheit siet den-selven Sone ane, daer wert Hi gheboren sonder onderlaet. Ende want die vaderlijcheit altoes blivet vruchtbaer, daer es Hi ongheboren. Daer die natuere vruchtbaer is, daer es die Sone inden Vader ende die Vader inden Sone; ende daer die Vader barende es sinen Sone, daer es die Sone vanden Vader. Daer die Vader sinen Sone aensiet ende alle dinc inden Sone, daer es Hi gheboren; ende dit es al één Sone.
Ute der vrucbariger natueren, dat es die Vaderlijcheit, noch ute den ghebaerne des Vaders sinen Sone, soe en vloeyt niet die Minne, dat es die heilighe Gheest; maer uut dien dat die Sone gheboren es een ander persoen vanden Vader, daerne die Vader aensiet gheboren ende alle dinc in Hem ende met Hem, alse een leven alre dinc — ende die Sone weder den Vader aensiet barende ende vruchtbaer, ende Hem selven ende alle dinc inden Vader

zijn meer verlicht en schoner met deugden versierd dan de anderen; en zij hebben geestelijke omgang met de mensen, die op hen gelijken in deugden en in verlichting van leven; en zij bewegen de hemel naar de behoefte van alle schepselen, die op aarde zijn en in het water en in de lucht.

⟨ *Gelijkenis met de vruchtbare goddelijke natuur*[19] ⟩

En deze mensen zijn ook gelijkend op de hoge vruchtbare natuur van God. Want die edele natuur, die de laatste oorzaak is van alle schepselen, is vruchtbaar; daarom mag zij niet in rust blijven in de eenheid van de Vaderlijkheid wegens het 'gerinen' der vruchtbaarheid, maar moet zij zonder ophouden de eeuwige Wijsheid, de Zoon van de Vader, baren. Altoos, zonder ophouden, is de Zoon geboren en wordt Hij geboren en blijft Hij ongeboren; en toch is het één en dezelfde Zoon. In zoverre de Vader zijn Zoon, de eeuwige Wijsheid, en alle schepselen in dezelfde Wijsheid, aanziet, is deze geboren en is Hij een ander Persoon dan de Vader. Wijl nu de Vader met dezelfde Wijsheid dezelfde Zoon aanziet, daar wordt deze geboren zonder ophouden. En wijl de vaderlijkheid altoos vruchtbaar blijft, daar is de Zoon ongeboren. Waar de natuur vruchtbaar is, daar is de Zoon in de Vader en de Vader in de Zoon; en waar de Vader zijn Zoon barende is, daar is deze de Zoon tegenover de Vader. En waar de Vader zijn Zoon en alle dingen in de Zoon aanziet, daar is deze geboren : en dit is allemaal één Zoon.

Noch uit de vruchtbare natuur, dat is de vaderlijkheid, noch uit het feit dat de Vader zijn Zoon baart, vloeit de Minne, dat is de Heilige Geest. Maar door het feit dat de Zoon als een ander Persoon dan de Vader is, waar de Vader Hem aanziet als geboren en alle schepselen in Hem en met Hem als een leven van alle dingen, — en dat de Zoon van zijn kant de Vader aanziet als barende en vruchtbaar, en Zichzelf en alle dingen in de Vader (dit is

(dit is sien ende wedersien in eender vruchtbarigher natueren) : hier-af comt eene minne, dat es die heilighe Gheest, ende es een bant vanden Vader tot den Sone ende vanden Sone tot den Vader; ende van dierre minnen werden de Persone omvaen ende doregaen ende wedervloeyt in die eenicheyt, daer de Vader ute baerende es zonder onderlaet.
Nu, al sijn si wedervloeyet in eenicheit, daer en es gheene ghedueriche yt om der natueren vruchtbaerheyt. Dit baren ende dit weder-vlieten in eenicheyt, dit es dat werc der Triniteyt; aldus es daer drieheyt der persone ende eenheit der natueren. In dier drieheyt werct God alle sine werken; ute der eenheit es dat baren ende dat wedervlieten der Persone in hongher van minnen ende in groter begheerlijcheit. Nochtan en is daer gheen ghedueren, want die eenicheit es vruchtbaer ende eyghendoem der Persone, ende daer-omme es si dat overste der wijsen ende beneden der onwijsen. Ende si en es niet die ghebruykelijcke salicheit Gods in deser wijse, want dese eenicheit leghet in vrochtbaerheit der natueren, ende daer-omme en es daer gheen ghebruykelijc dueren. Want die gebruykelijcke salicheit Gods leghet in onwisen, ende in ontvlotenheyden der Persone na persoenlijcker eigenscap in dien wijselosen wesene Gods. Want dese hoghe natuere es vol eewigher wijsheit ende goede ende meldicheit ende grondeloese minne ende ontfermicheit, soe keert Hem neder die Vader der moghentheit, ende aensiet al dat Hi ghescapen hevet met wijsheden, ende oordineret ende regeret met besceedenheden, ende voeghet tot Hem met minnen, ende druct in eenicheiden alle dies weerdich sijn in duechdelijcheiden.

Dese menschen die dese gave godlijcs raets in desen grade volbracht hebben, die sijn Cristum ghelijc na sijnder menscheit. *Drie manieren* van menschen vindetmen

zien en weder-zien in eenzelfde vruchtbare natuur) : hieruit komt een Minne voort, die de Heilige Geest is, en tevens een band van de Vader met de Zoon en van de Zoon met de Vader. En door deze Minne worden de Personen omhelsd en doordrongen en vloeien zij terug in de Eenheid, waaruit de Vader zonder ophouden barende is. En al zijn zij nu in de Eenheid teruggevloeid, toch is daar wegens de vruchtbaarheid der natuur, geen rusten of geduren.

Dit baren en dit terugvloeien in eenheid, dat is het werk der Drievuldigheid : aldus is daar drieheid van Personen en eenheid van natuur. In deze drieheid werkt God al zijn werken; uit deze eenheid komt het baren en het wedervloeien der Personen in minne-honger en groot verlangen. Nochtans is er daar geen rusten of geduren, want de eenheid is vruchtbaar en grond der Personen, en daarom is zij het opperste der wijzen, en beneden de onwijze[20]. En onder dit opzicht is zij niet de genietende zaligheid van God; want deze eenheid ligt in de vruchtbaarheid van de natuur en daarom is daar geen genietende duur. De genietende zaligheid van God daarentegen ligt in onwijze en in de ontvlotenheid der Personen volgens hun persoonlijke eigenschap in het wijzeloze wezen van God. Omdat deze verheven natuur vol is van eeuwige wijsheid en goedheid en mildheid en grondeloze macht en barmhartigheid, zo keert de Vader der almacht Zich neder en ziet alles aan wat Hij geschapen heeft met wijsheid, en bestuurt en ordent het met inzicht, en trekt het tot Zich met minne, en drukt in de eenheid al degenen, die het door hun deugdzaamheid waardig zijn.

(Gelijkenis met Christus naar zijn mensheid)

Deze mensen, die deze gave van goddelijke raad in deze graad tot volheid gebracht hebben, zijn aan Christus gelijk naar zijn mensheid. Drie soorten van mensen vindt

die ghelijc sijn der hogher Triniteyt Goids ende sijnder werdigher menscheit : die eerste sijn ghelijc natuerlijc ende onvolcomen, die ander overnatuerlijc ende volcomen elc in sine grade, die derde sijn ghelijc ende sijn salich elc na der edelheit sijnre verdienten.

Dat eerste naturlijcke ghelijcke ende onvolcomen, dat sijn alle die menschen die duechde werken sonder een driven des heylichs Gheest ende sonder godlijcke minne : dat sijn alle die-gheene die met vremder meyninghen goede werke werken, ofte om tijtelijc ghewin, oft om eenighe waeromme die God niet en is, ofte die onghelovich sijn, ofte die in eenighen punte contrarie sijn der heiligher kercken ofte den sacramenten ofte den ghebo-den. Wat ghelike dat si bewisen oft wat groter werken datse werken, si en moghen niet sijn volcomen ghelijc sonder die gracie Gods. Al ware oec dat sake dat si, overmids ledicheit ende ontcommertheit eertscer dinghen, ende overmids claerheit natuerlijcs verstans, ende over-mids inkeer hare crachten tot haren wesenne, dat si ghevoelden die natuerlijcke gheneychtheit die die ziele hevet in haer beghin (want al dat ghescapen is hanghet in sijn eyghene sake alse in sine eyghene ruste), ende si hem dan indructen in hare wesen in verlorenheyden ende in niet werkene noch van buyten noch van binnen (dat is, noch in minnen noch in kinnessen), dat es al verloren tijt, want si sijn onghelijc. Want die Gheest Gods noch godlijcke minne en es niet ledich, noch in gracien noch in glorien; daer-omme en comen si boven hem selven niet, maer dat si ghevoelen dat es die natuerlijcke ghe-neychtheit die si hebben tot haren beghinne, dat es God. Nu en mach niemen godlijc ghebruyken smaken, hi en si ghelijc Cristo ende der heyligher kercken, dat hi over-mids ghelijcheit vereenighen moghe. Want dese men-schen niet en sijn volcomen ghelijc, daer-omme willen

men, die gelijkend zijn op de hoge Triniteit van God en op zijn waardige mensheid : de eersten zijn natuurlijk en onvolkomen gelijkend, de tweeden, ieder in zijn graad bovennatuurlijk; de derden zijn gelijk en tevens zalig ieder naar de edelheid van zijn verdiensten.

1. *Natuurlijke gelijkenis*

De eerste natuurlijke en onvolkomen gelijkenis dragen die mensen, die de deugd beoefenen zonder aandrijving van de Heilige Geest en zonder goddelijke liefde : het zijn al diegenen, die met vreemde, onzuivere mening goede werken verrichten, b.v. om tijdelijk gewin, of om enige reden die niet God is; of die ongelovig zijn of in een of ander punt in strijd met de heilige Kerk of de sacramenten of de geboden. Welke gelijkenis zij ook vertonen of wat voor grote werken zij verrichtten, zij kunnen geen volmaakte gelijkenis dragen zonder de genade Gods. Al was het ook zo, dat zij door ledigheid en ontkommerdzijn van aardse zaken, en door de scherpzinnigheid van hun natuurlijk verstand, en door inkeer van hun krachten tot hun wezen, de natuurlijke geneigdheid, die de ziel heeft naar haar oorsprong, ervoeren (want al wat geschapen is, hangt in zijn eigen oorzaak als in zijn eigen rust), en dat zij zich ook indrukken in hun wezen in verlorenheid en niet-werken noch uit- noch inwendig (dat is : noch in liefde noch in kennis) : het ware al verloren tijd, want zij zijn on-gelijk. Omdat de Geest Gods en ook de goddelijke liefde niet werk-loos of ledig zijn noch in de genade noch in de glorie, daarom komen deze mensen niet boven zichzelf uit; maar wat zij ervaren is de natuurlijke geneigdheid, die zij hebben tot hun oorsprong, die God is. Nu mag niemand een goddelijk genieten smaken, tenzij hij een gelijkenis draagt met Christus en de heilige Kerk, zodat hij door die gelijkenis tot vereniging komen kan. Omdat deze mensen geen volkomen gelijkenis dragen, daarom willen zij rust plegen

si rusten pleghen ende werke der duechde vertijen; want si meynen hem selven in al haren levene, ende si wanen grote gheeste sijn, omme-dat si haers gronts ghesmaken ende onwisen ghevoelen. Maer worden si uutghedreven overmids die gracie Gods tot allen duechden in godlijcker minnen, ende weder inghetrocken overmids ongheduer ende woet van minnen, ende overghehaelt overmids ghebrukelijcke minne in dat overwesen Gods, datse sijns ghesmaecten na godlijckerwijs : soe souden si in allen duechden leven ghelijc Cristum ende den heilighen, ende souden ghelijc sijn inder wisen, ende inhanghen met ghebrukelijcker minnen sonder onderlaet inder onwisen.

Dat ander ghelijc dat es overnatuerlijc ende es volcomen, elc in sinen grade : dat sijn alle die menschen die beweeghet werden vander gracien Gods ende van godlijcker minnen, datse de zonden laten ende duechde werken, ende Gode meynen ende sijn eere ende haers selfs salicheit. Die sijn alle volcomen ghelijc, yeghewelc in sijnder oordenen; maer nae datsi meer gracien hebben ende duechde werken, soe sijn si hoghere ende ghelijckere; nochtans bliven si altoes ghelijc ende niet een in desen grade.

Die derde partie dat sijn die salighe inder glorien; die sijn oec ghelijc in lichte der glorien, ende elc na dat hi verdient hevet in lichte der gracien.
Want nu Cristus na zijnder menscheit was dat volcomenste ghelijc in gracien ende in godlijcken gaven, soe es Hi oec dat hoochste ghelijc in glorien; want van sijnder volcomenheit hebben wij alle ontfaen dat wij sijn in gracien, ende sullen sijn inder glorien. Want Hi was sonder onderlaet ghedreven ute der enicheit, overmids dat gherinen sijns Vaders, tot allen duechden ende tot alre noet lijflijc ende gheestelijc, ende was weder invlietende

en de deugdwerken verwaarlozen; immers, zij bedoelen zichzelf in heel hun leven en zij wanen verheven geesten te zijn, omdat zij hun grond ervaren en onwijze gevoelen. Maar, werden zij door de genade Gods uitgedreven tot alle deugden in goddelijke liefde, en weder ingetrokken door ongedurigheid en storm van minne, en overgevoerd door genietende minne in het overwezen Gods, zodat zij Hem smaken zouden naar goddelijke wijze : dan zouden zij in alle deugden leven, gelijk Christus en de heiligen, en zij zouden gelijkend zijn op het vlak der wijzen, en zonder ophouden inhangen met genietende minne in de onwijze[21].

2. *Bovennatuurlijke gelijkenis*

De tweede gelijkenis, die bovennatuurlijk en volmaakt is, bezitten, ieder in zijn graad, al de mensen die bewogen worden door de genade Gods en door de goddelijke liefde, zodat zij de zonde vermijden en de deugd beoefenen, en God en zijn eer en hun eigen zaligheid nastreven. Zij dragen allen een volmaakte gelijkenis, ieder in zijn rangorde; en naargelang zij meer genade hebben en deugden beoefenen, zijn zij verhevener en gelijker, maar toch blijven zij altijd gelijkend en niet één, in deze graad.

3. *Gelijkenis in de heerlijkheid*

De derde soort zijn de zaligen in de heerlijkheid : dezen zijn ook gelijkend door het licht der glorie, en elk naargelang hij verdiend heeft in het licht der genade.
Daar nu Christus naar zijn mensheid de volkomenste gelijkenis bezat in genade en in goddelijke gaven, zo is Hij ook de hoogste gelijkenis in de glorie; want uit zijn volheid hebben wij allen ontvangen (vgl. Jo. 1,10) wat wij in de genade zijn en zullen zijn in de glorie. Want Hij was zonder ophouden uit de Eenheid gedreven, door het 'gerinen' of aanroeren zijns Vaders, tot alle deugden en tot alle lichamelijke en geestelijke nood, en Hij was

overmids begheerte ende ongheduer van minnen; nochtans en mochte Hi in die eenicheit niet rusten, overmids dat gherinen des Vaders, ende om-dat Hi was ende es in desen grade een ghelijc der Triniteyt, die vroechtbaer es in haer selven ende gheen gheduer en hevet in die eenicheit der natueren. In desen grade was ende es Cristus ghelijc, ende hadde gracie, ende hevet nu glorie na mate sijns ghescapen begrijps. Ende in desen grade draghen alle goede menschen in gracien een ghelijc Gods, ende oec inder glorien; ende want alle dese ghelijc sijn, soe vlieten si alle in eenicheden; nochtans en connen si niet ghereyken die eenicheit daer Hem die godlijcke Persoene in besitten, want haer eenicheit leghet in eyghendoeme der crachten, in dat overste creatuerlijcker wise, ende onder die godlijcke wijse. Want creatuerlijke wise es ghemeeten ende der godlijcker Persoene wise es onghemeten; daer-omme en mach si niet ghereyken die godlijcke wijse met ghescapenen lichte, noch die Eenicheit der Persone dat es die Vaderlijcheit.

Want dese eenicheit der creatueren es dier Eenicheit een ghelijc, ende die godlijcke Eenicheit hout haer boven deze eenicheit; ende daer-omme leghet dese in ongheduere, om-dat se ghelijc moet bliven eewelijc ende Gods niet ghesmaken na sijnder wise. Ende dit es die edelheit des grades, want in desen grade kint ende mint die mensche in ghescapenen lichte, dat es gracie ochte glorie; ende daer-omme en mach hi niet smaken der Eenicheit daer die Persone in vlieten met onghemetenre wijsheit ende met ombegripelijcker minnen. Want altoes bliven die heilighen, in gracien ende in glorien, in desen grade een ghelijc Goids; ende nummermeer en mach gracie noch glorie soe groot sijn, datse onghemeten weerde; ende niemen en mach die Eenicheit besitten, het en si met onghemetenre minnen : daer-omme en machse gheen ghelijc vervolghen ende ghelijc bliven. Ende wij moeten eewelijc ghelijc bliven na desen grade, want altoes blivet

wederom invloeiende door verlangen en ongedurigheid van minne, en Hij kon toch weer in de Eenheid niet rusten wegens het aanroeren van de Vader, en ook omdat Hij in deze graad een gelijkenis was en is van de Drievuldigheid, die vruchtbaar is in zichzelf en geen rust heeft in de eenheid van de natuur. In deze graad was en is Christus een gelijkenis en bezat Hij genade en heeft Hij nu glorie naar de maat van zijn geschapen ontvankelijkheid. En in deze graad dragen alle goede mensen in de genade een gelijkenis met God, en ook in de glorie. En omdat zij allen gelijkend zijn, zo vlieten zij allen in de eenheid; nochtans kunnen zij niet díe Eenheid bereiken, waarin de goddelijke Personen Zichzelf bezitten; want hun eenheid ligt in de grond of eigendom der krachten, in de top van hun schepsellijke wijze, en beneden de goddelijke wijze. Want schepsellijke wijze is beperkt en de wijze der goddelijke Personen is onbeperkt; daarom mag het schepsel de goddelijke wijze niet bereiken met een geschapen licht, noch de Eenheid der Personen, die de vaderlijkheid is.

Want de eenheid van de schepselen is een gelijkenis van die eenheid, en die goddelijke eenheid houdt zich boven deze (geschapen) eenheid; en daarom bevindt deze zich in ongedurigheid, omdat zij eeuwig gelijkenis moet blijven en God niet kan smaken naar zijn wijze. En dit is de eigen edelheid van deze graad. Want in deze graad kent en mint de mens in geschapen licht, dat is in genade of in glorie; en daarom kan hij de eenheid niet smaken, waar de goddelijke Personen in vlieten met ongemeten wijsheid en met onbegrijpelijke minne. Want altoos blijven de heiligen, zowel in de genade als in de glorie, in deze graad een gelijkenis Gods, en nooit kan de genade of de glorie zo groot zijn, dat zij ongemeten wordt, en niemand kan de (goddelijke) eenheid bezitten tenzij met ongemeten minne : daarom kan de gelijkenis haar niet bereiken en tevens gelijkenis blijven. En wij moeten voor eeuwig

glorie inden eewighen levene ende en mach niet vergaen. Ende hier bekint die mensche, eest in gracien ochte in glorien, na siere ghescapender wijsen in lichte der gracien ochte der glorien; ende dit es eene edelheit in desen grade, want hier-af comt hongher der begheerten ende ongheduer, omme-datmen niet ghereyken en kan noch ghesmaken diemen mint na siere wijs in volcomender ghesaetheyt.

Nu besidt yeghelijc mensche die in gracien es ochte in glorien dese eenicheit in sonderlingher wijs; want na dien dat hi gheghavet es van Gode ende duechde ende godlijcke minne hevet, daer na smaect hi ende ghevoelt in deser eenicheyt. Ende dit en es niet ééne eenicheyt, maer yeghewelc die in gracien es ochte in glorien die hevet sine sunderlinghe eenicheyt ende sijn werken, na sine edelheyt, in hem selven; ende si leghet in die memorie ende in indrucke alle der crachte in bande van minnen. Ende yeghewelc ghevoelt hem na sire edelheyt dat hi gheghavet es, ende dat es in sire eyghender eenicheit sijns selfs gronts; daer werdet yeghewelcken ghegheven meer ende min na dat hy weerdich es. Ende die godlijcke Eenicheyt der Persoene houdet haer boven al dese eenicheiden ende es yeghewelcken ghenoech na hare edelheyt, dat es in uutdrivene tot allen duechden ende in intreckenne in ongheduerigher minnen. Ende soe hi ghelijcker es der Triniteyt, soe hi snellijckere beroert wert ende met meerer minnen weder invlietet. Ende dit es al een ghemeten werken in gracien ochte in glorien, ende daeromme eest al een ghelijc der Drievuldicheyt; ende sonder dit ghelijc en mach niement een werden met Gode in tijt noch inder eewicheyt.

Dese mensche die dit ghelijc aldus volbracht hevet overmids die gave goddelijcs raets, die ghelijcket wel den

gelijkenis blijven naar deze graad, want altijd blijft de glorie in het eeuwig leven en zij kan niet vergaan. En hier kent de mens, hetzij in genade hetzij in glorie, naar zijn geschapen wijze in het licht der genade of der glorie. En dit is een eigen edelheid in deze graad; want hiervan komt honger van verlangen en ongedurigheid, omdat men Hem, die men mint, niet bereiken kan noch smaken naar zijn eigen wijze, in volle verzadigdheid.
Nu bezit iedere mens, die in genade of in de glorie leeft, deze eenheid op bijzondere wijze : want naargelang hij begenadigd is door God en deugden en goddelijke liefde bezit, naar die mate smaakt en ervaart hij in deze eenheid. En dit is niet een en dezelfde eenheid, maar ieder, die in de genade of in de glorie is, heeft een bijzondere eenheid en zijn eigen werkzaamheid in zichzelf al naargelang zijn adel. En die eenheid ligt in de memorie en in de samenballing van alle krachten in de band van minne. En ieder gevoelt zich volgens de edelheid waarmede hij begenadigd is, en dat is in de eigen eenheid van zijn eigen grond : daar wordt aan iedereen meer of min gegeven naargelang hij het waardig is. En de goddelijke Eenheid der Personen woont boven al deze eenheden, en voldoet ieder naar zijn edelheid, d.i. bij het naar buiten voortdrijven tot alle deugden en bij het intrekken in de ongedurigheid van minne. En hoe groter gelijkenis hij draagt met de Drievuldigheid, hoe sneller hij aangeroerd wordt en met meer minne wederom invloeit. En dit alles is een beperkt werken in genade of in glorie, en daarom blijft het allemaal (slechts) gelijkenis der Drievuldigheid, maar zonder deze gelijkenis kan niemand één worden met God, in tijd of in eeuwigheid.

4. *Mystieke vergelijking met de sterenhemel, de planeten en de weekdagen*[22]

De mens, die deze gelijkenis aldus volmaakt verwezenlijkt heeft door de gave van goddelijke raad, gelijkt wel

firmamente des hemels, want hi wert gherenen van godlijcker mogentheyt ende beweecht met crachte des inghels, ghelijc der ghedachten die in ongheduere levet overmids dat godlijc gherinen. Dat firmament verclaert alle eertsche dinghen ghelijc der verlichter redenen, die verclaert es vander eewigher wijsheyt, die verclaert al dat rijcke der zielen. Dat firmament ghevet sine hitte in allen creatueren, ende daer-af leven ende wassen alle dinghe; also ghelijc ghevet dese mensche sine hitte sire minnen ende sire compassien, ende daer-af leven ende werken ende wassen alle die crachte der zielen in duechden. Dat firmament des hemels es oec gheciert met seven planeten ende met den sterren, die verclaren ende regeren alle lijffelijcke dinghe beneden den firmamente.

Dese *seven planeten* sijn ghelijc die seven daghen daer alle tijt in besloten es.
Die crachtichste planete des firmaments ende die claerste, dat es de Sonne : alsoe ghelijckerwijs dat claerste licht ende dat moghenste der neder-ghekeerder ghedachten, dat es verlichte redene; want si maect den Zondach ende de vierte inden rijcke der zielen ende doet rusten alle die crachten der zielen, op-dat si horen ende mercken wat verlichte redene ghebiedet, dat si hem daer na regeren alle die weke, dat es al haer leven.
Den anderen dach vander weken, datmen werken sal, dat es den Maendach : dien sal chieren die Mane, dat es besceedenheyt. Die nemet haer licht vander sonnen der verclaerder redenen op-datse al die weeke (dat es allen tijt) leve in gherechter bescedenheyt. Die Mane dat es besceedenheyt : si loept bider eerden, want si berecht dat werkende leven. Maer die Sonne dat es verlichte redene : si steet hoogher, want si berecht dat inwindeghe begherlijcke leven.
Den Dijsendach sal chieren eene planeete die heetet Maers, dat is oetmoedicheyt ende ghehoersaemheyt in

op het firmament des hemels; want dit wordt aangedreven door de almacht van God en bewogen door de kracht van de engel[23], zoals de gedachte, die in ongedurigheid verkeert wegens het goddelijk aanroeren. Het firmament verlicht alle dingen op aarde, zoals de verlichte rede, die door de eeuwige wijsheid verklaard wordt, zelf heel het rijk der ziel verlicht. Het firmament geeft zijn hitte over in alle schepselen, zodat daardoor alle dingen leven en groeien; evenzo geeft de hiervoor beschreven mens de warmte van zijn liefde en zijn medelijden, en daardoor leven en werken en groeien alle krachten der ziel in deugdzaamheid. Het firmament des hemels is ook gesierd met zeven planeten, en met de sterren, die de stoffelijke dingen beneden het uitspansel verlichten en regelen.

Deze zeven planeten zijn als de zeven dagen, waar heel de tijd in besloten is.

De krachtigste onder alle hemellichamen[24] van het firmament en de klaarste is de Zon : evenzo is het klaarste en het krachtigste licht van de neerwaarts gerichte gedachte de verlichte rede; want die maakt de zon- en feestdagen[25] in het rijk der ziel, en doet alle krachten der ziel rusten opdat zij opmerkzaam horen wat verlichte rede beveelt, zodat zij er zich de ganse week door, dat is heel hun leven, naar kunnen schikken.

De tweede van de weekdagen, waarop men werken moet, is de maandag : hem moet de Maan sieren, dat verzinnebeeldt de onderscheidingsgeest. Zij ontleent haar licht aan de zon van de verklaarde rede, opdat zij heel de week, dat is de ganse tijd, leve in passende redelijkheid. De maan, d.w.z. onze redelijke onderscheiding, wentelt dicht bij de aarde; want zij moet het werkende leven regelen. De zon, d.i. de verlichte rede zelf staat hoger, omdat zij het innige, God-begerende leven moet regelen.

De dinsdag wordt gesierd door een planeet, die Mars heet, dat is ootmoedigheid en gehoorzaamheid bij alle

allen duechden.
Des Goensdaechs sal chieren eene planete Mercurius, dat es karitate ende meldicheyt; want wij sijn nu in midden der weken, dat es in midden den tijde dat men werken soude. Versuemen wij den tijt, hij lijdt; ende alse die eewighe feeste comt, soe en vinden wij niet.
Den Donderdach sal chieren eene planeete die heetet Iupiter, dat es eene opgherechte begheerte in liefden te Gode met minnen ende met love, want de feeste naket seere datmen te hove comen sal.
Den Vrindach sal cieren eene planete die heetet Venus, dat es godlijc gherinen. Die gheet op inden dagheraet, dat es inden oerspronc daer alle creatuerlijcke werke beghinnen, dat es in die eenicheyt der zielen; daer-na soe licht die Sonne, dat is verlichte redene. Alse dese dachsterre des gherinens op-gheet inden dagheraet, soe verblijt al dat rijcke der zielen, omme dies wille datmen ghevoelt dat dese raye compt uut eenen onwandelbarighen hemele der Eenicheyt Gods. Soe wert dicwil overmids claerheyt der sonnen ende brant van minnen dese dachtsterre also overformt, dat schijnt oftmen nummermeer vercrigen en soude datmen mint : dit es inden middaghe, alse men die scout betaelt daer mense bekint. Alse wij aensien Gods grootheyt ende onse cleynheyt, ende wij bekinnen dat wij schuldich sijn Gode ende allen menschen, soe dunct ons dat wij in allen faellieren ende Gode noch den menschen recht en doen. Want die karitate es soe groot ende verlichte redene schijnt clare; alsoe vallen wij in oetmoede van ontblivene, ende moghen alle scout betalen. Dit hetet oec eene avontsterre, alse men met verlichter redenen ende met brande van minnen hevet elcken ghenoech gheweest. Tot nu hevet die verlichte redenne (die sonne) dese dachsterre (dat es minne) vore hare ghedreven in allen duechten; maer alsmen elcken ghenoech hevet gheweest na vermogene, soe volghet die aventsterre der zonnen : dat es minne die rasten wilt in

deugden.
De woensdag wordt gesierd door de planeet Mercurius, d.i. karitate en mildheid; want wij zijn nu midden in de week, d.i. te midden van de tijd waarin wij werken moeten. Verzuimen wij de tijd, hij gaat voorbij; en komt het eeuwig feest, wij vinden niets.
De donderdag zal gesierd worden door een planeet, die Jupiter heet, d.i. een opstrevende begeerte in liefde tot God met minne en met lof; want het feest, waarop men ten hove zal komen, nadert snel.
De vrijdag wordt gesierd door een planeet, die Venus heet, d.i. goddelijk aanroeren. Die gaat op in de dageraad, d.i. in de oorsprong waarin alle schepsellijke werken beginnen, nl. in de eenheid van de ziel; daarna straalt de zon, d.i. verlichte rede. Als deze morgenster van het goddelijk aanroeren opgaat in de dageraad, verblijdt zich gans het rijk der ziel, omdat men gevoelt, dat deze straal uit de onveranderlijke hemel van de Eenheid Gods komt. Zo gebeurt het dikwijls, dat wegens de klaarheid van de zon en de brand van minne, deze dagster zo overvormd wordt, dat het schijnt alsof men nimmermeer verkrijgen zou wat men mint, dat is in de middag, wanneer men de schuld betaalt zodra men ze onderkent[26]. Evenzo, wanneer wij Gods grootheid en onze kleinheid aanschouwen en wij ontdekken wat wij God en alle mensen schuldig zijn, dan dunkt het ons, dat wij in alles te kort schieten en God noch de mensen recht laten wedervaren. Want de karitate is zo groot in ons en verlichte rede schijnt zo helder, dat wij, door het inzien van ons te kort schieten, in ootmoed neervallen en zo heel onze schuld kunnen betalen. Wanneer men met verlichte rede en met brandende minne op elk punt voldoening heeft geschonken, dan heet deze planeet ook avondster. Tot nu toe heeft de verlichte rede (de zon) deze dagster (dat is liefde) voor zich uit gedreven tot alle deugden; maar als men op elk punt naar vermogen voldoening heeft geschonken, dan

eenicheyt, conste sijt vercrighen, in eewicheyt.
Den Saterdach sal chieren Saturnus die onghehiere, dat es hongher ende ongheduer dat ons God ontbliven moet. Dese Saturnus dat es hongher : dese steet in dat overste der begheerlijcker cracht, ende dese hongher es meeder dan die hongher es datmen Gode ontblivet in duechden; want dese is omme ghebruyken, ende die ander es omme doechden werken; dese siet op Gode ende die ander siet op hem selven. Doch staense beyde in eenre begheerten ende onghelijc van werke. Dese hongher, dese felle planete, si doet blixemen ende donderen eyselijcke ende waeyen, ende si maect groote tempeeste inden rijcke der zielen. Die blixeme, dat es dat gherinen dat roert die ziele in ongheduere, ende toent den hemel der ghedachten open, ende dat lief ghecroont in ombegripelijcker vrouden. Soe compt die donderslach, dat es woet van minnen, want mens niet en kan vercrighen. Hier-af comt groot onghier weder inden rijcke der zielen boven ende beneden, ende en daedt die verlichte redene die God ghevoeghet hevet met desen ongheduere, dat rijcke der zielen en soude niet moghen ontbeyden der feesten ende der toecomst des brudegoms. Want verlichte redene toent clare ende openbare datmen sciere liefs plegen sal in allere welden na alre crachte ghelosticheyt, ende dat doet die minnende beyden met verduldicheyden.
Also alse hier bewijst es in alle desen graden, soe sal des menschen leven zijn op-gherecht, op-dat hi comen wilt tot eenen overweselijcken levene, dat es een scouwende leven, na godlijcker wijse.

Op-dat de mensche dese godlijcke gave des raets aldus besitten moghe, soe moet hi

volgt de avondster de zon : m.a.w. de minne, die in de eenheid rusten wil, krijgt nu de leiding in handen, als zij het verkrijgen mocht, voor eeuwig.
De zaterdag moet gesierd worden door Saturnus, de onstuimige, dat is honger en ongedurigheid omdat God ons onthouden blijft. Deze Saturnus is honger, hij staat in de top van de begeerlijke kracht, en deze honger is erger dan de honger die ontstaat omdat men aan God te kort komt in deugden : want hier gaat het om genieten en die andere honger betreft deugdbeoefening; deze ziet op naar God, die andere ziet naar zichzelf. Wel behoren ze beiden tot hetzelfde begeervermogen, maar hun werken zijn ongelijk. Deze honger, deze felle planeet, doet ijselijk bliksemen en donderen en stormen, en zij verwekt grote tempeesten in het rijk der ziel. De bliksem, dat is het aanroeren, brengt de ziel in ongedurigheid en hij toont de hemel der gedachte open en daarin de Geliefde gekroond met onbegrijpelijke vreugde. Daarop komt de donderslag, dat is storm van minne, omdat men Hem niet kan verkrijgen. Hiervan komt een grote en vreselijke wervelstorm, boven en beneden, bij zoverre dat, ware daar niet Verlichte Rede, die God met deze ongedurigheid gepaard liet gaan, het rijk der ziel het niet langer zou kunnen uithouden in het verbeiden van het feest en de komst van de Bruidegom. Want Verlichte Rede toont klaar en duidelijk, dat de ziel spoedig haar Beminde zal mogen koesteren in alle weelde naar aller krachten begerigheid, en alleen dit inzicht bewerkt dat de minnende met geduld kan wachten.
Bijgevolg, zoals hier aangetoond is voor al deze graden, moet het leven van de mens (naar God) opgeheven zijn, indien hij wil komen tot een overwezenlijk leven, dat een leven is van schouwen naar goddelijke wijze.

Opdat de mens deze goddelijke gave van raad aldus bezitten moge, moet hij hebben

hebben een begheerlijc leven,
ende hoghe sijn verheven,
ende inghedruct in enicheyt.
Soe werdet hi daer gherenen,
ende weder ute ghedreven
in groter onghedueriche yt.

Daer-af werdet redene clare
ende wilt weder in-varen
om proeven wat si die gherijnlijcheyt.
Hier-af comt woet van minnen,
die en caens niet versinnen :
dit es den bant der minsamheyt.

Nu wilt redene clare
int rijcke beneden varen,
ende chieren alle die crachte in edelheyt.
Snelheyt die wilt mede,
datmens teer come weder
inde hoghe ghevoellijcheyt.

Ontfermicheyt ende minne si sijn herde melde,
si willent al verghelden
ende weder-vloeyen in overstheyt.
Wildijt rechte versinnen,
soe moechdijt wel bekinnen :
dat es een ghelijcke der Triniteyt.

Viere dinghen maken hinder,
ende doen lopen hare ende ghinder
ende beletten eenicheyt :
Datmen niet en ghevoelt gherinen,
dat doet dat ontbliven
in die hoghe eenicheyt.

Daer-omme ghebreect redene clare,
die neder-wert soude varen
ende chieren dat rijcke in edelheyt.

een God-begerend leven,
en hoog zijn verheven
en ingedrukt in eenheid.
Zo wordt hij daar door God geraakt
en weder uitgedreven
in grote ongedurigheid.

Daardoor wordt Rede verlicht
en zoekt zij dieper inzicht
in wat dit raken wel mag zijn.
Hieruit komt storm van minne :
ook die kan er geen begrip van winnen :
het is de band van minlijkheid.

Nu wil Verlichte Rede
trekken door 't zielerijk beneden
en al haar krachten sieren in edelheid.
Snelheid die wil mede
om des te eerder te komen weder
in de hoge God-gevoeligheid.

Ontferming en Minne zijn zeer mild,
zij willen voldoen alle schuld
en weder-vloeien naar de hoogte.
Wilde men er zich juist over bezinnen :
dan zal men daarin wel erkennen
een gelijkenis der Triniteit.

Vier dingen zijn de ziel een hinder
en doen haar dwalen hier en ginder
en ontnemen haar deze eenheid.
Wie niet ervaart Gods aandrijven :
die moet wel verstoken blijven
van de hoge eenheid.

Daardoor faalt het aan Verlichte Rede,
die nederwaarts moest treden
om te sieren 't rijk met edelheid.

Snelheyt die es cleyne,
dat eest dat ic meyne,
daer omme faelleert ernsticheyt.

Ontfermicheyt ende minne
die sijn lau ende dinne,
daer-omme es cleene mildicheyt.
Wildijt rechte versinnen
ghi moghet wel bekinnen :
van buyten ende van binnen
het es onghelijc der Triniteyt.

Wildijs my gheloven, ic wil u toenen
viere dinghen die hoenen
ende beroven salicheyt :
Die vremde onlede draghen,
die moghen hem meshaghen,
want si verliesen eenicheyt.

Dies redene es verblindet,
hy es seere ghescendet :
hi levet in ongherechticheyt.
Traecheyt es vercoren
ende snelheyt al verloren :
hi en heeft gheene begheerlijcheyt.

Minne ende ontfermen
diere wilt hi altoes darven,
hi en weet niet van meldicheyt.
Wildijt te rechte merken,
ghi proevet met den werken :
hi es verre vander zalicheyt.

Ook Snelheid is klein :
dat is het, naar ik meen,
waarom het schort aan bereidvaardigheid.

Barmhartigheid en Minne
zijn lauw en zwak en dunne :
daarom ook is er weinig Mildheid.
Wilt gij u wel bezinnen,
gij zult moeten bekennen :
uitwendig en inwendig
gelijken zij niet op de Drievuldigheid.

Wilt gij mij geloven, 'k zal u zeggen,
hoe vier dingen de mens schenden
en beroven van zaligheid :
die vreemde zorgen dragen
zij mogen zich beklagen :
want zij verliezen eenheid.

Wiens rede blijft onverklaard,
hij is wel erg geschaad :
hij leeft in ongerechtigheid.
Wie de traagheid heeft verkoren
en die zijn Snelheid heeft verloren :
hij heeft geen God-begerigheid.

Minne en Ontfermen
wil hij altijd derven,
hij heeft geen zin voor Mildheid.
Wilt gij dit alles juist bemerken,
zo kunt gij leren uit zijn werken :
hoe ver hij staat van zaligheid.

⟨Noch van der selven gaven des raets in hoegeren doechden⟩

Nu willic u bescriven van meeder weerdicheyt ende doechden die comen van deser gaven godlijcs raets.
Alse die ziele overmids dat gherinen, dat es die oerspronc deser gaven, werdt ghedreven van machte des Vaders tot allen duechden, ende verclaert van claerheyden des Soens met verlichter redenen Gode te bekinnen na creatuerlijcker wijse ende in hogher claerheyt : ute dien gherijnne ende ute verlichter redenen soe werdet hare ghegheven vanden heiligen Gheest ongheduer van minnen, omme haers Gods te ghesmakenne in ombegripelijcker vrouden. Aldus esse ghelijc der hogher Triniteyt ende der vruchtbarigher Eenheyt. Al gave hare God al dat Hi sceppen mochte sonder Hem selven, si bleve in ongheduere ende oncustet; want si es ghelijc ende haket na ghebrukelijcke vereeninghe, ende si hevet hare overmids dit ghelijc opgherecht in die eenicheyt alsoe verre als si gheleysten can. Dit es dat hoochste des ghelijcs.

Ende hier beghint een hogher graed vander selver gaven des raeds. Want nu alle die redelijcke creatueren, inghele ochte menschen, die God Hem ghelijc ghemaect hevet in gracien ochte in glorien, die sijn alle overmids ghelijcheyt ghevloten in eenicheyden hare ghedachten, ende hebben een natuerlijc grontneyghen ende een ghebruykelijc inhanghen met vergaderden crachten in dat overwesen Gods alse in haren eighenen gronde. Want elke ghedachte, in-ghekeert in haren wesen, houdet haer weseleec ende niet werkeleec, ende alle wesene rueren ende han-

b) Hogere graad

⟨ Nog over dezelfde gave van raad met hogere deugdbeoefening ⟩

Nu wil ik verder handelen over een hogere waardigheid en over verhevener deugden, die uit deze gave van goddelijke raad voortkomen.
Wanneer de ziel bij het aanroeren, dat oorsprong is van deze gave, door de macht van de Vader gedreven wordt tot alle deugden, en door de klaarheid van de Zoon verlicht wordt met verlichte rede om God op schepsellijke wijze maar in steeds hogere klaarheid te kennen, en wanneer de ziel vanuit dit aanroeren en de verlichte rede door de Heilige Geest een ongedurigheid van minne gegeven wordt, die haar God doet smaken met onbegrijpelijke vreugde, — bekomt zij aldus een gelijkenis met de hoge Drievuldigheid en de vruchtbare Eenheid. Al gaf God haar al wat Hij scheppen kan, maar niet Zichzelf : zij bleef in ongedurigheid en onbevredigd; want zij draagt Gods gelijkenis en snakt tegelijk naar genietende eenheid, en zij heeft zich juist krachtens haar gelijkenis opgeheven naar de eenheid zo ver als zij maar kan. Dit is het hoogtepunt van de gelijkenis.

⟨ *Hier begint een God-genietend leven* ⟩

Hier begint nu een hogere graad van diezelfde gave van raad. Immers alle redelijke schepselen, engelen of mensen, die God tot zijn gelijkenis gemaakt heeft in de genade of in de glorie, zijn alle, krachtens die gelijkenis, ingevloeid in de eenheid van hun gedachte, en zij bezitten een natuurlijk grondneigen naar en een met al hun verzamelde krachten genietend inhangen in het overwezen Gods, als in hun eigen grond. Want elke gedachte, ingekeerd in haar wezen, houdt zich wezenlijk en niet werkzaam, en alle wezens raken het eenvuldige wezen Gods

ghen in dat een-vuldighe wesen Gods alse in hare eyghene sake. Die ghescapenheyt en es hier gheen middel, want si es hier boven werken in wesen; ende alle wesene hanghen sonder middel in dat godlijcke wesen; ende die godlijcke Persone die sijn in-ghevloten in eenicheyt ende hanghen natuerlijcke ende ghebrukelijc in dat selve wesen. Soe houdet hem dat afgrondeghe alse een eenvuldich licht, dat es dat wesen selve dat blict in die eenicheyt der Persone, ende in die eenicheyt elcker inghekeerder ghedachten elcker creatueren die na ghebruken haket in dat overste harere ghedachten.

Dit ombegripelijcke licht vercleert dat verstaen der inghekeerder ghedachten, want het es die eewighe Wijsheyt die inder zielen gheboren es. In desen lichte machmen aenscouwen die eenvuldicheyt daer dit licht uut gheboren is, dat es die natuere Gods; want men en mach dat ombegripelijcke wesen niet aensien ghebrukelijcker wijse dan in desen lichte, want dit licht es Cristus. Ende Hi es die dore daer men doer lijden moet, na menschelijcker natueren ende oec na godlijcker natueren; want niement en comt inde zale des eewichs ghebruykens, hi en leve ghelijc Cristus' mensheit, ende hi en scouwe ende vloeye weder in overmids sine onghemetene claerheyt.

Dit eenvuldighe licht dies wesens es grondeloes ende onghemeten ende sonder wise, ende omveet die eenicheyt der godlijcker Persone ende die eenicheyt der zielen ende alle der crachte inder zielen, alsoe dat dit eenvuldighe licht omveet ende dore-scijnt dat natuerlijcke grontneyghen ende dat ghebrukelijcke in-hanghen Gods ende alle der-gheenre die Hi met Hem vereenicht hevet in desen lichte; ende wert al eene ghebrukelijcke eenicheyt Gods ende der minnender gheeste; want alle gheeste sijn hier boven hem selven in-vlietende in ghebrukelijcker eenicheyt na godlijcker wijse met onghemetennen lichte.

Want nu in desen wiseloesen lichte, daermen in sinket, faeliert dat werken Gods ende alre creatueren, want in-

en hangen daarin als in hun eigen oorzaak. De geschapenheid is hier geen middel, maar de geest staat hier, boven zijn werken, in het wezen; en alle wezens hangen zonder middel in het goddelijk Wezen. Ook de goddelijke Personen zijn in de Eenheid ingevloeid, en hangen natuurlijk en genietend in hetzelfde Wezen. Zo toont dat afgrondelijke goddelijk Wezen zich als een eenvuldig licht, dat het wezen zelf is, dat straalt in de Eenheid der Personen, én in de eenheid van elke ingekeerde geest van elk schepsel, die naar genieten verlangt in het opperste van zijn gedachte.

Dit onbegrijpelijke licht verlicht het verstand der ingekeerde gedachte; want het is de eeuwige Wijsheid, die in de ziel geboren is. In dit licht kan men de eenvuldigheid zelf aanschouwen, waaruit dit licht geboren is, dat is de natuur van God zelf. Want dit onbegrijpelijk Wezen kan men genietenderwijze alleen in dit licht aanschouwen : want dit licht is Christus. En Hij is, zowel naar zijn menselijke natuur als naar de goddelijke, de deur, waarlangs men door moet gaan; want niemand komt in de feestzaal van het eeuwig genieten, tenzij hij gelijkend is op Christus' mensheid, en door Christus' ongemeten Klaarheid schouwt en weder invloeit.

Dit eenvuldige licht van Gods Wezen is grondeloos en ongemeten en zonder wijze, en omvaamt[27] de Eenheid der goddelijke Personen en de eenheid der ziel en alle krachten der ziel, in zulke mate, dat dit eenvuldig licht omvaamt en doorschijnt het natuurlijk grondneigen en het genietend inhangen van God (de goddelijke Personen) en van al degenen, die Hij met Zich verenigd heeft in dit Licht; en het wordt samen één enige genietende eenheid van God en van alle minnende geesten; want alle geesten zijn hier boven zichzelf, in de genietende eenheid invloeiend naar goddelijke wijze met ongemeten licht[28]. Immers in dit wijzeloze licht, waar men in verzinkt, houdt alle werk zo van God als van alle schep-

den wesenne Gods en is gheen werken van Gode noch van gheenre creatueren, want de Persone verwielen inden ghebrukene na persoenlijcker eyghenscap, nochtan sijn Si eewigher natueren ende en moghen niet vergaen; ende dit gheschiet al overmids dat ghebrukelijcke neygen inde grondelose onwise dies wesens : hier lidet God ende alle die met Hem vereenicht sijn die overforminghe dies eenvuldichs lichts. In desen lidenne wert die ziele wel gheware dat Hi comende es dien si mint, want si ontfeet meer dan si begheeren mach in die ghebruykelijcke eenicheyt. Ende yeghewelc die gheenicht es ontfeet in desen lijdene ombegripelijcke vroude ende ghebruken; nochtans en sijn si niet ghelijc inder vrouden der salicheyt, want na yeghewelcs hongher ende ongheduer ende hoocheyt in duechden soe es hi edel ende hoghe. Nu wert hem een ghemeyn goet ghegheven, ende na dien dat yeghewelcs hongher ende ongheduer es, daer na wert hi doervloeyt ende overvloeyt men ende meer; nochtan blivet hem allen over, want die grondelose welde es onghemeten ende sonder wise.

Hier es Cristus na sijnder ghescapender zielen overvloeyt ende hare es meer ghegheven dan si begheren mach; want si es ghescapen, ende dit goet es grondeloes.

Die godlijcke minne, dat es eene onghemetene eyghenscap die mach begheren ende minnen in onghemetenre wise. Nu es dese welde wiseloes ende leghet inden wesene Gods. Ende die Persone werken in wisen nader persoenlijcheyt, ende Si ghebruken in onwisen nader weselijcheyt. Aldaer sijn Si overvloeyt in onwisen, dat es dat Si moeten lijden die afgrondighe claerheyt ende ontfaen meer dan si begheren moghen, dat es nader weselijcheyt. Hier-af comt dat alle die doervloeyt sijn in desen ghebrukene, dat si hem selven ontvlieten in onwisen in desen lichte, want dit afgrondighe licht es wiseloes in desen ghebrukene. Alse hi hem selven aldus ontvlo-

selen op.
Want in het Wezen Gods is geen werk, noch van God noch van enig schepsel; want de Personen verwielen[29] en verzinken, naar hun persoonlijke eigenheid, in het genieten; nochtans zijn zij van nature eeuwig en kunnen zij niet vergaan; maar dit alles geschiedt krachtens de genietende neiging in de grondeloze onwijze van het wezen. Hier ondergaat God met allen, die met Hem verenigd zijn, de overvorming door het eenvuldich licht. In het ondergaan hiervan wordt de ziel wel gewaar dat Hij komende is, die zij mint, want zij ontvangt in de genietende eenheid meer dan zij begeren kan. En iedereen, die verenigd is, ontvangt in dit ondergaan een onbegrijpelijke vreugde en genot. Nochtans zijn zij niet allen gelijk in de vreugde der zaligheid; want ieder is edel en hoog naargelang zijn honger en ongedurigheid en verhevenheid in deugden. Wel wordt hun een gemeenschappelijk goed gegeven, en naar de mate, dat ieders honger en ongedurigheid groot is, wordt hij min of meer doorvloeid en overvloeid; en toch gaat het hen allen te boven, want de grondeloze weelde is ongemeten en zonder wijze. Hier is ook Christus, naar zijn geschapen ziel, overstroomd, en haar is meer gegeven dan zij begeren kan : want zij is geschapen en dit goed is grondeloos. De goddelijke Minne is een ongemeten eigenschap, die op ongemeten wijze kan begeren en beminnen. Nu is deze weelde wijzeloos en ligt in het wezen van God. De Personen daarentegen werken in (goddelijke) wijze naar hun persoonlijkheid, maar zij genieten in onwijze naar de wezenheid. Daar[30] zijn zij overstroomd in onwijze, dat wil zeggen, dat zij de afgrondelijke klaarheid moeten ondergaan[31] en meer ontvangen dan zij begeren kunnen, te weten naar de wezenheid. Hiervan komt, dat allen die van dit genieten doorstroomd zijn, zichzelf ontvlieten[32] in onwijze in dit licht, want dit grondeloze licht is wijzeloos in dit genieten. Wanneer zij aan zichzelf in onwijze aldus

ten sijn in onwisen, soe besitten si dat grondelose licht niewerincs, dat es in ombegripelijcheyden, ende dat es hare meeste vroude. Want si nu overmids ghebruken hen selven ontvloten sijn in verlorenheyden, ende hebben Gode beseten alse eene onwise ende eene ombegripelijcke welde, soe werden si van Gode beseten inder selven onwisen. Dit wiselose wesen dit en wert nummermeer werkelijck verhaelt van Gode noch van gheenre creatueren, want het es een ghebruken Gods ende alle sire heylighen. Dit es dat ghebrukelijcke inhanghen Gods ende alder minnender gheeste in dat eenvuldige wesen Gods.
Want nu die Eenicheyt der Persone, naden insiene der Persone ende na den ghebrukelijcken neyghene, sonder onderlaet ghebruket in wesene, also alse ghi ghehoort hebt, die selve Eenicheyt es vruchtbaer ende sonder onderlaet barende die eewige Wijsheyt; ende ute ghebaerne ende ute gheboren te sine vlietet die heylighe Gheest : dit es dat werken Gods. Sonder onderlaet werct Hi, want Hi es een puer werken nader vruchtbaerheyt sijnder natueren; ende en wrachte Hi niet, soe en ware Hi niet noch gheene creatueren in hemelrijcke noch in eertrike : daeromme es Hi altoes werkende ende sonder onderlaet ghebrukende. In deser hogher Eenicheyt der natueren Gods besittet Hem God ghebrukelijcke na den inneyghene in sijn wesen; ende in deser selvere Eenicheyt es Hi vruchtbaer ende barende zonder onderlaet sinen Sone, die eewighe Wijsheyt. Dese Eenicheyt, dit es den trhoon der Drievuldicheyt ende die sige Gods der vaderlijcker moghentheyt, want tusschen ghebruken ende werken besidt hare die hoghe natuere sonder onderlaet ghebrukende ende werkende. Van dien ghebaerne des Vaders soe werden alle die ghelijc sijn in gracien ochte in glorien gherenen, ende yeghewelc na sine edelheyt, ende werken alle levende werke der duechden in ghelijcheyden der hogher Triniteyt; ende si sijn sonder onderlaet ghebrukelijc in-hanghende in die eewighe salicheyt.

ontvloten zijn, dan bezitten zij dit licht nergens, dat wil zeggen in ongrijpbaarheid, en dat is juist hun grootste vreugde. Daar zij nu door genieten aan zichzelf ontvloten zijn in een verlorenheid, en zij God bezeten hebben als een onwijze en een onbegrijpelijke weelde, worden zij door God bezeten in diezelfde onwijze. Dit wijzeloos wezen wordt nooit in enige werkzaamheid bereikt door God of door enig schepsel; want het is het voorwerp van genieting van God en van al zijn heiligen : het is het genietend inhangen van God en van alle minnende geesten in het eenvuldige Wezen van God.
Terwijl nu de Eenheid der Personen, volgens het inschouwen der Personen en naar het genietend neigen, zonder ophouden geniet in het wezen, zoals gij gehoord hebt, is diezelfde Eenheid anderzijds vruchtbaar en zonder onderbreking barende de eeuwige Wijsheid; en uit het baren en uit het geboren-zijn vloeit de Heilige Geest : dat is het werken van God. Zonder ophouden werkt Hij; want Hij is een puur werken[33] naar de vruchtbaarheid van zijn natuur; en werkte Hij niet, zo bestond Hij niet, noch ook enig schepsel in hemel noch op aarde. Daarom is Hij altijd werkende en zonder onderbreking genietende. In deze hoge Eenheid der natuur van God, bezit God Zich genietend naar het in-neigen in zijn Wezen; en in deze zelfde Eenheid is Hij vruchtbaar, en zonder ophouden zijn Zoon, de eeuwige Wijsheid, barende. Deze Eenheid is de troon der Drievuldigheid en de zetel van de vaderlijke almacht Gods; want tussen genieten en werken bezit de verheven natuur Zichzelf zonder ophouden genietend en werkend. Door dit baren van de Vader worden allen, die zijn gelijkenis dragen in de genade of in de glorie, aangeroerd, en wel ieder naar zijn edelheid, en werken zij alle levende deugdwerken in gelijkenis met de hoge Triniteit; en zij zijn anderzijds zonder ophouden genietend inhangende in de eeuwige zaligheid.

Dit sijn die-ghene daer Cristus af spreect : „Salich sijn die ontfermhertige, want si zullen der ontfermhertigheyt na-volghen. Dese hebben haers selfs ontfermt, datse Gode ontbliven souden inden duechden ende in volcomenen levene, ende dat hem God ontbliven soude in sire ghebrukelijcker welden. Dese twee dinghe ende die goede Gods sijn sake datse na-ghevolcht sijn der ontfarmhertigheyt Gods tot diere grondeloser ghebrukelijcheyt, ende sijn hem selven ontsoncken in die afgrondicheyt, ende sijn worden trhoon ende raste der hogher Triniteyt.

Daer-omme die inghele die in desen grade dat rijcke Gods beseeten hebben die heeten Trhoni, want si Gode beseten hebben ende Hi hem weder; ende si staen tuschen ghebruken ende werken, ende pleghen beyds in volcomenheden; ende si behoren ten sevenden chore, ende si sijn die nederste inde derde iherarchie; ende si sijn claerder ende hoghere dan alle die ander in die ses chore. Ende alle die-ghene die dit vervolcht hebben overmids godlijcke gaven ende doechdelijcke werke in gracien ochte in glorien, die sijn alle trhone, dat es dat si Gode besitten met ghebrukelijcken in-hanghene in dat overwesen Gods, ende van Gode beseten werden alse sijn eygen throen ende sine raste; want sij sijn inder eenvuldigher ghebrukelijcheyt des wesens één sonder differencie. In deser simpelre eenvuldicheyt godlijcs wesens en es noch kinnen, noch begheren, noch werken; want dit es een wiseloes abis die nummermeer vervolcht en werdet van werkelijcken begripe. Daer-omme badt Cristus dat wi een werden souden, also Hi ende sijn Vader een sijn overmids ghebrukelijcke minne ende ontsonkenheyt

⟨ *Zalig de barmhartigen...* ⟩

Dit zijn degenen, waarover Christus spreekt: „Zalig zijn de barmhartigen, want zij zullen barmhartigheid verwerven" (Mt. 5, 7). Omdat dezen zich over zichzelf ontfermd hebben, wilden zij voorkomen dat zij voor God te kort zouden geschoten zijn in deugden en in volmaaktheid van leven, en dat God hun dan zijn genietende weelde zou hebben moeten onthouden. Deze twee punten, samen met de goedheid Gods, zijn oorzaak dat zij zijn barmhartigheid verworven hebben tot in die grondeloze genieting, en dat zij aan zichzelf ontzonken zijn in de grondeloosheid, en rust en troon der hoge Triniteit zijn geworden.

⟨ *Gelijkenis met de Tronen* ⟩

Daarom heten de engelen, die in deze graad het rijk Gods bezeten hebben, Tronen; want zij hebben God in bezit genomen en God hen wederkerig; en zij staan tussen genieten en werken, en plegen beide in de volmaaktheid; en zij behoren tot het zevende koor, en zij zijn de laagste in de derde hiërarchie; en zij zijn klaarder en verhevener dan al de anderen in de zes lagere koren. En al degenen, die dit bereikt hebben door goddelijke gaven en deugdelijke werken, in de genade of in de glorie, zij zijn allen tronen, dat is, dat zij God bezitten met een genietend inhangen in het Overwezen Gods, en door God bezeten worden als zijn eigen troon en zijn rust, want zij bevinden zich in de eenvuldige genieting van het Wezen één zonder differentie[34]. In deze simpele eenvuldigheid van het goddelijk Wezen is noch kennen noch begeren noch werken; want het is een wijzeloze afgrond die nimmermeer bereikt wordt met werkzaamheid-in-begrippen. Daarom bad Christus, dat wij één zouden worden, zoals Hij en zijn Vader één zijn (vgl. Jo. 17, 22), één door genietende minne en ontzonkenheid in wijzeloze duister-

in die wiselose demsterheyt, daer es verloren ende ontvloten Gods ende alder creatueren werkelijcheyt.

Dese mensche die dese gave godlijcs raeds aldus hevet volbracht, hi es wel ghelijc den firmamente des hemels, dat es gheciert met den planeten ende met den sterren. Overmids den loep des firmaments ende der planeten ende der sterren, soe leven ende wassen alle creatueren inder eerden, inden watere ende inder lucht. Ende dat overste des firmaments houdet hem lydende yeghen dat invlieten der eerster beroeringhen, ende ieghen dat beweghen des inghels ende godlijcker moghentheyt; daeromme eest sonder onderlaet werkende na den nederste, ende lidende naden overste.

Op-dat de mensche besitten moghe dese gave godlijcs raets inder hoochster volcomenheyt, soe moet hi hebben
een hooch ghelijc vercreghen,
ende met minnen sijn verheven
in-hanghende in die Overweselijcheyt.
Die in Overwesen neyghen,
si en zullen nummer beyden
sonder die ghebrukelijcheyt.

Dat eenvuldighe scinen
ontfaense met den bliden
inder crachte eenicheyt.
Soe moeten si overvlieten
sonder eenich verdrieten
in dies lichts eenvuldicheyt.

Soe willen si daer woenen,
ende nummermeer weder-comen,
verre inder verlorenheyt.
Soe wilt in hem rasten
met al haren gasten
die verweende Triniteit.

nis, waarin alle werkzaamheid van God en van de schepselen verloren en ontvloten is.

⟨ *Gelijkenis met de benedenste hemel* ⟩

De mens, die deze gave van goddelijke raad tot deze volmaaktheid heeft gebracht, gelijkt wel op het firmament des hemels, dat gesierd is met planeten en sterren. Door de beweging van het firmament, van planeten en van sterren, leven en groeien alle schepselen op de aarde, in het water en in de lucht; maar het opperste van het uitspansel zelf houdt zich lijdzaam tegenover de invloed van de eerste beweger en tegenover het beroeren van de engel[35] en van Gods almacht. Aldus is het firmament zonder ophouden werkzaam of actief naar zijn laagste, en lijdzaam of passief naar zijn hoogste deel.

Wil de mens deze gave van goddelijke raad in de hoogste volmaaktheid bezitten, zo moet hij

een hoge gelijkenis hebben verkregen
en met minne zijn verheven
inhangend in Gods Overwezenlijkheid[36].
Die in het Overwezen neigen,
zij zullen nimmer blijven
zonder genietende volheid.

Dat eenvuldig inschijnen
ontvangen zij, met alle blijden,
in der vermogens eenheid.
Zo zullen zij overvloeien
zonder enig vermoeien
in des lichts eenvuldigheid.

Dan zullen zij daar wonen
en nimmer wederkomen,
ver als zij zijn in zelfverlorenheid.
Dan zal in hen rusten
met al haar vrienden
de verrukkelijke Triniteit

Aldus selen wij crighen
zonder eenich ontbliven
in die Overweselijcheyt,
ende altoes nederkeeren
ende dat rijcke regeren
met duechden in ghelijcheyt.

Nu willic u *vier dinghe*
bescriven zonderlinghe
die hinderen die ghebrukelijcheyt :
Die hebben cleen verlanghen,
si en sijn niet vaste verhanghen
in die Overweselijcheyt.

Daer-omme en werdense niet besceenen
noch in onwisen gherenen,
maer si bliven in haers selfsheyt.
Want si dien lichte ontbliven,
daer-omme en moghen se niet crighen
verre in die verlorenheyt.

Want si hier ghebreken,
daer-omme en wordense niet gheeten
inden mont der salicheyt.

Nu wilik u verclaren
vier dinghe die verswaren
ende beroven doechdelijcheyt :
Die hem buten keeren
ende soeken lof ende eere,
si sijn verre vander eenicheyt.

Dat eenvuldighe clare
en werdense niet gheware
in haer selfs elindicheyt.
Si en sijn niet verresen,
want traecheyt es hem bleven;
si rusten in creatuerlijcheyt.

Zo moeten wij streven
zonder enig begeven
naar de Overwezenlijkheid,
en steeds weer nederkeren
en ons zielerijk regeren
met deugd en gelijkvormigheid.

Nu wil ik u vier dingen
beschrijven, die zonderlinge
hinderen het genieten van de Godheid.
Die slechts eng zijn in 't verlangen :
zij zijn niet vast verhangen
in de Overwezenlijkheid.

Daarom worden zij niet beschenen
noch tot onwijze gedreven
maar blijven in hun zelfheid.
Omdat zij aan 't licht te kort schieten,
kunnen zij niet strevend vlieten
ver in zelfverlorenheid.

Daar zij zich in gebreke weten
worden zij ook niet gegeten
in de mond der zaligheid[37].

Nu wil ik u verklaren
vier dingen, die verzwaren
en verhinderen alle deugdelijkheid.
Die zich naar buiten keren
en zoeken eigen lof en ere,
zij zijn ver van de eenheid.

't Licht dat eenvuldig is en klaar,
worden zij niet gewaar
in hun eigen ellendigheid.
Zij zijn niet opgestegen,
traagheid is hun bijgebleven :
zij rusten in de geschapenheid.

Maer wouden sise verdriven,
si mochten opweert crighen
ende smaken Gods gherinen,
ende besitten eewicheyt.

⟨Vander gaven der verstandicheit⟩

Die seste godlijcke gave die de ziele chiert in edelheiden, dat es die gave der verstandicheyt. Want die mensche, overmids dat inwindighe gherinen dat hi hevet vanden Vader, ende die verlichte redene vanden Soene, ende ongheduer van minnen vanden heylighen Gheest : soe es hi een volcomen ghelijc. Nochtans mach hi sonder onderlaet wassen in duechden ende in meere ghelijcheyt; want hi en mach niet soe vele verdienen, God en moghe meer gheven; hi en mach oec niet soe claer sijn van verstane, God en moghe hem claerder maken; hi en mach oec niet soe groten minne hebben, God en mach hem meerer gheven. Nochtans es hi, overmids dat inwindighe roeren ende verlichte redene ende brant der minnen, een volcomen ghelijc Gods. Want nu die mensche nader zielen van nieute ghescapen es, dat God niewerincs nam, daer-omme es hi den nieute na-ghevolcht, dat niewerincs es; ende es hem selven ontvloten in verlorenheyden overmids dat insincken in dat eenvuldighe wesen Gods alse in sinen eyghenen gronde, ende es ghestorven in Gode. Sterven in Gode dat es zalich te sine, ende yeghewelc na sire edelheyt; dat es harde ongelijc in gracien ende in glorien.

Dese salicheyt es Gode begripen, ende van Gode werden begrepen inder ghebrukelijcker Eenicheyt der godlijcker Persone, ende inghevloten overmids die Eenicheyt in dat Overwesen Gods. Want nu dese Eenicheit na den inkeere es ghebrukelijc ende na den uutkeere es vruchtbaer, soe vloeyt die fonteyne der Eenicheyt, dat es : die Vader baert sinen Sone die eewighe waerheyt, dat es dat beelde

Maar wilden zij die verdrijven,
zij konden opwaarts stijgen
en gevoelen Gods aandrijven,
bezitten ook Gods eeuwigheid.

6. Over de gave van Verstand

De zesde goddelijke gave, die de ziel adelt en versiert, is de gave van verstand. Door het inwendig aanroeren van de Vader, en de verlichte rede vanwege de Zoon, en de ongedurigheid van minne, dank zij de Heilige Geest, wordt de mens een volkomen gelijkenis, al kan hij nog voortdurend groeien in deugden en in grotere gelijkenis; want hij kan niet zoveel verdienen, of God kan hem nog meer geven; hij kan ook niet zo verlicht zijn van verstand, of God kan hem meer verlicht maken; en hij kan ook niet zo grote liefde hebben, of God kan hem een nog grotere geven. Maar toch is hij, zoals gezegd, door het inwendig aanroeren en de verlichte rede en de brand zijner minne een volkomen gelijkenis van God. Immers daar de mens naar de ziel uit het niet, dat God nergens nam, geschapen is, is hij het niet, dat nergens is, nagelopen; en hij is zichzelf ontvloten in verlorenheid, door het inzinken in het eenvuldig Wezen van God als in zijn eigen grond en is gestorven in God. Sterven in God, dat is zalig zijn, en wel voor ieder in zijn edelheid, wat zeer ongelijk is in de genade en in de glorie.
Deze zaligheid is God grijpen en door God gegrepen worden, opgenomen worden in de genietende Eenheid der goddelijke Personen, en over die Eenheid verzonken zijn in het Overwezen Gods. Doordat nu deze Eenheid, volgens het inkeren genietend, maar volgens het uitkeren ook vruchtbaar is, zo vloeit de bron der Eenheid uit : d.i. de Vader baart zijn Zoon, de eeuwige waarheid en het Beeld des Vaders, waarin deze Zichzelf en alle dingen kent. Dit zelfde Beeld is een Beeld en een oor-

des Vader daer Hi Hem selven in bekint ende alle dinc. Dit beelde es een leven ende eene sake alre creatueren, want in desen beelde leven alle dinghe na godlijcker wise, ende overmids dit beelde sijn alle dinghe ghemaect volmaectelijc; ende overmids dit exemplaer sijn alle dinghe gheordineert wiselijc; ende overmids redene des beelds sijn alle dinghe ghevoecht in haren inde, alsoe verre alst Gode toebehoort; want elcker redelijcker creatueren es ghenoech ghedaen salicheyt te vercrighen. Maer die redelijcke creatuere na creatuerlijcken uutvlote en es dat beelde des Vaders niet, want si vlietet ute alse creatuere ende daer-omme bekintse ende mint met maten in lichte der gracien ochte der glorien. Want niemen en besidt die godlijcke natuere werkelijcke na godlijcker wijse dan die godlijcke Persone, want gheene creatuere en mach werken met onghemetenre wise; want wrochte si onghemetenre wijs, soe ware si God, niet creatuere. Overmids dit beelde hevet God die creatueren Hem ghelijc ghemaect van natueren, ende Hi hevet die toeghekeerde noch ghelijckere ghemaect boven alle natuere in lichte der gracien ochte der glorien, elcke na dien datse ontfanckelijc sijn na staet ende na weerdicheyt.

Nu sijn alle die-ghene die inwindich gherinen ghevoelen, ende verlichte redene hebben, ende ongheduer van minnen, ende dien die onwise vertoent es : die sijn ghebrukelijc inghekeert in dat overwesen Gods. Nu es God inhanghende in sijn wesen ghebrukende, ende scouwende dat selve wesen dies Hi ghebruket. Na der ghebrukelijcker wijse faliert dat licht Gods sonder onderlaet in dien wiseloesen wesene, maer na den scouwene ende na den staerne soe en mach dat sien niet ondergaen; want altoes salmen scouwen datmen ghebruct. Na diere wise datmen faelliert sonder onderlaet in dien lichte, dat sijn die-gheene die rasten in ghebrukelijcheyden, inder welder woestinen daer Hem God besidt ghebrukelijck : daer

zaak van alle schepselen; want in dit Beeld leven alle dingen naar goddelijke wijze, en volgens dit Beeld zijn alle dingen volmaakt geschapen; en door dit Oerbeeld zijn alle dingen wijs geregeld en dank zij de idee[38] van dit Beeld zijn alle dingen afgestemd op hun einddoel, zover als het van God afhangt; want voor elk redelijk schepsel is voldoende gedaan opdat het zijn zaligheid verkrijge. Maar het redelijk schepsel, in zijn schepsellijk uitvloeien, is het beeld des Vaders niet; want het vloeit uit als schepsel, en derhalve kent en mint het met mate in het licht der genade of der glorie. Want niemand bezit de goddelijke natuur als werkende naar goddelijke wijze, dan alleen de goddelijke Personen, want geen schepsel kan werken in ongemeten wijze; want werkte het in ongemeten wijze, dan ware het God en geen schepsel. Door dit Beeld (de Zoon) heeft God de schepselen slechts gelijkend op Hem gemaakt in hun natuur, en Hij heeft de naar Hem toegekeerden nog meer gelijkend gemaakt boven de natuur in het licht der genade of der glorie, elkeen naar dat hij ontvankelijk is in staat en waardigheid.

⟨ In God gestorven ⟩

Nu zijn al degenen, die het inwendig aanroeren gevoelen, verlichte rede hebben en ongedurigheid van minne ervaren, en aan wie de hiervoren genoemde onwijze Gods geopenbaard is, genietend ingekeerd in het Overwezen Gods. En God, inhangende in zijn Wezen, is genietend en tegelijk schouwend datzelfde Wezen dat Hij geniet. Naar de genietende wijze gaat het licht Gods zonder ophouden onder in het wijzeloze Wezen; maar naar het schouwen en staren kan dat zien niet ondergaan, want altijd moet men schouwen wat men geniet. Zij die zonder ophouden bezwijken voor dat licht, zijn degenen, die rusten in genieten, in de wijde, wilde woestijn, waarin God Zich genietend bezit : daar verzinkt

faliert dat licht in rasten ende in onwisen in dat hoghe wesen. Daer es God trhoen sijns selfs; ende alle die in desen grade Gode besitten in gracien ende in glorien, dat sijn trhone ende die tabernakele Gods, ende si sijn in Gode ghestorven in een eewich rusten.

Ute desen stervene compt een overweselijc leven, dat es een God scouwende leven; ende hier beghint die gave der verstendicheyt. Want nu God scouwet sonder onderlaet dat selve wesen dies Hi ghebruket, ende want Hi ongheduer ghevet daer Hi ghelijc maket, soe ghevet Hi raste ende ghebruyken daer Hy vereenicht. Maer daermen een is inden wesene ende inder ontvlotenheyt, daer en es noch gheven noch nemen. Ende want Hi verlichte redene ghevet daer Hy ghelijc maect, soe ghevet Hi onghemetenne claerheyt daer Hi vereenicht. Dese onghemetene claerheyt dat es dat beelde des Vaders.
Tot desen beelde sijn wij ghescapen, ende moghen met Hem vereenighen in hoghere eenicheyt dan die throne, op-dat wij boven dat faelieren scouwen dat gloriose aenschijn des Vaders dat es die hoghe natuere der Godheyt. Nu werdet dese grondelose claerheyt ghemeyne ghegheven allen ghebrukenden ghedachten in gracien ende in glorien; soe vloeyt si ghemeyne ghelijc die claerheyt der zonnen. Nochtans en werdense niet ghelijc verclaert diese ontfaen : die zonne doerschijnt clarre dat glas dan den steen, ende dat cristal dan dat glas; ende elc precioes steen blict ende toent sine edelheyt ende sijn virtuyt ende sine varwe inder claerheyt der zonnen. Alsoe werdet yeghewelc verclaert na edelheyt sijnre ontfanckelijcheyt beyde in gracien ende in glorien, maer die meeste in gracien es men verclaert dan die menste in glorien. Nochtan en es dat licht der glorien gheen middel tuschen die ziele ende dese onghemetenne claerheyt; maer die staet ende de tijt ende de wandelbaerheyt hendert ons,

het licht in rust en onwijze in het hoge Wezen. Daar is God troon van Zichzelf; en al degenen, die God in deze graad in genade of glorie bezitten, zijn tronen en tabernakels van God, en zij zijn in God gestorven in een eeuwige rust.

⟨ Een overwezenlijk leven ⟩

Uit dit sterven komt een overwezenlijk leven, dat is een God-schouwend leven, en hier begint de gave van verstand. God immers schouwt zonder ophouden hetzelfde Wezen, dat Hij geniet; en zoals Hij ongedurigheid geeft aan wie Hij aan Zich gelijkend maakt, zo geeft Hij ook rust en genieten waar Hij met Zich verenigt. Maar als men in het Wezen en in de ontvlotenheid is, daar is noch geven noch nemen. En zoals Hij verlichte rede schenkt waar Hij gelijkend maakt, zo geeft Hij ongemeten klaarheid waar Hij verenigt. Deze ongemeten klaarheid is het Beeld des Vaders. Tot dit Beeld zijn wij allen geschapen, en zo kunnen wij met Hem in een hogere eenheid verenigd worden dan de Tronen, indien wij, boven het verzinken, het glorieus aanschijn van de Vader, dat is de verheven natuur van de Godheid, schouwen. Nu wordt deze grondeloze klaarheid gemeenschappelijk gegeven aan alle genietende geesten in de genade en in de glorie, zodat zij voor allen gemeen vloeit zoals het licht van de zon. Nochtans worden niet allen, die ze ontvangen, gelijkelijk verlicht. Zoals de zon ook het glas klaarder doorschijnt dan een steen, en het kristal weer klaarder dan het glas; en zoals elke edelsteen zijn edelheid en zijn klaarheid en zijn kleur in het licht der zon weerkaatst en toont, evenzo wordt eenieder verlicht naar de edelheid van zijn onvankelijkheid zowel in de genade als in de glorie; maar de grootste in de genade is nog minder verlicht dan de geringste in het licht der glorie, al is het licht der glorie geen middel tussen de ziel en deze ongemeten klaarheid[39]. Maar onze pelgrimstaat en de

ende daer-omme verdienen wij ende si niet.
Dese hoghe claerheyt dat is dat eenvuldighe scouwen des Vaders, ende alle der gheenre die ghebrukelijc scouwen ende staren in eenen ende met eenen ombegripelijcken lichte, ende yeghewelc na dat hi verclaert es. Want dit grondelose licht scijnt sonder ophouden in alle ghedachten; maer die mensce die hier levet inder tijt werdet dicke verbeelt, dat hi niet altoes werkelijcke en scout noch en staert met desen lichte in dat Overwesen; maer weselijc hevet hijt beseten die dese gave ontfaen heeft, ende alse hi wilt mach hijs pleghen. Want nu dit licht onghemeeten es daermen met scouwet, ende datmen scouwet afgrondich is : hier-omme en mach dat een dat ander nummermeer verhalen; maer staren ende scouwen steet eewelijc in onwisen in dat ghebrukelijcke aenschijn der hogher maiesteyt, daer die Vader overmids eewighe Wijsheyt sijn afgrondighe wesen anestaert in deser wijse.

Ende alle die-gheene die met deser Wijsheyt doervloeyt ende verclaert sijn, die heeten Cherubyn, want si behoren te dien chore; ende die pleghen dies wercs in eewicheyden, ende yeghewelc na sire edelheyt, want si en sijn niet ghelijc verclaert. Nochtan en ghebreken si nummer den doechden noch gheenre creatueren inder ghelijcheyt, ende si staren sonder ophouden boven dat ghelijcke in eenvuldicheyt.

God, die een Heere es des scouwens, Hi es scouwende ende werkende sonder onderlaet. Cristus, na sire menscheyt, was ende es die alderhoochste scouwer na sire ghescapenre zielen, die ye wert; want Hi was een met diere Wijsheyt, ende Hi was selve die Wijsheyt daer men

tijd en de veranderlijkheid op aarde hinderen ons, en daarom verdienen wij nog en zij niet meer.
Deze hoge klaarheid is het eenvuldig schouwen van de Vader en van allen, die genietend schouwen en staren in en met een onbegrijpelijk licht, en ieder naar de mate dat hij verlicht is. Want dit grondeloze licht schijnt zonder ophouden in alle geesten; maar de mens die hier nog in de tijd leeft, wordt dikwijls verbeeld, zodat hij niet altijd metterdaad schouwt en staart met dit licht in het Overwezen; maar hij, die deze gave ontvangen heeft, bezit dit licht wezenlijk, d.i. habitueel; en wanneer hij het wil, kan hij het ook aanwenden. Want daar het licht, waarmee men schouwt ongemeten, en het licht dat men schouwt grondeloos is, kan dientengevolge het een het ander niet achterhalen of bereiken; maar schouwen en staren houdt eeuwig stand in onwijze[40], in het genietend aanschijn van de verheven majesteit, waar de Vader door de eeuwige Wijsheid zijn afgrondelijk Wezen op deze wijze aanstaart.

⟨ Gelijkenis met de Cherubijnen ⟩

En al degenen, die door deze Wijsheid doorvloeid en verlicht zijn, heten Cherubijnen, want zij behoren tot dit koor, en zij vervullen in eeuwigheid deze taak, ieder naar zijn edelheid, want zij zijn niet allen even verlicht. Nochtans komen zij nooit aan hun gelijkenis te kort wat hun eigen deugd of hun hulp aan de schepselen betreft, maar boven deze gelijkenis uit staren zij zonder ophouden in de eenvuldigheid.

⟨ Gelijkenis met God en met Christus ⟩

God, die een Heer is van het schouwen, Hij is zonder onderbreking schouwend en werkend. Christus naar zijn mensheid was en is, naar zijn geschapen ziel, de allerhoogste schouwer, die er ooit was; want Hij was één met de Wijsheid waarmee men schouwt. Toch was Hij

met scouwet. Nochtan was Hi allen menschen altoes ghenoech uutwendich ende in werken der caritaten, ende Hi was zonder onderlaet scouwende dat aenschijn sijns Vaders. Ende dit es de edelheyt der gaven : werken ende scouwen ende onghehendert bliven, also verre alse men vermach.

Dit sijn die-ghene daer Cristus af spreect : „Salich sijn die reyne van herten, want sij zullen Gode sien". Want si onverbeeldet sijn van eertschen dinghen, ende onachsam lijflijcker ghenoechten, ende ghelijc in duechden met gherechticheden, ende scouwen die onwijsen in bloetheden : daer-omme sijn sij zalich, want dat es een godlijc scouwen.

Dese menschen sijn wel ghelijc den middelsten hemele, die cristalen heetet, want sij sijn ghelijc den cristale doerschinich van den oversten hemele, dat es vander eewigher Wijsheyt des Vaders. Dit es een overweselijc scouwende leven, daer dat inghekeerde verstaen is ghechiert metter gaven der verstandicheyt, dat es God selve die eewige Wijsheyt.

Op-dat de mensche dese gave besitten moghe ende si hem weder, soe moet hi hebben dese *vier punte :*

Wie dat sal verclaren,
hi moet overvaeren
in die Overweselijcheyt :
dat onghemeten clare
des wert hi daer gheware
in dies gronts eenvuldicheyt.

Soe werdet hi doervloeyet
ende altemale doergroeyet
in lichte der waerheyt.

voor alle mensen uitwendig en in werken van karitate beschikbaar, en tegelijk zonder ophouden schouwend het aanschijn van de Vader. En dit is de edelheid van deze gave : werken en schouwen en toch ongehinderd blijven zover men het vermag.

⟨ *Zalig de zuiveren van hart* ⟩

Dit zijn degenen, waarover Christus spreekt : „Zalig zijn de zuiveren van hart, want zij zullen God zien" (Mt. 5, 8). Want zij zijn geenszins verbeeld door andere dingen, en ongevoelig voor lichamelijke genoegens, en aan Christus gelijkend in deugden met gerechtigheid, en zij schouwen de Onwijze zoals zij is in blootheid : daarom zijn zij zalig, want dat is een goddelijk schouwen.

⟨ *Gelijkenis met de middelste hemel* ⟩

Deze mensen zijn wel te vergelijken met de middelste hemel, kristallijnen hemel geheten, want zij zijn als kristal doorschenen door de hoogste hemel, dat is door de eeuwige Wijsheid van de Vader. Dit is een overwezenlijk schouwend leven, waarin het ingekeerde verstand versierd is met de gave van verstand, d.i. door God zelf, de eeuwige Wijsheid.

Wil de mens deze gave bezitten en zij hem wederkerig, dan moet hij deze vier hoedanigheden hebben :

Wie dan wil ver-klaren :
hij moet overvaren
in de Overwezenlijkheid :
dat ongemeten klaar,
dat hij wordt gewaar
in des gronds eenvuldigheid.

Zo wordt hij overvloeid
en geheel doorgloeid
in het licht der waarheid.

Dat licht scijnt ghemeyne
op alle die sijn reyne
ende verclaert, al na werdicheyt.

Soe moghense dan staren,
ende scouwen sonder sparen
dat aenschijn der ghebrukelijcheyt.
Altoes salmen scouwen
dies men ghebruket met trouwen
verre inder verlorenheyt.

Dat lief es verre ontvaren
dat doet altoes verstaren
in de hoghe zalicheyt.
Nochtan soe eest begrepen,
ende lief van lieve beseten
inder woestinen eenicheyt.

Aldus so selen wi bliven,
ende al ons leven crighen
in die hoghe afgrondicheyt.

Noch doe ik u bekinnen,
cundijt wel versinnen,
viere dinghe hinderen die verstandicheyt :
Die altoes die oghen luken
ende peysen omme ghebruyken
in die Overweselijcheyt.

Si en moghen niet verclaren,
want si niet en staren
in dies lichts eenvuldicheyt.
Dit hindert in dat bekinnen
met dien Cherubinnen
dat lief in zulcker edelheyt.

Si willen hen aisieren,
ende dat maket faelieren
in dat aenschijn der maiesteyt.

Dat licht schijnt algemeen
op allen die zijn rein,
maar verlicht elk naar waardigheid.

Zo kunnen zij dan staren
en schouwen zonder sparen
het aanschijn der genietelijkheid[41].
Altijd moet men schouwen
wat men geniet[42], met trouwe,
diep in zelfverlorenheid.

De geliefde is ver weggevaren :
dat doet altoos weerom staren
in de hoge zaligheid.
Nochtans wordt hij aldus gegrepen
en lief door lief bezeten
in der woestijnen eenzaamheid.

Zo blijven wij verheven
en zal geheel ons leven streven
naar de hoge afgrondigheid.

Vier dingen wil ik u doen kennen
zo g'u erover wilt bezinnen,
die hinderen de gave van verstandigheid :
die altoos met gesloten ogen
slechts te genieten pogen
in de Overwezenlijkheid :

zij kunnen niet ver-klaren,
omdat zij niet en staren[43]
in des lichts eenvuldigheid.
Het hindert om te kennen,
met de Cherubinen,
de Geliefde in zulk een edelheid.

Zij willen zich verlustigen,
maar dat doet hen mislukken
in 't aanzien van Gods majesteit.

Noch willic u verclaren
viere dinghe die doen vervaren
ende beroven verstandicheyt.
Die soect eertsche smake,
hi en can niet gheraken
in die hoghe ghebrukelijcheyt.

Hi en mach niet verclaren,
want hi es verladen
met beelden der verganclijcheyt.
Hi sal cume gherijsen,
(dat doet dranc ende spijse)
want hi blivet in gulsicheyt.

Dit eest dat ic leere :
dese dinghe doen verkeeren
ende beroeven zalicheyt.

⟨Vander gaven der smakender wijsheit⟩

Die sevende godlijcke gave dat es eene smakende wijsheyt, die wert ghegheven in dat overste der inghekeerder ghedachten, ende doergheet dat verstaen ende den wille na den inkeere in die overstheyt. Dese smaec es onghemeeten ende grondeloes, ende vloeyt van binnen uutwert, ende doregheet lijf ende ziele nadats yeghewelcke cracht ontfanckelijc es, totte dien inwendichsten sinne, dat es een lijflijc ghevoelen. De andere sinne, alse sien ende horen, die nemen haer vroude van buyten, in dien wondere dat God ghescapen heeft te sire eeren ende smenschen behoef. Dese ombegripelijcke smaec : boven de ghedachte in de wijdde der zielen es hi onghemeeten, ende dat es de heylighe Gheest, de ombegripelijcke minne Gods; beneden der ghedachten es dat ghevoelen ghemeeten; maer want de crachte inhanghende sijn, soe vloeyen si al over. Ende want de Vader der eewicheyt die inghekeerde ghedachte hevet gheciert met ghebruken-

Nog wil ik u aanduiden
vier dingen, die uitsluiten
en verdwijnen doen verstandigheid.
Die aardse dingen zoekt te smaken,
hij kan niet geraken
in Gods hoge genietelijkheid.

Hij kan niet komen tot ver-klaren,
die zich laat bezwaren
met beelden der vergankelijkheid.
Hij zal ternauwernood oprijzen,
die onder druk van drank en spijzen
volhardt in gulzigheid.

Dit is 't wat ik wil leren
deze dingen doen verkeren
en vergaan de zaligheid[44].

7. Over de gave van Smakende Wijsheid[45]

De zevende goddelijke gave, d.i. de smakende wijsheid, wordt ingestort in het opperste der ingekeerde gedachte, en doordringt verstand en wil, naar de mate waarin deze zich in het opperste van de geest hebben ingekeerd. Deze smaak is ongemeten en grondeloos, en vloeit van binnen uitwaarts en doordringt ziel en lijf, naar gelang elk vermogen er ontvankelijk voor is, tot de inwendigste zin toe, die een lichamelijk tasten is[46]. De andere zinnen, zoals zien en horen, halen hun vreugde van buiten uit de wonderlijkheden, die God tot zijn eer en ten behoeve van de mensen geschapen heeft. De voornoemde smaak is, *boven* de gedachte in de wijdheid der ziel, ongemeten, want het is de Heilige Geest zelf, de onbegrijpelijke Minne Gods; maar *beneden* de gedachte is dat gevoel begrensd. Maar omdat de vermogens ingetrokken zijn in het wezen, worden zij er alle geheel door overstroomd. Omdat enerzijds de eeuwige Vader de ingekeerde gedach-

ne in vereenichtheyden, ende met begripene ende met begrepen te sine in ontvlotenheyden, ende es eene throon ende eene raste Gods; ende die Sone die eewighe Wijsheyt die hevet gheciert dat inghekeerde verstaen met sijns selfs claerheyt, omme te bescouwene dat aenschijn der ghebrukelijcheyt : ende nu wilt die heylighe Gheest chieren den inghekeerden wille ende der crachte inhanghende eenicheyt, op-dat de ziele smake ende kenne ende proeve hoe goet God es. Dese smaec es soe groot, dat der zielen dunct dat hemelrijcke ende eertrijcke ende alle dier binnen sijn versmelten mochten ende te niete werden in desen grondelosen smake. Dese weelde es boven ende beneden, binnen ende buyten, ende hevet dat rijcke der zielen alte-male omvaen ende doergaen. Soe scouwet dat verstaen die eenvuldicheyt ane, daer alle dese weelde uut vloeyt. Hier-af comt een merken der verlichter redenen; nochtan weet si wale dat haer die ombegripelijcke weelde ontbliven moet te bekinnenne, want si merct met gescapenen lichte, ende die vroude es onghemeeten : daer-omme faliert de redene in dat merken. Maer dat verstaen dat overformt es met diere onghemetenre claerheyt, dat scout ende staert sonder ophouden die ombegripelijcke vroude der zalicheyt.

Maer de redene merct vele nauwe creatuerlijcker wijs in ghescapenen lichte, op-dat si haer vermake ende verblide in vernufteghen beelden ende in ute-wallenden werken ute der grondeloser Godheyt. Soe merct de redene wel dat haer lief soe groot es, dat Hi na sire wijs van hare noch van gheenre creatueren nemmermeer begrepen werdt; soe hoghe, dat Hi nummermeer creatuerlijcker wijs herhaelt en wert; soe eenvuldich, dat in Hem alle menichvuldicheyt inden ende beghinnen moet. Ende Hi es eene schoonheyt die chiert hemelrijcke ende eertrijcke.

te heeft gesierd door het genieten van het verenigd-zijn en door het begrijpen en omgrepen-zijn in zelfverlorenheid, zodat zij een troon en rustplaats voor Hem is geworden; en omdat anderzijds de Zoon, Gods Wijsheid, het ingekeerde verstand gesierd heeft met zijn eigen klaarheid om het aanschijn der genieting te aanschouwen; en omdat ten slotte ook de Heilige Geest de ingekeerde wil, en de eenheid, waarin de krachten inhangen, wil sieren, opdat de ziel zou smaken, kennen en proeven hoe goed God is (vgl. Ps. 33,9), — is deze smaak zo groot, dat het de ziel toeschijnt, dat de hemel en het aardrijk en allen, die er in zijn, zouden kunnen versmelten en te niet gaan in deze grondeloze smaak. Deze weelde is boven en beneden, binnen en buiten en heeft het rijk der ziel algeheel omvat en doordrongen. Zo schouwt het verstand de eenvuldigheid aan, waar al deze weelde uit vloeit. Hiervan komt een bespiegelen van de verlichte rede : toch weet deze wel, dat de voornoemde onbegrijpelijke weelde haar kennis te boven gaat; want zij werkt met geschapen licht, terwijl die vreugde ongemeten is : en daarom faalt rede in dit bespiegelen. Maar het verstand, dat overvormd is met de ongemeten klaarheid, schouwt en staart zonder ophouden de onbegrijpelijke vreugde der zaligheid.

⟨ Loflitanie op Gods volkomenheden ⟩

Toch wil de rede zeer nauwkeurig op schepsellijke wijze en in geschapen licht navorsen, om haar genoegen en vreugde te vinden in verstandelijke beelden aangaande de werken, die uit de grondeloze Godheid gevloeid zijn. Zo merkt de rede wel, dat haar Geliefde zo groot is, dat Hij naar zijn eigen wijze, noch door haar, noch door enig schepsel ooit zal kunnen begrepen worden; zo hoog, dat Hij nimmer op schepsellijke wijze kan bereikt worden; zo eenvuldig, dat in Hem alle menigvuldigheid eindigen en beginnen moet. Hij is een schoonheid, die het hemel-

Ende Hi es een rijcdom daer alle creatueren uut ghevloten sijn ende weselijc in bleven sijn. Ende Hi es een eersamheyt hemelrijcs ende eertrijcs ende alre creatueren. Ende Hi es een leven daer al dàt in leeft, dat ye ghewert ende emmermeer sijn sal. Ende Hi es seghe daermen alle dinc in verwint. Ende Hi es de crone daer verwinnende mede ghecroont werden. Ende Hi es ghesonde : die Hem vercrighet, hi es vorweert meer ghenesen. Ende Hi es vreede daer alle minnende in rasten. Ende Hi es sekerheyt : die Hem vercrighet, hem en mach niet ghebreken. Ende Hi es die zalicheyt, die ghevet dat ghebruyken. Ende Hi es een troost die verblijdt de bedroefde. Ende Hi es soeticheyt die doergheet de begherende. Ende Hi es vroude : in Hem glorieren die minnende. Ende Hi es oerspronc der vrouden : in Hem versmelten die ghebrukende. Ende Hi es een jubel, dat es eene vroude diemen niet ghewaerden en mach; daer falieren sinne ende crachte. Ende Hi es de loen daer wij alle na haken. Ende Hi es eene wellust die den mensche niewerincs ghedueren en laet. Ende Hi es viricheyt die alle minnende ontsteken ende verberren wilt. Ende Hi es die moghentheyt die alle dinc bedwinghen mach. Ende Hi es die Godheyt, die alle dinc vervullen mach. Ende Hi es die eewicheyt, die alden tijt ghescapen hevet. Ende Hi es die goede die alle gaven gheven wilt. Ende Hi es mildicheyt die hemelrijcke ende eertrike ende alle dinc doervloeyen wilt. Ende Hi es eene onghemetene minne, die alle die in duechden leven met Hem vereenighen wilt. Ende Hi es edelheyt, die alle dinc tamelijc ende edelijc gheoordineert heeft. Ende Hi es eene luterheyt, daer yet valschs ochte ongherechts niet met vereenighen en mach. Ende Hi es vrochtbaerheyt, want overmids Hem beweeghet dat firmament, ende wassen ende leven natuerlijcke alle lijflijcke dinghe; ende overmids die selve vrochtbaerheyt werden ghegheven overnaturlijc den minnenden alle godlijcke gaven ende gheestelijcke dinghe, ende inder glorien eewich leven

rijk en het aardrijk tooit. Hij is een rijkdom, waar alle schepselen uit gevloten en wezenlijk in gebleven zijn. Hij is een heerlijkheid van hemelrijk en aardrijk en van alle schepselen. Hij is een leven, waarin al datgene leeft, wat ooit bestaan heeft of ooit bestaan zal. Hij is de zege, waarin men alle dingen overwint. Hij is de krans waarmee alle overwinnenden gekroond worden. Hij is gezondheid : die Hem verkregen heeft, is voortaan voor goed genezen. Hij is vrede, waar alle minnenden in rusten. Hij is zekerheid : wie Hem verkrijgt, hem kan niets ontbreken. Hij is de zaligheid, die het laatste genieten schenkt. Hij is een troost, die de bedroefden verblijdt. Hij is de zoetheid, die de verlangende geest doordringt. Hij is vreugde : in Hem glorieren zij die minnen. Hij is de oorsprong van de vreugde : in Hem versmelten zij die genieten. Hij is een jubel, dat is een vreugde, die men niet verwoorden kan; en waarin zinnen en vermogens begeven. Hij is het loon, waar zij allen naar verlangen. Hij is een wellust, die de mens nergens rust laat vinden. Hij is vurigheid, die alle minnenden ontsteken en verbranden wil. Hij is de almacht die alle dingen bedwingen kan. Hij is de Godheid, die alles vervullen kan. Hij is de eeuwigheid, die de tijd geschapen heeft. Hij is de goedheid, die alle gaven schenken wil. Hij is de mildheid, die hemel en aarde en alle dingen doorvloeien wil. Hij is een ongemeten Minne, die allen, die deugdzaam leven, met Zich verenigen wil. Hij is edelheid, die alle dingen naar behoren en edellijk geordend heeft. Hij is een louterheid, waarmee niets vals of ongerechtigs gepaard kan gaan. Hij is vruchtbaarheid, want door Hem hebben het firmament beweging, en alle stoffelijke dingen natuurlijke groei en leven, en door diezelfde vruchtbaarheid worden bovennatuurlijk aan allen, die liefhebben, alle goddelijke gaven en geestelijke dingen op aarde geschonken, en in de glorie eeuwig leven en genieten. En Hij is de macht, die alles vermag. Hij is de wijsheid, die alle dingen sieren en besturen en orde-

ende ghebrukelijcheyt. Ende Hi es die ghewout die alle dinc vermach. Ende Hi es die wijsheyt die alle dinc chieren ende regeren ende ordineeren mach. Ende Hi es ghestadicheyt, die na der sonderen opstaen ende na die gherechte te cronene ontbeydende es. Ende Hi es die trouwe, die niemenne af en gheet. Ende Hi es heylicheyt, die den mensche van eertschen dinghen ledeghende is. Ende Hi es eene hitte, die den mensche in allen duechden ontfunckende es. Ende Hi es licht, die alle doghet openbarende es. Ende Hi es satheyt, die in dat ghelijcke eewighen hongher maect, ende in dat vereenighen meer ghevet dan men begheren mach. Ende Hi es starcheyt, die den mensche boven alle dinc verheffen mach. Ende Hi es gherechticheyt, die na werc doemen ende loenen mach. Ende Hi es reynicheyt, die ane den lesten dach alle onreyne versmaden sal, ende alle reyne met Hem vereenighen sal.

Dit merct de verlichte redene al in der grondeloser Godheyt, ende dit sijn vernufteghe beelden creatuerlijcker wijs uutghetrocken ute den eenvuldighen wesene Gods. Daer de redene dese beelden begrijpt, daer sijn si ghescapen, ende afghetrockenne ghelijcken van godlijcker natueren; maer want si alle beghinnen ende inden na den insiene in een afgrondich wesen; daer faliert redene ende merken, want daer eest die eenvuldighe natuere Gods. Aldus pleghet verlichte redene haer lief te merken in alle dese edelheyt, ende hier-af valt si in een verwonderen van al deser rijcheyt, ende si siet dat Hijt al besit boven hare, in eene ombegripelijcheyt. Hier af comt zoe groot verlanghen ende onghedueriche yt, datse scouwen ende staren moet in dies lichts eenvuldicheyt, opdatse lave ende trooste die onghedueriche begherlijcheyt, dier soe seere verlangt omme de ghebrukelijcheyt. In dien staerne scout si sonder ondersceet, ende alle die vloede vloeyen in dies rijcs oversheyt.

nen kan. Hij is lankmoedigheid, die op de bekering van de zondaars en op de bekroning van de gerechtigen wacht. Hij is de trouw, die niemand in de steek laat. Hij is de waarheid, die alle harten doorgrondt. Hij is de heiligheid, die de mens van aardse dingen ontledigt. Hij is een hitte, die de mens tot alle deugden ontvonkt. Hij is een licht, die alle deugden zichtbaar stelt. Hij is verzadiging, die in de gelijkenis eeuwige honger, en in het één-zijn meer geeft dan men begeren kan. Hij is sterkte, die de mens boven alle dingen verheffen kan. En Hij is gerechtigheid, die naar werken verdoemen of belonen kan. Hij is reinheid, die op de laatste dag alle onreinen versmaden en alle reinen met Zich verenigen zal.

Dit alles ontdekt de verlichte rede over de grondeloze Godheid; het zijn verstandelijke beelden op schepsellijke wijze opgehaald uit het enkelvoudige wezen Gods. In zoverre de rede deze beelden begrijpt, zijn zij geschapen en afgetrokken gelijkenissen van de goddelijke natuur; maar in zoverre zij alle, naar eindeloos in-schouwen, beginnen en eindigen in een grondeloos wezen, schieten rede en bespiegeling te kort : want daar geldt het de enkelvoudige natuur van God.

Aldus pleegt verlichte rede haar Beminde met bespiegelingen in gans deze adel te benaderen, en hierdoor valt zij in een verwonderen over heel deze rijkdom, en zij ziet dat Hij dit alles bezit boven haar begrip in een onbegrijpelijkheid. Hieruit ontstaat een zo groot verlangen en ongedurigheid, dat zij gedwongen is te schouwen in de eenvuldigheid van dit licht, opdat zij haar ongedurige begeerte lave en trooste, die zozeer naar genieten verlangt. In dit staren schouwt zij zonder onderscheid, en al die stromen (der Godheid) doorvloeien het opperste van het zielerijk.

Hier-af werdt dat rijcke ontsteken ende bernet al in vierichеyt; dat vier es de heylighe Gheest bernende in de forneyse godlijcker Eenicheyt. In deser hogher Eenicheyt sijn doervloeyt ende doerclaert alle gheeste in ombegripelijcker minsamheyt. Dese ghebrukelijcke eenicheyt dat es de verborghene scadt inden acker der zielen : die hier-na gravet ende des ghesmaect, hi vercoopt ende vertijt sijns selfs ende alle dinghen nader ghenoechten, op-dat hi den acker, dat es dese weelde, besitten moghe. Die heylighe Gheest, dat es den scadt Gods ende der zielen; want Hi es een minnen-bant, ende een omvaen ende een doergaen, daer alle inghekeerde gheeste met doergaen ende met omvaen sijn in ghebrukelijcker eenicheyt. Dit es de liefde, die de minnende in woede verderven doet. Dit es de vinger Gods, die hemelrijcke ende eertrijcke ende alle creatueren ghescapen hevet in natueren, ende die toeghekeerde boven natuere yeghewelcken ghegavet hevet na weerdicheyt, ende in Hem selven alle die ghegaefde vereenicht hevet. Die heylighe Gheest, dat es die welde zee daer alle goet ute ghevloten es, ende sonder mate inne bleven es. Dit es die bernende claere godlijcke sonne, die met seven principalen overnatuerlijcken rayen, dat sijn die seven hoghe gaven, dat rijcke der zielen gheciert hevet. Die heylighe Gheest is een onghemeeten vier, dat overformt ende doerclaert hevet alle inghekeerde gheeste in gracien ende in glorien; ende sij sijn versmolten ghelijc den goude inde forneise godlijcker eenicheyt. Ende yeghewelc ghebruket ende smaect na staet ende na werdicheyt; nochtan brandet dit godlijcke vier zonder ondersceet, maer hier es coper ende loot ende yser ende ten ende selver ende goudt ende menigherande metael te gadere ghesmolten in eenen ombegripelijcken viere. Nu es elc metael, dat es yeghelijc gheest, verstandich ende ghevoelijc, ende lijdende die overforminghe der weselijcker minnen Gods na sijns selfs edelheyt ende weerdicheyt

Hierdoor wordt dit zielerijk ontstoken en brandt geheel van vurigheid : dat vuur is de Heilige Geest, brandend in de oven van de goddelijke eenheid. In deze hoge eenheid zijn alle geesten doorvloeid en doorlicht in onbegrijpelijke minzaamheid. Deze genietende eenheid is de verborgen schat in de akker der ziel : wie hiernaar graaft en dit smaakt, verkoopt en verzaakt zichzelf en alles, wat de genieting ervan betreft, om deze akker, d.i. deze weelde, te kunnen bezitten (vgl. Mt. 13,44). De Heilige Geest is de schat van God én van de zielen; want Hij is een minne-band, en een omhelzen en doordringen, waar alle ingekeeerde geesten mee doordrongen en omhelsd zijn in genietende eenheid. Hij is de liefde, die de minnende in minnengloed verteren doet. Hij is de vinger Gods, die hemel en aarde en alle schepselen naar de natuur geschapen heeft, en die hen, die toegekeerd zijn naar de bovennatuur, begiftigd heeft, elk volgens zijn eigen waardigheid, en die uiteindelijk allen, die begiftigd zijn, in Zichzelf verenigd heeft. De Heilige Geest is de wilde, wijde zee, waar alle goed uit gevloten en zonder maat in gebleven is. Hij is de brandende, klare, goddelijke zon, die met zeven voorname bovennatuurlijke stralen, dat zijn de zeven gaven, het rijk der ziel gesierd heeft. De Heilige Geest is een ongemeten vuur, dat alle in genade of in glorie toegekeerde geesten overvormd en doorlicht heeft, en waardoor zij, gelijk het goud, in de vuuroven der goddelijke eenheid zijn gesmolten. En al geniet en smaakt iedereen naar zijn staat en waardigheid, nochtans brandt het goddelijk vuur zonder onderscheid, aangezien hier koper en lood, ijzer en tin, zilver en goud en menig ander metaal gesmolten wordt in een onbegrijpelijk vuur. En toch ondergaat elk metaal, dat is elke geest, met eigen verstand en aanvoelen, de overvorming van de wezenlijke minne Gods, volgens zijn eigen edelheid en waardigheid, al vloeit de minne algemeen in allen gelijkelijk,

(nochtans vloeyt die minne in ghemeynheden), ende hieraf comt ondersceet inden ghebrukene.
Dese grondelose minne es inden ghebruyke weselijc ende niet werkelijc, want overmids dat overvloeyen der weselijcker minnen, soe es de Vader ende de Sone ende alle inhanghende gheeste vervloten ende overvloten boven werken in ghebrukelijcheyden. Ende overmids dat utevlieten der selver minnen ute den Vader ende ute den Sone, so werden alle duechde ghewrocht ende volbracht in allen creatueren.
Aldus es die godlijcke minne werkelijc na den uutvlote, ende drivende den mensce tot allen duechden; ende si es na den invlietene weselijc, ende overvloeyende alle die vereenichde in een ombegripelijc smaken. Dit es de grondelose wiel, daer alle edele ghedachten in hanghende sijn in ghebrukelijcheyden, ende versoncken sijn in verlorenheyden. Dit es die clare sonne, die scinet ende brandet in dat overste der zielen, ende trect op dat verstannisse in scouwene ende in verclaertheyden, ende doet staren sonder falieren in eewicheiden. Dit es de levende grondelose fonteyne, die vloeyt van binnen uutweert met seven principalen rivieren, dit sijn die seven gaven, die vruchtbaer maken dat rijcke der zielen in allen duechden. Deser levender wallender aderen sijn die hoghe gheeste na-ghevolcht tote inden levenden gronde, daer dese fonteyne haren oerspronc neempt : daer werden si vervloeyt ende overvloeyt van claerheden in claerheden, van welden in welden; want daer dauwen die honichdruppen ontsprekelijcker vrouden, die smelten doen ende vloeyen in welden godlijcker salicheyt.

Dit sijn die Seraphinnen, die overste gheeste dies eewighen rikes, want si bernende ende smeltende sijn vore dat aenschijn der ghebrukelijcheyt. Ende alle die-gheene

en komt er hierdoor onderscheid in het genieten. Deze grondeloze minne ontstaat bij het genieten naar het wezen en niet naar het werken; want door het overvloeien van de wezenlijke minne zijn de Vader en de Zoon en alle inhangende geesten verzonken, boven alle werken heen, in een (goddelijk) genieten, terwijl door het uitvloeien van die zelfde Minne uit de Vader en uit de Zoon in alle schepselen alle deugden verricht en volbracht worden.
Naar het uitvloeien op die manier is de goddelijke Minne *werkzaam* en drijft zij de mens tot alle deugden aan. Maar naar het invloeien is zij *wezenlijk* en overstroomt zij al de verenigden in een onbegrijpelijk smaken. Dit is de grondeloze kolk, waar alle edele geesten inhangende zijn in genieten, en verzonken in verlorenheid. Dit is de klare zon, die in het opperste der ziel schijnt en brandt en het verstand optrekt in schouwen en verlichting, en het doet staren zonder falen in eeuwigheid. Dit is de levende grondeloze bron, die van binnen naar buiten vloeit met zeven voorname rivieren, dit zijn de zeven gaven, die het rijk der ziel vruchtbaar maken in alle deugden. Deze levende, bruisende ader zijn de verheven geesten nagevolgd tot in de levende grond, waaruit deze bron haar oorsprong neemt; daar worden zij doorvloeid en overvloeid van klaarheid tot klaarheid, van weelde tot weelde; want daar dauwen de honingdruppels van onuitsprekelijke vreugde, die doen smelten en vloeien in een weelde van goddelijke zaligheid.

⟨ Gelijkenis met de Serafijnen ⟩

Dit zijn de Serafijnen, de hoogste geesten van het eeuwig rijk, want zij branden en versmelten vóór het aanschijn van het genieten (der goddelijke eenheid). En al degenen,

die dese godlijcke gave in deser wise aldus beseten hebben, die sijn ghelijc den Seraphynnen, ende yeghelijc na sire verclaertheyt; want inden Seraphynnen es ondersceet in claerheyden, ende in minnen, ende in ghebrukelijcheyden. Ende alle gheeste in gracien ende in glorien hebben ondersceet in bekinnenne, ende in minnen, ende in smakelijcheyden; maer die minste in lichte der glorien kint, ende mint, ende smaect meer vrouden dan die hoochste in gracien. Nochtan ghevet God die weelde ghelijc, maer diese ontfaen sijn onghelijc; nochtan blivet hem allen over nader ghebrukelijcheyt inder vereenichtheyt. Maer nader verlorenheyt in der woestinen demsterheyt, daer en blivet niet over; want daer en es gheven noch nemen, maer een sempel eenvuldich wesen : daer es God ende alle die vereenichde in versoncken ende verloren, ende nummermeer en moghense hen vinden in desen wiselosen wesene, want het es een puer simpele eenvuldicheyt, ende dit es inden rijcke Gods die hoochste salicheyt.

Nochtans moeten alle dese gheeste nederkeeren in werken van karitaten ende in allen duechden, want soe de mensche hogher ende edelder es, so hi ghemeynre es hen allen die sijns behoeven, lijflijc ende gheestelijc. Want God ghebruyket sijns selfs boven alle heylighen onghemetenre wise; want sijn inkeeren es grondeloes, maer dat wesen es wiseloes. Ende waer sijn wesen niet wiseloes, soe en ware dat gheen volcomen ghebruken; maer inden wiselosen wesene faliert dat werken der Persone. Ende daer-omme ghebruket Hi boven alle ghescapene gheeste, die edelheyt ende gaven ontfaen hebben met maten; nochtan es Hi zonder onderlaet werkelijc, uutvlietende met allen gaven, lijflijc ende gheestelijc, in hemelrijcke ende in eertrijcke.

die deze goddelijke gave op deze wijze bezeten hebben, zijn gelijk de Serafijnen, ieder naar zijn verlicht-zijn; want bij de Serafijnen bestaat onderscheid in kennis en in liefde en in genieten. En ook alle geesten in de genade en in de glorie hebben onderscheiden kennis, liefde en smaak; maar de geringste in het licht der glorie, kent en mint en smaakt meer vreugde dan de hoogste in de genade. Nochtans geeft God de weelde in gelijke maat; maar die ze ontvangen, zijn ongelijk. Toch is er voor allen overvloed naar hun genieten in het verenigd-zijn; maar naar hun verloren-zijn in de duisternis dezer woestijn, is er geen overvloed, want daar is geven noch nemen, maar slechts een eenvuldig simpel wezen; daar zijn God en al de verenigden in verzonken en verloren, en nimmermeer kunnen zij zich vinden in dit wijzeloze wezen[47] : want het is een pure, simpele eenvuldigheid, en dát is in het rijk Gods de hoogste zaligheid.

Nochtans moeten al deze geesten neerdalen tot werken van karitate en tot alle deugden[48]; want hoe hoger en edeler een mens is, des te meer is hij mededeelzaam voor allen, die hem nodig hebben, zowel lichamelijk als geestelijk. Want God geniet Zichzelf boven alle heiligen op oneindige wijze : zijn inkeren immers is grondeloos en zijn wezen wijzeloos. En ware zijn wezen niet wijzeloos, zo ware zijn genieten niet volkomen; maar in het wijzeloze wezen schiet het werken der Personen te kort. En daarom geniet Hij boven alle geschapen geesten, die edelheid en gaven met mate ontvangen hebben; en toch is Hij — zonder onderbreken werkend — uitvloeiend met alle gaven, zo lichamelijke als geestelijke, in hemel en aarde.

Cristus, na sire ghescapender zielen, was ende es die hoochste scouwere ende minnaere ende ghebrukere die ye ghewert; ende na sire godlijcker natueren was Hi dieselve dies men ghebruket. Nochtan en ghebrac Hi noeyt niemenne, noch nummermeer en doet, want Hi es ghemeyne hem allen die sijns begheeren; ende dies niet en begheeren, dat es Hem leet; ende Hi bidt ende offert Hem selven ende alle sijn doghen sinen Vader voer hem allen. Ende alle die hoochste heylighen die in des hemels throne sijn, die waren ghemeyn op eertrijcke, ende si sijn ghemeyne inden eewighen rijcke, ende bidden ende begheeren vore ons. De overste Seraphynne ende alle diegheene die te dien chore behoren in hemelrijcke ende in eertrijcke, si bidden ende begheren der menschen zalicheyt meer dan die te eenighen anderen choore behoren, want si bekinnen clarere ende minnen meer; ende daeromme sijn sij ghemeynre, ende begheren meer Gods eere ende der menschen zalicheyt.

Dit sijn die-gheene daer Cristus af spreect : „Salich sijn die vreedsame" (ochte die vredemakeren) „want si zullen werden gheheeten die soenen Gods". Dese hoghe gheeste hebben vreede ghemaect met Gode ende met al haren crachten ende met allen creatueren, ende hebben alle dinc gheciert ende gheoordent yeghewelc in sire edelheyt, ende hebben dat rijcke beseten in gherechter vreedsaemheyt, ende sijn verswolghen inden gront der eenvuldicheyt : dit es dat hoochste des rijcken inder eewigher zalicheyt.

Dit rijcke in deser wijse is wel ghelijc den oversten hemele, want hi es eene puere sempele claerheyt, ombeweechelijc, oerspronc ende beghin alre lijflijcker din-

⟨ Gelijkenis met Christus in zijn Godheid en zijn mensheid ⟩

Christus was en is, naar zijn geschapen ziel, de hoogste die ooit bestond in het schouwen, in het minnen en in het genieten, en naar zijn goddelijke natuur was Hij degene, dien men geniet. Toch onttrekt Hij zich nooit aan iemand : want Hij is gemeenschappelijk voor allen die Hem begeren; en dat er zijn, die Hem niet begeren, doet Hem leed, en Hij bidt en Hij offert Zichzelf en al zijn lijden aan de Vader voor hen allen. En ook de hoogste heiligen, die in 's hemels troon gezeten zijn, waren op aarde voor allen gemeenschappelijk en zij blijven het in het hemelrijk, en zij bidden en verlangen ten onzen bate. De opperste Serafijnen, en al degenen die tot hun koor behoren in de hemel en op aarde, bidden en verlangen voor de zaligheid der mensen, meer dan zij, die tot een ander koor behoren; want zij kennen klaarder en beminnen vuriger, en juist daarom zijn zij nog meer gemeenschappelijk en begeren nog vuriger Gods eer en de zaligheid der mensen.

⟨ Zalig die vrede brengen ⟩

Dit zijn degenen, waarover Christus spreekt : „Zalig zijn de vreedzamen of zij die vrede maken, want zij zullen zonen van God genoemd worden" (Mt. 5,9). Deze hoge geesten hebben vrede gesloten met God en met al hun krachten en met alle schepselen, en zij hebben alle dingen gesierd en geordend elk naar zijn edelheid, en zij hebben het zielerijk bezeten in gerechte vrede, en zij zijn verzwolgen in de grond der eenvuldigheid : dat is het hoogste van het rijk in de eeuwige zaligheid.

⟨ Gelijkenis met de opperste hemel ⟩

Dit rijk, naar deze wijze, is wel gelijkend op de opperste hemel; want het is een pure, simpele klaarheid, onbeweeglijk, oorsprong en begin van alle stoffelijke dingen,

ghen, ende es een ghescapen lijflijc rijcke Gods ende alle sire heylighen.

Dit sijn die gherechte weghe, daer die Heere in hevet gheleydt den gherechten boven alle weghe in eene eewighe stilheyt. Ende dit is dat vierde poent vanden v principalen.

Op-dat de mensche dese overste gave besitten moghe in hogher weerdicheyt,

soe moet hi sijn doergaen van binnen
met onghemeetenre minnen,
ende overvloeyt in smakelijcheyt;
ende hebben een claer merken
in dat uutvlietende werken
ute dies gronts eenvuldicheyt.

Hier comt verwonderen ave
van menichvoldeghen gaven
ende van ombegripelijcker rijcheyt.
Wonder doet verlanghen
ende met begherten hanghen
na die hoghe ghebrukelijcheyt.

Soe moet hi dan staren,
ende die begheerte laven
boven alle werkelijcheyt.
Die onghemetene minne,
si brandet in allen zinne
in de foerneyse der eenicheyt.

Daer-af comt een versmelten
ende altemael verswelten
in weelden der ghebrukelijcheyt.
Dus werden si doergoten

en het is zelf een geschapen stoffelijk rijk van God en van al zijn heiligen.

⟨ Besluit en samenvatting ⟩

Dit zijn de rechte wegen, waarlangs de Heer de gerechte heeft geleid, boven alle wegen heen, in een eeuwige Stilheid. En dit is het vierde van de vijf hoofdpunten.

Opdat de mens deze opperste gave in haar hoogste waardigheid bezitten kunne,

moet hij doordrongen zijn van binnen
met ongemeten minne
en overstroomd van goddelijke smaak :
en daarbij hebben een klaar bespiegelen
van het uitvloeiend werken
van uit de grond der eenvuldigheid.

Hiervan komt verwonderen
over de menigvuldige gaven
en om de onbegrijpelijke rijkheid.
Verwonderen doet verlangen
en met begeerte zich verhangen
naar de hoge te genieten volheid.

Zo moet hij dan staren
en zijn begeerte laven
boven alle werkzaamheid.
De ongemeten minne
zij brandt in alle zinnen
in de vuuroven der eenheid.

Daarvan komt een versmelten
en altemaal verzinken
in de weelde der te genieten volheid.
Zij worden aldus overgoten

ende in onwisen vervloten
inder woestinen demsterheyt.

Daer en is gheven noch nemen,
noch gheender minnen pleghen,
maer puere sempele eenvuldicheyt.

Noch willic u vercleeren
viere dinghe die deeren
ende hinderen smaec der wijsheyt :
Staren sonder merken
dat uutvlietende werken,
dat hindert die smakelijcheyt.

Die in wondere niet en hanghen,
si hebben minre verlanghen
in rechter onghedueriche yt.
Die onghemetenne minne,
si brandet te men van binnen
in dies rijcken overstheyt.

Want si in bloetheyt staren
ende in woede niet en vervaren,
dat hindert hoghe lutterheyt.

Noch willic u vertellen
viere dinghe die bevellen
ende beroven zalicheyt :
Die onverstendighe blinde,
si lopen hier ende ghinder,
ende soeken vremde ghenoechlijcheyt.

Sij merken ende kinnen
ellendighe arme ghewinne,
ende rasten inder nederheyt.
Die verkeerde minne
verdwaest die arme sinne,
ende verblindt dies menschen redelijcheyt.

en in onwijze vervloten
in dezer woestijne duisterheid.

Daar bestaat noch geven noch nemen
noch enige minne plegen :
maar louter pure, simpele eenvuldigheid.

Nog wil ik u verklaren
vier dingen, die bezwaren
en verhinderen de smaak der wijsheid :
Staren zonder op te merken
het uitvloeiend werken :
dat hindert deze smakelijkheid.

Die naar hoog verwonderen niet zijn verhangen,
hebben weinig verlangen
met echte ongedurigheid.
De ongemeten minne
brandt te zwak van binnen
in 't opperste van hun zielerijk.

Als zij in blootheid staren
maar niet in minnegloed opvaren,
dan hindert dit de hoge zielelouterheid.

Nog wil ik u vertellen
vier dingen die neervellen
en roven alle zaligheid :
de onverstandige blinden
lopen van hier naar ginder
en zoeken God-vreemde vermakelijkheid.

Zij merken en kennen
slechts ellendig, arm gewin
en blijven hangen in laagheid.
De verkeerde minne
verdwaast de arme zinnen
en verblindt 's mensen redelijkheid.

Sie soeken vremde smake :
si en connen niet gheraken
daer welde vloeyt in eenicheyt.
Dat doet sere verswaren
te ontfane dat eewighe clare,
dat es leven in oncuyscheyt.

* VIJFDE DEEL : „EN HIJ TOONDE HEM HET RIJK GODS" *

⟨DAT VIFTE PRINCIPALE SPREECT VAN VIVE RIKEN GODS⟩

Dat vijfste poent ende dat leste dat die Wiseman seyt, dat es : *„Ende Hi toende hem dat rijcke Gods"*. Alse de mensche alle dese gaven beseten hevet in hogher weerdicheyt, soe werdet hem ghetoent dat rijcke Gods in .v. manieren : hem werdet ghetoent een uutwendich senleec rijcke, ende een natuerlijc rijcke, ende dat rijcke der scriftueren, ende dat rijcke der ghenaden boven schriftuere ende boven natuere, ende dat godlijcke rijcke dat es God selve boven gracie ende boven glorie. Dit al wel te bekinnene in claren wijsen, dat heetet een ghemeyn leven.

* I *

⟨EERST VANDEN SINLIKEN RIKE ENDE VAN DEN LESTEN ORDELE.⟩

Vanden senlijcken uutwendighen rijcke, dat es vanden iiij . elementen ende vanden drien hemelen, ende hoese God gheciert hevet, dat hebdij ghehoort inden beghinsele; maer hoese God chieren zal ende ooec des menschen

Zij zoeken God-vreemde smaken
en kunnen niet geraken
waar weelde vloeit in eeuwigheid.
Wat ook maakt bijzonder zwaar
't ontvangen van het eeuwig klaar
is een leven in onzuiverheid[49].

VIJFDE DEEL: „EN HIJ TOONDE HEM HET RIJK GODS"

⟨HET VIJFDE HOOFDPUNT HANDELT OVER EEN VIJFVOUDIG RIJK GODS⟩

Het vijfde en laatste punt, dat de Wijzeman noemde, is : „en hij toonde hem het rijk Gods".
Wanneer de mens al de voornoemde gaven (van de Heilige Geest) in hun hoge waardigheid verworven heeft, dan wordt het rijk Gods hem getoond in vijf manieren : hem wordt nl. getoond : 1) een uitwendig, zintuiglijk rijk, 2) een natuurlijk rijk, 3) het rijk der Schriftuur, 4) het rijk der genade boven Schriftuur en natuur, en 5) het goddelijk rijk, dat God zelf is, boven de genade en boven de glorie. Dit alles in zijn heerlijke vervullingen te beleven, heet een gemeen[1] of algenoegzaam leven.

I

HET ZINTUIGLIJK OF UITWENDIG RIJK

A. ⟨Eerst over het zintuiglijk rijk en het laatste oordeel⟩

Wat het zintuiglijk, uitwendig rijk is, nl. dat van de vier elementen en de drie hemelen, en hoe God ze gemaakt en gesierd heeft, hebt gij in het begin vernomen[2]; maar hoe God ze sieren zal alsook 's mensen lichaam na de laatste

lichame naden utersten opverstannesse, dat seldi horen.
Inden lesten daghe sal dat vier dorgaen ende overgaen ende verberren al dat in eertrijcke is. Dat vier sal sijn vierderande : helsch vier, ende vaghevier, ende dat vier des elements, ende materilijck vier. Dat helsche vier sal berren inde verdoemde zielen; dat vaghevier sal purgeren de goede menschen van daghelijcken zonden ende van alre scout; dat vier des elements sal purgieren ende vernuwen ende subtijl maken die elemente; dat materilijcke vier sal verberren al dat in eertrijcke es ende der menschen lichamen te pulfere.
Daer-na sonder onderlaet sal Cristus openbaren alse een rechter alder werelt, ende Hi sal ghebieden alle menschen op te stane ende met live ende met zielen ten ooerdele te comene; ende overmids die cracht Gods sal vereenicht werden lijf ende ziele inden daghe des oordeels. Die goede zullen openbaeren in groter claerheyt, ende die verdoemde in groter eyselijcheyt. Dat oordeel sal sijn int dal van Iosaphat; want dat es in midden der werelt, ende die stadt es bekinlijc allen menschen, omme-dat Cristus daer-bij ghedoocht hevet ende ghestorven es. Cristus sal houden inder locht metten heylighen; die swaere sonderen zullen houden opde eerde. Die sentencie der verdoemder sal sijn : „Gaet ghi vermalendijde in dat eewighe vier", dit es een grouwelijc woort. Totte den goeden sal Hi spreeken : „Comt", dat es een minlijc woert; „ghebenedijde", dat es noch minlijckere; „besidt dat rijcke", dat hoortmen noch eer; „mijns Vaders", dat smaect noch bat; „dat u bereet es van beghinne der werelt", dat maect eewelijc danc ende lof, omme-dat sij vercoren sijn eer dat si ghescapen waren.
Alsoe saen alse dat oordeel leden es, ende die veroordeelde sijn inden gront der hellen, soe sal die hemel ende die elemente vernuwen; want dat vier sal soe groot sijn dat al dat in eertrijcke es verberren sal te pulvere.
Alsoe sal God overmids dat vier de elemente vernuwen

opstanding, dat zult gij nu horen.
Op de laatste dag zal het vuur al wat op aarde is doordringen, doortrekken en verbranden. Dat vuur zal van vierderlei aard zijn : het helse vuur, het vagevuur, het vuur van de elementen en het stoffelijk vuur. Het helse vuur zal branden in de verdoemde zielen; het vagevuur zal de goede mensen louteren van dagelijkse zonden en van alle schuld; het vuur der elementen zal de elementen zuiveren, vernieuwen en verfijnen; het stoffelijk vuur zal al wat in het aardrijk is en de lichamen der mensen tot stof verpulveren.
Onmiddellijk daarna zal Christus verschijnen als een rechter over heel de wereld, en Hij zal alle mensen bevelen op te staan en met lichaam en ziel ten oordeel te komen; en door de kracht van God zullen ziel en lichaam op de dag des oordeels herenigd worden. De goeden zullen te voorschijn treden in grote klaarheid en de verdoemden in ijselijke misvormdheid. Dat oordeel zal plaats hebben in het dal van Josafat; want dat is het middenpunt van het aardrijk, en die plaats is bekend aan alle mensen, omdat Christus in de nabijheid daarvan geleden heeft en gestorven is. Christus zal met de heiligen in de lucht zetelen, de zware zondaars zullen zich op aarde bevinden. Het vonnis over de verdoemden zal luiden : „Gaat weg van Mij, vermaledijden, in het eeuwige vuur" (vgl. Mt. 25, 41) : dat is een gruwelijk woord. Tot de goeden zal Hij spreken : „Komt", dat is een liefelijk woord; „gebenedijden", dat is een nog lieflijker woord; „mijns Vaders", dat smaakt nog zoeter; „dat voor u bereid is van het begin der wereld" (vgl. Mt. 24, 34) : daarvoor moeten zij God eeuwig danken en loven, omdat zij uitverkoren zijn nog voor zij geschapen werden.
Zodra het oordeel geveld is en de veroordeelden in de afgrond der hel verdwenen zijn, zal de hemel met alle elementen vernieuwd worden; want het vuur zal zo geweldig zijn, dat al wat in het aardrijk is, tot stof zal ver-

in claerheden, ende subtijl maken in eender scoonre vormen dan si te voren hadden. Want die elemente ontsuvert sijn van zonden der menschen, soe moeten si ghesuvert werden met den viere; ende want si den goeden menschen ghedient hebben, soe moeten sij gheloent werden met claerheyden ende met subtijlheyden; ende oec daer-omme, dat die weerelt si een ghelikenisse dies glorificeerden lichamen, ende dat die mensche senlijc scouwe die schoonheyt des hemels ende der eerden.

Die overste natuere, die hemele ende die planeten, ommedat si verre sijn vander eerden, soe sijn sij puer ende onvermingt, ende en behoeven gheens puergerens; maer sij sullen werden ombeweechlijc, ende sullen ontfaen meere claerheyt : dat es haer overlijden ende haer vernuwen. Die zonne sal staen in orienten ende die mane in occidenten, also sij ghescapen waren. Die hemel ende die planeeten sijn ghemaect tsmenschen behoef in twee manieren : dat es dat die mensche ende alle lijflijcke creatueren gheboren werden ende leven ende wassen overmids dat beroeren ende invlote des hemels; daeromme sal die hemel rasten, want gheene creatuere en sal dan sterfelijc leven maer glorioes — die ander maniere daeromme dat de hemel ghescapen es, dat es omme sijn schoonheyt ende omme sine claerheyt : die sal menichfuldelijc meeren.

Die eerde sal sijn claer als een cristal, ende pleyn als eens menschen palme; die wateren selen sijn puer ende claerre dan sij nu sijn, ende blivende nader ghedaente ende nader substancien; die locht sal sijn clare, want de zonne ende de mane ende alle de sterren selen sevenwerf claerder scinen dan si nu doen; ende het en sal sijn noch wolcke, noch haghel, noch reghen, noch went, noch blixeme, noch donder, noch nummermeer nacht, maer een eewich dach ende eewighe claerheyt in hemelrijcke ende in eertrijcke. De donckerheyt der locht ende de zwaerheit der eerden ende die coutheyt des waters ende de berrende

pulverd worden.
Zo zal God door het vuur de elementen vol klaarheid vernieuwen en ze subtiel en fijn maken in een schoner gedaante dan zij vroeger hadden. Omdat de elementen bezoedeld zijn door de zonden der mensen, daarom moeten zij door het vuur gelouterd worden; omdat zij de goede mensen gediend hebben, daarom moeten zij met klaarheid en subtielheid beloond worden. Deze omvorming gebeurt bovendien ook opdat de wereld een gelijkenis zou hebben met het verheerlijkte lichaam, en opdat de goede[4] mens met zijn zintuigen de schoonheid van de hemel en van de aarde zou kunnen aanschouwen.
Omdat de hoogste regionen der natuur, de hemelen en de planeten, ver van de aarde verwijderd zijn en zuiver en onbesmet bleven, behoeven zij geen loutering, wel zullen zij onbeweeglijk worden en meer klaarheid ontvangen : dat is hún omschakeling en vernieuwing. De zon zal in het oosten staan en de maan in het westen, zoals toen zij geschapen werden. De hemel en de planeten werden om tweeërlei reden ten behoeve van de mensen geschapen. De eerste reden is, dat de mensen en alle lichamelijke schepselen geboren worden en leven en groeien door de beweging en de invloed van de hemel[5] : daarom zal de hemel van dan af tot rust komen, want geen schepsel zal dan nog sterfelijk zijn, maar alle verheerlijkt. De tweede reden waarom de hemel geschapen werd, is om zijn schoonheid en klaarheid : en dit zal alsdan geweldig vermeerderen.
De aarde zal klaar zijn als een kristal en vlak als de palm van een mensenhand; de wateren zullen zuiverder en klaarder zijn dan ze nu zijn, maar onveranderd naar hun gedaante en substantie; de lucht zal helderder zijn, want de zon en de maan en alle sterren zullen zevenmaal klaarder schijnen dan zij nu doen; en er zullen noch wolken, noch hagel noch wind noch bliksem of donder zijn, en het zal nimmermeer nacht zijn, maar eeuwig dag

hitte des viers, dat sal hem te male sinken inde helle; maer die dorschinicheyt der watere ende der locht ende die claerheyt des viers, ieghewelc sal bliven in meere claerheyt in sire speren. Aldus sal hemel ende eerde overlijden, ende niet vergaen, maer vernuwen in vele hoghere wijs. Dit es dat uutwendighe senlijcke rijcke Gods ende alle sire heylighen; nu selen die gloriose live der menschen dit rijcke des hemels ende der eerden besitten in eewigher vrouden.

⟨Van IIII gaven des glorioes lichamen⟩

Die siele die ghesceeden es vanden sterfelijcken lichame diese hindert ende verswaert, die hevet een volcomenre wesen dan metten lichame; maer alse die siele besidt den selven lichame glorioes, soe en es hi haere noch hinder noch pine, maer eewighe blijscap ende eewighe vroude. Op-dat de lichame si eene vroude der zielen ende hi haer niet en lette inde werken der zalicheyt, soe moet hi hebben *vier gaven.*

De eerste gave dat es claerheyt, want dat element des waters es inden lichame gheglorificeert : daer-omme es hi claer ende doerscinich; ende hi wert oec beseten van sinen gheeste die claer es ende glorioes. Ende want de lichame doerscinich es, soe vloeyt die glorie der zielen dore den lichame, ende werdet sevenwerf also claer alse de sonne. Maer si en selen niet ghelijc claer sijn, want soe de ziele edelre ende claere es, soe de lichame claerre sal sijn. Ghelijc dat die eene sterre claere es dan die ander, alsoe sal ondersceet sijn inden gloriosen lichame inden eewighen levene. Die kindere die sterven eer si te besceedenheyt comen, die sijn ghelijc der manen; want si

en eeuwig licht op aarde en in de hemel. De duisternis van de lucht en de zwaarte der aarde en de koude van het water en de brandende hitte van het vuur, dat alles zal in de hel neerzinken; maar de doorschijnendheid van het water en de lucht en de klaarheid van het vuur zullen, elk in hun sfeer, gehandhaafd blijven, maar met verhoogde klaarheid. Aldus zullen hemel en aarde voorbijgaan (vgl. Mc. 13, 30); echter niet te niet gaan, doch vernieuwd worden in een hogere bestaanswijze. Dit is het uitwendige, zintuiglijke rijk van God en van al zijn heiligen. Daarna zullen de verheerlijkte lichamen der mensen dit rijk van de hemel en van de aarde bezitten met eeuwige vreugde.

B. ⟨ Over de vier gaven van het verheerlijkte lichaam ⟩

De ziel, die van het stoffelijk lichaam, dat haar hindert en bezwaart, gescheiden is, heeft een volmaakter bestaan dan in het lichaam; maar als de ziel hetzelfde nu verheerlijkte lichaam bezit, dan is dit voor haar noch een hinder noch een pijn, maar een eeuwige blijdschap en vreugde. Om een vreugde te kunnen zijn voor de ziel en het niet meer te hinderen in de werken der zaligheid, moet het lichaam vier gaven bezitten.
De eerste is *klaarheid* : omdat in het lichaam het element water verheerlijkt is; daarom is dit klaar en doorschijnend en staat het geheel ten dienste van de geest, die klaar en verheerlijkt is. En doordat het lichaam doorschijnend is, vloeit de heerlijkheid van de ziel door het lichaam en wordt dit zevenmaal klaarder dan de zon. Toch zullen niet alle lichamen even klaar zijn; want naargelang de ziel edeler en klaarder is, zal ook het lichaam klaarder zijn. Gelijk de ene ster klaarder is dan de andere (vgl. 1 Kor. 15, 41), zo zal er ook onderscheid zijn in het eeuwig leven tussen de verheerlijkte lichamen. De kinderen, die sterven vóór zij tot de jaren van verstand geko-

en hebben gheen licht in hem van haere verdienten, maer vanden glorioser sonnen, dat es : vander doot Cristi ende van sijnre verdienten sijn sij verclaert.
De andere gave dat es ondoochlicheyt, want dat element der eerden es in hem glorificeert in stercheden ende in vastheyden, soe dat hi niet lijden en mach. Ende de elemente en selen niet sijn contrarie in hem selven noch inden mensce : daeromme es hi ondoechelijc. Ende want die gloriose ziele besidt haren properen lichame die oec salich es, soe en mach de lichame van gheenen dinghen lijden. Adam die en leet niet eer hi de sonde dede, noch hi en mochte niet lijden in dien state; maer hi mochte lijden, alst scheen, na de sonde. Die kindere die sonder doepsel sterven ende noeyt sonde en daden, si en doghen niet inden voerboeghe der hellen; maer dat en es niet van harere cracht, want sij en sijn niet salich, maer het es vander ontfermhertícheyt Gods. Maer die gloriose lichamen der heylighen, al waren si inde helle, ochte onder der eerden, ochte inden gront der zee, het en pijnde hem niet.
Die derde gave die den gloriosen lichame chiert, dat es subtijlheyt; want dat element des viers es in hem glorificeert, ende heeft dat lijf soe subtijl ghemaect, dat hem gheen dinc henderen noch letten en mach. Ende die edele ziele hevet haer lijf beseten in sulcker subtijlheyt, ende hevet hare gheenicht ende verwonnen ende subtijl ghemaect sonder eenighe grofheyt.
De vierde gave die den lichame chiert inder glorien, dat es snelheyt; want dat element der locht es in hem glorificeert. Want dat lijf glorioes sal sijn, soe en maecht niet verswaert werden; want die gloriose ziele sal met haren gloriosen live varen in eenen oghenblic waer si wilt. Nochtan sal de edelre ziele claerre ende snelre sijn dan de andere.
Dit sijn die gaven der gloriser live naden opverstannesse. Dese vier gaven bewijsde Cristus op eertrijcke in sinen

men zijn, gelijken op de maan, want zij hebben geen licht in zich vanwege hun eigen verdiensten, maar ontvangen het alleen van de glorieuze zon, dat is : van de dood van Christus, en door zijn verdiensten worden zij doorstraald.

De tweede gave is *onlijdelijkheid;* want het element aarde is in het lichaam verheerlijkt tot sterkte en vastheid, zodat het niet lijden kan. Ook omdat de elementen niet langer onderling in de mens tegenstrijdig zijn, daarom is hij onlijdelijk. En omdat de verheerlijkte ziel haar eigen lichaam bezit, dat eveneens zalig is, daarom kan ook het lichaam van geen ding te lijden hebben. Adam leed niet vóór dat hij de zonde bedreef en hij kon ook niet lijden in die staat; maar hij kon wel lijden na de zonde, zoals het wel gebleken is. De kinderen die zonder doopsel sterven en nooit zonde bedreven, lijden niet in het voorgeborchte der hel; maar dat komt niet van hun eigen kracht, want zij zijn niet zalig, maar van de barmhartigheid Gods. Maar al waren de verheerlijkte lichamen der heiligen ook in de hel of onder de aarde of in de diepte der zee : het zou hun geen pijn doen.

De derde gave, die het verheerlijkte lichaam siert, is de *subtielheid;* want het element vuur is daarin verheerlijkt, en dit heeft het lichaam fijn en subtiel gemaakt, zodat geen ding het hinderen noch letten kan. Daarenboven heeft de edele ziel haar lichaam in hoge subtielheid bezeten en met zich verenigd, en heeft het beheerst en zonder enige grofheid verfijnd.

De vierde gave, die het lichaam siert in de glorie, is *snelheid;* want het element lucht is erin verheerlijkt. Omdat het lichaam verheerlijkt zal zijn, kan het niet bezwaard worden, zodat de verheerlijkte ziel met haar verheerlijkt lichaam in één oogwenk zal kunnen gaan waarheen zij wil. Nochtans zal de edelere ziel ook klaarder en sneller zijn dan de andere.

Dit zijn de gaven der verheerlijkte lichamen na de ver-

live : Hi bewijsde claerheyt inden transfiguracien; ondoechelijcheyt, want Hi Hem selven gaf tote eender spijsen opden witten donderdach, met begheerlijcker vrouden ende sonder eenich lijden; subtijlheyt, want Hi sonder pine in maechdomlijcker reynicheyt gheboren waert; snelheyt, daer Hi op de see wandelde.
Noch selen de gloriose lichamen sunderlinghe blijscap hebben inden rijcke Gods in siene ende in horene, want si selen sien den gloriosen lichaem Cristi ende Marien sijnder weerdigher moeder met lijfelijcken oghen, ende alle die eedele lichamen der heylighen vol glorien ende weelden, ende die cierheyt ende die grote claerheyt der hemele ende alle der elemente. Ende si selen op eenre uren hemelrijcke ende eertrijcke doervaren ende weder inden hemel sijn. Ende si selen Gode loven met sanghe ende met al dat si gheleisten moghen, ende die gloriose luyt sal soe minlijc sijn te hoorne, ende des zullen si pleghen inder eewicheyt. Ende de glorie der zielen sal ute-vloeyen, ende dore-vloeyen alle die lijflijcke crachte der zielen totte in dat ghevoelen; dat sal soe groot sijn, dadt ons nu ombegripelijc es. Dese weelde sal dueren sonder onderlaet inder eewicheyt.
Dit es dat uutwendighe senlijcke rijcke Gods, ende dit es dat nederste inder glorien. Ende dit werdet den mensche ghetoent in deser wijs, op-dat hem verlanghe ende hi hem edelijc oefene in duechden.

* II *

⟨VANDEN NATUERLIKEN RIKE GODS⟩

Noch werdet den minnenden dat rijcke Gods ghetoent in natuerlijcken lichte; want gracie noch glorie en verdrivet niet dat natuerlijcke licht, maer het werdet verclaert.

rijzenis.
Deze vier gaven toonde Christus op aarde in zijn lichaam. Hij toonde klaarheid bij zijn gedaanteverandering, onlijdelijkheid toen Hij Zich tot spijs en drank gaf op Witte Donderdag met verlangende vreugde en zonder enig lijden; subtielheid toen Hij zonder pijn in maagdelijke reinheid geboren werd; snelheid, toen Hij over het water wandelde.
Daarenboven zullen de verheerlijkte lichamen een bijzondere blijdschap hebben in het rijk Gods wat zien en horen betreft; want zij zullen met hun lichamelijke ogen het verheerlijkte lichaam van Christus en van Maria, zijn verheven Moeder, zien, en alle edele lichamen der heiligen vol glorie en weelde, alsook de edelheid en grote klaarheid van de hemel en van alle elementen. En zij zullen in één uur hemel en aarde doorkruisen en terug in de hemel zijn. En zij zullen God loven met gezangen en met al wat zij volbrengen kunnen, en het verheerlijkte geluid zal heel liefelijk zijn om te horen; en dit alles zal hun bezigheid zijn in eeuwigheid. En de heerlijkheid van de ziel zal uitvloeien en alle lichamelijke krachten der ziel doorvloeien tot in het tastgevoel : dat zal zo heerlijk zijn, dat het nu voor ons onbegrijpelijk is. Deze weelde zal zonder ophouden duren tot in de eeuwigheid.
Dit is het uitwendig zintuiglijk rijk van God en dat is de laagste graad van de heerlijkheid. En dit wordt aan de mens getoond, zoals hierboven beschreven, opdat hij ernaar verlangen zou en zich edellijk in deugden oefenen.

II

OVER HET NATUURLIJK RIJK GODS

Voorts wordt aan de minnende het rijk Gods in natuurlijk licht getoond; want genade noch glorie verdrijven het natuurlijk licht, maar dat wordt er klaarder door. Inder-

Want alse de natuer niet verbeelt en es met zonden, soe machmen natuerlijc bekinnen hemelrijcke ende eertrijcke, ende al dat God ghescapen hevet te sire eeren ende smenschen behoef, op-dat hi met allen ende van allen Gode love ende diene. Die lof ende die dienst, dat es dat verborghene rijcke, dat God vertoent in lichte der natueren, daer die vremde niet af en weten, nochtan dat si claer sijn in natuerlijcken lichte. Hij mach oec bekinnen natuerlijcker wijs die ordinancie inder zielen crachte ende sire senne, uutwendich ende inwindich; ende die ordinancie alre creatueren mach hi bekinnen in lichte der natueren. Ende dit es een natuerlijc rijcke Gods, want God besidt alle creatueren alse sijn eyghen rijcke. Aldus werdet desen mensche ghetoent dit natuerlijcke rijcke Gods; maer dit machmen bekinnen sonder gracie Gods ende sonder loen. Maer die in godlijcker minnen sijn en moghen dese dinghen niet aensien noch merken sonder Gode te lovene, ende daer-om selen sij van allen loen ontfaen.

* III *

(VANDEN RIKE DER HEILIGHER SCRIFTUEREN)

Noch werdet den edelen dat rijcke Gods ghetoent inder Scriftueren overmids die leere Cristi ende der heylighen, ende de exemple Cristi ende sire heylighen, die si ons ghelaten hebben op-dat wij hem volghen, ende dat vercrighen dat si beseten hebben. Dien dit rijcke der Scriftueren ghetoent werdt van Gode, hi versteet de Schriftuere te rechte; nochtan en versteet hi niet, mach wel gheschien, alle die behendighe senne diere in vallen; maer dies en es gheen noot. Maer hi versteet afleyden ende toeleyden, ende alsoe kint hi alle waerheyt; want daer-in sijn alle duechde ende onduechde besloten. Hi kint oec wel de stemme der vremder die herden scinen, ende roveren

daad, als de natuur niet verbeeld is door de zonde, kan men op natuurlijke wijze hemel en aarde kennen en al wat God geschapen heeft tot zijn eer en ten behoeve van de mens, opdat deze met alles en om alles God love en diene. Die lof en die dienst is het verborgen rijk, dat God in het natuurlijk licht vertoont, waarvan de van God vervreemden evenwel niet afweten, hoewel zij met het natuurlijk licht scherp verlicht zijn. Deze mens kan ook op natuurlijke wijze de ordening kennen van de zielekrachten en van de uit- en inwendige zintuigen, ja de ordening van alle schepselen kan hij door dit natuurlijk licht navorsen.

Dit is een natuurlijk rijk van God, want God bezit alle schepselen als zijn eigen rijk. Aldus wordt aan deze mens het natuurlijk rijk Gods getoond; dit kan men weliswaar kennen zonder Gods genade en zonder loon. Zij daarentegen, die in de goddelijke liefde leven, kunnen deze dingen niet aanzien en beschouwen zonder God te loven, en daarom ook zullen zij voor dit alles loon ontvangen.

III

OVER HET RIJK VAN DE HEILIGE SCHRIFT

Aan de edelen wordt ook nog het rijk Gods getoond in de Schriftuur, door de leer van Christus en van de heiligen, alsook door de voorbeelden, die Christus en de heiligen ons nagelaten hebben, opdat wij ze navolgen zouden, en eenmaal verkrijgen wat zij bezitten. De mens, aan wie dit rijk van de Schriftuur door God getoond wordt, begrijpt de heilige Schrift op juiste wijze; nochtans kan het geschieden, dat hij niet elke diepzinnige uitspraak verstaat, die erin vervat ligt; maar dat is ook niet nodig. Hij verstaat wat tot God leidt en van God afleidt, en zo kent hij alle waarheid : want daarin is alles wat deugd en ondeugd betreft besloten. Hij herkent dan

ende mordenaeren sijn; dat sijn die die de scriftuere onghelijc den heylighen ontbinden, ende die onghelijc den heylighen sijn in haeren levene; dat sijn alle die die ave leyden van duechden, ende tijdelijcke dinghen meer soeken dan der menscen zalicheyt : die sijn vremde ende niet herden. Maer dit rijcke sal volbracht werden van Gode ende vanden goeden menschen, dats eene sillebe niet achter bliven en sal in waerden, in werken ende in allen duechden.

Dit es dat rijcke der Scriftueren dat wij volvoeren selen, want het es ghevloten ute den heylighen Gheest overmids Cristum ende sinen heylighen. De Scriftuere sal vergaen, maer de vrocht sal eewich bliven. De gheleerde behendighe mach de Screftuere claerlijc ontbinden overmids volheyt der screft ende behendicheyt sijns verstennessen ende langhe gheoefentheyt inder scolen, nochtans dat hi sonder de gracien Gods es; maer de vrocht ende de soeticheyt diere in verborghen es, die en mach hi niet ghesmaken sonder die godlijcke minne. Ende hieromme werdet dit rijcke der Scriftueren den minnenden ghetoent, op-dat si der heyligher Scriftueren ghelijc leven, ende der soeticheyt ende der vrocht ghesmaken in tijt ende inder eewicheyt. Want doechde ende troost van binnen ende hope des eewichs levens : dat es dat rijcke Gods dat verborghen es inder Scriftueren, dat vertoent wort den minnenden, dies de vremde niet en ghesmaken en moghen met gheenre const noch met behendicheden sonder de gracie Gods.

* IV *

(VAN DEN RIKE DER GENADEN)

Ten vierde male toent God den edelen sijn rijcke in lichte der gracien ochte der glorien; ende dit toenen es

ook gemakkelijk de stem van vreemden, die herders schijnen, maar rovers en moordenaars zijn (vgl. Jo. 10, 1-10), nl. zij, die de Schriftuur anders dan de heiligen verklaren, en die ook in hun leven niet op de heiligen gelijken; het zijn al degenen, die van de deugd afleiden en eerder tijdelijke dingen zoeken dan de zaligheid der mensen : dàt zijn vreemden en geen herders. Maar dit rijk zal voltooid worden door God en door de goede mensen, zodat er geen lettergreep van zal verwaarloosd worden (vgl. Mt. 5, 18) wat woorden, werken en alle deugden betreft. Dit is het rijk der Schriftuur, dat wij tot volkomenheid moeten brengen, want het is gevloeid uit de Heilige Geest door Christus en zijn heiligen. De Schriftuur zal vergaan, maar de vrucht ervan zal eeuwig blijven. Een scherpzinnige geleerde kan de Schrift klaar en duidelijk verklaren door overvloedige tekstkennis en dank zij zijn scherp verstand en zijn lange ingeoefendheid in de School[6], zelfs als hij buiten Gods genade leeft; maar de zoetheid en de vrucht, die er in verborgen liggen, kan hij niet smaken zonder de goddelijke liefde. En daarom wordt dit rijk der Schriftuur alleen aan de minnenden getoond, opdat zij leven zouden in overeenstemming met de heilige Schrift, en de zoetheid en de vrucht ervan smaken in tijd en eeuwigheid. Want deugd en inwendige troost en hoop op het eeuwig leven : dàt is het rijk Gods, dat verborgen ligt in de Schriftuur, en dat geopenbaard wordt aan de minnenden, maar dat de vreemden niet kunnen smaken door kunde of behendigheid zonder de genade Gods.

IV

OVER HET RIJK DER GENADE EN DER GLORIE

Op een vierde wijze openbaart God zijn rijk aan edelen, nl. in het licht van de genade of van de glorie; en dit

boven sen ende licht der natueren, ende boven al datmen leeren mach inder Scriftueren; nochtan en eest niet ieghen Scriftuere. Want dat goet ende die welde die God toent sinen vrienden in desen lichte, dat en mach de Scriftuere niet leeren; noch men maechs niet scriven alsoe bevoelijcke noch alsoe volcomelijcke alst God toent den minnenden gheesten. Dit rijcke dat den minnenden ghetoent werdet, dat es vrocht ende smaec van allen duechden; dat es eene spijse der inghelen ende der heylighen ende alder goeder menschen. Want nu vele menschen pleghen werken der duechden sonder duecht, dat es sonder godlijcke minne : die en smaken niet de vrocht der duechden. Andere menschen pleghen werke der duechde, ende hebben caritate ende godlijcke minne; nochtan en sijnse niet ghenoech verclaert, dat sij der vrocht ghesmaken mochten in deser wijs. Dien dit rijcke ghetoent sal werden ende der vrocht ghesmaken sal, hi moet gheset sijn van Gode in midden den rijcke sire zielen in dat overste sire ghedachten, dat es tusschen een overweselijc inhanghende scouwende leven ende een uutvlietende werkelijc leven.

Vanden werkene ende vanden scouwene hebdij ghehoort; nu willen wij spreken vander vruchten der duecht in lichte der gracien ende in lichte der glorien; want alle werke der duechde ende oefeninghe van buten die zullen inde nemen, maer de vrocht sal onse spijse ende dranc sijn eewelijc ende emmermeer.

Ses manieren van vrochte ende van bevoelijcken smake werden desen mensche ghetoent, in werkelijcheyden ende naden nedersiene der ghedachten, in lichte der gracien ende oec in lichte der glorien; maer si en smaken noch en ghevoelen niet ghelijc in gracien ende in glorien. Die eerste vrocht ende de eerste smaec, dien moeten alle menschen hebben die te hemelrijcke comen selen, ende

openbaren of 'tonen' overtreft de natuurlijke zin en het natuurlijk licht, en al wat men leren kan uit de Schriftuur; maar het is niet in tegenstelling met de Schriftuur. Want het goede en de weelde, die God in dit licht aan zijn vrienden openbaart, kan de Schriftuur niet leren. Ook kan men het niet zo pregnant en volmaakt beschrijven zoals God het openbaart aan de minnende geesten. Dit rijk, dat aan de minnenden getoond wordt, is de vrucht en de smaak van alle deugden : het is een spijs van de engelen, de heiligen en alle goede mensen. Wanneer nu ook vele goede mensen de deugdwerken zonder 'deugd' beoefenen, dat is zonder goddelijke liefde, smaken zij de vrucht van de deugd niet. Andere mensen beoefenen deugdwerken en hebben wel karitate en goddelijke minne : maar zij zijn niet voldoende verlicht om de vrucht ervan op deze wijze te smaken. Hij, aan wie dit rijk getoond zal worden en die er de vrucht van smaken zal, moet door God in het midden van het rijk zijner ziel geplaatst worden, in de top van zijn geest of gedachte, d.i. tussen een overwezenlijk inhangend leven en een uitvloeiend werkend leven.

⟨ *Vruchten van de deugd in een werkend en innig leven* ⟩

Over werken en schouwen hebt gij al gehoord; nu willen wij slechts verder spreken over de vruchten van de deugd in het licht der genade en der glorie, want alle werken der deugden en alle uitwendige oefeningen zullen een einde nemen, maar de vrucht ervan zal onze spijs en drank zijn voor eeuwig en altijd.

Zes soorten vruchten en gevoelige smaak worden deze mens getoond bij het werken, en in zoverre de gedachte zich naar beneden en naar buiten keert, zowel in het licht der genade als in het licht der glorie; maar de smaak en het gevoelen zijn niet voor allen gelijk in de genade noch in de glorie.

De eerste vrucht en de eerste smaak is voor alle mensen

dies ghesmaken nu alle die met Gode salich sijn : dat es een nedergheboeghet onderdanich ghemoede onder die hoghe moghentheyt Gods; der nedere ghehoorsamheyt in gheboden ende in verboden, diere es noot yeghewelc mensche die zalich werden wilt.
Die andere vrocht es dat hem de mensche ghevoele grontmelde uutvlietende, ende ghenadich in rechtene, ende verduldich ende saechtmoedich in lijdenne.
De derde vrocht es dat de mensche die nedergheboechde oetmoedighe onderdanicheyt, ende die meldicheyt, ende die verduldighe saechtmoedicheyt in hem ghevoelende ende bekinnende si alse sijn eyghen wesen. Ende dat sijn die vrochte des *werkenden* levens.
De vierde vrocht es eene opgherechte bevoelijcke liefde te Gode met zielen ende met live ende met ghehelen crachten, ende een bevoelijc begheren dat hi ende alle creatueren die God te sinen love ende te sire eeren gheoordent heeft, dat si dat volbringhen met al dat si gheleysten moghen van buyten ende van binnen. Dat begheert hi met innigher begheerten; dat si dies ontbliven, dat es hem een wee zonder vergheeten.
De vijfste vrocht des eewichs rijckes, dat es eene bevoellijcke onghéduerighe minne die zonder onderlaet van boven gherenen werdet, die altoes vereenighen wilt met dengheene dien si mint, ende altoes alle deuchde werken moet; want si hevet van eedelheiden.
De seste vrocht des rijcken, dat es een claer aensien alle dese vrochte ende een merken alle des bevoelens. Ende hi siet ane dat senlijcke rijcke, alsoe alst nu es, ende alsoet sijn sal in eewicheyt. Ende hi siet ane sijn natuerlijcke rijcke, hoe dat God ghescapen hevet ende gheciert natuerlijc ende overnatuerlijc, ende cieren sal inder glorien. Ende hi aensiet alle die gloriose inghelen ende die heylighen, hoe si vloeyen ende weder-vloeyen inden love Gods. Ende hi aensiet de meldicheyt Gods : dat Hi een principale sake es alre duechde ende alles ghevoelens,

noodzakelijk, die in de hemel willen komen, en die bezitten nu reeds allen, die met God zalig zijn : het is een neerbuigend en onderdanig gemoed tegenover de hoge majesteit van God : deze nederige gehoorzaamheid in al wat geboden en verboden is, is noodzakelijk voor elke mens, die zalig wil worden.
De tweede vrucht is, dat de mens zich tot in de grond mild en mededelend voele, genadig in het oordelen en geduldig en zachtmoedig in het lijden.
De derde vrucht is, dat men deze neerbuigende, ootmoedige onderdanigheid en deze mildheid en geduldige zachtmoedigheid zo bewust aanvoelt als zijn eigen wezen.
En dit zijn de vruchten binnen het werkende leven.
De vierde vrucht is een gevoelige liefde, met ziel en lijf en met al zijn krachten omhoog strevend naar God, en een gevoelig begeren, dat hij zelf en alle schepselen, die God tot zijn lof en eer geschapen en bestemd heeft, dit ook volkomen zouden volbrengen met al wat zij, zo inwendig als uitwendig, doen kunnen. Dit begeert hij met innige aandrang; en dat zij daarin te kort schieten, is voor hem een pijn, om nooit te vergeten.
De vijfde vrucht van het eeuwige rijk is een gevoelige, rusteloze minne, die zonder ophouden van boven af ontstoken wordt, die altijd naar vereniging streeft met Hem, die men bemint, en die voortdurend stuwt tot het beoefenen van alle deugden; want dat ligt in haar aangeboren adel.
De zesde vrucht van dit rijk is een klaar aanzien van al deze vruchten, en een overschouwen van al deze gevoelens. Deze mens ziet het zintuiglijk rijk aan, zoals het nu is en zoals het in eeuwigheid zijn zal. Hij beschouwt zijn natuurlijk rijk, zoals God dit geschapen en natuurlijk en bovennatuurlijk versierd heeft en het sieren zal in de glorie. En hij beschouwt al de verheerlijkte engelen en heiligen, hoe zij uitvloeien en wedervloeien in Gods lof. En hij beschouwt de mildheid Gods : hoe Hij

ende dat Hi uutvlietende es met Hem selven ende met al sinen gaven. Dat maket den mensche onghehuerich omme Gode te ghelijckene ende met Hem te vereenighenne in een eewich ghebruyken. Dit sijn de vrochte inden *begherlijcken* levene.

* V *

(VANDEN RIKE DAT GOD SELVE IS. VAN DAT DIE GOEDE MENSCHE SAL SIJN ENE GHEMEYN MENSCHE)

Ten vijfsten male wert dat rijcke Gods den minnenden ghetoent boven al ghescapen licht in eenen onghemetenen godlijcken lichte, ende dat moet sijn boven redene, in die inghekeerde ghedachte in dat overwesen Gods. Daer ontfeet hi *drierande vrocht :* eene onghemetene verclaertheyt, ende eene ombegripelijcke minne, ende een godlijc ghebruyken.

Die ierste vrocht es eene onghemetene claerheyt, die es eene sake alle der claerheyt die in scouwene ende in werkenne es. Die claer claerheyt es soe smakelijc den verstane, dat hem ontsinket weselijc in die claerheyt, ende wert een met diere onghemetenre claerheyt. Die andere vrocht, dat es ombegripelijcke minne, die doervloeyt al dat rijcke der zielen na dats elcke cracht ontfanclijc es; ende si doet de ziele smelten in eene eenvuldige weselijcke minne. Overmids die onghemetene claerheyt ende die ombegripelijcke minne soe wert de ziele doervloeyt ende doergaen, ende comt in een ghebruyken; dat es de derde vrocht. Dat ghebruyken es soe groot, dat God ende alle heylighen ende dese hooghe menschen hier-in verswolghen ende versmolten sijn in onwisen, dat es in een niet

de eerste oorzaak is van alle deugd en van alle gevoelen, en hoe Hij uitvloeiend is met Zichzelf en met al zijn gaven. Dit alles verwekt in de mens een ongedurigheid, om op God te gelijken en om met Hem verenigd te zijn in een eeuwig genieten.
Dit zijn de vruchten in een innig, God-begerend leven.

V

HET RIJK DAT GOD ZELF IS

⟨ Over het rijk, dat God zelf is, en hoe de goede mens een 'gemeen' mens moet zijn ⟩

Ten vijfden male wordt het rijk Gods aan de minnende boven alle geschapen licht in een ongemeten goddelijk licht getoond en geopenbaard, en dit moet geschieden boven rede in de gedachte[8], die zich inkeert in het overwezen Gods. Daar ontvangt hij drieërhande vrucht : een ongemeten verlichting, een onbegrijpelijke liefde en een goddelijk genieten.
De eerste vrucht is een ongemeten klaarheid, die oorzaak en beginsel is van alle klaarheid, welke in schouwen en werken voorkomt. Die lichte klaarheid is voor het verstand zo smakelijk, dat dit zichzelf laat wegzinken in die klaarheid, en met die ongemeten klaarheid één wordt.
De tweede vrucht is een onbegrijpelijke liefde, die heel het rijk der ziel doorvloeit naar de mate dat elk vermogen daarvoor ontvankelijk is, en zij doet daar bovenuit de ziel zelf in een eenvuldige, wezenlijke minne[9] smelten.
Door die ongemeten klaarheid en die onbegrijpelijke minne wordt de ziel doorvloeid en doordrongen, en geraakt zij in een genieten : dat is de derde vrucht. Dat genieten is zo groot, dat God en alle heiligen en deze verheven mensen op aarde hierin verzwolgen en versmolten zijn in

weten ende in eene eewighe verlorenheyt; maer in dit insinken in deser verlorenheyt leghet de hoochste smakelijcheyt.
Nu sal de mensche sijn een ghemeyn mensche, ende sal sine ghedachte besitten alsoe een coninc sijn rijcke besit : dat de ghedachte altoes nederkeerende si tote allen duechden, op-dat hi draghe een volcomen ghelijc der vrochtbarigher eenicheyt Gods, die sonder onderlaet uutvloeyende es na persoenlijcheiden met allen gaven tot alre creatueren noodt. Ende hi sal zonder onderlaet weselijc inhanghende sijn met diere selver ghedachten, op-dat hi overformt ende overbeelt werde in die afgrondighe claerheyt, ghelijc den godlijcken persoonen die in elcken oghenblicke verwielen in dat afgrondighe wesen, ende overvloeyen in ghebrukene; nochtans sijn sij eewelijcke uutvlietende ende werkende na den ondersceede inder vrochtbarigher natueren.
Alsoe sal die ghemeyne mensche staen in dat overste sire ghedachten tuschen wesen ende crachte, dat es tuschen ghebruyken ende werken, altoes weselijc inhanghende met ontvlotenheyden in ghebruykene — ende ontsincken in sinen niete, dat es in demsterheyt der Godheyt. Dat es Gods ende alre gheeste overste zalicheyt. Alsoe werdet hi ghetransformeert van claerheiden in claerheiden, dat es van ghescapenre claerheyt in onghescapenre claerheit, overmids sijn eewighe beelde, dat es dies Vaders Wijsheit. Dat es een beelde en een exemplaer alre creatueren, want in dien beelde leven alle lijflijcke ende alle gheestelijcke dinghe. Overmids dit selve beelde vlieten alle creatueren ute in ghescapenen wesene, ende ontfaen een ghelijc Gods; maer die eedele ghemeyne mensce dat es de ghelijcste, want hi vliet ute met allen duechden, ende hi es ghelijc Gode die ute vloeyt met allen gaven; ende hi blivet in een eewich ghebruken, ende es met Gode boven alle gaven.
Dit es een verclaert ghemeyn mensche in alder edelheit.

een onwijze, dat is in een niet-weten en in een eeuwige[10] verlorenheid : maar in dit verzinken en in deze verlorenheid ligt de hoogste behaaglijkheid.
Nu moet deze mens tevens een 'gemene' of gemeenschappelijke mens zijn en moet hij zijn gedachte bezitten zoals een koning zijn rijk : doordat de gedachte steeds nederkerende is tot alle deugden, om een volmaakte gelijkenis te dragen van de vruchtbare Eenheid van God, die zonder ophouden naar de Personen met alle gaven uitvloeiende is tot aller schepselen nood[11], en doordat deze mens tegelijk wezenlijk inhangende moet blijven met diezelfde gedachte, om door de afgrondelijke klaarheid overvormd en overbeeld te worden, gelijk de goddelijke Personen, die op elk ogenblik verwielen, d.i. zich storten, in de kolk van het grondeloze Wezen en overvloeien in genieting, al blijven zij, naar het onderscheid der Personen, eeuwig uitvloeiend en werkend in de vruchtbare natuur.
Zo zal ook deze 'gemene' mens staan in de hoogste top van zijn gedachte tussen wezen en vermogens, d.i. tussen genieten en werken, altoos wezenlijk inhangende met ontvlotenheid in genieting, en ontzonken in zijn niet, d.i. in de duisternis der Godheid.
Zo wordt hij getransformeerd van klaarheid tot klaarheid (vgl. 2 Kor. 3, 18), d.i. van de geschapen klaarheid in de ongeschapen klaarheid, door zijn eeuwig Beeld, des Vaders Wijsheid[12], dat een Beeld en Oerbeeld van alle schepselen is. Want in dit Beeld leven alle stoffelijke en geestelijke dingen, en door ditzelfde Beeld vloeien alle schepselen uit in hun geschapen bestaan en ontvangen zij een gelijkenis met God. Maar de edele, gemeenschappelijke mens is wel de meest gelijkende; want hij vloeit uit in alle deugden, en daarin gelijkt hij op God, die uitvloeit met al zijn gaven; en hij blijft in een eeuwig genieten, en daarin is hij één met God boven alle gaven.

Dat wij al dit vercrighen
sonder eenich ontbliven,
dies helpe ons die heilighe Drievuldicheyt.
Amen.

DIT VOERSCREVEN BOECK HEETET
DAT RIJCKE DER GHELIEVE.

Dit is een verlicht 'gemene' mens in hoogste edelheid.
Mochten wij allen zulks genieten
zonder enig eigen te kort schieten :
daartoe helpe ons de Heilige Drievuldigheid.
Amen.

DIT VOORSCHREVEN BOEK HEET :
HET RIJK DER GOD-MINNENDEN.

VOETNOTEN

Afkortingen

A I = A. Ampe, Drieëenheidsleer van Ruusbroec. - A III = Ampe, De mystieke leer van Ruusbroec - Moller = Alle de werken van Jan van Ruusbroec de Wonderbare in nieuwe taal overgezet door Dr. H.W.E. Moller, 1912. Het 'Rijk der gelieven' vindt men in deel I (het enige, dat verscheen), blzz. 129-257 - OGE = Ons geestelijk erf - R = Ruusbroec - RG = Ruusbroec-Genootschap (Antwerpen) - Su = Laurentius Surius, Opera Omnia van R. in het Latijn vertaald, Keulen 1552. Het *Rike* op ff. 389-430 - vgl. = vergelijk - vert. = onze hertaling in modern Nederlands - Werken = uitgave van al de werken van R. door het RG in de oorspronkelijke Middelnederlandse tekst, tweede druk, Lannoo 1944; het *Rike* blzz. 1-100 door J.B. Poukens, S.J. - Wisques = Œuvres de Ruysbroeck l'Admirable, vert. door de Benediktijnen van Oosterhout (oorspronkelijk : Wisques), t. II, 1935.

Bij voorrede

* De tekst van Wijsheid 10,10 slaat op de aartsvader Jacob : „Zij (nl. de Wijsheid) was het, die de rechtvaardige (nl. Jacob), toen hij voor de woede van zijn broer (nl. Esau) vluchtte, langs rechte paden geleid heeft". R. vertaalt alsof er *re*-duxit (herleid) i.p.v. *de*-duxit (geleid) stond.

Bij deel I

1 De 'eenheid' is hier zoveel als : grond (of eigendom, zoals het elders bij R. heet) van de vermogens. Men lette in heel deze passus op de voortdurende driedeling : memorie (of gedachte) - verstand - wil.
2 Verbeeld : door een afleidend beeld gehinderd of verduisterd.

Bij deel II

1 Vgl. de woorden bij het opleggen van het witte kleed in de ceremoniën van het heilig Doopsel.
2 Dit is de aan R. zeer dierbare gedachte van de 'gemeenschap der heiligen', die hij elders noemt 'gemeenschap van het heilige' of 'alles goeds', (b.v. in *Vanden kerstenen ghelove*, Werken, III, 67).
3 Nl. de H. Eucharistie.

Bij deel IV

1 Bij het aanduiden van de eigenschappen van het 'vuur' (als element), denkt R. vooral aan de kracht en de invloed van de zon en haar uitstraling, vgl. verder in dit tractaat (Werken I, 52-25; vert. 148).
2 Nl. door haar vrijheid is de ziel of de mens niet onvoorwaardelijk gebonden

aan de dwingende loop der stoffelijke natuur.

3 De 'hogere gedachte' is de memorie, niet in de zin van het vermogen om iets te onthouden, maar als de diepere grond, waaruit ten slotte de andere vermogens ontspringen (vgl. A III 269). Zo kan R. het verstand met het Woord of de Zoon in de Heilige Drievuldigheid vergelijken en de wil met de Heilige Geest, en de memorie met de Vader.

4 Over het in- en uitvloeien der 'gedachte', kan men meer lezen in het artikel van P. Reypens, S.J., *Ruusbroec-Studiën, II : Natuurlijke en bovennatuurlijke schouwing*, in OGE 12, 1938, blz. 396v.

5 Naar de vertaling van Su 394 : 'calefacientes'.

6 R. veronderstelt hier natuurlijk, én dat zij het evangelie hebben kunnen kennen én dat zij het niettemin vrijwillig en door hun schuld verwierpen. Zie aantekening 4 bij Moller's vertaling . „Het evangelie was ten tijde van Ruusbroec zeker nog niet overal verkondigd. Maar daarenboven ook de heidenen en de Joden, die leven in natuurlijke gerechtigheid, zullen door Gods voorzienigheid behouden worden. Zie S. Thomas van Aquino, Quaestio disputata de Veritate 14, a.11, ad 1". Ook voor de Joden, waarover R. daarna spreekt, heeft God, als zij van goede wil zijn in zijn voorzienigheid, ons onbekende, wegen ter redding.

7 Bogaarden of beggaarden waren in de Middeleeuwen in de Zuidelijke Nederlanden, leden van een vrije geestelijke broederschap; 'schwesters' : idem voor vrouwen en meer voorkomend in Rijnland.

8 Hier duidelijk 'Christus' ('in zijn Godheid en zijn mensheid').

9 Men leze in R.'s *Brulocht* een uitgebreide ontwikkeling van de samenhang of 'genealogie' der deugden. In onze vertaling, blz. 99vv.

10 Het Latijnse 'virtutes' kan zowel deugden als krachten betekenen.

11 Denk erbij : „zodat hij 't *nog* verstaat" : nl. in zoverre het zijn verstand nog niet te boven gaat.

12 Naar Su 409 : „illos multis premi sinit oneribus' : anderen laat hij onder vele lasten gebukt gaan.

13 De uitgever Poukens verklaart dit als volgt : „Daar het geschapene het naar God verlangend gemoed niet kan verzadigen moet men het opgeven om de vereniging met God te vinden" (III, 51, n. 3).

14 „De *halveling* (het geschapene), dien men gedwongen is af te geven, is toch een zoete winst, wanneer hij een *hele* penning (de vereniging met God) opbrengt" (Poukens, ib. n. 4).

15 Zie n. 1 bij dit vierde deel.

16 Eenheid met God in zijn diepste grond.

17 Zie hierover meer in A III 379-380.

18 Snelheid als verpersoonlijking van geestelijke ijver, die in de wil ligt (t.o. Rede).

19 Over deze paragraaf leze men de commentaar van P.L. Reypens, S.J. in zijn *Ruusbroec-Studiën I, Het mystieke 'gherinen'* in OGE 12, 1938, 158-186, bijz. 164 en volgende. Zie ook Wisques II, 141, n. 1. Ook raadplege men A I 95 vv en A I, 103-107.

20 Versta : zij is het opperste der goddelijke 'wijzen', d.i. der onderlinge betrekkingen van de Personen, en beneden de 'onwijze', d.i. het goddelijk Wezen op Zich.

21 'Wijzen' zijn hier bepaalde oefeningen, akten en werken, nl. de deugdbeoefening; en 'onwijze' is het genieten en schouwen boven de werkzaamheid.

22 De Middeleeuwers hielden van dergelijke 'vergelijkingen', die Surius in zijn Latijnse vertaling 'accomodationes' of geestelijke aanpassingen noemt. Het gaat niet op, elk detail daarin letterlijk op te nemen.
23 Waar wij van zwaartekracht spreken, denkt de Middeleeuwer aan de inwerking van de engelen, die verondersteld waren de hemellichamen te bewegen.
24 Omdat R. aan het woord 'planeet' een ruimere betekenis van 'hemellichaam' geeft, kan hij de zon als eerste planeet noemen. Het gaat hier niet om astronomische kennis, maar om de geestelijke zin.
25 Su vertaalt : ferias, rustdagen; Moller : feestdagen.
26 De schuld wordt betaald zodra men ze in liefde en nederigheid erkent : zie vervolg van de tekst.
27 Zie verder A I 194, n. 7.
28 Zie A I 193-195.
29 Verwielen ('wiel' = kolk of afgrond) is een plastische term, die R. gebruikt om het intra-trinitair dynamisme in het stadium van de inkeer der Personen in hun Wezen te omschrijven. Zie A I 132, 195, 198.
30 'Daar', nl. in het genieten. Zie A I 197.
31 Ondergaan, nl. 'liden' (vgl. lijdzaam, lijdend voorwerp enz.). „De term *liden* is ontleend aan het ervaren van het geschouwd object in het mystieke gebeuren, dat hier analoog op God wordt overgedragen. De 'werckelijckheit' der persoonlijke zelfveroverende activiteit moet plaats maken in de mens, voor het *divina pati* : in de goddelijke Personen voor het *liden der Godheid*" (A I 197).
32 Allen, die doorstroomd zijn... Zie A I 197, n. 24 : „Deze bewering geldt voor de *weselijcke overforminghe* van de geschapen geest en van de goddelijke Personen, zij het ook op analoge wijze, zoals vanzelfsprekend is. Ruusbroec drukt zeer sterk op dit parallellisme, op deze analogie, zodat hij de twee gegevens dikwijls in één zin uitspreekt".
33 Omtrent de verhouding van de *actus purus* der scholastieken en R.'s 'puur werken' of 'eeuwighe werken', zie A I 85, 101, 119.
34 Surius voegt hierbij '(sine differentia) *perceptibili*' (f. 419) nl. zonder *waarneembaar* onderscheid. Het gaat hier inderdaad over een vereniging tussen de ziel en God, waarbij de ziel zodanig in God opgaat, dat zij psychologisch geen onderscheid meer gewaar wordt. De ziel is als het ware zo totaal in het genieten van God opgegaan, dat zij nog alleen zich van God bewust is en zichzelf 'vergeten' moet. R.'s opvatting lijkt hier wel verband te houden met het in de mystiek klassiek begrip (maar dan strikt genomen) 'ex-stasis', waarbij men geen aandacht meer voor zichzelf kan opbrengen, en alleen God in het bewustzijn blijft. Dit neemt niet weg, dat er steeds een onverwoestbaar zijnsonderscheid blijft bestaan. Zie de uitvoerige beschrijving hierboven blzz. 187-193.
35 Vgl. n. 23.
36 Versta : genietend overvormd worden in en door God, die het Overwezen is van alle geschapen wezen.
37 Versta : de hoogste genieting wordt aangevoeld als een 'opgenomen', geabsorbeerd worden in en door Gods weelde of zaligheid, alsof Gods onwijze de geest opneemt, verslindt, opeet. Wie dus zich niet overgeeft (door nalatigheid in lagere graden), wordt niet 'gegeten' in de mond van Gods zalige onwijze, wordt niet verslonden in de gapende mond van het 'wiel' van Gods wezen.

38 Idee, nl. in God : het oerbeeld waarnaar alles geschapen is. Wellicht vertaalt R. met *overmids redene des lichts* zonder meer : 'ratione huius imaginis'.
39 Het licht der glorie is geen 'middel', d.i. niet iets wat men eerst ziet en waardoor men dan iets anders merkt; het is een licht, dat onze subjectiviteit verheft om rechtstreeks God door God te kunnen zien. Vgl. A III 424.
40 'Onwijze' : versta : de Godheid, in zoverre zij gans ongemeten en zonder enige beperkende grens en zonder 'wijzen' (nl. de Personen), gedacht wordt.
41 Genietelijkheid : het voorwerp der opperste genieting.
42 Schouwen (actief, of in onderscheidenheid der 'wijzen') blijft eeuwig samengaan met genieten (passief).
43 Het 'staren in de eenvuldigheid' wijst op de laatste inkeer in en overgave aan de 'onwijze' Gods, en is dus onderscheiden van het 'schouwen' (n. 42), dat in wijzen kent.
44 Men kan in dit gedicht moeilijk vier punten onderscheiden, zoals aangekondigd. Een vierde punt kan men vinden op blz. 90 van de uitgave (vert. 233). Anderzijds zouden de laatste drie verzen van dit gedicht goed passen als eindstrofe op blz. 90 (vert. 233). Dan zou het gedicht hier eindigen met deze verzen :

Wat ook maakt bijzonder zwaar
't ontvangen van het eeuwig klaar
is een leven in onzuiverheid.

Zie ook Poukens in de uitgave (Werken III, 90, n. 2) en verder hier n. 49.
45 Over de behandeling der gave van wijsheid in het *Rike*, die vooral om redactionele redenen merkelijk verschilt van die in de *Brulocht*, leze men A III 449-453 en 467v.
46 Met de andere Middeleeuwers stelt R. een rangorde onder de vijf uitwendige zintuigen, in zover deze meer of minder aan 'de buitenzijde' van de mens liggen, zoals b.v. het oog en het oor krijgen hun waargenomen object van buiten af, tegenover de smaak en het tasten, die een dichtbij of aanwezig object veronderstellen. In de beschouwing noemt R. de tastzin (het 'ghevoelen') 'den inwendichsten zin', als zijnde het innerlijkst in de mens gelegen. Een algemene uiteenzetting van R.'s opvatting over de zintuigen, vindt men bij Ampe, S.J., *De structuur van de 'eenicheit des herten' volgens Ruusbroec*, in OGE 31, 1957, 150-186.
47 R. beschrijft hier de 'eenheid zonder differentie' als zodanig in één van haar elementen : het genietend aspect. „In de ervaring der *onwise* hebben zij (de Personen en de begenadigden) formeel geen reflexie meer op zichzelf als onderling tegengestelde termen" (A III 468, n. 4). Zie hiervoor n. 34; vgl. ook A III 471-503. Zo min als in God het onderscheid tussen de Personen en het Wezen opgeheven kan worden, wordt het wezensonderscheid tussen de begenadigden en het wezen Gods (dat zij genieten) aldus nooit opgeheven, zoals ten overvloede mag blijken uit R.'s herhaalde weerlegging van het pantheïsme, dat door meerdere ketters in zijn tijd werd verkondigd.
48 Tegenover de hoogste 'genieting' of 'ghebruken' stelt R. onverbiddelijk de beoefening van het 'werc' in zijn ruimste betekenis. Het 'ghebruken' en het 'werken' moeten harmonisch beoefend worden door de mens, die daardoor 'ghemeyn' wordt. Typisch voor het *Rike* is, dat R. hier naast de werken van deugden voornamelijk de werken van karitate stelt, waardoor de 'ghemeyne' mens *mededeelzaam* wordt.

49 Zie n. 44. De hier passende verzen luiden :

Dit is 't wat ik wil leren :
deze dingen doen verkeren
en vergaan de zaligheid.

Bij deel V

1 Nl. het bij R. zo'n grote rol spelende leven, dat tegelijk God-schouwend en in deugden en liefdeakten werkzaam is.
2 Nl. in deel IV, afd. I blz. 55vv.
3 Naar een gebruikelijke Middeleeuwse opvatting.
4 Su vertaalt hier verklarend : 'ut homines *beati*', d.i. de zaligen.
5 De lezer houde hier rekening met de gangbare Middeleeuwse opvattingen, waarbij het R. alleen gaat om de geestelijke toepassingen (vgl. n. 22 en 23 bij het vierde deel).
6 De 'School', waar nl. de scholastieke (schoolse) theologie, die in de Middeleeuwen hoogtij vierde, gedoceerd werd.
7 Su geeft aan dit laatste hoofdstuk de volgende titel : (vertaald) 'Over het Rijk der Godheid boven het licht der genade en der glorie. En over de drievoudige vrucht van een overwezenlijk *God-schouwende* leven'. Daarmee wordt het parallellisme met het vorige hoofdstuk onderstreept, dat de vruchten in het *werkende* en in het *innige* leven in het licht van de genade en van de glorie beschrijft.
8 De verheven gedachte of memorie, (zie n. 3 van deel IV), die zich inkeert 'in het overwezen Gods', dat in haar diepste grond aanwezig is. Zie A III 468.
9 'Wezenlijke minne' : de passief ontvangen minne in het God-schouwend leven.
10 'Eeuwige' : aan de tijd onttrokken.
11 Hier wordt klaar de grond aangeduid van de 'ghemeynheit' of gemeenschappelijkheid, waardoor werken en schouwen onderling verbonden worden op grond van de 'gelijkenis', die de mens draagt met de Heilige Drievuldigheid, tegelijk vruchtbare natuur en genietende grond van de Personen.
12 Hier worden functie en inhoud van het middelaarschap van Christus, Gods Wijsheid, aangegeven en verantwoord.

Het 'Rijk der God-minnenden' is Ruusbroecs eerste werk, dat tot ons kwam. Het behandelt in hoofdzaak de bovennatuurlijke weg tot de vereniging van de ziel met God, langs de inwoning van de Heilige Geest, die als een levende bron met zeven stromen, d.i. met zijn zeven gaven, de

200870_032
ruus001datr01
Dat rike der ghelieven

ISBN 90 209 0751 4